

VILNIAUS UNIVERSITETAS

NERINGA GAUBIENĖ

**VALSTYBĖS IMUNITETAS TARPTAUTINIAME CIVILINIAME
PROCESE**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2011 – 2016 metais Vilniaus universiteto Teisės fakultete, iš jų 2014 metais stažuotės metu Gento universitete (Gentas, Belgija).

Mokslinis vadovas:

Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai moklai, teisė – 01 S)

TURINYS

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS	8
ĮVADAS	10
Darbo problematika, pasirinktos temos aktualumas ir naujumas	15
Tyrimo metodai.....	18
Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė	20
Darbo struktūra	21
Tyrimo šaltiniai	23
Ginamieji teiginiai.....	27
Tyrimo hipotezė	27
I. BENDRIEJI VALSTYBĖS IMUNITETO TAIKYMO ASPEKTAI.....	28
1.1. Valstybės imuniteto koncepcija ir istorinės ištakos.....	29
1.1.1. Absoliutus valstybės imunitetas	30
1.1.2. Ribotas valstybės imunitetas	33
1.1.2.1. Riboto valstybės imuniteto taikymo problemos. Teismų praktikos analizė	37
1.1.2.2. Riboto valstybės imuniteto taikymo problemos Lietuvoje	41
1.2. Valstybės imuniteto, kaip tarptautinio civilinio proceso teisės kategorijos, samprata	45
1.2.1. Valstybės imuniteto sampratų įvairovė	45
1.2.2. Skirtingi požiūriai į valstybės imunitetą.....	47
II. SUBJEKTAI, KURIEMS YRA SUTEIKTA TEISĖ NAUDOTIS VALSTYBĖS IMUNITETU NUO KITOS VALSTYBĖS TEISMŲ JURISDIKCIJOS.....	55
2.1. Valstybės, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, specifika.....	57
2.2. Valstybės statuso reglamentavimas.....	59
2.3. Kriterijai, padedantys nustatyti savarankiškus subjektus, galinčius naudotis valstybės imunitetu	62
2.4. Savarankiško subjekto reglamentavimas.....	64

2.5. Kriterijai, kuriais vadovaujantis teismai subjektą priskiria prie savarankiško subjekto, galinčio reikalauti valstybės imuniteto	68
2.6. Kiti subjektai, galintys naudotis valstybės imunitetu.....	72
III. KOMERCINĖ IŠIMTIS IŠ VALSTYBĖS IMUNITETO	75
3.1. Komercinės išimties iš valstybės imuniteto samprata ir taikymo prielaidos.....	76
3.2. „Privataus asmens“ taisyklė	78
3.3. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie <i>acta jure gestionis</i>	81
3.3.1. Komercinės veiklos samprata.....	82
3.3.2. Komercinės veiklos reglamentavimas.....	85
3.4. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie <i>acta jure imperii</i>	89
3.5. Valstybės veiksmų priskyrimo prie komercinės veiklos kriterijai.....	95
3.5.1. Sandorio prigimties kriterijus.....	96
3.5.2. Sandorio tikslo vertinimas.....	101
3.5.3. Visapusiško sandorio konteksto vertinimas	103
3.6. Teritorinio ryšio su teismo valstybe reikalavimas	106
IV. VALSTYBĖS IMUNITETO ATSIŠAKYMAS	111
4.1. Valstybės imuniteto atsisakymo samprata	114
4.2. Valstybės imuniteto atsisakymo reglamentavimas	116
4.3. Valstybės imuniteto atšaukimo taikymo ypatybės	119
4.4. Subjektai, kurie gali atsisakyti valstybės imuniteto	121
4.5. Valstybės imuniteto atsisakymo būdai.....	125
4.6. Ar <i>jus cogens</i> normų pažeidimas yra prielaida taikyti numanomą valstybės imuniteto atsisakymą?	129
V. DARBO SANTYKIŲ IŠIMTIS	135
5.1. Bendrieji darbo santykių išimties taikymo klausimai.....	135
5.2. Komercinės išimties ir darbo santykių išimties taikymo palyginimas	140
5.3. Skirtingi darbo santykių išimties taikymo modeliai.....	141
5.3.1. I modelis: darbo sutartis yra laikoma <i>acta jure gestionis</i>	142

5.3.2. II modelis: darbas diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose visada yra laikomas valstybės suverenių galių įgyvendinimu, t. y. <i>acta jure imperii</i>	145
5.3.3. III modelis: darbo santykių skirstymas į <i>acta jure gestionis</i> ir <i>acta jure imperii</i> priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių.....	147
5.4. Kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčuose.....	148
5.4.1. Darbuotojo atliekamo darbo pobūdžio ir darbuotojo statuso kriterijus	149
5.4.2. Ieškinio dalyko pobūdis.....	152
5.4.3. Saugumo interesų užtikrinimas	153
5.4.4. Darbuotojo pilietybės ir nuolatinės gyvenamosios vietos ryšys	154
5.4.5. Kiti kriterijai	156
5.5. Darbo santykių išimties taikymas kai darbuotojas dirba valstybės įsteigtoje agentūroje ar kitoje įstaigoje.....	157
VI. NESUTARTINIŲ CIVILINĖS TEISĖS PAŽEIDIMŲ (DELIKŲ) IŠIMTIS.....	160
6.1. Deliktų išimties taikymas po TTT sprendimo <i>Jurisdikcinių imunitetų</i> bylos.....	160
6.2. Bendrieji nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimties taikymo klausimai.....	166
6.3. Deliktų imuniteto taikymo apimtis.....	167
6.3.1. Deliktų išimties taikymas, kai padaroma žala ar prarandamas materialus turtas	168
6.3.2. Deliktų išimties taikymas, kai sužalojamas ar miršta asmuo	169
6.4. Nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimties reglamentavimas	170
6.5. Kriterijai aktualūs taikant deliktinę išimtį.....	172
6.5.1. „Apdraudžiamos rizikos“ kriterijus.....	173
6.5.2. Valstybės diskrecijos kriterijus	175

6.5.3. Išskirtinis užsienio karinių pajėgų veiksmais padarytos žalos vertinimas	177
6.6. „Privataus asmens“ testo ir <i>acta jure gestionis/acta jure imperii</i> vertinimas deliktų išimties apimtyje	178
VII. VALSTYBĖS IMUNITETAS NUO VYKDYMO VEIKSMŲ TAIKYMO	180
7.1. Bendrieji valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų taikymo klausimai.....	180
7.2. Valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų samprata.....	182
7.3. Dviejų savarankiškų valstybės imunitetų egzistavimas	184
7.4. Teismo jurisdikcijos ir valstybės imuniteto, susijusio su vykdymo veiksmais, santykis.....	188
7.5. Vykdymo priemonių taikymo valstybės atžvilgiu specifika	190
7.5.1. Vykdymo priemonių samprata	191
7.5.2. Vykdymo priemonių taikymo teisinis reglamentavimas.....	194
7.5.3. Iki galutinio teismo sprendimo taikomos vykdymo priemonės	200
7.5.3.1. Laikinių apsaugos priemonių taikymo prielaidos	201
7.5.3.2. Laikinių apsaugos priemonių teisinio reguliavimo ypatumai...	205
7.6. Išimties iš valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų ir jų taikymo sąlygos	206
7.6.1. Vykdymo priemonių taikymas užsienio valstybės turto atžvilgiu, kuris skirtas naudoti komerciniams valstybės tikslams.....	206
7.6.1.1. Komercinio pobūdžio veiksmų samprata vykdymo veiksmų kontekste	208
7.6.1.2. Tikslų testo viršenybė prieš paskirties testą.....	210
7.6.2. Valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymas.....	214
7.6.3. Savarankiško subjekto (angl. <i>separate entity</i>), kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos, turto valdymo specifika.....	216
7.6.4. Valstybės imuniteto atšaukimas arbitražiniame susitarime	219
7.6.5. Kiti kriterijai	223

7.6.5.1. Ryšys tarp valstybei priklausančio turto ir iškeltos civilinės bylos	223
7.6.5.2. Turto teritorinio ryšio su teismo valstybe nustatymas	224
7.6.5.3. Vykdomosios valdžios leidimas pritaikyti vykdymo priemones	225
7.7. Specialus turto statusas, lemiantis valstybės imuniteto apsaugą	226
7.7.1. Diplomatinio turto apsauga	227
7.7.2. Užsienio valstybės centrinio banko turto apsauga	231
7.7.3. Užsienio valstybės karui skirto turto apsauga	233
7.7.4. Kitas užsienio valstybės turtas, kuriam taikoma valstybės imuniteto apsauga	234
IŠVADOS.....	237
LITERATŪROS SĄRAŠAS:.....	239
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS	261

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS

1972 m.	Europos konvencija „Dėl valstybės imuniteto“, kurią
Konvencija dėl valstybės imuniteto	1972 m. gegužės 16 d. priėmė Europos Taryba (dar vadinama Bazelio konvencija)
2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto	2004 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų
angl.	anglų kalba
aut. past.	autorės pastaba
c. b.	civilinė byla
d.	dalis/diena (priklausomai nuo konteksto)
ES	Europos Sąjunga
EŽTK	1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
JT	Jungtinės Tautos
<i>Jurisdikcinių imunitetų</i> byla	2012 m. vasario 3 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija)
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
lot.	lotynų kalba
LR	Lietuvos Respublika
LR CK	2000 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
LR CPK	2002 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
p.	punktas/puslapis (priklausomai nuo konteksto)

pranc.	prancūzų kalba
pvz.	pavyzdžiui
str.	straipsnis
t. y.	tai yra
t. t.	taip toliau
TTT	Tarptautinis Teisingumo Teismas
vok.	vokiečių kalba

ĮVADAS

Kiekvienas asmuo įgyvendindamas savo subjektines teises gali susidurti su kliūtimis, trukdančiomis naudotis jam priklausančiomis subjektinėmis teisėmis arba tenkinti savo teisėtus interesus, taip pat gali susidurti su situacijomis, kada kiti subjektai pažeidžia jo teisėtus interesus ar kitaip kliūdo įgyvendinti savo teises. Subjektinių teisių gynyba paprastai prasideda nuo ieškinio konkrečiam atsakovui pateikimo teisme, o tinkamo atsakovo parinkimas ir nulemia viso civilinio proceso tolimesnę eigą.

Civilinio proceso teisė, reguliuojanti teismo, civilinės bylos šalių, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir proceso dalyvių procesinę veiklą, siekia užtikrinti, kad šalių ginčai būtų sprendžiami sąžiningai, ekonomiškai, operatyviai ir teisingai¹. Intensyvus visuomeninio gyvenimo vystymasis, globalizacijos, socializacijos, kompiuterizacijos bei kiti pažangūs evoliuciniai procesai, nuolat augantis šiuolaikinis aktyvumas socialiniame gyvenime, platus ekonominių ryšių mastas bei aibė kitų dabartiniame pasaulyje veikiančių objektyvios ir subjektyvios prigimties faktorių sąlygoja tai, kad valstybės taip pat aktyviai įsitraukia į privatinis santykius.

Nors ir pripažįstama, kad valstybė tam tikrais atvejais gali dalyvauti komerciniuose sandoriuose, tačiau svarbiausia jos funkcija išlieka valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimas. Valstybės specifinis statusas neleidžia jos visiškai prilyginti kitiems juridiniams asmenims ar fiziniams asmenims, dalyvaujantiems privatinuose santykiuose, o tai reiškia, kad valstybei priklausantis turtas įgyja specialų statusą ir negali būti prilyginamas kitų subjektų valdomam turtui. Todėl teisių pažeidimo atveju valstybei suteikiama labai specifinė teisė gintis nuo pareikšto ieškinio ir kitų civilinio proceso veiksmų – reikalavimas taikyti valstybės imuniteto apsaugą.

Tarptautinėje teisėje valstybės imunitetas – tai teisės normos ir principai, nustatantys sąlygas, kurių pagalba užsienio valstybė gali reikalauti

¹ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 27.

laisvės nuo kitos valstybės jurisdikcijos². Valstybės imunitetas yra tarptautinės teisės suformuota taisyklė, kuri reiškia tai, kad valstybės imunitetas yra preziumuojamas (daugiau žr. II dalies 2.4 skirsnį (t. y. 66, 67 psl.). Tokiu atveju, prezumpcija pirmiausiai nustato, kad valstybės imunitetas taikomas tol, kol neatsiranda aplinkybių, leidžiančių šią prezumpciją paneigti, t. y. nenustatomos sąlygos taikyti išimtį ir riboti valstybės imunitetą. Tačiau literatūroje nurodoma ir priešinga (JAV) „imuniteto nesuteikimo prezumpcija“ (daugiau žr. II dalies 2.4 skirsnį (t. y. 65, 66 spl.).

Tarptautinis teisingumo teismas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje³ aiškiai pasakė, kad valstybės imunitetas turi būti taikomas atsižvelgiant į civilinio proceso sistemą. Civilinio proceso teisinių santykių reguliavimas yra iš esmės Europos Sąjungos valstybių narių vidaus reikalas ir praktiškai neunifikuotinas, išskyrus tuos procesinius santykius, kuriems būdingas eksteritorialumas⁴. Kadangi valstybės imuniteto teisė peržengia kiekvienos valstybės nacionalines teisės ribas, todėl ši teisinė kategorija yra analizuojama tarptautinio civilinio proceso kontekste.

Nors tarptautinio civilinio proceso teisės nuostatos daugeliu atveju taip pat įtvirtinamos tarptautiniu lygiu (konvencijose), tai netrukdo tarptautinį civilinį procesą laikyti nacionalinės civilinio proceso teisės dalimi⁵. Tarptautinio civilinio proceso teisės doktrina Lietuvoje dar tik kuriasi, nėra plačiai išvystyta, trūksta ne tik praktikos, bet ir žinių analizuojant, įgyvendinant bei taikant tarptautinės teisės normas, daugeliui ši teisės sritis apskritai yra nežinoma, o su ja vis dažniau tenka susidurti teisėjams. Todėl

² MALANCZUK, P. *Modern Introduction to International Law*. Seventh Revised Edition [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą:

https://books.google.lt/books?id=uwiIAGAAQBAJ&pg=PA118&lpg=PA118&dq=STEINBERGER,+H.+State+immunity&source=bl&ots=BfWYSQ1fmT&sig=ilHLnHrTSZOTbI2z7FPsKTEiBaU&hl=t&sa=X&ved=0ahUKEwi2g_rwpqzLAhUsOJoKHdFwDfcQ6AEIJAB#v=onepage&q=STEINBERGER%20C%20H.%20State%20immunity&f=false.

³ Tarptautinis Teisingumo Teismas. *2012 m. vasario 3 d. sprendimas Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija)* [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>.

⁴ MIZARAS, V., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 252.

⁵ NEKROŠIUS, V. *Europos sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 14.

šiam darbe yra analizuojama valstybės imunitetas tarptautiniame civiliniame procese.

Tyrimo objektas – iš tarptautinės teisės sistemos kilusios ir pagal prigimtį bei paskirtį nenuosekliai nacionalinio ir tarptautinio civilinio proceso teisės sistemose plėtojamos valstybės imuniteto kategorijos doktrininė samprata ir jos kaita tarptautiniame civiliniame procese.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti valstybės imuniteto tarptautiniame civiliniame procese taikymą, nustatyti aktualiausias jo norminio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektus, o konkrečiau - ištirti ir įvertinti pozityviosios civilinio proceso teisės bei teismų praktikos įgyvendinant valstybės imuniteto doktriną reglamentuojančias teisės normas, nustatyti ir teisiškai įvertinti egzistuojančias valstybės imuniteto išimtis, išanalizuoti jų taikymo problematiką, o taip pat pateikti efektyvius, racionalius, teisiškai pagrįstus probleminių klausimų sprendimo būdus.

Siekiant iškelto tikslo, buvo keliami tokie darbo **uždaviniai**:

1) išanalizuoti valstybės imuniteto institutą tarptautiniame civiliniame procese, identifikuoti aktualiausias teorines ir praktines jo realizavimo problemas, ištirti šių problemų atsiradimo priežastis, įvertinti naudojamus, o taip pat pasiūlyti alternatyvius šių problemų sprendimo būdus, pateikti konkrečius pasiūlymus bei rekomendacijas taikymui patobulinti ir palengvinti, siekiant užtikrinti sklandų, nuoseklų, logiškai ir teisiškai pagrįstą valstybės imuniteto civiliniuose teisiniuose santykiuose mechanizmą, tokiu būdu papildyti nacionalinės teisės doktriną šioje srityje. Darbo tikslas nėra ir negali būti pateikti universalią formulę, pagal kurią turėtų būti taikomos valstybės imuniteto išimtys, tačiau bandoma susisteminti bei iškristalizuoti valstybės imuniteto sampratos suvokimo bei valstybės imuniteto taikymo principus ir taisykles, nubrėžiančias kelią, kuriuo turėtų būti einama siekiant priimti argumentuotą ir teisiškai pagrįstą sprendimą taikant arba atsisakant taikyti valstybės imunitetą;

2) visapusiškai ir išsamiai atskleisti valstybės imuniteto sampratą, o būtent paaiškinti ir patikslinti teisės moksle bei praktiškai

vartojamą valstybės imuniteto sąvoką, išanalizuoti ją istoriniu, lingvistiniu, lyginamuoju, o svarbiausia – turininguoju aspektais; parodyti, kaip teisės mokslininkai ir nacionaliniai teismai suvokia valstybės imuniteto teisės esmę, kokie yra pagrindiniai valstybės imuniteto taikymo principai bei santykis tiek su tarptautine, tiek su civilinio proceso teise, taip pat įvertinant, ar pasirinkta ir taikoma pozicija yra teisinga bei pateikiant galimus alternatyvius požiūrius;

3) išanalizuoti valstybės imuniteto išimčių susiformavimo ir taikymo problematiką tarptautiniame civiliniame procese, pristatyti, įvertinti teorinio ir praktinio pobūdžio teisinius problemų šioje srityje sprendimo būdus, kurie, atsižvelgiant į dabartinę valstybės imuniteto išimčių taikymo Lietuvos teisėje etapą ir ypač į teismų praktikos tendencijas, galėtų palengvinti teismų darbą taikant valstybės imunitetą;

4) ištirti subjektus bei apibrėžti subjektų ratą, kurie gali naudotis valstybės imuniteto apsauga; įvertinti ir aprašyti kriterijus, kuriais vadovaujantis konkretus subjektas gali patekti į subjektų ratą, kuriems suteikiama teisė atsisakyti dalyvauti civiliniame procese tuo pagrindu, kad jam yra taikoma valstybės imuniteto apsauga;

5) ištirti ir įvertinti komercinės išimties taikymo apimtį; identifikuoti skirtingų valstybių teismų praktikose suformuotus kriterijus, kurių pagalba valstybės veiksmai vertinami kaip komercinio pobūdžio; taip pat išanalizuoti tiek konkrečių valstybių teisės aktuose, tiek tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų kriterijų taikymą sprendžiant apie komercinės išimties taikymą bei pateikti apibendrinimą bei rekomendacijas, kokie yra vyraujantys vertinimo pagrindai sprendžiant apie sandorio komercinę prigimtį;

6) aptarti darbo santykių išimties atsiradimo aplinkybes bei dažniausius praktikoje pasitaikančius šios išimties taikymo atvejus; ištirti darbo išimties taikymo problemas, jų atsiradimo priežastis, išanalizuoti, kokie šių problemų sprendimo būdai pateikti nacionaliniuose teisės aktuose ir teisės doktrinoje, bei pasiūlyti konkrečius sprendimo variantus;

7) kadangi nėra vieningos nuomonės dėl deliktų išimties egzistavimo, pateikti pagrindimą dėl šios išimties egzistavimo; išanalizuoti

deliktų išimties taikymo turinį, pateikti kriterijus, kuriais vadovaujantis nacionalinis teismas gali taikyti deliktų išimtį bei įvertinti jau priimtus teismų sprendimus, ar jie atitinka išimčių taikymo tendencijas;

8) iširti valstybės imuniteto išimčių taikymą vykdomame procese, kai vykdyto priemonės nukreipiamos į užsienio valstybės turtą; pateikti palyginimą, ar egzistuoja tos pačios sąlygos, taikomos jurisdikcinio valstybės imuniteto ir valstybės imuniteto vykdomame procese taikymo atveju; išanalizuoti pagrindinius atvejus bei pateikti rekomendacijas, kada teismas gali atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą teismo sprendimo vykdomame procese.

Reikia pastebėti, kad valstybės imuniteto taikymo problematika yra labai plati, sudėtinga ir įvairiapusė, ji apima daugybę aspektų, reikalaujančių išsamaus aptarimo ir nuodugnios mokslinės analizės. Atsižvelgiant į jų gausą, buvo pasirinkta probleminius klausimus suskirstyti ir klasifikuoti pagal atskiras civilinio proceso dalis (pvz.: jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imuniteto taikymas vykdomame procese), skirstant pagal savarankiškus civilinio proceso institutus (pvz., valstybės imuniteto taikymo klausimo sprendimas civiliniame procese, kai proceso šalis reikalauja taikyti laikinąsias apsaugos priemones), analizuojant konkrečią privatinių santykių sritį, kurioje kyla valstybės imuniteto klausimai (pvz.: valstybės imuniteto problematika susijusi su darbo santykiais), klasifikuoti priklausomai nuo privatinių santykių pobūdžio (pvz.: civilinė atsakomybė, kylanti iš sutarties arba iš delikto).

Pasirinkti pjūviai, šios disertacijos autorės manymu, yra esminiai ir aktualiausi valstybės imuniteto taikymo tarptautiniame civiliniame procese aspektai, todėl šioje disertacijoje iš esmės koncentruojamasi tik privatinės teisės reguliuojamoje apimtyje, o konkrečiai - civilinio proceso nuostatų veikimo srityje, todėl čia valstybės imuniteto kategorijos tarptautiškumo analizei nėra skiriama išsamus dėmesys. Valstybės imuniteto, kaip tarptautinės teisės kategorijos, analizė buvo išsamiai atlikta Juliaus Zaleskio disertacijoje

„Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai“⁶, kurioje valstybės imuniteto doktrina analizuota kaip valstybėms privalomos tarptautinės teisės dalis ir buvo keliamas pagrindinis klausimas, ar šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė įgijo požymių, kuriais turėtų pasižymėti teisė.

Šioje disertacijoje taip pat paliečiami ir tie valstybės imuniteto aspektai, kurie yra universalūs ir aktualūs kitoms teisės šakoms, pavyzdžiui, analizuojant užsienio valstybės ambasadoje dirbančių asmenų statusą bei imunitetus, vertinamas jų funkcijų pobūdis ir ryšys su užsienio valstybe, tačiau šio darbo tikslas nėra išanalizuoti diplomatinių imunitetų taikymo klausimus ir jie nepatenka į atliekamo tyrimo objektą.

Siekiant giliai ir išsamiai atskleisti tyrimo tikslą, disertacijoje yra tik užsimenama, tačiau nėra plačiau nagrinėjami klausimai, kylantys identifikuojant valstybės imuniteto atsisakymą, išreikštą arbitražiniame susitarime ir visi kiti su arbitražu susiję klausimai, kadangi jie buvo išsamiai analizuoti Eglės Zemlytės disertacijoje „Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis“⁷, todėl šio tyrimo metu analizuojam tik tiek, kiek tai tiesiogiai susiję su tyrimo objektu.

Darbo problematika, pasirinktos temos aktualumas ir naujumas

Pasirinktos temos aktualumą lemia tai, kad valstybės imuniteto institutas, jo norminis reglamentavimas ir praktinis taikymas tiek užsienio valstybių teisėje, tiek Lietuvos teisinėje sistemoje yra pakankamai ribotai ir nenuosekliai aprašytas. Be to, reglamentavimo procesas susiduria ne tik su teisiniu neaiškumu, bet ir su ekonominiais bei politiniais skirtingų valstybių interesais.

Nors ir valstybės imunitetas kaip teisinė kategorija pripažįstama jau daugiau nei 200 metų, tačiau dėl jos taikymo apimties neaiškumų iki šiol

⁶ ZALESKIS, J. *Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

⁷ ZEMLYTĖ, E. *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

nėra išvengiama. Negana to, kad iki galo nėra suprasta valstybės imuniteto koncepcija ir, akivaizdu, kad vargu ar bus rastas vieningas ir universalus valstybės imuniteto teisinis suvokimas, įtampos nesumažina ir jo raidos specifika, kurią lemia besikeičiantis tarptautinis ekonominis ir politinis klimatas. Išimčių pagalba „kuriamas“ valstybės imuniteto doktrininis pagrindas destabilizuoja ir taip neaiškias šios teisinės kategorijas ribas, kurios atsiremia į skirtingų valstybių nacionalines teises sistemas, taip sudarydamos sąlygas nacionaliniams teismams, atsižvelgiant į teismo valstybėje taikomus civilinio proceso įstatymus, savaip interpretuoti ir taikyti valstybės imuniteto doktriną.

Temos aktualumą ir svarbą pagrindžia ir tos aplinkybės, kad pakankamai ilgai valstybės imunitetas buvo suprantamas tik kaip tarptautinės teisės kategorija ir teismai, susidūrę su šiuo klausimu, buvo linkę atsisakyti spręsti bylas beveik be išimčių, visiškai neanalizuodami teisinių santykių pobūdžio, iš kurio kyla ginčas. Lietuvos teismų praktikoje taip pat neišvengta atvejų, kurie, beje, sudaro didžiąją dalį teismų praktikos, kai teismas sprendimą, kodėl pritaiko valstybės imunitetą užsienio valstybei, priima netirdamas ir iš esmės nepasisakydamas apie santykių pobūdį, iš kurių kilo ginčas. Tyrimo metu nagrinėta teismų praktika atskleidė dar neištirtų ir sudėtingų teorinio ir praktinio pobūdžio problemų, su kuriomis susiduria ne tik ieškovai, kurie siekia apginti savo pažeistas teises bei interesus, bet ir nacionaliniai teismai, kurie turi priimti teisėtą sprendimą bei iš esmės išanalizuoti teisinę situaciją, kurios nereglamentuoja nei nacionalinė teisė, nei sprendimų pavyksta rasti remiantis tarptautinės teisės pagalba. Be abejonės, valstybės imuniteto taikymo komplikuotumas didžiąja dalimi yra nulemtas paties valstybės imuniteto specifikos: jis pagal prigimtį yra civilinio proceso teisės, o ne materialinės teisės dalis. Kita vertus, jo privalomai ir visuotinai nereglamentuoja tarptautinė teisė, nors tai yra tarptautinės teisės kategorija, kylanti iš pačios valstybės, kaip tarptautinio teisės subjekto, esmės. Galima teigti, kad įtampa tarp nacionalinės sistemos esmės ir tarptautinės teisės reglamentuojamo dalyko kelia dar didesnius probleminius klausimus bei

uždavinius teisės mokslininkams, todėl tokiai sudėtingai temai tyrinėti turėtų būti skiriama kuo daugiau mokslinio potencialo.

Visa valstybės imuniteto problematika kildinama iš prieštaravimo tarp tarptautinės šios teisinės kategorijos prigimties ir taikymo atsižvelgiant į nacionalinį civilinį procesą, todėl lygiagrečiai turi būti atliekama ir valstybės imuniteto, kaip civilinio proceso teisės kategorijos, analizė. Valstybės imuniteto kaip tarptautinio civilinio proceso kategorijos ištyrimo stoka, o ypač išimčių iš valstybės imuniteto, ir platus ratas praktikoje kylančių problemų vis labiau kelia diskusinius šios temos klausimus tyrėjų tarpe, todėl pastaraisiais metais tiek tarp užsienio mokslininkų, tiek Lietuvoje pastebimas didelis susidomėjimas valstybės imuniteto teise ir siekis ją pažinti.

Išsami ir visapusiška valstybės imuniteto kaip tarptautinės teisės kategorijos analizė buvo atlikta 2016 m. apgintoje J. Zaleskio disertacijoje „Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai“, kurioje išsamiai tirtas valstybės imuniteto kaip teisės egzistavimas, bei kiek anksčiau apgintoje Simonos Selelionytės – Drukteinienės disertacija Mykolo Romerio universitete tema „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“⁸. Taip pat reikšmingi Kristinos Balevičienės straipsniai, paskelbti žurnale „Jurisprudencija“⁹, analizuojantys riboto valstybės imuniteto doktriną bei subjektus, kurie turi teisę naudotis valstybės imuniteto suteikiama apsauga. Tačiau, kaip bebūtų, išsamios valstybės imuniteto, kaip civilio proceso kategorijos ir jos taikymo skirtingose civilinio proceso stadijose, analizės iki šiol nebuvo atlikta, todėl tai ir buvo pasirinkta kaip tikslas šiame moksliniame darbe. Taip pat čia yra siekiama identifikuoti išimtis iš valstybės imuniteto atliekant jų detalią analizę bei teisinį vertinimą, nes nebuvo išsamiai tirta kituose Lietuvos mokslininkų darbuose. Nors komercinės išimties iš valstybės imuniteto taikymas nėra naujiena nei užsienio teismų praktikoje, nei Lietuvoje, tačiau valstybės imuniteto išimtis vykdymo procese nebuvo detalai

⁸ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

⁹ BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija*, 2004, t. 58(50); p. 138–145; BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70); p. 5–13.

analizuojama, todėl šios disertacijos kontekste yra iš esmės naujas tyrimo dalykas. Būtent šios aplinkybės ir lemia pasirinktos temos naujumą.

Taigi nesant išsamių Lietuvoje atliktų tyrimų, analizuojančių valstybės imuniteto, kaip tarptautinės teisės kategorijos taikymo civiliniame procese, mokslinis šio naujo ir nuolat besivystančio teisinio fenomeno įvertinimas, jo reguliavimo ir taikymo gairių nubrėžimas bei tradicijų kūrimas tampa ypatingai svarbiu uždaviniu. Kaip ir buvo aptarta anksčiau, Lietuvos teisės moksle yra pavyzdžių, kad buvo tiriami atskiri valstybės imuniteto aspektai, tačiau vieno sisteminio tyrimo, analizuojančio ir lyginančio savarankiškas valstybės imuniteto išimtis civiliniame procese, nustatant jų ryšį ir taikymo specifiką, nebuvo atlikta iki šiol. Todėl šis darbas pasižymi nuosekliu valstybės imuniteto tarptautiniame civiliniame procese tyrimu ir išimčių aptarimu bei analize.

Tyrimo metodai

Darbo siekis kompleksiskai išanalizuoti valstybės imuniteto taikymą tarptautiniame civiliniame procese nulėmė tai, kad jame naudoti tiek empiriniai, tiek teoriniai moksliniai tyrimo metodai: dokumentų analizės, sisteminis, loginis – analitinis, lyginamasis, istorinis, teleologinis, lingvistinis ir kt.

Dokumentų analizės metodas naudotas analizuojant ir tiriant šiame darbe panaudotus šaltinius: tarptautines sutartis, nacionalinius ir užsienio valstybių teisės aktus; Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – TTT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudenciją, Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktiką; tarptautinių organizacijų, ekspertų grupių parengtas mokslines studijas ir kitus dokumentus; įvairių šalių teisės mokslininkų darbus.

Sisteminio metodo taikymo poreikį nulėmė klasifikacinė pačios teisės prigimtis, todėl šis metodas daugiausiai naudotas tiriant išimčių iš valstybės imuniteto visumą (masyvą). Tokiu būdu tirti praktikoje ir teorijoje

aptarti atvejai, kada valstybės teisė naudotis valstybės imuniteto apsauga yra apribojama. Sisteminio metodo pagrindu buvo siekiama nustatyti išimčių kūrimo (atsiradimo) ir taikymo tendencijas, įvertinamos sisteminės valstybės imuniteto išimčių vystymosi perspektyvos užsienio valstybių ir Lietuvos kontekste. Taip pat šio metodo pagalba buvo analizuojama ir neįsigaliojusių konvencijų, pavyzdžiui, konvencijos „Dėl valstybės imuniteto“¹⁰ (toliau – 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto), kurią 1972 m. gegužės 16 d. priėmė Europos Taryba (dar vadinama Bazelio konvencija) ir 2004 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų¹¹ (toliau – 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto) įtaka nacionalinei teisei bei atspindžiai nacionalinių teismų sprendimuose.

Loginis – analitinis metodas tyrime naudotas dažniausiai – taikant šį metodą atlikta tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės aktų, teismų praktikos, mokslinės literatūros išsami analizė. Atrinkti tik patys aktualiausi konkrečiai temai šaltiniai, išskirtos ir panaudotos esminės jų nuostatos ir ištraukos. Taikant pasirinktą metodą tekste padaryti esminiai apibendrinimai, išvesti loginiai ryšiai tarp nevienalyčio valstybės imuniteto reglamentavimo, klasifikuoti kriterijai, kurių pagalba taikomos valstybės imuniteto išimtys, suformuluota koncepcija, kaip susiformuoja išimtys iš valstybės imuniteto tarptautiniame civiliniame procese, ir padarytos disertacijos tyrimo išvados.

Tyrimui ne mažiau svarbus **lyginamasis metodas**, kuris naudotas siekiant palyginti tarpusavyje nacionalinės ir tarptautinės teisės šaltinius, skirtingas mokslines idėjas bei skirtingų valstybių teismų praktiką. Šis metodas padeda sugretinti skirtingų valstybių pasirinktą teisinį reglamentavimą ir, taikant kartu su kitais tyrimo metodais, tokiais kaip, pavyzdžiui, loginis – analitinis, išvesti bendras valstybės imuniteto reglamentavimo tendencijas bei prognozuoti jo vystymosi kryptis.

¹⁰ 1972 m. Valstybės imuniteto konvencija [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/ce-csi/trt_ce_csi.pdf>.

¹¹ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf>.

Istorinis metodais padėjo išanalizuoti ir įsigilinti į valstybės imuniteto kilmę ir evoliuciją, suvokti pagrindinius šios kompleksinės teisinės kategorijos principus ir įvertinti dėsningumus. Jis buvo taikytas ištirti daugelio metų valstybės imuniteto taikymo praktikai, jos pokyčiams bei tai nulėmusias priežastis. Tik analizuojant teisinę problemą istoriniu požiūriu įmanoma tiksliau įvertinti dabartinio reglamentavimo trūkumus bei pasiūlyti realiausius sprendimo variantus. Tuo tarpu **teleologinis (tikslas) tyrimo metodas** naudotas tiriant priežastis, nulėmusias absoliutaus valstybės imuniteto ribojimą. Atliekant tyrimą šis metodas atliko labai svarbų vaidmenį analizuojant teismų sprendimuose pasirinktus argumentus bei vertinant motyvus taikant valstybės imunitetą arba atsisakant jį taikyti.

Darbe neapsieita ir be **lingvistinio metodo** analizuojant teisės aktuose naudojamas žodžių reikšmes. Reglamentuojant bei taikant valstybės imunitetą neišvengta prieštaringų sąvokų vartojimo, pavyzdžiui, aiškus taikomo termino turinio nustatymas yra labai aktualus sprendžiant apie valstybės valią atisakyti imuniteto, kokia apimtimi valstybės duoda sutikimą dalyvauti civiliniame procese ir kokiais žodžiais išreškia savo sutikimą dalyvauti civiliniame procese, todėl neaiškumams bei dviprasmybėms išsiaiškinti buvo pasitelktas lingvistinis metodas.

Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė

Tyrimo rezultatų reikšmė turėtų būti didžiausia civilinei justicijai. Šis mokslinis darbas galėtų tapti metodine medžiaga teisėjams ir teisėjų padėjėjams sprendžiant aktualius valstybės imuniteto taikymo ir išimčių iš valstybės imuniteto nustatymo klausimus. Taip pat suinteresuoti civilinio proceso dalyviai, siekdami geriau pasirengti teisinei gynybai, galėtų remtis šioje disertacijoje atlikta išsamia analize ir teisinių santykių vertinimu, ir taip sudarytų sąlygas efektyvesnei pažeistų civilinių teisių gynybai.

Disertacijoje nagrinėjami klausimai yra ne mažiau aktualūs privatiems juridiniams asmenims bei kitiems subjektams, kurie dalyvauja

privatiniuose santykiuose kartu su užsienio valstybe atstovaujančia ambasada, paprastai teikiant paslaugas, atliekant darbus ar parduodant prekes. Tokie sutartiniai teisiniai santykiai yra nulemti valstybės, kaip specifinio civilių teisinių santykių subjekto, statuso, todėl prieš sudarant sandorius su tokiu subjektu yra palanku žinoti teisių gynimo specifiką, kuri išsamiai analizuojama šiame darbe ir gali padėti išvengti praktikoje kylančių problemų.

Disertacija turėtų būti svarbi ir civilinio proceso teisės mokslui. Vienas iš praktinio pritaikymo būdų būtų jos naudojimas mokymo procese, dėstant civilinio proceso teisę, taip pat pasirenkamuosius civilinio proceso dalykus.

Ne mažiau reikšmingas atliktas tyrimas turėtų būti ir politikos mokslų atstovams, kuriems sisteminis valstybės imuniteto vertinimas civiliniame procese praplėstų šios sudėtingos teisinės kategorijos suvokimą.

Šio tyrimo adresatas taip pat yra kiekvienas asmuo, besidomintis ir skiriantis dėmesį valstybės vaidmens civiliniame procese reikšmei ir kokią įtaką galėtų turėti jo interesų apsaugai.

Darbo struktūra

Darbo struktūrą nulėmė disertacijos temos pavadinimas, pasirinktas tyrimo objektas, iškelti tikslai ir uždaviniai. Disertaciją sudaro: 1) įvadas, kuriame pristatomi darbo tikslai ir sprendžiami uždaviniai, nurodomas mokslinis darbo naujumas, apžvelgti disertacijos tema pasaulyje atlikti tyrimai, naudoti tyrimų metodai bei ginamieji teiginiai, 2) dėstomoji dalis, susidedanti iš septynių savarankiškų dalių; 3) tyrimo rezultatų dalis, kurioje pateikiamos tyrimo išvados; 4) tyrimą atliekant naudotų šaltinių sąrašas ir disertantės mokslinių publikacijų sąrašas.

Disertacijos dėstyme, sudarytame iš savarankiškų septynių dalių, analizuojami skirtingi pasirinkto tyrimo objekto aspektai.

Pirmojoje dalyje atskleidžiama valstybės imuniteto samprata ir bendrieji principai, kuriais vadovaujantis turi būti taikomas valstybės

imunitetas. Šioje dalyje analizuojami svarbiausi tarptautinės teisės ir nacionaliniai šaltiniai, reglamentuojantys valstybės imunitetą ir atskleidžiantys jo taikymo ypatybes. Ne mažiau svarbus dėmesys čia skiriamas valstybės imuniteto sampratos pokyčiams, kurie lėmė išimčių iš valstybės imuniteto prezumpcijos susiformavimą bei kintantį valstybės vaidmenį civiliniame procese.

Antrojoje dalyje apibrėžiami ir analizuojami kriterijai, kurių pagalba nustatomas subjektas, turintis teisę naudotis valstybės imuniteto apsauga civiliniame procese. Be to, šioje dalyje analizuojamas tinkamo atsakovo pasirinkimo klausimas. Tinkamo atsakovo neįtraukimas į bylą lemia tai, kad neatskleidžiama bylos esmė ir priimamas neteisėtas teismo sprendimas. Nuo to, ar ieškovas pasirenka tinkamą atsakovą, priklauso ir bylos baigtis bei ar bus apginti pažeisti interesai, todėl šioje dalyje pateikiami aiškūs kriterijai, į ką reikia atsižvelgti sprendžiant apie valstybės ar jos įgaliotų subjektų subjektiškumą civiliniame procese.

Trečia disertacijos dalis yra skirta analizuoti pagrindinę išimtį iš valstybės imuniteto teisės – komercinę išimtį. Šioje dalyje didelis dėmesys skiriamas komercinių santykių apibūdinimui bei tyrimui, nustatomi ir vertinami kriterijai, kurių pagalba formuojamas skirtingas komercinių santykių vertinimas. Nustačius tai, kad galioja universali tarptautinės teisės suformuota taisyklė, kad egzistuoja du savarankiški valstybės imunitetai – jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu –analizuojama, kokią įtaką turi komercinės išimties sąlygų nustatymas taikant jurisdikcinį valstybės imunitetą.

Ketvirta dalis autorės pasirinkimu buvo paskirta analizuoti valstybės teisę atšaukti jai suteikiamą valstybės imuniteto apsaugą ir įvertinti būdus, kada valstybės pareiškimas atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos laikomas tinkamai išreikštu ir sukeliančiu teisinės pasekmes.

Autorė pasirinko penktoje dalyje tirti darbo santykių išimties problematiką, kuri susijusi su atliekamų darbinių funkcijų specifiškumu (valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimu), nulemtu valstybės specialaus

statuso, ir nusprendžiančio darbo santykių su valstybe išskirtinumą. Pats darbo sutarties sudarymo faktas negali būti pagrindas taikyti darbo sutarties išimtį, todėl šioje dalyje siekiama išsiaiškinti, kokios sąlygos lemia šios išimties susiformavimą bei atskleisti kriterijus, kurie būtini nurodytos išimties taikymui. Be to, šioje dalyje lyginamos dvi valstybės imuniteto išimtys – komercinė išimtis ir darbo santykių išimtis.

Šeštoji dalis yra skirta deliktų išimties analizei. Šioje dalyje gilinamasi į TTT sprendimą *Jurisdikcinių imunitetų* byloje ir tolimesnes jo pasekmes deliktų išimties egzistavimui, taip pat vertinami 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto ir 1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto įtvirtinti deliktų išimties atvejai bei siekiama susisteminti ir aprašyti kriterijus, padėsiančius nacionaliniams teismams tinkamai taikyti deliktų išimtį.

Paskutinėje septintoje dalyje išsamiai analizuojamas valstybės imuniteto išimties taikymas teismo sprendimo vykdymo stadijoje bei aiškinamasi, kokia apimtimi riboto valstybės imuniteto doktrina taikoma priimtų teismo sprendimų įgyvendinimo procese. O taip pat siekiama nustatyti sąlygas, kurioms esant taikoma valstybės imuniteto išimtis nuo užsienio valstybės paskirtų vykdymo veiksmų. Ne mažiau svarbi dalis šiame skyriuje skiriama valstybės turto identifikavimui, kuriam suteikiamas specialus statusas ir pripažįstama, kad jis negali būti naudojamas komerciniais tikslais, todėl vykdymo priemonių taikymas tokiam turtui yra išskirtinai apribojamas.

Tyrimo šaltiniai

Rengiant disertaciją ir atliekant tyrimą buvo naudojami šie šaltiniai:

- 1) tarptautinės sutartys, nacionaliniai ir užsienio valstybių teisės aktai;
- 2) Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – TTT), Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija, Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktika;

3) tarptautinių organizacijų, ekspertų grupių parengtos mokslinės studijos ir kiti dokumentai;

4) įvairių šalių (JAV, JK, Lietuvos, ir kt.) teisės mokslininkų darbai.

Valstybės imuniteto teisės vystymuisi tvirčiausius pamatus padėjo teismų praktika, tačiau didelę reikšmę turi ir nacionaliniai teisės aktai, ir tarptautinės sutartys, ir autoritetingų mokslininkų darbai¹². Šiuo metu nėra galiojančios universalios tarptautinės sutarties, kurią galima būtų taikyti visais atvejais, iškilus problemoms dėl valstybės imuniteto taikymo, o visi iki šiol buvę bandymai netapo visuotinai privalomi. Tyrimui buvo reikšmingos dvi tarptautinės sutartys kaip pagrindiniai tarptautinių paprotinių nuostatų šaltiniai: 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto ir 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurios iki šiol nėra įsigaliojusios, tačiau jų taikymas atsispindi daugelio užsienio valstybių teismų praktikose, neišskiriant ir Lietuvos.

Dalis valstybių, tarp kurių daugiausiai bendrosios teisės tradicijos, paskatintos 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, pradėjo formuoti pamatus nacionaliniams valstybės imunitetą reglamentuojantiems aktams. Šioje disertacijoje nagrinėjant atskirų užsienio valstybių teisės aktus, reglamentuojančius valstybės imuniteto teisę, remiamasi tiek pačiais teisės aktais, tiek įvairių užsienių autorių moksliniais straipsniais. Svarbų vaidmenį tyrimo eigoje atliko du unikalūs nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys valstybės imunitetą – 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas¹³ ir 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas¹⁴. Jų sisteminė analizė padėjo atskleisti valstybių pasirinktus reglamentavimo modelius ir išsamiau išanalizuoti valstybės imuniteto koncepciją konkrečių valstybių kontekste.

¹² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 26.

¹³ 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus; žiūrėta 2012 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.

¹⁴ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus, žiūrėta 2012 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą:

<http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.

Labai reikšmingi šaltiniai atliekant tyrimą buvo TTT sprendimai. *Arrest Warrant*¹⁵ byla yra pirmoji TTT byla, kurioje buvo keliamas valstybės imuniteto klausimas, o *Jurisdikcinių imunitetų* byloje teismas pasisakė apie valstybės imuniteto, kaip civilinio proceso kategorijos, taikymą.

Ne mažiau šiam tyrimui reikšmingi yra ir EŽTT sprendimai, pavyzdžiui, 2001 m. valstybės imuniteto taikymo klausimas buvo iškeltas EŽTT *Al-Adsani v. JK* byloje, kurioje teismas pasisakė, kad valstybės imunitetas yra tarptautinės teisės koncepcija, kurią Europos Žmogaus Teisių Konvencijos¹⁶ (toliau – EŽTK) ribose turi vertinti EŽTT¹⁷. Taip pat teismas nurodė, kad nebuvo EŽTK 6(1) str. pažeidimo, kai JK teismas pritaikė valstybės imunitetą civilinėje byloje, kurioje buvo prašoma priteisti žalą, patirtą dėl kankinimų. Kita taip pat aktuali šiam tyrimui EŽTK byla yra *Jones ir kiti v. JK*¹⁸, kurioje dar kartą buvo įvertintas valstybės imuniteto taikymas teisės kreiptis į teismą užtikrinimo kontekste. Ne mažiau svarbi valstybės imuniteto tarptautiniame civiliniame procese tyrimui yra ir *Cudak v. Lietuva*¹⁹ byla, kurioje EŽTT ne tik išsamiai ištyrė valstybės imuniteto išimties taikymą su darbo santykiais susijusiais atvejais, tačiau pasisakė ir dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) netinkamai pritaikytos valstybės imuniteto apsaugos.

Atliekant tyrimą didelė reikšmė buvo skiriama nacionalinių teismų sprendimams, tarp kurių reikšmingiausi yra daugiausiai valstybės imuniteto teisės taikymo praktikos turinčių valstybių - JAV ir JK - teismų sprendimai bei

¹⁵ TTT. 2000 m. balandžio 11 d. sprendimas *Arrest Warrant* byloje (*Democratic Republic of the Congo v. Belgium*). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>>.

¹⁶ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

¹⁷ EŽTT Didžioji kolegija. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Al-Adsani v. JK* byloje (*peticijos Nr. 35763/97*) [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20(1).pdf)>.

¹⁸ EŽTT. 2014 m. birželio 2 d. sprendimas *Jones ir kiti v. JK* byloje (*peticijos Nr. 34356/06 ir 40528/06*) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["34356/06"\],"itemid":\["001-1400051"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>.

¹⁹ EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva* (*peticijos Nr. 15869/02*) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf>.

daugiausia diskusijų tarp teisės mokslininkų ir praktikų sukėlusiam Italijos Aukščiausiojo Teismo sprendimui *Ferrini*²⁰ byloje.

Valstybės imuniteto teisės tyrimams užsienio literatūroje skiriamas nemažas dėmesys. Reikšmingiausi šio tyrimo srities darbai yra Hasel Fox knyga „The Law of State Immunity“ ir Xiaodong Yang knyga „State Immunity in International Law“, taip pat aktualūs užsienio mokslininkų straipsniai, pavyzdžiui, mokslininkės Sevrine Knuchel straipsnis „State Immunity and the Promise of *Jus Cogens*“, Lee M. Caplan straipsnis „State Immunity, Human Rights And Jus Cogens“.

Tiriant valstybės imuniteto tarptautiniame civiliniame procese ypatumus Lietuvoje, buvo analizuojami galiojantys įstatymai (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas²¹ (toliau – LR CPK)), mokslininkų tiriamieji darbai ir moksliniai straipsniai. Taip pat šio tyrimo šaltinių sąrašė svarbią vietą užima Lietuvos teismų praktika, kuri, nors ir nėra labai gausi, tačiau atspindi valstybės imuniteto taikymo problemas ir atskleidžia teisinės analizės trūkumą.

Temos problematikai nagrinėti taip pat buvo pasitelkti tarptautinį civilinį procesą analizuojantys nusipelnusių Vilniaus universiteto Teisės Fakulteto mokslininkų darbai, pavyzdžiui, V. Mikelėno knyga „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“²², E. Laužiko, V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus vadovėlis „Civilinio proceso teisė“²³, V. Mikelėno monografija „Tarptautinės privatinės teisės įvadas“²⁴, taip pat Mykolo Romerio universiteto profesoriaus V. Vadapalo knyga „Tarptautinė teisė“²⁵.

²⁰ Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija*. [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. gruodžio 16d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.qil-qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/>>.

²¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

²² MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

²³ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005.

²⁴ MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.

²⁵ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

Ginamieji teiginiai

Šioje disertacijoje svarbiausi ginamieji teiginiai yra šie:

- Valstybės imuniteto apsaugos prezumpcija yra netaikoma jeigu teismas nustato valstybės imuniteto išimties egzistavimą arba gauna valstybės sutikimą dėl valstybės imuniteto netaikymo. Teismui konstatavus valstybės imuniteto išimties egzistavimą, valstybės sutikimas imuniteto netaikymui nėra reikalingas.
- Vien tik valstybės veiksmų komerciškumo kriterijaus nustatymas arba valstybės veiksmų priskyrimas *acta jure gestionis* prigimčiai nėra pakankamas kriterijus valstybės imuniteto išimties taikymui. Valstybės imuniteto išimties taikymui būtina visapusiškai įvertinti sudaromų sandorių kontekstą, sandorių kilmę, o taip pat atsižvelgti ir į valstybės motyvus bei tikslus.
- Jurisdikcinio valstybės imuniteto atsisakymas negali reikšti ir imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymo.

Tyrimo hipotezė

Valstybės imuniteto kaip tarptautinio civilinio proceso kategorijos ištyrimas ir reguliavimas yra nepakankamas, todėl nacionaliniai teismai pritrūksta argumentų konkrečios išimties iš valstybės imuniteto prezumpcijos taikymui, o tai lemia vangų ir nenuoseklų valstybės imuniteto doktrinos vystymąsi.

I. BENDRIEJI VALSTYBĖS IMUNITETO TAIKYMO ASPEKTAI

Šiandien yra pripažįstama, kad valstybė dalyvauja civiliniuose santykiuose lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių subjektai, taip pat gali būti ieškovas ir atsakovas teismuose. Tokia nuostata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.36 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad valstybė, savivaldybė ir jų institucijos yra civilinių santykių dalyvės lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių dalyviai. Remiantis pagrindine prielaida, kad valstybė dalyvaudama privatiniuose santykiuose privalo būti vertinama kaip lygiavertis subjektas privatiems asmenims, dalyvaujantiems tokiuose santykiuose, svarbu paminėti, kad valstybė visada išliks specifiniu teisiniu santykių dalyviu, kadangi valstybė yra ir tarptautinės teisės subjektas, įgyvendinantis su savo suvereniomis galiomis susijusias (valdžios) funkcijas, ir kuriam taikomas imunitetas nuo užsienio valstybių jurisdikcijos.

Tarptautinės viešosios teisės kontekste valstybės imuniteto teisė – tai visuma teisės principų ir normų, kuriomis remiantis užsienio valstybė gali reikalauti taikyti jai valstybės imunitetą, o užsienio teismas šiuo pagrindu turės atsisakyti savo jurisdikcijos nagrinėjant tokią bylą²⁶. Kaip akcentuoja profesorius V. Vadapalas, valstybės imuniteto taikymas atsižvelgiant į praktikoje kylančius teisinius ginčus gali būti suskirstytas į du lygius: „*Praktiškai su valstybės imunitetu susijusios problemos, kurios atrodo, nacionaliniuose teismuose iškyla dažniau nei bet koks kitas tarptautinės teisės klausimas, daugiausia iškyla dviem skirtingais lygiais. Pirmasis yra susijęs su užsienio valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismų jurisdikcijos nagrinėti prieš užsienio valstybę nekreiptą pretenziją, kylančią dėl kontrakto ar žalos padarymo. Antrasis lygis yra susijęs su užsienio valstybės atleidimu nuo prievartinių priemonių dėl jai priklausančio turto, ypač jei tai susiję su*

²⁶ MALANCZUK, P. *Modern Introduction to International Law*. Seventh Revised Edition [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=uwiIAGAAQBAJ&pg=PA118&lpg=PA118&dq=STEINBERGER,+H.+State+immunity&source=bl&ots=BfWYSQ1fmT&sig=ilHLnHrTSZOTbI2z7FPsKTEiBaU&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwi2g_rwpqzLAhUsOJoKHdFwDfcQ6AEIJjAB#v=onepage&q=STEINBERGER%20H.%20State%20immunity&f=false.

nacionalinio teismo sprendimo vykdymu, pavyzdžiui, banke areštuojuama tos valstybės ambasados sąskaita.“²⁷ Kadangi valstybė atitinkamai gali būti tiek tarptautinių, tiek privatinių santykių subjektu, todėl teismui, nagrinėjančiam civilinę bylą, kurioje viena iš šalių yra užsienio valstybė, yra labai svarbu nustatyti, ar valstybė gali būti laikoma tinkamu atsakovu civilinėje byloje, o gal jai turi būti taikomas imunitetas, nes ji veikė kaip tarptautinių santykių subjektas ir įgyvendino valdžios funkcijas²⁸.

1.1. Valstybės imuniteto koncepcija ir istorinės ištakos

Valstybės imuniteto istorija gali būti suprantama kaip riboto valstybės imuniteto triumfas prieš absoliutų valstybės imunitetą, tačiau tai neįvyko iš karto ir procesas truko daugiau nei šimtmetį²⁹. Didžiausias indėlis yra nacionalinių teismų praktikos, kuri ir tapo pagrindiniu šios teisinės kategorijos formavimosi šaltiniu, todėl galim drąsiai teigti, kad valstybės imunitetas yra teisėjų sukurta teisė, kur teisėjai taikydami tarptautinės teisės kategoriją yra ribojami nacionalinių civilinio proceso taisyklių.

Teisės teorijoje išskiriamos dvi pagrindinės valstybės imuniteto kryptys: absoliutus ir ribotas imunitetas³⁰, kurių pagalba brėžiama riba tarp valstybės veiksmų, kuriuos atlikus taikomas imunitetas, ir tų, kur teismas gali atsisakyti taikyti užsienio valstybei imunitetą. Teisės moksle yra ir kita nuomonė, kad be skirstymo į absoliutų ir ribotą valstybės imunitetą yra dar trečias – procesinio pobūdžio valstybės imunitetas³¹, kuris buvo suformuotas po *Jurisdikcinių imunitetų* bylos, kurioje teismas pasisakė, kad jurisdikcinis imunitetas yra iš prigimties procesinė norma, todėl nacionalinis teismas,

²⁷ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2006, 8 skyrius, p. 1.

²⁸ TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, t. 87, p. 187 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20(2).pdf).

²⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 6.

³⁰ CARTER, B. E., TRIMBLE, P. R., BRADLEY, C. A. *International Law*. 4th ed. Aspen Law & Business, 2003, p. 10-11.

³¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 3.

sprendamas valstybės imuniteto taikymo klausimą, išsprendžia tik procesinio pobūdžio reikalavimą, tačiau nenagrinėja ginčo iš esmės. Autorės sutinka ir pritaria nuomonei, kad valstybės imunitetas yra procesinio pobūdžio norma, tačiau abejoja, ar tai turėtų būti traktuojama kaip atskira valstybės imuniteto rūšis.

Vis labiau įsigalint riboto imuniteto doktrinai, absoliutaus imuniteto doktrina tapo aktuali vien tik istoriniu požiūriu, todėl skirstymas į „absoliutų“ ir „ribotą“ imunitetą nebėra toks reikšmingas sprendžiant teismui dėl valstybės imuniteto taikymo. Valstybės imuniteto sąvoka pakito tiek, kad ja pradėta vadinti visus santykius, kylančius valstybės imuniteto taikymo srityje, ir buvo sutapatinta su visuotinai taikoma riboto imuniteto doktrina³². Toliau bus siekiama peržvelgti valstybės imuniteto istorinę evoliuciją, pristatyti valstybės imuniteto rūšis bei aptarti valstybės imuniteto taikymo problemas.

1.1.1. Absoliutus valstybės imunitetas

Tarptautinėje teisėje yra pripažįstama, kad visos valstybės yra teisiškai lygios ir nepavaldžios, tai reiškia, kad lygus lygiam neturi valdžios (lot. *par in parem imperium non habet*), todėl jokia valstybė negali įgyvendinti savo jurisdikcijos kitoje valstybėje be pastarosios sutikimo, tas pats pasakoma ir apie valstybių nacionalinius teismus, kurie negali įgyvendinti savo jurisdikcijos kitos valstybės atžvilgiu. Teisės mokslininkai ir nacionaliniai teismai vis mažiau skiria dėmesio aiškindami valstybės imuniteto istorinę kilmę ir yra linkę daugiau dėmesio skirti išimtims iš valstybės imuniteto analizuoti. Bet vis dėlto, neaptarus valstybės imuniteto, o būtent absoliutaus valstybės imuniteto, kilmės būtų sunku suvokti ir vertinti valstybės imuniteto apribojimus, todėl toliau bus pristatomi esminiai valstybės imuniteto istoriniai raidos etapai, kurie padeda atskleisti pačią valstybės imuniteto koncepciją, tačiau gilesnė istorijos analizė yra už šio tyrimo ribų.

³² *Ibid.*, p. 13

Valstybės imuniteto doktrina gimė siekiant išspręsti tvyrančią įtampą tarp dviejų tarptautinės teisės reikalavimų – suverenos valstybių lygybės ir konkrečios valstybės teritorinės jurisdikcijos³³. Valstybės imuniteto doktrina vystėsi palaipsniui, ilgą laiką buvo tik filosofijos mokslininkų veikaluose įvardijama kaip valstybės suverenitetas ir teisinę formą įgavo tik kai 1812 m. Amerikos municipaliniame teisme buvo sprendžiama byla *The Schooner Exchange v. McFaddon*³⁴, kurioje Vyriausiasis teisėjas Marshal pasisakė, kad suverenitetas pasižymi valstybių lygybe, nepriklausomybe ir orumu, todėl konkrečios valstybės jurisdikcija yra privaloma tik jos teritorijoje. Atsižvelgiant į tai, suvereni valstybė turi aiškiai išreikšti valstybės imuniteto atsisakymą, kad būtų taikoma kitos valstybės jurisdikcija. Taigi, JAV teismai buvo vieni iš pirmųjų pradėję taikyti ir aiškinti suvereno imuniteto sąvoką³⁵, visų pirma nustatant valstybės imuniteto taikymo ribojimus bei keliant klausimą, kokie valstybės veiksmai nesuteikia jai teisės remtis valstybės imunitetu. Minėtas sprendimas padarė didelę įtaką tolimesnei valstybės imuniteto raidai bei užsienio valstybių teismų praktikai ir padėjo pamatus valstybės imuniteto doktrinai formuotis.

The Schooner Exchange v. McFaddon byla davė pradžią valstybės imuniteto sąvokos įtvirtinimui ir sukūrė precedentą, todėl tolimesnę valstybės imuniteto raidą sąlyginai galima padalinti į du periodus. Pirmasis periodas, apimantis XVIII ir XIX amžius, yra vadinamas absoliutaus imuniteto periodu, kuriam buvo būdinga tai, kad užsienio valstybei be išimčių buvo taikomas valstybės imuniteto principas³⁶. Absoliutus valstybės imunitetas reiškė, kad privatūs subjektai arba įmonės negali paduoti į teismą užsienio valstybės, valstybės įstaigos ar institucijos ir šis principas buvo taikomas be išimties,

³³ GAUKRODGER, D. (2010) *Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors*. OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/mne/WP-2010_2.pdf>.

³⁴ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1812 m. vasario 24 d. sprendimas *The Schooner Exchange v. McFaddon* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>>.

³⁵ CHOUDHARY, V. *Jurisdictional Immunity of Foreign Trading State Enterprises in India and International Law* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669519>.

³⁶ BANKAS, E. K. *The State Immunity Controversy in International Law. Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts*. Berlin: Springer, 2005, p. 17.

kitais žodžiais tariant, absoliutaus valstybės imuniteto doktrina suteikė užsienio valstybei absoliutą imunitetą nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Vadovaudamasis absoliučiu valstybės imunitetu, teismas galėdavo atsisakyti nagrinėti bylą vien tuo pagrindu, kad atsakovas yra užsienio valstybė (imunitetas *ratione personae*).

Galiojant absoliutaus valstybės imuniteto koncepcijai, valstybė turėjo imunitetą nuo kitos valstybės nacionalinių teismų ir jų jurisdikcijos nepriklausomai nuo santykių, kuriuose dalyvavo valstybė, pobūdžio ir kilmės. Valstybė naudojosi imunitetu tiek komerciniuose, tiek kituose privatinuose santykiuose, kuriuose ji dalyvavo. Be to, valstybė visais atvejais negalėdavo būti traukiama atsakovu byloje, jeigu nėra gautas jos sutikimas dalyvauti byloje, o paprastai teismai ir patys atsisakydavo priimti ieškinius valstybei, kadangi iš karto būdavo preziumuojama, kad užsienio valstybei yra taikomas valstybės imunitetas nuo kitos valstybės teismų jurisdikcijos. Absolutus imunitetas rėmėsi principu, kad suverenios valstybės yra absoliučiai lygios, todėl negali priklausyti nuo kitos valstybės suvereniteto, tai lemdavo, kad visais be išimties atvejais buvo taikomas valstybės imuniteto principas.

Kaip viena iš prielaidų, kodėl vyravo absolutus valstybės imunitetas visuose santykiuose, kuriuose dalyvavo valstybė, gali būti ta, kad nebuvo aiškios atskirties tarp santykių, priskiriamų valstybės (suverenios) funkcijoms, tokių kaip įstatymų leidyba, administraciniai santykiai, valstybės gynyba, valstybių politiniai ryšiai, ir santykių, kuriuose valstybė dalyvauja kaip privatus subjektas³⁷. Kita priežastis gali būti tai, kad nebuvo išskirta aiškių kriterijų, kas laikoma valstybe ir ar tik valstybės, ar ir tarptautinės organizacijos, o galbūt ir tam tikros grupės gali naudotis imunitetu.

Intensyvesnė valstybių veikla ekonominiuose santykiuose paskatino absoliutaus imuniteto pasikeitimą ir daugelis valstybių, siekdamos aktyviai dalyvauti santykiuose su kitais verslo subjektais, palaipsniui pripažino riboto valstybės imuniteto būtinybę.

³⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 8.

Paprastai literatūroje vyrauja nuomonė, kad absoliutaus imuniteto atsisakymas turi tik teigiamą pobūdį, tačiau galima aptikti ir pateisinančių aspektų, kaip, pavyzdžiui, kad absoliutaus valstybės imuniteto pagrindinis tikslas yra apsaugoti valstybės turtą nuo iššvaistymo, todėl tik užsienio valstybė gali sutikti arba nesutikti dalyvauti kitos valstybės teisme. Taip pat yra nuomonių, kodėl absoliutaus valstybės imuniteto apsauga turi būti taikoma visais atvejais, kai reikalaujama atlyginti žalą dėl neteisėtų valstybės veiksmų: 1) būtų pritarta neteisėtai kolektyvinės atsakomybės formai, t.y. žalą priversti būtų atlyginti ir tie asmenys, kurie neprisidėjo prie neteisėtų valstybės pareigūnų veiksmų, ir 2) būtų paneigtas individualios atsakomybės reikalavimas, todėl konkretūs pareigūnai, kurie atliko neteisėtus veiksmus, išvengtų atsakomybės³⁸. Šiuo atveju svarbu akcentuoti ir tai, kad valstybės susitarė vadovautis valstybės imuniteto principu būtent tam, kad būtų užtikrinamas valstybių suverenios lygybės principas ir nebūtų suteikiamas konkrečiai valstybei daugiau galių ar privilegijų prieš kitus santykių dalyvius, nes tai tam tikrais atvejais gali tapti įrankiu išlaikyti gerus tarptautinius santykius su užsienio valstybe, bet atitinkamai imuniteto suteikimas užsienio valstybei gali pažeisti atskirų individų subjektines teises. Todėl taikant valstybės imuniteto doktriną labai svarbu nepamiršti šios paprotinės tarptautinės teisės normos tikslo, bet kartu ir tinkamai įvertinti teisinius santykius, kuriuose dalyvauja valstybė, jos institucija ar pareigūnas.

1.1.2. Ribotas valstybės imunitetas

Nors ir yra pripažįstama, kad nuo tam tikro periodo valstybės imunitetas buvo pradėtas riboti, tačiau nėra aiškios ribos, kada tai buvo padaryta. Teorijoje labiausiai paplitusi pozicija, kad ribotas valstybės imunitetas daugelio šalių imtas pripažinti ir taikyti atsižvelgiant į išaugusią tarptautinę prekybą bei tai

³⁸ SCHULMAN, A. *Sovereign Immunity as a Matter of Responsibility* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1721610>.

galima tapatinti su II Pasaulinio karo pabaiga³⁹. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, perėjimas nuo absoliutaus prie riboto valstybės imuniteto neįvyko staiga. Šis procesas labiausiai buvo kuriamas ir formuojamas nacionalinių teismų sprendimų pagrindu. Nuo 1970 m. daugelis jurisdikcijų įtvirtino riboto valstybės imuniteto doktriną arba priimdami nacionalinius įstatymus, arba teismų precedentų forma⁴⁰.

Kaip pagrindiniai tarptautinių paprotinių nuostatų šaltiniai yra dvi reikšmingos tarptautinės sutartys: 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto ir 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurios iki šiol nėra įsigaliojusios, tačiau jų taikymas atsispindi daugelio užsienio valstybių teismų praktikose, neišskiriant ir Lietuvos. 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto buvo nustatyti minimalūs standartai, kada valstybės turėtų atsisakyti imuniteto, pavyzdžiui, jei buvo iš anksto atsisakiusi imuniteto (tarptautinėje sutartyje, komerciniame sandoryje ar atskiru pareiškimu) ir kuri yra „kompromisas tarp absoliutaus ir riboto valstybės imuniteto doktrinų“⁴¹. Šia tarptautine sutartimi buvo siekiama sujungti Europos valstybių praktiką, tačiau susidurta su sunkumais, nes kiekvienos valstybės teismai valstybės imuniteto doktriną taiko skirtingomis apimtimis, todėl susiformavo skirtingos valstybės imuniteto taikymo tendencijos. Ypač tai buvo pasakyta apie naujai besikuriančias valstybes, kurios tuo metu dar taikė absoliutaus valstybės imuniteto doktriną⁴². Todėl tarptautiniu lygiu valstybės imuniteto reglamentavimas išlieka visiškai abstraktus ir kelia ne mažiau problemų.

Užtruko apie 20 metų, kol JT Tarptautinės teisės komisija parengė pranešimą, susijusį su jurisdikciniu valstybių imunitetu ir jų turtu, kurio pagrindu 2004 m. buvo priimta 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurios tikslas buvo harmonizuoti ir suvienodinti valstybės imuniteto

³⁹ CHOUDHARY, V. *Jurisdictional Immunity of Foreign Trading State Enterprises in India and International Law* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669519>.

⁴⁰ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 2.

⁴¹ *Ibid.*, p. 12.

⁴² GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*. Monash University law review, 1983, p. 83.

taikymo praktiką. Ši konvencija yra dar neįsigaliojusi ir formaliai ji gali būti vertinama tik kaip rekomendaciniai reikalavimai valstybės imuniteto taikymo klausimais, tačiau nacionaliniai teismai nesivaržo remtis šia konvencija kaip tarptautinių papročių rinkiniu bei priimti sprendimus vadovaujantis joje pateikiamomis normomis. Konvencija nustatė civilinio proceso taisykles ir jų išimtis, kuriomis vadovaujantis turėtų būti nustatoma valstybės imuniteto apimtis bei neginčijamai įtvirtino riboto valstybės imuniteto doktriną. Kaip viena iš priežasčių, kodėl minėta konvencija neįsigaliojo, yra ta, kad ne visos valstybės pritarė konvencijoje įtvirtintu valstybės imuniteto ribojimui, kadangi postsovietinėse valstybėse buvo vis dar gajus absoliutaus imuniteto principas. Taip pat nepritarimą reiškė ir valstybės, kurios jau buvo priėmusios nacionalinius aktus, reguliuojančius valstybės imuniteto klausimus, todėl konvencijoje numatyti reikalavimai ne visada atitiko jų išreikštą valią nacionaliniuose dokumentuose. Konvencijos neratifikavo privalomas valstybių skaičius, todėl ši ir neįgijo privalomos galios, tačiau ji atspindi valstybių tarptautinės paprotinės teisės raidą valstybės imuniteto srityje ir įtvirtina tarptautinius valstybės imuniteto taikymo papročius.

Tai leidžia daryti išvadą, kad valstybės imuniteto teisė nėra statiška. Per pastaruosius 100 metų įvyko dideli pasikeitimai doktrinoje ir praktikoje, taip pat buvo priimti reikšmingi tarptautinių ir nacionalinių teismų sprendimai, kurie padarė valstybės imuniteto taikymą aiškesnį bei prisidėjo prie valstybės imuniteto teisės raidos. Dalis valstybių, tarp kurių daugiausia bendrosios teisės tradicijos, paskatintos 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, pradėjo kurti pamatus nacionaliniams valstybės imunitetą reglamentuojantiems aktams. Svarbų vaidmenį valstybės imuniteto doktrinos vystymuisi atliko du unikalūs nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys valstybės imunitetą – 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas ir 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas, kurie, atsižvelgiant į konkrečios valstybės poreikius, savarankiškai reguliuoja valstybės imuniteto taikymo klausimus, numatant valstybės imuniteto ribojimus ir konkrečias išimtis.

Valstybėse, kuriose nėra galiojančių valstybės imunitetą reglamentuojančių aktų, dažnai teismų praktika tampa vieninteliu šaltiniu, reguliuojančiu šiuos klausimus konkrečios valstybės teisinėje sistemoje. Tokia situacija sutinkama Vokietijoje, Italijoje, taip pat ir Lietuvoje. 1963 m. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas *Empire of Iran* byloje⁴³ – tai viena iš pirmųjų Europoje bylų, kurioje buvo pasisakyta dėl valstybės absoliutaus imuniteto ribojimo. Panašią praktiką turi ir Italija, Belgija bei Šveicarija, nusprendusios nepriimti atskiro įstatymo, reguliuojančio valstybės imunitetą, bet pasitelkti precedentą.

*Arrest Warrant*⁴⁴ byla yra pirmoji TTT byla, kurioje buvo keliamas valstybės imuniteto klausimas. Taip pat TTT valstybės imuniteto taikymo klausimus sprendė *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, kurioje 2012 m. vasario 3 d. TTT, išnagrinėjęs Vokietijos skundą byloje *Greece v. Italy* (byloje buvo keliamas atsisakymas pritaikyti valstybės imunitetą *Ferrini*⁴⁵ byloje), nusprendė, kad Italijos teismai pažeidė valstybės imuniteto principą leisdami nagrinėti *Ferrini* bylą tuo atveju, kai Vokietija prašė taikyti valstybės imunitetą. Teismas atmetė Italijos argumentus, kad valstybės imunitetas negali būti taikomas tais atvejais, kai pažeidžiamos humanitarinės ar žmogaus teisės, rėmėsi paprotinės tarptautinės teisės nuostatomis bei teigė, kad buvo per mažai nacionalinių teismų praktikos, kad būtų pritarta Italijos priimtiems sprendimams atsisakyti taikyti valstybės imunitetą Vokietijos atžvilgiu⁴⁶.

⁴³ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

⁴⁴ TTT. 2000 m. balandžio 11 d. sprendimas *Arrest Warrant* byloje (*Democratic Republic of the Congo v. Belgium*) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>>.

⁴⁵ 2004 m. balandžio 28 d. Italijos Aukščiausiasis Teismas paneigė Vokietijos teisę naudotis imunitetu civilinėje byloje, kurioje Italijos pilietis Luigi Ferrini pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo dėl neteisėtos jo deportacijos į Vokietijos privalomo darbo stovyklą, bei pripažino Luigi Ferrini teisę į kompensaciją.

⁴⁶ KRAJEWSKI, M., SINGER, CH. *Should Judges Be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2147386>.

1.1.2.1. Riboto valstybės imuniteto taikymo problemos. Teismų praktikos analizė

Šiuo metu, vyraujant riboto valstybės imuniteto doktrinai, be atsakovo statuso nustatymo taip pat svarbus ir atsakovo veiksmų, kuriais grindžiamas ieškinys, pobūdis (lot. *ratione materiae*)⁴⁷. Kaip pavyzdį galima pateikti JK Aukščiausiojo teismo sprendimą byloje *NML Capital Ltd v Republic of Argentina*, kurioje teismas pasisakė, kad Argentina, išleisdama akcijas, veikė kaip privatus komercinių santykių subjektas⁴⁸, todėl negali naudotis imunitetu nuo užsienio valstybės teismų jurisdikcijos. Taikant ribotą valstybės imunitetą išlieka teismo pareiga įvertinti valstybės, kaip specifinio subjekto, suverenumą, bei atsižvelgti į valstybės, jos institucijos ar pareigūnų vykdomas funkcijas ir įvertinti, ar jos nėra susijusios su valstybės valdžios įgyvendinimu.

Pagrindinis klausimas yra ne tai, ar ribotas valstybės imunitetas yra visuotinai pripažįstamas, bet kada įvyko lūžis, kad ribotas imunitetas tapo visuotinai priimtina taisykle. Belgijos teismai buvo vieni iš pirmųjų, kurie pradėjo taikyti ribotą valstybės imunitetą. Viena iš pirmųjų bylų, kurioje atskleidžiamas riboto valstybės imuniteto turinys, yra *Ray v. Duruty* byla, kurioje sprendimas buvo priimtas 1879 m. Belgijos Apeliacinio teismo Gento mieste, kuriame buvo sprendžiamas guano krovinių gabenimo klausimas į Ostendės uostą. Teismas šioje byloje pasisakė, kad jis turi jurisdikciją nagrinėti šį ginčą, kai šiuo atveju atsakovas yra kita valstybė, kuri pardavė guaną ir sudarė sandorį, kuris visuotinai yra pripažįstamas kaip komercinis⁴⁹. Šioje byloje didelę reikšmę turėjo ir tai, kad tiek kroviny, tiek atsakovas buvo Belgijos uoste, todėl priklausė Belgijos teismams pagal teritorinę jurisdikciją.

Riboto valstybės imuniteto doktrina buvo sutvirtinta 1903 m. Belgijos kasacinio teismo *Compagnie des chemins de fer Liégeois*

⁴⁷ BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70), p. 10.

⁴⁸ JAV Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. birželio 16 d. sprendimas *NML Capital Ltd v Republic of Argentina* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/12-842/>.

⁴⁹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 13.

Limbourgeois sprendime, kuriame komercinė sandorio prigimtis buvo pripažinta kriterijumi, nulemiančiu valstybės imuniteto ribojimą. Šioje byloje ieškovas padavė į teismą Olandijos vyriausybę dėl sutarties, kuria buvo susitarta išplėsti geležinkelio stoties infrastruktūrą, pažeidimo Olandijoje. Teismas šioje byloje pasisakė, kad, kai valstybė veikė ne kaip suverenas, įgyvendindamas viešąsias funkcijas, o kaip privatus subjektas santykiuose, reguliuojamuose privatinės teisės normų, tokiu atveju valstybė negali naudotis imunitetu; kompetencija nagrinėti šiuos ginčus teismui atsirado dėl komercinio pobūdžio sandorio prigimties. Taip pat buvo pasisakyta, kad nors ir darbai pagal sutartį vyko Olandijoje, tai buvo jungtinis projektas tarp Belgijos kompanijos ir Olandijos; kasacinis teismas taikė Belgijos civilinį kodeksą, kuriame yra numatyta galimybė Belgijos piliečiui paduoti ieškinį Belgijos teisme prieš užsienio valstybę⁵⁰.

Italijos teismai taip pat buvo vieni iš pirmųjų, perėję prie riboto valstybės imuniteto doktrinos taikymo ir priėmę reikšmingus teismo sprendimus. 1882 m. *Morellet* byloje, kurioje buvo nagrinėjamas Danijai priklausančio turto perėmimas Italijos teritorijoje, Italijos kasacinis teismas išreiškė nuomonę, kad valstybė gali būti suprantama ir kaip politinis subjektas, ir kaip specifinis juridinis asmuo, privatiniuose santykiuose savo teises ir pareigas įgyvendinantis ribota apimtimi, tačiau tam tikrais atvejais galintis įgyvendinti civilines teises taip pat kaip bet kuris kitas juridinis ar fizinis asmuo⁵¹. Kasacinis teismas *Morellet* byloje pasisakė, kad jeigu užsienio valstybė Italijos teritorijoje veikė kaip bet kuris kitas juridinis ar fizinis asmuo, Italijos teismai turi jurisdikciją nagrinėti iš šių santykių kilusį ginčą.

Nuo Belgijos ir Italijos neatsiliko ir Prancūzija. 1924 m. buvo priimtas sprendimas byloje *Roumania v. Pascalet*, kurioje ginčas kilo iš sutartinių santykių tarp Prancūzijos kompanijos, tiekiančios prekes kitai užsienio valstybei, ir teismas aiškiai pasisakė, kad ginčijami valstybės

⁵⁰ *Ibid.*, p. 14.

⁵¹ *Ibid.*, p. 14.

veiksmai neturėjo viešojo subjekto priimtų aktų požymių, todėl Prancūzijos teismas turi jurisdikciją nagrinėti šį ginčą.

Ne mažiau reikšmingos teismų praktikos taikant riboto valstybės imuniteto doktriną turi ir JK. *The Philippine Admiral*⁵² byla buvo viena iš pirmųjų, kurioje buvo pasisakyta dėl valstybės imuniteto ribojimo bei įtvirtinta riboto valstybės imuniteto koncepcija. Ginčas šioje byloje kilo dėl atlyginimo už laivo remontą ir dėl kitų sutartinių įsipareigojimų nevykdymo, o teismas 1977 m. priimtu sprendimu davė nuorodą į Konvenciją dėl valstybės imuniteto bei pasisakė, kad užsienio valstybė neturėjo teisės reikalauti taikyti imunitetą dėl jai pareikšto turtinio reikalavimo dėl laivo, kuris buvo naudojamas komerciniais tikslais. Taip pat teismas šioje byloje aiškiai nurodė, kad absoliutus valstybės imunitetas nebegali būti taikomas, tačiau dabar kyla problema dėl ribos tarp valstybės veiksmų, kurie yra valstybės suvereniteto išraiška, ir tarp veiksmų, kuriuose valstybės veikia kaip bet kuris kitas privatinųjų santykių subjektas, atskyrimo.

Kitas reikšmingas sprendimas, susijęs su riboto imuniteto įtvirtinimu, yra *Trendtex*⁵³ byla, kurioje buvo analizuojamas valstybės imuniteto taikymo klausimas tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio aspektu. JK Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad ribotas valstybės imunitetas jau yra įsitvirtinęs kaip tarptautinės teisės paprotys ir jis gali būti inkorporuotas į bendrosios teisės taikymo sritį papildomai nepriimant nacionalinio teisės akto, t. y. tarptautinės teisės taisyklė automatiškai inkorporuojama į Anglijos nacionalinę teisę. Šiuo atveju *Trendtex* byloje teismas nurodė, kad atsakovas, t. y. Nigerijos bankas, negali naudotis imunitetu ir išvengti atsakomybės, kylančios iš komercinio sandorio, vien todėl, kad yra valstybės institucija. Po šio reikšmingo sprendimo, buvo nuspręsta, kad šiems santykiams reglamentuoti reikalingas nacionalinis aktas. Anglija yra puikus

⁵² JK Aukščiausiasis Teismas. 1977 m. sprendimas *Philippine Admiral (Owners) Appellants v Wallem Shipping (Hong Kong) Ltd and Another* byloje A.C. 373 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlm15&div=25&id=&page=>>>.

⁵³ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v. Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<[>](http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html)>.

tokio reglamentavimo pavyzdys, ribotą valstybės imunitetą įtvirtinusi nacionaliniame teisės akte.

Palaiapsniui formuojantis teismų praktikai taikant ribotą valstybės imunitetą, reikšminga *I Congreso del Partido*⁵⁴ byla, kurioje Lord Wiberforce pasisakė: siekiant atriboti valstybės veiklas, susijusias su suverenumo vykdymu (lot. *acta jure imperii*), ir valstybės veiklas komercinės ar privatinės teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure gestionis*), reikia atsižvelgti į sandorio ar santykių, kuriuose dalyvavo valstybė, kilmę, tačiau ne į valstybės motyvus ar tikslus. Tokiu atveju svarbu nustatyti, ar valstybė įgyvendino savo, kaip suverenaus subjekto, teises, kurios priklauso viešosios teisės sričiai, ar veikė kaip privatus asmuo santykiuose, kurie priskiriami privatinei teisei. Šioje byloje buvo taip pat pasisakyta, kad „būtų pernelyg paprasta pasakyti, kad ribotas imuniteto doktrinos taikymas reiškia, kad valstybės negali naudotis absoliutaus imuniteto principu komerciniuose ar prekybiniuose sandoriuose, bet svarbiausia apibrėžti ribas, kur valstybės imunitetas prasideda ir kur baigiasi.“⁵⁵

Iki 1945 m. Vokietija buvo tarp tų valstybių, kurios teismai taikydavo absoliutų valstybės imunitetą net ir ginčiuose, kylančiuose iš privatinų teisinių santykių⁵⁶. 1963 m. Vokietijos konstitucinis teismas priėmė vieną reikšmingiausių sprendimų, susijusių su valstybės imuniteto taikymu, o būtent, sprendimą *Empire of Iran*⁵⁷ byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl žalos atlyginimo už šildymo sistemos remonto darbus. Šiame sprendime teismo išsakyta pozicija yra svarbi tuo, kad buvo pripažinta tarptautinio papročio valstybės imuniteto teisėje reikšmė ir svarba bei įtvirtintas riboto valstybės imuniteto egzistavimas. Šio sprendimas reikšmingas ir tuo, kad jį priimant buvo detaliam įvertinta ne tik įvairių valstybių nacionalinė

⁵⁴ JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas *I Congreso del Partido* byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>>.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 17.

⁵⁷ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

teismų praktika taikant valstybės imuniteto doktriną, bet ir tarptautiniai papročiai, sutartys bei dokumentai, kuriuose buvo bandoma kodifikuoti valstybės imuniteto taikymo normas. Galima daryti išvadą, kad teismas remdamasis visa šia informacija priėmė sprendimą vadovaudamasis kitų valstybių praktikos suformuotomis taisyklėmis ir suformavo esminius riboto valstybės imuniteto kriterijus: pirma, šiame sprendime dar kartą buvo nubrėžta riba tarp valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimo (lot. *acta jure imperii*) ir valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje (lot. *acta jure gestionis*), nes būtent tai ir sukuria pagrindą taikyti ribotą valstybės imunitetą, ir antra, kad valstybės veiksmai turi būti kvalifikuojami į viešosios valdžios veiksmus arba privačius remiantis nacionalinės teisės reikalavimais.

1.1.2.2. Riboto valstybės imuniteto taikymo problemos Lietuvoje

Svarbu paminėti, kad 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (galiojusio iki 2003 m. sausio 1 d.)⁵⁸ 479 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtintas absoliutaus imuniteto principas: „Pareikšti ieškinį užsienio valstybei, užtikrinti ieškinį ir nukreipti išieškojimą į užsienio valstybės turtą gali būti leidžiama tik tai kompetentingų atitinkamos užsienio valstybės institucijų sutikimu.“ Šiuo metu Lietuvoje nėra nei specialaus įstatymo, nei civilinio proceso kodekse nuostatos, reglamentuojančios riboto valstybės imuniteto taikymo klausimus, todėl teismai šį klausimą sprendžia kiekvienos konkrečios bylos atveju.

Vienoje iš pirmųjų bylų⁵⁹ LAT pasisakė, kad vadovaujantis LR CPK 479 str. 1 d. teismas privalo išsiaiškinti, ar jis yra kompetentingas nagrinėti atitinkamą bylą. Tą padaryti galima tik priėmus pareiškimą ir išsiaiškinus santykių, iš kurių kilo ginčas, pobūdį, taip pat diplomatiniais kanalais nustačius, ar valstybė sutinka, kad jai pareikštas ieškinytis būtų nagrinėjamas iš esmės. Jeigu paaiškėtų, kad valstybei, kuriai pareikštas

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19–139. Neteko galios nuo 2003 m. sausio 1 d.

⁵⁹ LAT Civilinių bylų skyrius. *1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. JAV ambasada Nr. 3K-1/1998*. Teismų praktika. 1998, 9.

ieškinys, taikoma valstybės imuniteto doktrina, ieškinys negalėtų būti teismo nagrinėjimo dalyku, ir teismas bylą turėtų nutraukti (LR CPK 243 str. 1 p.).

Labai aktuali yra 2007 m. balandžio 6 d. LAT civilinė byla S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada, bylos Nr. 3K-3-142/2007⁶⁰, kuri aiškina valstybės imuniteto taikymą ir nurodo, kad tiek Lietuvos Respublika, tiek Švedijos Karalystė laikosi riboto valstybės imuniteto doktrinos, tai patvirtina minėtų valstybių veiksmai tarptautiniuose santykiuose bei šių valstybių teismų praktika. Pagal šią doktriną valstybė ar jos vardu veikianti institucija gali turėti imunitetą dėl veiksmų viešosios teisės reglamentuojamoje srityje, tačiau tuomet, kai valstybė ar jos institucija dalyvauja privatinės teisės reglamentuojamuose santykiuose, valstybė negali remtis imunitetu nuo užsienio teismų jurisdikcijos, nes šiuose santykiuose valstybė dalyvauja tokiais pačiais pagrindais kaip ir privatūs asmenys. Kartu teismas šioje byloje siekė apibrėžti kriterijus, kuriais vadovaujantis siekiama nustatyti riboto valstybės imuniteto taikymo sritį. Teismas šioje byloje pasisakė, kad Švedijos Karalystei reikalaujant taikyti nagrinėjamoje byloje valstybės imuniteto doktriną, teismai pagrįstai bylą nutraukė. Įvertinant tai, kad ieškovė dirbo Švedijos Karalystės ambasadoje kultūros ir informacijos projektų vadove, t. y. buvo administracinio–techninio diplomatinės atstovybės personalo narė, teismai pagrįstai nusprendė, jog ją ir Švedijos Karalystės ambasadą siejo viešosios teisės reglamentuojami, t. y. viešosios tarnybos teisiniai santykiai. Kadangi šioje byloje buvo nustatyta, kad tarp šalių susiklostė teisiniai santykiai, reglamentuojami viešosios teisės normomis, Švedijos karalystė galėjo remtis imunitetu nuo užsienio valstybės jurisdikcijos.

Vienas reikšmingiausių sprendimų Lietuvai buvo 2010 m. kovo 23 d. paskelbtas EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje Cudak v. Lietuva (peticijos Nr. 15869/02)⁶¹, kurioje teismas pasisakė, kad Lietuvos teismai,

⁶⁰ LAT Civilinių bylų skyrius. 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada Nr. 3K-3-142/2007.

⁶¹ EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje Cudak v. Lietuva (peticijos Nr. 15869/02) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf>.

patenkinę prašymą taikyti valstybės imunitetą ir pareikšdami, kad neturi jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinio, neužtikrinę pagrįsto proporcingumo santykio, viršijo savo nuožiūros laisvę ir todėl pažeidė pačią pareiškėjos teisės kreiptis į teismą esmę. Teismas pasisakė, kad Lietuvos valstybės teismai, pritaikę valstybės imuniteto principą nuo jurisdikcijos, ir pripažinę, kad Lenkijos ambasada gali naudotis valstybės imunitetu su darbo sutartimi susijusiais klausimais, pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kadangi neįrodė, kad pareiškėja vykdė ypatingas funkcijas, susijusias su valstybės valdžios įgyvendinimu. Be to, ginčo nagrinėjimo dalykas buvo susijęs su pareiškėjos atleidimu iš darbo, o ne su Lenkijos Vyriausybės suvereniais interesais. Aktualu ir tai, kad priimant sprendimą kolegija vadovavosi dar neįsigaliojusia 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų, o Lietuva nėra ratifikavusi minėtos konvencijos. Šiuo požiūriu teismas nurodė, kad yra nusistovėjęs tarptautinės teisės principas, kad net ir tais atvejais, kai valstybė nėra ratifikavusi sutarties, jai gali būti privaloma viena iš jos nuostatų, jei ta nuostata atspindi paprotinę tarptautinę teisę arba ją „kodifikuodama“, arba sukurdamą naują paprotinę normą, todėl 2004 m. JT konvencijos nuostatos buvo pritaikytos kaip paprotinė tarptautinė teisė.

Šiuo metu galiojantis LR CPK valstybės imuniteto klausimo nereglamentuoja, todėl reikia konstatuoti, kad esamas valstybės imuniteto teisinis reglamentavimas Lietuvoje yra nepakankamas, o egzistuojanti teismų praktika kol kas nubrėžia tik pagrindines tokio reglamentavimo gaires. Yra autorių manančių, kad kiekviena valstybė turėtų valstybės imuniteto taikymo

Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietė Alicija Cudak, kuri 2001 m. gruodžio 4 d. pateikė peticiją (Nr. 15869/02) teismui pagal EŽTK 34 str. Pareiškėja buvo atleista iš darbo ir dėl to pateikė civilinį ieškinį, prašydama priteisti jai kompensaciją dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Lenkijos užsienio reikalų ministerija pareikalavo taikyti imunitetą nuo Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijos ir Vilniaus apygardos teismas nutraukė bylą dėl jurisdikcijos stokos. Vilniaus apygardos teismo sprendimas buvo apskūstas ir nagrinėjamas kasacine tvarka, tačiau sprendimas liko nepakeistas, kuris vėliau buvo apskūstas EŽTT.

klausimus spręsti priimdama savo civilinius ar komercinius vidaus dokumentus, reglamentuojančius valstybės imuniteto taikymo klausimus⁶².

Lietuvoje taip pat teismų sprendimų pagalba buvo įtvirtinta riboto valstybės imuniteto doktrina, pakeičianti LR CPK 479 str. 1 d. normą, kuri nustato, kad pareikšti ieškinį užsienio valstybei, užtikrinti ieškinį ir nukreipti išieškojimą į užsienio valstybės turtą, esantį Lietuvos Respublikoje, gali būti leidžiama tik tai kompetentingų atitinkamos užsienio valstybės institucijų sutikimu. Pirmasis LAT sprendimas, kuriame buvo pritaikyta riboto imuniteto doktrina, buvo priimtas 1998 m. sausio 5 d.⁶³, kasacine tvarka išnagrinėjus civilinę bylą pagal V. S. kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo teisėjos 1997 m. birželio 3 d. nutarties. Teismas šioje byloje pasisakė, kad, atsižvelgiant į visuomenės ir valstybės ekonominio, politinio ir socialinio funkcionavimo pasikeitimus, vertinant, aiškinant ir taikant teisės aktus, priimtus iki 1990 m. kovo 11 d., t. y. aiškinant ir taikant LR CPK 479 str. 1 d., privalu atsižvelgti į istorines šios normos atsiradimo sąlygas. Minėta norma faktiškai atkartojė 1961 m. gruodžio 8 d. TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso įstatymų pagrindų 61 str., kuris įtvirtina absoliutų valstybės imuniteto principą. Teismas pažymėjo, kad dauguma užsienio valstybių jau XX a. pradžioje atsisakė absoliutaus valstybės imuniteto doktrinos. Šiuolaikinė tarptautinė teisė ir tarptautinės teisės doktrina skiria valstybės veiklą viešosios teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure imperii*) ir valstybės veiklą privatinės teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure gestionis*). Pripažįstama, kad privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose valstybė dalyvauja tokiais pat pagrindais kaip ir privatūs asmenys, todėl šiuose santykiuose valstybė negali turėti imuniteto nuo užsienio teismų jurisdikcijos. Dėl šios priežasties ieškinys, kylantis iš privatinės teisės reguliuojamų santykių, valstybei gali būti pareikštas bendra tvarka.

⁶² CHOUDHARY, V. *Jurisdictional Immunity of Foreign Trading State Enterprises in India and International Law* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669519>.

⁶³ LAT Civilinių bylų skyrius. *1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. JAV ambasada Nr. 3K-1/1998*. Teismų praktika. 1998, 9.

Teismas pasisakė, kad faktinė padėtis patvirtina, kad Lietuvos Respublika yra atsisakiusi absoliutaus valstybės imuniteto, t.y. Lietuvos Respublika pripažįsta valstybės imunitetą tik viešosios teisės srityje, o priešingu atveju tai reikštų, kad Lietuvos Respublika pripažįsta ir laikosi tarybinės teisės doktrinos ir akla remiasi tarybine teise ir tai trukdytų Lietuvai integruotis į tarptautinę bendriją.

1.2. Valstybės imuniteto, kaip tarptautinio civilinio proceso teisės kategorijos, samprata

Teisės moksle yra nedaug kategorijų, kurios, kaip „valstybės imunitetas“, yra peržiūrimos vėl ir vėl, todėl būtent besikeičiantis ekonominis valstybių bendradarbiavimas bei suaktyvėjusi tarptautinė prekyba paskatino valstybes lanksčiau žiūrėti į valstybės suverenitetą bei, esant tam tikroms sąlygoms, paklusti kitos valstybės jurisdikcijai. Valstybės imunitetas, susiformavęs kaip tarptautinės teisės paprotys, dėl kurio reglamentavimo tarptautiniu lygiu iki šiol nėra susitarta, kelia daug problemų nacionaliniams teismams, o tai lemia nevienodos nacionalinių teismų praktikos egzistavimą, sukelia nesutarimus tarp teisės mokslininkų bei trukdo pasiekti konsensuą dėl valstybės imuniteto taikymo suvienodinimo⁶⁴.

1.2.1. Valstybės imuniteto sampratų įvairovė

Tarptautinėje teisėje valstybės imuniteto reikalavimas yra suprantamas kaip valstybės, jos organų ir atstovų, taip pat valstybės turto imunitetas nuo užsienio valstybės jurisdikcijos. Svarbiausia valstybės imuniteto funkcija – leisti valstybei tam tikrais atvejais nebūti patrauktai atsakovu kitos valstybės teismuose. Remdamasi valstybės imuniteto suteikiama teise atsisakyti dalyvauti teismo procese, valstybė taip gali gintis nuo jai pareikšto ieškinio.

⁶⁴ TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, t. 87, p. 168 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20(2).pdf)>.

Atsižvelgiant į tai, tarptautinė teisė šį reiškinį pavadino valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos. Valstybės imuniteto tinkamas taikymas tampa aktualus konkrečios valstybės teismuose, kai sprendžiamas jurisdikcijos klausimas nagrinėti konkretų ginčą, o byla turi užsienio elementą ir atsakovas yra užsienio valstybė⁶⁵.

Lietuvos tarptautinės privatinės teisės doktrinoje išskiriamos šios keturios sritys, kurias apima valstybės imunitetas⁶⁶: imunitetas užsienio valstybės teisės galiojimui, imunitetas užsienio teismų jurisdikcijai, imunitetas ieškinio užtikrinimo priemonėms (laikinosioms apsaugos priemonėms), imunitetas užsienio teismų sprendimų priverstiniam vykdymui.

Kaip ir buvo pasisakyta anksčiau, valstybės imuniteto turinys formavosi nacionalinių teismų sprendimų pagrindu, o tuo tarpu teisės mokslininkai siekė sisteminti minėtą teismų praktiką bei pateikti praktikos taikymo apibendrinimus. Šiuo atveju aktualu pažvelgti, kaip valstybės imuniteto sąvoką supranta skirtingi teisės mokslininkai, todėl toliau bus apžvelgiamos kelios mokslininkų pozicijos, susijusios su imuniteto samprata.

Galima išskirti vieną kategoriją mokslininkų, kurie valstybės imunitetą supranta kaip konkrečios proceso šalies, šiuo atveju, valstybės, teisę atsisakyti dalyvauti procese, tačiau ne teismo teisę spręsti, ar valstybei bus suteikiamas, ar paneigiamas imunitetas⁶⁷. priešingą poziciją palaikantys mokslininkai, kaip profesorius Kenneth Culp Davis, kuris yra įsitikinęs, kad „valstybės imunitetas“, kaip juridinis įrankis, yra nereikalingas, kadangi nacionaliniai teismai, sprenddami bylą, turėtų savo iniciatyva susilaikyti nuo kišimosi į valstybės valdžios reikalus, tokius kaip užsienio ar kariniai reikalai, kaip neturintys kompetencijos spręsti šiuos klausimus, ir atsisakyti nagrinėti bylą. Taip pat minėtas profesorius yra aršus valstybės imuniteto priešininkas JAV, teigia, kad ši kategorija yra viduramžių Anglijos monarchijos liekana ir savo teiginį iliustruoja vaizdingu paaiškinimu, kad „[absoliutaus] valstybės

⁶⁵ *Ibid.*, p. 169.

⁶⁶ MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p.125.

⁶⁷ DODSON, S. *Mandatory rules*. Stanford Law Review, Vol. 2008, p. 23 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.stanfordlawreview.org/sites/default/files/articles/Dodson.pdf>.

*imuniteto naudojimas pasireiškia netikėtu keturių elementų deriniu – istoriniu atsitiktinumumu, įpročiu, įprasta tendencija sekti tuo, kas pažįstama, ir inercija.*⁶⁸ Profesorė Suzana Randall tvirtina, kad suvereno imunitetas turėtų būti suprantamas kaip labiau „*sveiko proto padiktuota, o ne juridinė kategorija*“, todėl šiai mokslininkei visiškai nesuprantama, „*kodėl teismai turi taisyti tai, ką pažeidė kitos užsienio valstybės valdžia*“⁶⁹. Aiškiausią poziciją dėl valstybės imuniteto sampratos yra suformavusi mokslininkė H. Fox, valstybės imunitetą įvardijanti kaip mišinį iš tarptautinės ir nacionalinės teisės⁷⁰. Nepaisant keliuose JAV teismų sprendimuose išsakytos pozicijos, kad teismo valstybės privilegija suteikti valstybės imunitetą kitai valstybei yra suprantamas kaip pagarbos ženklas (angl. *gesture of comity*), JT Tarptautinės teisės komisija, ištyrusi valstybių praktiką valstybės imuniteto taikymo srityje, patvirtino, kad valstybės imunitetas yra taikomas kaip bendra tarptautinės teisės paprotinė norma, kildinama iš valstybių nacionalinės praktikos⁷¹. Taigi teisės mokslininkai valstybės imunitetą suvokia labai skirtingai ir nesutaria dėl valstybės imuniteto, kaip teisinės kategorijos, sampratos ir reikšmės, bet dar didesni nesutarimai kyla siekiant išsiaiškinti jos turinį.

1.2.2. Skirtingi požiūriai į valstybės imunitetą

Nacionaliniai teismai, sprenddami valstybės imuniteto klausimą, vis dažniau susiduria su tradicinio valstybės imuniteto, kildinamo iš valstybių suverenaus lygiateisiškumo principo (lot. *par in parem imperium non habet*) ir išreiškiančio imunitetą nuo kitos valstybės jurisdikcijos bei pagarbą jos

⁶⁸ DAVIS, K. C. *Sovereign Immunity Must Go*. American Bar Association, 22 ADMIN. L. REV. 383 (1970) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/40708703>>.

⁶⁹ RANDALL, S. *Sovereign Immunity and the Uses of History*, Nr. 81 NEB. L. REV. (2002) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1330&context=nlr>>.

⁷⁰ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 1.

⁷¹ JT Tarptautinės teisės komisija. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų projektas su komentarais, 1991 m.. Yearbook of the International Law Commission, 1991, vol. II* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_1_1991.pdf>.

suverenitetui, ribotumu. Teisės moksle išskiriama valstybės imuniteto sampratų įvairovė ir valstybės imuniteto turinys gali būti suprantamas keliais skirtingais požiūriais.

Pirmiausia, valstybės imunitetas gali būti suprantamas kaip tarptautinės teisės paprotys. Jau nebekeliamas klausimas, kad valstybės imunitetas visuotinai pripažįstamas ir kildinamas iš tarptautinės paprotinės teisės. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto preambulėje nurodyta, kad „*Jurisdikcinis valstybės ir jos turto imunitetas yra pripažįstamas kaip paprotinė tarptautinė teisė*“. Yra ir vienas Lietuvai aktualus precedentas EŽTT nagrinėtoje byloje *Cudak v. Lietuva*⁷² (daugiau apie bylą žr. I dalies 1.1.2.2. skirsnyje), kurioje priimdama sprendimą kolegija vadovavosi dar neįsigaliojusia 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto. Šiuo požiūriu teismas nurodė, kad yra nusistovėjęs tarptautinės teisės principas, jog net ir tais atvejais, kai valstybė nėra ratifikavusi sutarties, jai gali būti privaloma viena iš jos nuostatų, jei ta nuostata atspindi paprotinę tarptautinę teisę arba ją „kodifikuodama“, arba sukurdama naują paprotinę normą, todėl 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto nuostatos buvo pritaikytos kaip paprotinė tarptautinė teisė.

TTT statuto⁷³ 38 straipsnyje nurodyta, kad „*Teismas, kurio funkcija yra, remiantis tarptautine teise, spręsti jam pateiktus ginčus, taikys tarptautinį paprotį, kaip bendros praktikos, pripažintos teise, įrodymą*“. TTT 2000 m. balandžio 11 d. *Arrest Warrant*⁷⁴ byloje, nors ir analizavo pareigūnų atsakomybės klausimą, tačiau priimtas sprendimas yra reikšmingas valstybės imuniteto taikymui tuo aspektu, kad teismas sprendime išreiškė poziciją, kad teismas sprendimus gali priimti vadovaudamasis paprotine tarptautinės teisės norma ir vertino, kad valstybės imuniteto taikymas būtent ir reiškia paprotinės teisės taikymą.

⁷² EŽTT Didžioji kolegija. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva* (peticijos Nr. 15869/02) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://tm.lt/dok/CUDAK%20v.%20LITHUANIA.pdf>>.

⁷³ TTT Statutas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 15-557.

⁷⁴ TTT. 2000 m. balandžio 11 d. sprendimas *Arrest Warrant* byloje (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>>.

Nacionaliniai teismai taiko valstybės imunitetą kaip tarptautinės teisės kategoriją, tačiau toks jos turinys niekada nebuvo iki galo atskleistas. Vien todėl, kad valstybės imunitetas daugiausia buvo formuojamas iš nacionalinių teismų sprendimų ir iki šiol nėra jokios universalios tarptautinės sutarties, reglamentuojančios šiuos santykius, galima teigti, kad valstybės imunitetas yra paprotinė tarptautinės teisės kategorija.

Daugelyje valstybių tarptautiniai papročiai yra suprantami kaip nacionalinės teisės dalis, kuri turi būti pripažįstama ir tiesiogiai taikoma nacionalinių teismų. Antra vertus, jeigu imuniteto reikalavimas yra numatytas tarptautinės teisės, tai nepagrįstai atsisakant taikyti imunitetą arba imunitetą pritaikius be pagrindo teoriškai reikėtų, kad valstybė pažeidė tarptautinę teisę ir turėtų būti keliamas jos atsakomybės klausimas⁷⁵. Nacionaliniai teismai pakankamai atidžiai turi vertinti tai, kad taikydami ar atsisakydami taikyti imunitetą jie yra saistomi paprotinės tarptautinės teisės reikalavimų.

Šio tyrimo autorė sutinka su mokslininkės H. Fox išreiškta pozicija, kad teisė, kuriai keliamas reikalavimas veiksmingai reaguoti į pasikeitimus socialiniuose santykiuose, valstybės imuniteto sureguliuavimo klausimais atsilieka nuo faktinių valstybės imuniteto santykių vystymosi⁷⁶. Atsižvelgiant į tai, kad naujo papročio tarptautinėje teisėje susiformavimui reikia pakankamai daug laiko, pakeisti valstybės imunitetą, suformuotą per nacionalinių teismų taikomas paprotines taisykles, yra sudėtinga. Italijos Aukščiausiasis Teismas *Ferrini*⁷⁷ byloje siekė pagrįsti, kad susiformavo nauja paprotinė tarptautinės teisės taisyklė, kuri numato, kad kiekvienas asmuo gali reikalauti atlyginti žalą dėl neteisėtais valstybės veiksmais padarytų imperatyviųjų normų (lot. *jus cogens*) pažeidimų. Toks teismo sprendimas buvo priešingas nusistovėjusiems tarptautinės teisės papročiams valstybės imuniteto taikymo srityje. Panašus reikalavimas buvo keliamas Graikijos

⁷⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 35.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 22.

⁷⁷ Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.qil-qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/>>.

Aukščiausiam Teismui *Prefecture of Voiotia*⁷⁸ byloje, kurioje taip pat atsisakyta taikyti valstybės imunitetą Vokietijai, priteisiant kompensaciją bei leidžiant sprendimą vykdyti iš Vokietijai priklausančio turto. Tačiau šios naujos tendencijos formavimasis buvo sustabdytas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje⁷⁹, kurioje TTT aiškiai pasisakė, kad yra nepakankamas skaičius užsienio teismų sprendimų, kad būtų galima konstatuoti, kad susiformavo naujas tarptautinės teisės paprotys. Taigi šios bylos sudaro negausią teismų praktiką, kuri skatina analizuoti valstybės imuniteto, kaip tarptautinio teisės papročio, raidos tendencijas bei kelti klausimą, kaip formuojasi naujos valstybės imuniteto taikymo išimtys.

Valstybės imunitetas, kaip tarptautinės teisės taisyklė, reiškia, kad valstybė naudojasi imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos remdamasi tarptautine teise, todėl suteikdami imunitetą arba atsisakydami jį suteikti teismai turi vadovautis ne jiems įprasta nacionaline teise, o jiems svetimomis tarptautinės teisės nuostatomis. Tai reiškia ne tik tai, kad valstybės imuniteto teisė visada išliks bendra tarptautinės teisės taisykle, neatsižvelgiant į gausybę nacionalinių teismų sprendimų, bet kartu tai reikš ir tai, kad nacionalinių teisės aktų, įtvirtinančių valstybės imunitetą nebuvimas, neturi reikšmės imuniteto taikymui užsienio valstybės atžvilgiu. Netgi priešingai, jeigu šie santykiai nebus sureguliuoti nacionalinės teisės normomis, teismai yra tarptautinės teisės įpareigoti vadovautis jos šaltiniais, tokiais kaip kitų nacionalinių teismų sprendimai, sutartimis ir kitais tarptautinės teisės instrumentais, vyriausybių sprendimais bei mokslininkų darbais. Visa tai leidžia prieiti prie išvados, kad nacionaliniai teismai nėra visiškai laisvi remtis savo nacionaline teise taikant valstybės imunitetą arba atsisakant jį taikyti. Būtent tarptautinė teisė nubrėžia privalomas ribas ir sukuria taisykles, kuriomis vadovaujantis nacionaliniai teismai privalo taikyti valstybės imunitetą.

⁷⁸ Graikijos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.

⁷⁹ TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje (*Vokietija v. Italija*) [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>>.

Teisės mokslininkai nesutaria dėl valstybės imuniteto tarptautiškumo ir kilmės, todėl skirtingos nuomonės toliau gimdo prieštarigus sprendimus. Mokslininkas X. Yang teigia, kad teismai, taikydami valstybės imunitetą aiškiai išreiškia savo poziciją, kad jie sukuria ne naują tarptautinę teisės normą, bet taiko egzistuojančią viešosios tarptautinės teisės taisyklę, kurią pritaiko atitinkamai naujoms sąlygoms⁸⁰, t. y. šios egzistuojančios taisyklės pritaikymas prie naujų sąlygų ir išimties susiformavimas yra laikomas riboto valstybės imuniteto atsiradimu. Tačiau yra ir kitokia mokslininkų nuomonė, pagal kurią šiandieninė situacija iš esmės yra pasikeitusi, valstybės aktyviai dalyvauja privatinuose santykiuose ir dažnai net konkuruoja su kitais šių santykių dalyviais, todėl valstybės imunitetas klasikine prasme prarado savo reikšmę ir jau nebegali būti suprantamas kaip tarptautinės teisės taisyklė⁸¹.

Valstybės imunitetas po *Jurisdikcinių imunitetų* byloje⁸² buvo pripažintas ir kaip tarptautinio civilinio proceso teisės norma. Šioje byloje buvo pasisakyta, kad „jurisdikcinis imunitetas yra iš prigimties procesinė norma“, todėl nacionalinis teismas, sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą, išsprendžia tik procesinio pobūdžio reikalavimą, tačiau nenagrinėja ginčo dalyko. Taip pat JK Lordų Rūmų byloje *Jones*⁸³ teismas nurodė, „Jungtinė Karalystė, taikydama valstybės imunitetą Karalystei [aut. Saudo Arabija], jokių būdu nesiūlo pritarti kankinimams. Taip pat ir Karalystė, reikalaudama imuniteto, neprašo įteisinti kankinimų. Tiesiog šis reikalavimas nepriskiriamas Jungtinės Karalystės jurisdikcijai spręsti, ar [aut. Saudo Arabijos sutikimu] vykdė kankinimus, ar ne.“ Šiuo atveju teismas nurodė, kad imperatyviosios normos (lot. *jus cogens*) yra materialinio pobūdžio, skirtos apsaugoti esminius tarptautinės bendruomenės pripažintus interesus, o tuo

⁸⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 37.

⁸¹ *Ibid.*, p. 20.

⁸² TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje (*Vokietija v. Italija*) [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>>.

⁸³ JK Lordų Rūmai. 2006 m. birželio 14 d. *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.interights.org/document/101/index.html>>.

tarpu valstybės imuniteto taikymas yra procesinio pobūdžio ir reguliuoja visiškai priešingus dalykus, todėl šių normų negalima lyginti normų hierarchijos principo pagrindu⁸⁴.

Be kita ko, valstybės imunitetas gali būti suprantamas ir kaip fundamentali valstybės teisė, kylanti iš suverenios lygybės principo. Valstybės imuniteto formavimuisi įtakos turėjo įtampa tarp dviejų tarptautinės teisės principų – suverenios lygybės ir teritorinės jurisdikcijos⁸⁵. Kiekvienas iš šių principų skirtingai traktuoja valstybės imuniteto doktrinos atsiradimą bei veikimą. Teritorinės jurisdikcijos principas nubrėžia geografines ribas, kuriose veikia konkrečios valstybės suverenitetas, tai reiškia, kad teismo valstybė, taikydama imunitetą kitai valstybei, sustabdo savo teisminę jurisdikciją dėl gerų tarptautinių santykių išlaikymo, o suverenios lygybės principas garantuoja kiekvienai valstybei, nepriklausomai nuo jos dydžio, ekonominio pajėgumo ar valdymo formos, lygias teises tarptautinės teisės reguliuojamoje srityje. Tačiau minėtų principų egzistavimas sukelia dar didesnę sumaištį nacionaliniams teismams sprendžiant imuniteto taikymo klausimus. Kai nacionalinis teismas nustato, kad jis turi jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą dėl kitos valstybės ar jos pareigūnų veiksmų, t. y. išsprendžiamas teritorinės jurisdikcijos klausimas, valstybės teisė nagrinėti ginčą susikerta su suverenių valstybių lygybės principu⁸⁶, t. y. ar lygūs subjektai gali spręsti vienas kito ginčą.

Kaip jau buvo pasakyta anksčiau, valstybių suverenaus lygiateisiškumo principas lemia valstybės imunitetą nuo kitos valstybės jurisdikcijos. Autorės nuomone, būtent valstybės veikimas komercinės ar privatinės teisės reguliuojamojoje srityje (lot. *acta jure gestionis*), tapo prielaida išimčių iš valstybės imuniteto formavimuisi. Šie pokyčiai buvo kaip reakcija į besikeičiančias tarptautinės bendruomenės vertybes ir parodo, kad valstybės imuniteto doktrina, nors ir nėra greitai pasiduodanti pokyčiams,

⁸⁴ KRAJEWSKI, M., SINGER, CH. *Should Judges Be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2147386>.

⁸⁵ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

⁸⁶ KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

tačiau vis dėlto prisitaiko prie tarptautinės bendruomenės prioritetų. Yra mokslininkų, tarp kurių yra ir H. Fox, manančių, kad modernus ir kintantis požiūris į valstybės imuniteto teoriją lemia valstybės imuniteto mažėjimą ar net jo sunykimą⁸⁷. Atsižvelgiant į tai, valstybės imunitetas nebegali būti suprantamas kaip fundamentali valstybės teisė, kadangi tai būtų absoliutaus valstybės imuniteto taikymo prielaida.

Tarptautinės paprotinės teisės prasme valstybės imunitetas suprantamas kaip kertinis akmuo valstybės egzistavimui⁸⁸, tačiau vargu ar gali būti vertinamas kaip fundamentali valstybės teisė, kuri negali būti keičiama ar koreguojama priklausomai nuo tarptautinės bendruomenės besikeičiančių prioritetų.

Analizuojant skirtingus požiūrius į valstybės imunitetą, svarbu paminėti, kad valstybės imunitetas gali būti suprantamas ir kaip išimtis iš teismo valstybės jurisdikcijos. Šis požiūris į valstybės imunitetą pasireiškia tuo, kad valstybė atsisako savo jurisdikcijos nagrinėti konkretų ginčą ir taip leidžia pasireikšti valstybės imuniteto principui. *Schooner Exchange v. McFaddon*⁸⁹ byla buvo pirmoji byla, kuri įtvirtino valstybės imuniteto principą ir buvo atspindėtas minėtas požiūris. Anot šios bylos vyriausiojo teisėjo, valstybės tam tikromis aplinkybėmis gali atsisakyti savo jurisdikcijos kitos valstybės imuniteto naudai. Minėtoje byloje buvo nurodytos aplinkybės, kurioms esant valstybė turėtų apriboti savo jurisdikciją nagrinėti ginčą, pavyzdžiui, imunitetas buvo taikomas nuo arešto ar sulaikymo, diplomatinis imunitetas. Taip pat vyriausiasis teisėjas teigė, kad ryšiai tarp valstybių ir geranoriškas bendradarbiavimas lemia abipusę naudą. Šiuo požiūriu valstybės imunitetas aiškinamas ir kaip „būtinybė bei neišvengiamas noras plėtoti gerą

⁸⁷ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 2.

⁸⁸ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

⁸⁹ JAV Aukščiausiasis Teismas. *1812 m. vasario 24 d. sprendimas The Schooner Exchange v. McFaddon byloje* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>>.

valią ir abipusį mandagumą tarp valstybių⁹⁰. Taigi valstybės imunitetas gali būti ir suprantamas kaip vienos valstybės palankumo ženklas kitai valstybei, pritaikant išimtį iš savo jurisdikcijos ir suteikiant imunitetą kitai valstybei, o šio palankumo ženklo tikslas – palaikyti draugiškus santykius tarp valstybių.

Pamatinių nuostatų nesutapimas ir vieningos valstybės imuniteto sampratos nebuvimas iliustruoja vis didėjantį konfliktą tarp valstybės imuniteto, kaip valstybės suvereniteto išraiškos, ir kitų tarptautinių teisės nuostatų, kaip, pavyzdžiui, žmogaus teisių apsaugos bei asmenų teisės kreiptis į teismą užtikrinimo⁹¹. Šio tyrimo autorė pritaria nuomonei, kad valstybės imuniteto tikslas buvo paskatinti, o ne kliudyti valstybių santykių raidai, todėl valstybės imunitetas turėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai jis yra naudingas visai tarptautinei bendruomenei, tačiau netinkamas jo taikymas gali tapti rimta problema apsaugant pamatines žmonių vertybes⁹².

⁹⁰ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

⁹¹ NOWOSIELSKI, R. *State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>.

⁹² TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 209 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.

II. SUBJEKTAI, KURIEMS YRA SUTEIKTA TEISĖ NAUDOTIS VALSTYBĖS IMUNITETU NUO KITOS VALSTYBĖS TEISMŲ JURISDIKCIJOS

Istoriškai valstybės imuniteto apsauga yra užtikrinama tik tokiam subjektui, kuris tenkina tarptautinės viešosios teisės suformuotus kriterijus, t. y. turi būti suvereni ir nepriklausoma valstybė⁹³. Remiantis Montevideo konvencija, valstybę, kaip tarptautinės teisės subjektą, apibūdina šie kriterijai: nuolatiniai gyventojai, apibrėžta teritorija, vyriausybė, gebėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis⁹⁴. Be visų minėtų valstybę apibūdinančių požymių, labai svarbu aptarti tik valstybei būdingą požymį - suverenitetą, kuris apibrėžia valstybės subjektiškumą ir leidžia atskirti valstybę nuo kitų tarptautinės teisės subjektų. Valstybės suverenitetas yra suprantamas kaip galėjimas savarankiškai įgyti teises ir vykdyti pareigas, kurios yra suteikiamos valstybei kaip tarptautinės teisės subjektui, bei yra prielaida taikyti valstybės imuniteto apsaugą.

Valstybę tarptautiniuose santykiuose ir sudarant tarptautinius susitarimus atstovauja valstybės institucijos arba įgalioti asmenys, todėl civilinis procesas, pradėtas prieš vyriausybę, reiškia ir procesą prieš valstybę. Taip pat privatiniuose santykiuose dalyvauja ne pati valstybė, o valstybės organai ar padaliniai. Pavyzdžiui, statybos rangos sutartį su juridiniu asmeniu sudaro ne užsienio valstybė, bet šios valstybės ambasada, atstovaujama ambasadoriaus, garantinį raštą išduoda ne pati valstybė, bet jos centrinis bankas, automobilio avariją padaro ne valstybė, bet ambasados darbuotojas. Visais šiais atvejais iškyla klausimas, ar šie asmenys gali naudotis valstybės

⁹³ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 337.

⁹⁴ 1933 m. Montevideo Konvencija dėl valstybių teisių ir pareigų [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>>.

imunitetu *ratione personae* nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos, jei jiems pareiškiamas ieškinys kitos valstybės teisme⁹⁵.

Taip pat diplomatinės atstovybės, įskaitant ambasadas ir konsulines įstaigas, yra užsienio valstybėje ar prie tarptautinės organizacijos (kelių tarptautinių organizacijų) nuolat veikianti diplomatinės tarnybos institucija oficialiems tarpvalstybiniam santykiams ar oficialiems santykiams su tarptautine organizacija palaikyti, įgyvendinti užsienio politikos uždavinius ir ginti valstybės, jos piliečių, įmonių bei kitų juridinių asmenų teises ir teisėtus interesus. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 3(1) dalis numato, kad konvencija nepaneigia privilegijų ar imunitetų, suteikiamų valstybei remiantis tarptautine teise, kai įgyvendinamos valstybės funkcijos, atliekamos diplomatinių atstovybių, konsulinių postų, specialių misijų, misijų tarptautinėse organizacijose, taip pat, asmenims, susijusiems su minėtomis įstaigomis. Kaip pastebi šio tyrimo autorė, praktikoje gali kilti neaiškumų, susijusių su diplomatiniais imunitetais, kurie yra suteikiami remiantis 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių⁹⁶ valstybę atstovaujantiems diplomatams.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 3(2) dalis išskiria konkrečius subjektus, kuriems valstybės imuniteto apsauga netaikoma, t. y. numato, kad konvencija nepaneigia valstybės vadovų privilegijų ar imunitetų, suteikiamų valstybės vadovui *ratione personae* remiantis tarptautine teise. Šio straipsnio apimtyje valstybės vadovais, priklausomai nuo valstybės valdymo formos, pripažįstami aukščiausi valstybės pareigūnai, tokie kaip prezidentas, vyriausybės vadovas ir kiti, tačiau tikslus ir baigtinis sąrašas asmenų nėra pateikiamas. Tuo tarpu 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(iv) punktas numato, kad „valstybe“ pripažįstami ir valstybę atstovaujantys asmenys, veikiantys jiems deleguotų funkcijų apimtyje. Taigi imunitetas yra suteikiamas atsižvelgiant į valstybės deleguotas funkcijas

⁹⁵ BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70), p. 5.

⁹⁶ 1961 m. Vienos Konvencija dėl diplomatinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 83-2455.

konkrečiam pareigūnui, o taip pat, valstybės imuniteto apsauga taikoma valstybei, kuri įgyvendina savo funkcijas per konkretų pareigūną.

2.1. Valstybės, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, specifika

Nors valstybė paprastai nagrinėjama kaip viešosios teisės subjektas⁹⁷, tačiau jos veiklos svarba komerciniuose santykiuose taip pat yra plačiai pripažįstama⁹⁸. Valstybės dalyvavimas komercinės ar privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose jos jokia būdu nedaro privačiu subjektu. Šie santykiai reguliuojami privatinės teisės normų, kurių esmė yra šalių lygybė, todėl požiūris į valstybę, dalyvaujančią šiuose santykiuose, taip pat kinta. Tokie faktoriai kaip dvišalių investicinių sutarčių skaičiaus žymus išaugimas, besivystančių ir išsivysčiusių ekonomikų glaudesnis bendradarbiavimas, globalizaciniai procesai, o postsovietinėse valstybėse ir kapitalo perdavimas į privačias rankas lėmė valstybės didėjančią vaidmenį komerciniuose santykiuose, kas neišvengiamai sąlygojo ir tai, kad valstybė vis dažniau yra ginčo šalimi.

Pats „valstybės imuniteto“ doktrinos pavadinimas nustato, kad valstybės imuniteto suteikiama apsauga galioja tik subjektui, kuris yra suprantamas kaip valstybė arba valstybei prilyginamam subjektui, todėl vienas iš svarbiausių klausimų, analizuojant valstybės imuniteto taikymą yra tinkamo subjekto, kuriam yra suteikiama valstybės apsauga, statuso nustatymas. Problematika analizuojant šį klausimą susideda iš kelių dalių: 1) kokiais požymiais turi pasižymėti subjektas, kad jam būtų suteikiama valstybės imuniteto apsauga; 2) valstybės organų ir sudedamųjų dalių nustatymas ir galimybė naudotis valstybės imuniteto apsauga; 3) savarankiško subjekto, kuris įgyvendina dalį jam paskirtų funkcijų, identifikavimas.

Valstybė yra ypatingas juridinis asmuo, todėl prasidėjus teismo procesui, kurio viena šalis yra valstybė, iškyla daugybė papildomų klausimų,

⁹⁷ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 186-190.

⁹⁸ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 2-3.

kurių reglamentavimas nacionalinėje teisėje yra nepakankamas. Teismui itin svarbu nustatyti, ar viena iš ginčo šalių yra valstybė, ar savarankiškas subjektas (angl. *separate entity*), kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos ir kuriam taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir valstybei, o galbūt subjektas nors ir pripažintas kaip savarankiškas subjektas, kuriam valstybė deleguoja jos vardu įgyvendinti tam tikrus veiksmus, tačiau jo atliekamų veiksmų pobūdis yra priskiriamas ne valdžios funkcijų įgyvendinimui, o yra komercinės prigimties.

Absoliutaus valstybės imuniteto doktrina suteikė užsienio valstybei absoliutą imunitetą nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Vadovaujantis minėta doktrina, teismas, gavęs ieškinį, kuriame atsakovu nurodyta užsienio valstybė, atsižvelgdavo į atsakovo asmenį bei atsisakydavo nagrinėti bylą vien tik tuo pagrindu, kad atsakovas turi ypatingą statusą (lot. *ratione personae*). Kai atsakovo statusas turėjo vienintelę ir lemiamą įtaką imuniteto suteikimui, teismai pirmiausia stengdavosi nustatyti atsakovo, kaip valstybės, statusą⁹⁹, ir nutraukti bylą. Tačiau riboto valstybės imuniteto doktrina pakeitė šį požiūrį ir vien tik valstybės statusas nebeturi lemiamos reikšmės taikant valstybės imuniteto doktriną. Šis pasikeitęs požiūris į valstybės imuniteto taikymą didžiausią dėmesį skiria konkretaus subjekto, prašančio taikyti valstybės imunitetą, veiksams (lot. *ratione materiae*). Tačiau negalima sutikti su tuo, kad įsigalėjus ribotai valstybės imuniteto doktrinai valstybės statuso klausimas tapo visiškai neaktualus. Priešingai, būtent valstybės ir kitų subjektų, galinčių vykdyti jiems perduotas valstybės funkcijas, nustatymo klausimas yra reikšmingas ir kelia ne mažiau problemų teismams sprendžiant valstybės imuniteto taikymo klausimą. Kaip teigia H. Fox, valstybės statuso klausimas išlieka dominuojančia priežastimi, kodėl šis specifinis subjektas kitos valstybės nacionaliniuose teismuose gali naudotis valstybės imuniteto apsauga¹⁰⁰.

⁹⁹ BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70), p. 5.

¹⁰⁰ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 335.

Besikeičianti atsakovo statuso reikšmė puikiai atsispindėjo plačiai žinomoje *Trendtex*¹⁰¹ byloje, pakeitusioje bendrosios teisės tradicijos valstybių požiūrį į valstybės imuniteto doktriną. JK Apeliacinio teismo teisėjai vienbalsiai nusprendė, kad Nigerijos centrinis bankas negali remtis valstybės imunitetu, kadangi jis yra atskiras juridinis asmuo, o ne Nigerijos vyriausybės organas (angl. *arm of Nigerian government*), bet du iš šių teisėjų kitu svariu argumentu laikė tai, kad atsakovo veiksmai nebuvo *acta jure imperii*, bet turėjo komercinį pobūdį, todėl buvo pripažinti *acta jure gestionis*.

2.2. Valstybės statuso reglamentavimas

Ne viename nacionaliniame ar tarptautiniame teisės akte galime rasti pateiktą valstybės ar užsienio valstybės apibūdinimą, tačiau šie apibrėžimai įvairių valstybių įstatymuose ganėtinai skiriasi dėl skirtingų socialinių, ekonominių, politinių ir teisinių sistemų skirtumų. 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto nusipelno ypatingo dėmesio, nes šios konvencijos tekstas buvo kruopščiai formuluojamas, atsižvelgiant į bendrą daugelio valstybių nuomonę ir siekiant harmonizuoti požiūrių tarp valstybių skirtumus. Šios konvencijos 5 str. yra nurodyta, kad „Valstybė (pati ir jos turtas) naudojasi imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos <...>“, o 2 str. yra pateiktas sąvokų išaiškinimas, kuriame nurodyta, kad „Valstybė“ šioje konvencijoje suprantama kaip: (i) Valstybė ir įvairūs jos valdymo organai; (ii) federalinės valstybės sudedamosios dalys arba Valstybės politiniai padaliniai, kuriems yra suteikta teisė įgyvendinti suverenias funkcijas (valstybės valdžios) ir kai jie veikia toje apimtyje; (iii) Valstybės organai ar žinybos, ar kiti subjektai, toje apimtyje, kurioje jiems yra suteikta teisė įgyvendinti suverenias (valstybės valdžios)

¹⁰¹ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>. Kitų bylų pavyzdžiai: Vokietijos Federalinis teismas (Bundesverfassungsgericht – Federal Constitutional Court). 1983 m. balandžio 12 d. sprendimas *National Iranian Oil Company v. British and U.S. firms case*, Volume I/2: International Law and Law of the European Communities, 1952-1989 (published by the Members of the Court), 1992, p. 479; Milano Tribunolas. 1992 m. kovo 19 d. sprendimas *PROCURA Impianti Srl v. Alberta Agriculture Department* byloje,

funkcijas ir jiems faktiškai jas įgyvendinant; (iv) Valstybės atstovai, veikiantys jiems suteiktoje veiksmų apimtyje“. Nors minėta konvencija nėra įsigaliojusi, tačiau pripažįstama, kad šios konvencijos nuostatos atitinka tarptautinio papročio reikalavimus ir joje numatytais reikalavimais ne kartą rėmėsi nacionaliniai teismai priimdami sprendimus.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras¹⁰² siekia suteikti daugiau aiškumo ir nurodo, kad subjektai, veikiantys kaip „Valstybė“, konvencijos apimtyje turi būti vertinami pagal subjekto įsteigimo tikslą ir uždavinius. Tuo tikslu būtina identifikuoti valstybės padalinius ar subjektus, kurie tiesiogiai veikia kaip valstybė ir naudojami valstybės imunitetu, bei kitus subjektus, kuriems yra suteikta teisė veikti valstybės vardu ir toje apimtyje reikalauti taikyti valstybės imunitetą. Paprastai sąvoka „Valstybė“ reiškia visiškai suverenią ir nepriklausomą užsienio valstybę. Kaip pavyzdį galima pateikti Maršalo salų bylą¹⁰³, kurioje nebuvo suteiktas imunitetas Naujosios Zelandijos teisme būtent dėl subjekto savarankiškumo ir nepriklausomybės stokos ir tai buvo pripažinta pagrindu atsisakyti taikyti imunitetą. Tačiau komentaro paragrafe (7) nurodyta, kad „Valstybė“ tam tikrais atvejais gali būti pripažinta ir ne visiškai nepriklausoma bei dalinai suverenus subjektas.

Valstybės, kurios valstybės imuniteto klausimą reglamentavo nacionaliniuose teisės aktuose, taip pat skirtingai pateikia subjektų, galinčių naudotis valstybės imunitetu, sampratą. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte¹⁰⁴ pateikiama sąvoką „užsienio valstybė“, kurios turinys atskleistas 1603 str. ir reiškia politinį padalinį, organą ar žinybą. To paties paragrafo poskyryje (b) yra pateiktos sąvokos „organas ar žinyba“, kurie gali būti suprantami kaip: (1) atskiras juridinis asmuo (angl. *separate legal person*); (2) užsienio

¹⁰² O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 99.

¹⁰³ Naujosios Zelandijos Aukščiausiasis Teismas. *Marine Steel Ltd. v. The Govt of the Marshall Islands* Nr. 2 NZLR 1 [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawreports.nz/marine-steel-ltd-v-government-of-the-marshall-islands-1981-2-nzlr-1/>>.

¹⁰⁴ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.

valstybės organas ar politinis padalinys, kurio didžioji dalis akcijų ar nuosavybės valdymas priklauso užsienio valstybei ar kitam politiniam padaliniui, (3) asmuo, kuris nėra JAV pilietis, bei subjektas, kuris nėra įsteigtas trečios valstybės. Tuo tarpu 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto¹⁰⁵ 1(1) punktas aiškiai nurodo, kad „Valstybė naudojasi imunitetu nuo JK teismų jurisdikcijos, išskyrus išimtis nurodytas šiame akte“ bei 14(1) punkte išvardija subjektus, kurie gali būti laikomi valstybe: (a) suverenas arba valstybės vadovas, vykdamas viešąsias funkcijas; (b) valstybės vyriausybė; (c) bet kuris vyriausybės departamentas.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(b)(ii) dalyje nurodyta, kad „valstybė“ gali būti suprantama ir kaip federacinės valstybės sudedamosios dalys (federacijos narės yra valstijos, federacinės respublikos, kantonai, žemės ir pan.) bei valstybės politiniai padaliniai.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte 1603 str., apibrėžiantis sąvokas, naudojamas šiame įstatyme, atskirai neišskiria sąvokos federacinės valstybės sudedamoji dalis. Šio straipsnio (a) punktas atskleidžia ne sąvokos „užsienio valstybė“ apimtį, bet naudojamas kitas terminas – politinis padalinys (angl. *political subdivision*). Taigi JAV į sąvoką valstybės politinis padalinys įtraukia ir kitą sąvoką - federacinės valstybės sudedamoji dalis, o 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto abi šios sąvokos vartojamos skyriumi.

Apibendrinant autorė daro išvadą, kad nacionalinės teisės šaltinių bei tarptautinės teisės konvencijų (ir galiojančios, ir neįsigaliojusios) analizė rodo, jog federacinių valstybių sudedamosioms dalims pripažįstama teisė naudotis valstybės imunitetu.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(b)(ii) punktas mini dar vieną valstybės struktūrinių padalinių grupę, turinčią teisę naudotis valstybės imunitetu *ratione materiae* – valstybės

¹⁰⁵ 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.

politinius padalinius. Kaip nurodo H. Fox, skirtumas tarp šios ir ankstesnės grupės (t. y. federacinės valstybės sudedamosios dalies) yra neaiškus ir priklauso nuo konkrečios valstybės konstitucinės santvarkos¹⁰⁶. Skirtumas, kurį išvelgia minėta autorė, yra toks, jog politiniai padaliniai, kitaip nei sudėtinės dalys, neturi teisinio subjektiškumo tarptautiniuose santykiuose¹⁰⁷. Kaip nurodo B. Hess, politinių padalinių sąvoka, naudojama konvencijoje, reiškia valstybės teritorinius padalinius¹⁰⁸.

2.3. Kriterijai, padedantys nustatyti savarankiškus subjektus, galinčius naudotis valstybės imunitetu

Reikia pripažinti, kad naudojimasis valstybės imunitetu yra pirmiausia valstybės prerogatyva ir priklauso jai kaip savarankiškam tarptautinės teisės subjektui. Bet koks kitas subjektas, siekiantis pasinaudoti valstybės imuniteto suteikiamomis garantijomis, turi įrodyti savo ryšį su valstybe, t. y. subjektas turi įrodyti, kad valstybė delegavo jos vardu įgyvendinti tam tikrus veiksmus, todėl teismas sprendamas valstybės imuniteto taikymo klausimą turi įsitikinti, kad subjektas, neturintis valstybės požymių bei nesantis jos politinis padalinys, išsamiai pagrindė savo ryšį su konkrečia valstybe ir surinkti byloje duomenys yra pakankami tokiam subjektui suteikti valstybei garantuojamą imuniteto apsaugą.

Vyraujant absoliutaus imuniteto doktrinai, savarankiškas subjektas, galintis naudotis valstybės imunitetu, turėdavo pasižymėti valstybei būdingais požymiais bei turėjo įeiti į valstybės struktūrą ir/arba vykdyti valstybės valdymo funkcijas, priskiriamas vykdomajai valdžiai¹⁰⁹, priešingu atveju imunitetas būdavo netaikomas. Toks požiūris nebeatitinka šiuolaikinių

¹⁰⁶ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 335.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 335.

¹⁰⁸ Heß, B. *The International Law Commission's Draft Convention on the Draft Convention on the Jurisdictional Immunities of State and their Properties* (1993), 4 *European Journal of International Law*, p. 269.

¹⁰⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 231.

tendencijų, kadangi nuo XIX a. augantis valstybių aktyvumas tiek ekonomikoje, tiek vidiniame, tiek tarptautiniame gyvenime skatina ne tik valstybę per tiesiogines institucijas aktyviau dalyvauti komercinėje veikloje, bet ir steigti specialius savarankiškus subjektus, įgyvendinančius jiems deleguotas funkcijas. Autorė atkreipia dėmesį, kad analizuojant savarankiško subjekto ryšį su konkrečia valstybe, būtina įvertinti šias praktikoje kylančias problemas:

(1) kokioms sąlygoms egzistuojant savarankiškas subjektas gali būti vertinamas kaip susijęs su valstybe;

(2) ar imunitetas minėtiems subjektams taikomas tokia pat apimtimi kaip ir valstybei;

(3) kokioms sąlygoms esant tiek savarankiškas subjektas, tiek ir valstybė gali būti abipusiškai atsakingi už vienas kito veiksmus.

Prieš pradėdant analizuoti valstybės imuniteto taikymą, aktualu išsiaiškinti savarankiško subjekto (angl. *separate entity*), galinčio naudotis valstybės imunitetu, sąvoką. Tokiu subjektu paprastai laikomi tie subjektai, kuriems valstybė suteikia licenciją ar kitokio pobūdžio įgaliojimus tam tikra apimtimi vykdyti valstybės valdžios funkcijas, bet iš esmės subjektas išlieka privatus asmuo. Svarbu paminėti, kad valstybės įsteigtos įmonės nėra tapačios savarankiškiems subjektams, nes apima siauresnį subjektų ratą. Net ir komercines funkcijas atliekantys subjektai, net ir tais atvejais, kai jų steigėja nėra valstybė, gali atlikti valstybės deleguotas funkcijas. Tokia situacija susidaro tada, kai komercinis bankas gali veikti kaip užsienio valiutos keitimo rezervas¹¹⁰, o tuo tarpu privačios avialinijos gali vykdyti valstybės deleguotą imigracijos teisės įgyvendinimą¹¹¹.

Įvairiuose teisiniuose dokumentuose savarankiško subjekto sąvoka apibrėžiama skirtingai. Pavyzdžiui, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603 str. įvardija jį kaip „užsienio valstybės organas arba žinyba“, o tuo tarpu 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 14 str. minima „savarankiškas

¹¹⁰ *Ibid.*, 231.

¹¹¹ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 46-47.

subjektas“, todėl siekiant išanalizuoti subjekto ryšį su valstybe būtina nustatyti jo sandarą, atliekamas funkcijas, įgaliojimus ir veiklas bei santykius su valstybe.

Aptarus pagrindines teorijas ir aktus, kurie reglamentuoja valstybės sampratą klausimą, akivaizdu, kad norint atsakyti į klausimą, kas apibūdina subjektą, kuriam yra suteikiama teisė naudotis valstybės imuniteto apsauga, kiekvienu konkrečiu atveju susiduriama su skirtingų aplinkybių visetu, kurį teismui reikia vertinti. Autorė daro išvadą, kad teismų praktikos suformuoti kriterijai gali būti naudingi konkrečiu atveju vertinant bylos aplinkybes, tačiau jie yra tik rekomendacinio pobūdžio, nes nėra universalus akto, leidžiančio visoms valstybėms vienodai taikyti valstybės imuniteto doktriną, ir minėtus kriterijus darytų privalomais.

2.4. Savarankiško subjekto reglamentavimas

Laikoma, kad valstybinis subjektas¹¹² yra valstybės dalis, jeigu jo teisinis subjektiškumas nėra atskirtas nuo valstybės. Ir priešingai, jeigu subjektas yra atskiras juridinis asmuo, jis nebetenka teisės remtis valstybės imunitetu. Kita vertus, pastaroji taisyklė nėra absoliuti, nes teisinio subjektiškumo kriterijaus svarbą nulemia kiekvienos jurisdikcijos ypatumai. Atskiras teisinis subjektiškumas taip pat gali apimti atskirumą nuo vykdomųjų institucijų, galėjimą pareikšti ieškinį ar būti atsakovu, galėjimą sudaryti sutartis, įgyti turtą, disponuoti turtu savo vardu ir kitas svarbias aplinkybes.

Valstybė per savo organus įgyvendina konkrečias funkcijas, tame tarpe dalyvauja ir komerciniuose sandoriuose. Valstybės organai gali būti labai įvairių juridinių formų, tokie kaip vyriausybės departamentai, valstybinės įmonės ir net privačios korporacijos, kur vyriausybė yra pagrindinis akcininkas. Kiekviena valstybė vadovaudamasi savo nacionaline teise gali pasirinkti subjektus, kurių pagalba įgyvendins valdžios funkcijas, arba joms

¹¹² Kitaip dar gali būti suprantamas kaip „valstybės įsteigtas subjektas“, „valstybės atstovas“, „valstybės institucija“ ar „politinis padalinys“.

deleguos atlikti dalį minėtų funkcijų, todėl skirtingos valstybės pasižymi valstybinių organų įvairove. Mokslininkė H. Fox teigia, kad apimtis, kuria valstybė išlaiko kontrolę, ir valstybės organo veiksmų pobūdis, nulemia konkretaus subjekto statusą¹¹³.

Žinoma, ne kiekvienas atstovas ar kita institucija gali įgyti valstybinį statusą. Tokiam statusui įgyti reikalinga, kad atitinkama institucija būtų įgaliota atlikti ar atliktų veiksmus, vykdydama valdingus valdžios įgaliojimus.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2 str. nurodyta, kad „Valstybė“ šioje konvencijoje suprantama kaip: (iii) Valstybės organai ar žinybos ar kiti subjektai, toje apimtyje kurioje jiems yra suteikta teisė įgyvendinti suverenias (valstybės valdžios) funkcijas ir jiems faktiškai jas įgyvendinant. Minėtas konvencijos straipsnis išskiria du privalomus kriterijus, kuriuos turi atitikti valstybės organai ar žinybos, siekiančios pasinaudoti valstybės imunitetu: pirmiausia joms turi būti suteikta teisė įgyvendinti suverenias (valstybės valdžios) funkcijas ir, antra, jie faktiškai turi jas įgyvendinti. Bene daugiausia problemų sukelia 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(b)(iii) punkto aiškinimas, kuriuo buvo stengiamasi apimti platų spektrą institucijų, kurios įvairiose valstybėse gali įgauti įvairias formas pagal tų šalių praktiką. Šis punktas tam tikrais atvejais gali apimti nevyriausybinės organizacijas bei komercinius bankus, kuriems valstybinė valdžia galėjo pavesti importo ar eksporto licencijavimą, priklausantį išimtinai valstybės galioms.

Išanalizavus 1978 m. JK Valstybės imuniteto akte pateikto „savarankiško subjekto“ sąvoką aiškėja, kad galioja bendras principas, kad valstybės imunitetas nesuteikiamas savarankiškam subjektui, tačiau išimtis taikoma tada, kai yra tenkinami specialūs reikalavimai: subjekto veiksmai turi būti susiję su valdžios funkcijų įgyvendinimu bei tokiomis aplinkybėmis, kad ir valstybei atlikus tokius veiksmus, būtų suteiktas valstybės imunitetas (14

¹¹³ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 335-345.

straipsnis (2). Literatūroje tai įvardijama kaip „imuniteto nesuteikimo prezumpcija“, kas reiškia, kad bus atsisakoma suteikti valstybės imunitetą savarankiškam subjektui, tačiau ši prezumpcija gali būti paneigta tik įrodžius 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 14(2) punkte nurodytas aplinkybes¹¹⁴. Siekiant nustatyti tokio subjekto galimybę naudotis valstybės imunitetu, būtina atlikti dviejų pakopų testą. Pirmiausia teismas turi įsitikinti, kad subjektas yra savarankiškas ir atskirtas nuo valstybės, kas reiškia kad subjektas turi atskirą juridinį statusą, finansiškai nepriklausomas bei turi atskirą administracinę sistemą. Tam tikslui teismas privalo atlikti tyrimą, kurio metu iširtų imuniteto prašančio subjekto statusą su valstybe bei organizacinę struktūrą. Kai subjektas yra pripažįstamas savarankišku, toliau teismas turi vertinti, ar subjektas vykde valstybės valdžios funkcijas (angl. *the exercise of sovereign authority*). Minėtoje *Trendtex*¹¹⁵ byloje (daugiau apie bylą žr. II dalies 2.1. skirsnį) teismas priimdamas sprendimą vertino ir kitas reikšmingas aplinkybes, tokias kaip finansinę bei administracinę nepriklausomybę, subjektą, su kuriuo sudaromos darbuotojų darbo sutartys, kas atlieka subjekto kontrolės funkcijas bei buvo išsakyta teismo pozicija, kad subjekto atskyrimas nuo valstybės vykdomosios valdžios yra fakto klausimas, analizuojamas kiekvienu konkrečiu atveju bei įvertinus visas reikšmingas aplinkybes, kuris priklauso nuo nacionalinės teisės. Taigi, JK vadovaudamasi „imuniteto nesuteikimo prezumpcija“, savarankiškam subjektui nesuteikia valstybės imuniteto tol, kol jis neįrodo savo sąsajų su valstybe.

Išsprendus klausimą dėl subjekto savarankiškumo, imuniteto taikymo arba atsisakymo jį taikyti aplinkybės priklauso nuo to, ar subjekto atlikti veiksmai priskiriami valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimui. Kuveito avialinijų byloje, kurioje Kuveito avialinijos pareiškė ieškinį Irako avialinijoms dėl dešimties orlaivių pagrobimo per Irako invaziją į Kuveitą, teismas reikšmingai nurodė, kad dviejų aplinkybių visuma padeda spręsti valstybės

¹¹⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 235.

¹¹⁵ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v. Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

imuniteto taikymo klausimą. Pirmoji aplinkybė siejama su subjekto savarankiškumo, o antroji su subjekto atliekamais veiksmais¹¹⁶. Šioje byloje labai reikšminga skirtingų instancijų teismų argumentacija. Pirmosios instancijos teismas, išanalizavęs bylai reikšmingas aplinkybes nusprendė, kad nors ir Irako invazija į Kuveito teritoriją yra *acta jure imperii*, tačiau lėktuvų nusavinimas ir vėlesnis jų panaudojimas buvo iš esmės komercinio pobūdžio veiksmai ir Irako avialinijos neįgyvendino suvereno funkcijų, todėl valstybės imunitetas nebuvo suteiktas. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas ir Lordų rūmai nusprendė, kad valstybės imunitetas turi būti suteikiamas Irako valstybei bei tokį sprendimą rėmė tuo, kad nors ir tam tikru periodu buvo atliekami komercinio pobūdžio veiksmai, tačiau bendrai negalima išskirti Irako veiksmų į valstybinės valdžios veiksmus ir komercinius. Pagrindimas, kokie veiksmai gali būti vertinami kaip valstybės valdžios veiksmai, buvo pateiktas *I Congreso del Partido*¹¹⁷ byloje, kurioje teismas *acta jure imperii* veiksams priskyrė tokius subjektų atliekamus veiksmus, kurių negali atlikti privatus asmuo. Kitais žodžiais tariant, valstybės imunitetas savarankiškam subjektui bus suteikiamas tik tuo atveju, jeigu jo atliekami veiksmai iš esmės yra atliekami suvereno ar priskiriami būtent vykdomosios valdžios funkcijoms.

Tuo tarpu JAV pasirinko visiškai priešingą požiūrį nei JK ir įtvirtino „imuniteto prezumpciją“. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603 str. „Užsienio valstybė“ suprantama kaip užsienio valstybės politinis padalinys ar organas ar žinyba, atitinkanti šiuos kriterijus, nurodytus (b) punkte (daugiau apie tai žr. II dalies 2.2 skirsnyje).

Akivaizdu, kad „savarankiškas subjektas“ pagal 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktą ir užsienio valstybės „organas ar žinyba“ pagal 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktą nėra tapačios sąvokos. Pirmiausia,

¹¹⁶ JK Aukščiausio Teismo Sprendimas. 2010 m. spalio 21 d. sprendimas *Kuwait Airways Corp. v. Iraq* byloje, Nr. 33145 [2010] 2 SCR 571 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

¹¹⁷ JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas *I Congreso del Partido* byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>>.

„savarankiškas subjektas“ turi būti atskiras juridinis asmuo ir nepriklausomas nuo valstybės vykdomosios valdžios, o tuo tarpu užsienio valstybės „organas ar žinyba“, nors ir privalomai, turi būti savarankiškas juridinis asmuo, jis gali tuo pačiu veikti kaip užsienio valstybės organas ar politinis padalinys. Antra, 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas suteikia galimybę privačiam subjektui pasinaudoti valstybės imunitetu tik įrodžius, kad jam buvo deleguotos suverenios funkcijos, o tuo tarpu 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas reikalauja subjekto glaudaus ryšio su valstybe ir nenumato galimybės privačiam subjektui, kuris nėra glaudžiai susijęs su valstybe, pasinaudoti valstybės imunitetu.

2.5. Kriterijai, kuriais vadovaujantis teismai subjektą priskiria prie savarankiško subjekto, galinčio reikalauti valstybės imuniteto

Svarbus elementas, padedantis spręsti apie subjekto santykį su valstybe, yra jo priklausomybė. Jeigu subjektas yra valstybės institucija, nuosavybės požiūriu egzistuoja labai glaudus ryšys tarp valstybės ir atitinkamos valstybės institucijos, todėl tokia institucija laikytina valstybės dalimi. Tačiau jeigu kalbame apie atstovą, tarpininką, valstybės įmonę, ypatingą korporaciją, tuomet ryšys tarp valstybės ir valstybinio subjekto nuosavybės požiūriu nėra toks akivaizdus, todėl kiekvienu atveju būtina analizuoti, kokias funkcijas valstybė perdavė šiam subjektui. Bendra taisyklė yra tokia - jei didesnė dalis subjekto akcijų priklauso valstybei ar jos politinei institucijai, tuomet tikėtina, kad tokia institucija turi tokias pačias teises, kaip ir pati valstybė, todėl tikėtina, kad gali remtis imunitetu nuo teismo jurisdikcijos.

Subjekto formos gali būti labai įvairios, kaip pavyzdžiui, valstybinės įmonės, iškasenų kasybos organizacijos, transporto organizacijos, plieno kompanijos, centriniai bankai, eksporto asociacijos, valstybės viešaisiais pirkimais užsiimančios organizacijos bei kiti subjektai, veikiantys savo vardu, taip pat žiniasklaidos organizacijos, geležinkelių kompanijos, mašinų gamybos

įmonės¹¹⁸. Sąrašas nėra baigtinis, todėl subjekto statusą teismas analizuoja kiekvienu konkrečiu atveju.

Analizuojant JAV numatytus pagrindus taikyti valstybės imunitetą užsienio valstybės organui ar politiniam padaliniui, aktualu išanalizuoti 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603(b)(2) punkte numatytą reikalavimą, kuris tiesiogiai numato, kad didžioji dalis akcijų ar nuosavybės valdymas priklauso užsienio valstybei ar kitam politiniam padaliniui. Jeigu subjektas yra įsteigtas valstybės ir nuosavybės teisės priklauso valstybei, toks subjektas patenka į minėto straipsnio reguliavimo sritį, tačiau kai nuosavybė yra padalinta valstybei ir privačiam subjektui, toks subjektas bus pripažintas valstybės organu ar žinyba tik tuo atveju, jeigu didžioji dalis nuosavybės (akcijos ar kita nuosavybės forma) priklausys valstybei ar užsienio valstybės institucijai¹¹⁹. Nustatant, kokia pakankama dalis turi priklausyti valstybei, kad teismui būtų galima pripažinti subjekto glaudų ryšį su valstybe bei taikyti valstybės imunitetą, kyla neaiškumų, nes nėra pateikto skaičius, kas turėtų būti laikoma didžioji dauguma.

Svarbu paanalizuoti ir tą atvejį, kai įmonė, kurioje valstybė turi 100 procentų arba didžiąją dalį akcijų, tačiau įmonės veikla yra išimtinai komercinė. Bendras principas numato, kad subjekto priklausomybę nulemia galimybė daryti įtaką priimant sprendimus, t. y. valdomų akcijų skaičius, tačiau nevertėtų pamiršti ir įmonės įsteigimo paskirties. Šiuo atveju subjektui, kuris yra įsteigtas komercinio pobūdžio veikloms vykdyti, nors turi ir tiesioginę priklausomybę nuo jį įsteigusios valstybės, analogiškai kaip ir valstybei, turi būti taikoma „komercinės išimties“ taisyklė ir teismas turi atsisakyti taikyti valstybės imunitetą.

Nuosavybės kriterijaus nereikėtų pervertinti, nustatant subjekto ryšį su valstybe, kaip tai yra pažymėję ir patys JAV teismai. Akivaizdu, kad nuosavybės kriterijus yra visiškai netinkamas taikyti, kai kalbame apie

¹¹⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 234-244.

¹¹⁹ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 202.

socialistines valstybes, kurių ekonomika yra planinė, ir kur įmonės yra kontroliuojamos valstybės. *Yessenin-Volpin v. Novosti Press Agency Tass*¹²⁰ byloje JAV teismas pažymėjo, kad užsienio valstybės imuniteto įstatymo formuluotės yra nepagrįstos kalbant apie socialistines valstybes, todėl susiduriama su dideliais sunkumais nustatant, kas yra tikras nuosavybės teisių turėtojas tokiose valstybėse. Todėl siūlytina, kad tokiais atvejais, kai sunku nustatyti privačios ir viešos nuosavybės santykį, nuosavybės kriterijus turėtų nevaidinti lemiamos reikšmės, tuomet reikėtų vertinti kitus aktualius kriterijus. Kitas kriterijus, kurio pagalba galima nustatyti savarankiško subjekto ryšį su valstybe, yra kontrolės kriterijus. Šio kriterijaus esmė yra ta, kad subjektas gali būti laikomas valstybės organu ar žinyba tuo atveju, jei įmanoma įrodyti, kad subjektas yra pakankamai kontroliuojamas valstybės, nepaisant to, kad savo esme yra privatus subjektas. Analogiškai kaip ir su nuosavybės nustatymo problema, iškyla klausimas, kokia valstybės kontrolė laikytina pakankama, kad būtų galima pripažinti subjektą valstybės dalimi, vykdančia valstybės valdžios funkcijas. Teismai, atsakydami į šį klausimą, įvairius faktorius laikė reikšmingais, *inter alia*, valstybės galimybę dalyvauti subjekto kasdieniniame valdyme, jo subsidijavimas, subjekto galimybė turėti sąskaitą banke ir jo priklausomybė, taip pat pirkti ar parduoti turtą bei savo vardu sudaryti sutartis¹²¹. Vis dėlto ir kontrolės kriterijaus taip pat nereikėtų suabsoliutinti. Kartu su riboto imuniteto doktrina, kuri daugiausia dėmesio skiria valstybės veiksmams nei pačiam valstybės statusui, netrukus išsikristalizavo ir funkcinė teorija. Kaip pasisakė JAV teismas *Trans Chemical*¹²² byloje, reikia įvertinti subjekto atliekamą pagrindinę funkciją, t. y. ar subjektas vykdo valstybės valdžios funkcijas kaip sudedamoji valstybės politinės struktūros dalis, ar jo pagrindinė veikla ir struktūra yra komercinio pobūdžio. Pagal funkcinę teoriją

¹²⁰ JAV Apygardos teismas. 1978 m. sausio 23 d. sprendimas *Yessenin-Volpin v. Novosti Press Agency Tass* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2015&context=gjicl>>.

¹²¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 335-340.

¹²² JAV Apeliacinis teismas. 2003 m. gegužės 29 d. sprendimas *Trans Chemical v. China* byloje Nr. 02-20461 [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/us-5th-circuit/1047094.html>>.

subjektas, kuris nori įrodyti esantis valstybės dalimi, turi pateikti įrodymus, kad sudarydamas ir vykdydamas ginčijamą sutartį, jis atliko valstybinę funkciją arba naudojosi suvereno galiomis. Taigi šiuo atveju esminis ryšys tarp valstybės ir savarankiško subjekto nustatomas atsižvelgiant į atliktų veiksmų esmę. Ir atvirkščiai, jeigu iš konkrečių subjekto veiksmų matyti, kad jis buvo vykdomas atliekant veiksmus, kurie būdingi privatiems asmenims, tuomet jo galimybės remtis tokiomis pačiomis teisėmis kaip valstybė yra abejotinos, net jeigu šis subjektas turi valstybės organo ar žinybos statusą, o ne atskirą teisinį subjektiškumą. Šis funkcinis kriterijus atsispindi ir 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurios 2(1)(b)(iii) punkte nurodoma, kad į valstybės sampratą patenka valstybės atstovai ir patikėtiniai taip pat institucijos, kiek jos yra įgaliotos atlikti arba atlieka veiksmus vykdydami suvereno funkcijas.“

2.6. Kiti subjektai, galintys naudotis valstybės imunitetu

Paskutinė kategorija subjektų, patenkančių į valstybės sampratą, apima valstybės atstovus, kurie yra fiziniai asmenys, įgalioti atstovauti valstybę. Tokių atstovų pavyzdžiai yra valstybių vadovai, vyriausybių vadovai, ministerijų, departamentų vadovai, ambasadoriai, misijų vadovai, diplomatiniai agentai, konsuliniai darbuotojai, atvykę kariuomenės daliniai, teisės vykdymo pareigūnai. Fizinis asmuo, patenkantis į šią kategoriją, gali būti laikomas turinčiu valstybinį statusą vien tik todėl, kad valstybė yra abstrakti kategorija sukurta teisės ir gali veikti tik per individualius asmenis.

2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto 3(1)(iv) punkte nustatyta, kad ši konvencija nepakeičia privilegijų ir imunitetų, suteikiamų tarptautinės teisės konkreitiems subjektams, nurodytiems 3 str. (pvz.: diplomatinės misijos, konsuliniai postai bei su jais susiję asmenys). Tačiau 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(a)(iv) punkte nurodyta, kad į sąvoką „valstybė“ patenka ir imunitetu gali naudotis ir valstybės atstovai, veikiantys jiems suteiktoje apimtyje. Spendžiant tinkamo atsakovo klausimą šiuo atveju gali kilti neaiškumų, nes dažnai valstybė savo funkcijas įgyvendina per diplomatinės atstovybes, kurioms remiantis 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių¹²³ taikomi atitinkami imunitetai. Minėta konvencija, priimta skatinti draugiškus santykius tarp valstybių, bei suteikia privilegijas ir imunitetus ne atskirų asmenų poreikiams tenkinti, bet siekiant užtikrinti, kad diplomatinės atstovybės, kaip valstybėms atstovaujančios institucijos, veiksmingai vykdytų savo funkcijas. Šioje konvencijoje numatyta, kad imunitetas suteikiamas diplomatams (atstovybės vadovams arba atstovybės diplomatinio personalo nariams) ir kitiems subjektams, nurodytiems konvencijos 37 str. Kadangi viena iš diplomatinių atstovybės funkcijų yra atstovavimas valstybei priimančiojoje valstybėje, todėl kyla klausimas, ar diplomatinė atstovybė bei diplomatas, atstovaujantys valstybę, gali naudotis valstybės imunitetu, bet ne jiems suteiktu diplomatinium

¹²³ 1961 m. Vienos Konvencija dėl diplomatinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 83-2455.

imunitetu. Šią problemą išsprendė Kroatijos Aukščiausiasis Teismas nurodydamas, kad ambasados ir kitos diplomatinės agentūros yra tik valstybės atstovės ir tik užsienio valstybė, tačiau ne jos atstovai, gali tapti atsakovu konkrečioje byloje¹²⁴.

Svarbu pažymėti, kad valstybės atstovas galėtų remtis valstybiniu statusu, turi būti tenkinama dar viena labai svarbi sąlyga, t. y. veiksmas, kurį jis atlieka, turi būti įvykdomas savo kompetencijos ribose, o tai reiškia – veikiant kaip valstybės atstovui.

Svarbu išsiaiškinti valstybės vadovo, kaip aukščiausio valstybės pareigūno, reprezentuojančio valstybę valstybės viduje ir užsienyje, galimybes naudotis valstybės imunitetu. 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 14(1)(a) punkte nurodyta, kad imunitetas ir privilegijos, numatytos šiame akre taikomos suverenui ar kitam valstybės vadovui, atliekančiam jam suteiktas funkcijas. Tai reiškia, kad JK aiškiai įvardija, kad valstybės vadovas naudojasi valstybės imunitetu tokia pat apimtimi kaip ir pati valstybė. Nors 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto aiškiai nėra pasisakyta apie valstybės vadovui taikomą imunitetą, tačiau vertinant konvencijos tekstą sistemiškai, 5 str. nurodyti valstybės atstovai, veikiantys jiems suteiktoje veiksmų apimtyje, būtent ir apima valstybės vadovus. Taip pat aktualu paminėti, kad 3 str. aiškiai nurodyta, kad ši konvencija neturi įtakos imunitetams, kurie remiantis tarptautine teise suteikiami valstybės vadovui (*ratione personae*).

Valstybės vadovo atsakomybės klausimas buvo detalai analizuotas Niurnbergo tribunole, kuris suformavo bendruosius vadovo atsakomybės principus, kurie vėliau buvo patvirtinti JT Generalinės Asamblėjos ir yra pripažįstami tarptautinės paprotinės teisės dalimi. Aktualus 1999 m. kovo 24 d. JK Lordų rūmų sprendimas generolo *Pinochet*¹²⁵ byloje, kurioje buvo susiaurinta valstybės vadovų imuniteto doktrina. Teismas pasisakė, kad išimties iš imuniteto taisyklė buvo pripažinta sunkių nusikaltimų

¹²⁴ Kroatijos Aukščiausiasis Teismas. 1956 m. rugpjūčio 30 d. ginčas dėl užsienio ambasados, buvusi Jugoslavija, (1956) 23 ILR 431.

¹²⁵ JK Lordų Rūmai. 1999 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Pinochet* byloje.

pagal tarptautinę teisę atvejais. Lordas Millettas nurodė, jog „tarptautinė teisė negali būti aiškinama taip, kad nustatydamas nusikaltimo *jus cogens* pobūdį, ji neva tuo pačiu numatyta imunitetą, liečiantį tokio pobūdžio ir tokiu tikslu nustatomą įsipareigojimą“, o lordas Phillips Matravers pareiškė, kad jokia tarptautinėje teisėje įtvirtinta norma nereikalauja suteikti valstybės imuniteto *ratione materiae* ryšium su persekiojimu už tarptautinį nusikaltimą¹²⁶. Taigi minėtame sprendime buvo konstatuota, kad tais atvejais, kai valstybės vadovas padaro sunkius tarptautinius nusikaltimus, kurie prilyginami *jus cogens* normų pažeidimui, ar atlieka veiksmus, pažeidžiančius tarptautinius susitarimus, prarandama teisė valstybės vadovams pasinaudoti imunitetu nuo teismų jurisdikcijos, todėl generolui Pinochet negali būti taikomas imunitetas už nusikaltimus, kurie buvo įvykdyti jam būnant Čilės valstybės vadovu, nes jo atlikti veiksmai viršijo jam suteiktus įgaliojimus. Šis sprendimas aktualus tuo, kad valstybės vadovui valstybės imunitetas gali būti taikomas tik ta apimtimi, kuria vadovas vykdo valstybės valdžios funkcijas, ir tik dėl tokių funkcijų, kurios jam buvo suteiktos.

¹²⁶ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 88.

III. KOMERCINĖ IŠIMTIS IŠ VALSTYBĖS IMUNITETO

Komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip valstybės veiksmų komercinės ar privatinės teisės reguliuojamoje srityje (lot. *acta jure gestionis*), atlikimas. Todėl šiuo atveju „privataus asmens“ taisyklė, kaip kriterijus siekiant atskleisti sandorio komercinę prigimtį, ne visais atvejais gali būti tinkamiausias kriterijus ir turėtų būti naudojama ypač atsakingai. Vien jau tai, kad nei 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, nei kituose nacionaliniuose valstybės imunitetą reglamentuojančiuose aktuose nėra šis testas įtvirtintas, rodo, kad juo iki galo nepasitikima sprendžiant komercinės išimties taikymo klausimus ir paliekama teismų praktikai kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti valstybės veiksmų komercinį pobūdį. Tokia privačių ir viešųjų santykių asimiliacija toliau skatina valstybės imuniteto doktrinos vystymąsi ir kelia naujus uždavinius tiek teisės mokslininkams, tiek praktikams.

Terminą „komercinė veikla“ bendriausia prasme būtų galima apibūdinti kaip komercinę ar privatinio pobūdžio valstybės atliekamą veiklą, kuri nėra susijusi su valstybės suverenių galių įgyvendinimu, reguliuojamą privatinės teisės normų ir kurios atlikimas nesuteikia valstybės imuniteto apsaugos. Galima pastebėti, kad galioja bendra taisyklė, kad prekių pirkimo-pardavimo ar paslaugų suteikimo sutarčių atveju, kaip ir paskolos sutarčių bei kitų finansinių sandorių, tokių kaip banko garantijos, atveju, paprastai preziumuojamas šių sandorių komercinis pobūdis ir nereikalaujama didelių pastangų priskiriant prie valstybės komercinės veiklos, tačiau praktikoje susiduriant su valstybių nacionalinio reglamentavimo ypatybėmis¹²⁷ bei teismų praktikos suformuotų papildomų reikalavimų nustatymu¹²⁸, kas komercinės išimties taikymą daro sudėtingą ir užkerta kelią vienodinimo galimybei.

¹²⁷ Pavyzdžiui, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603(d) punktas numato, kad valstybės komercinė veikla turėtų būti nustatoma pagal veiklos ar sandorio prigimtį, o ne pagal tikslą.

¹²⁸ Pavyzdžiui, Šveicarijos teismai taikydami komercinę išimtį iš valstybės imuniteto reikalauja ne tik valstybės veiksmus įvertinti *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* požiūriu, bet ir įsitikinti, kad egzistuoja sandorio ir Šveicarijos teritorinis ryšys.

Apibendrinant galima pasakyti, kad jeigu konkretus valstybės veiksmas bus pripažintas kaip „komercinė veikla“, valstybė neturės teisės remtis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos, o iš turto, kuris bus skirtas ne valstybei priskirtų funkcijų vykdymui, bet turintis komercinį statusą ir susijęs su ginčo santykiu, bus galima vykdyti išieškojimą.

3.1. Komercinės išimties iš valstybės imuniteto samprata ir taikymo prielaidos

Visuotinai pripažįstama, kad galioja bendra taisyklė, kad valstybė naudojasi valstybės imuniteto apsauga tik tada, kai įgyvendina valdžios suverenias funkcijas (lot. *acta jure imperii*), tačiau valstybės imuniteto apsauga paneigiama tais atvejais, kai valstybė dalyvauja komerciniame ar kitame privatinės teisės reguliuojamame sandoryje (lot. *acta jure gestionis*). Tai reiškia, kad riboto valstybės imuniteto teorija, aprašyta pirmame skyriuje, numato, kad valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos, kai ji dalyvauja „komerciniuose sandoriuose“ (ang. *commercial transaction*) arba kai valstybė dalyvauja kitoje „komercinėje veikloje“ (ang. *commercial activity*).

Komercinės išimties atsiradimą paskatino poreikis apsaugoti privačių santykių subjektų interesus bei užtikrinti viešosios teisės saugomų vertybių tinkamą įgyvendinimą, kurioms vis didesnę grėsmę kėlė užsienio valstybių aktyvus dalyvavimas santykiuose, kuriuose paprastai dalyvaudavo tik privatūs subjektai. Išimties iš valstybės imuniteto nustatymas remiasi šia prielaida: jeigu valstybė dalyvauja verslo santykiuose kartu su kitais fiziniais ar juridiniais asmenimis, atsakomybė už netinkamai įvykdytus įsipareigojimus turi kilti valstybei toje vietoje, kurioje buvo vykdomi komerciniai veiksmai¹²⁹ ir atsakomybė turi kilti tokiais pat pagrindais, kaip ir kitiems verslo santykių dalyviams. Visos valstybės, kurios pripažįsta riboto valstybės imuniteto

¹²⁹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 395.

taikymą, taiko komercinės ar privatinės teisės išimtį, tačiau kiekvienos valstybės praktika yra labai skirtinga, kaip pavyzdžiui, valstybės labai skirtingai skirsto viešuosius ir privačius veiksmus, o tuo labiau skiriasi pasirenkami kriterijai, leidžiantys priskirti valstybės veiklą prie komercinės veiklos.

*Jurisdikcinių imunitetų*¹³⁰ byloje teismas nurodė tris būtinus reikalavimus, kuriuos turi atitikti valstybės veiksmai, siekiant pritaikyti išimtį iš valstybės imuniteto: pirma, kad valstybės prašomas taikyti valstybės imunitetas būtų procesinio pobūdžio reikalavimas¹³¹; antra, valstybės imuniteto reikalavimas, kuris yra pagrįstas valstybių suverenija lygybe, turi atitikti užsienio valstybės teritorinės jurisdikcijos principą¹³², ir trečia, valstybės, prašančios taikyti valstybės imunitetą, veiksmai būtų kvalifikuojami kaip *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*. Jau anksčiau buvo aptartas valstybės imuniteto taisyklės procesinis pobūdis, todėl toliau šiame skyriuje bus analizuojama kiti du išimties iš valstybės imuniteto taikymo reikalavimai – teismo teritorinės jurisdikcijos principas ir valstybės veiksmų priskyrimo prie *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*.

2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto ir 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, taip pat kaip nacionaliniai teisės aktai, reguliuojantys valstybės imuniteto taikymą, valstybės imuniteto principą traktuoja kaip bendrą taisyklę ir paraleliai numato šios taisyklės išimtis. Reikšmingiausia išimtis, pagrįsta valstybės galimybe dalyvauti privatinuose santykiuose, yra komercinė valstybės imuniteto išimtis, kuri sudaro riboto

¹³⁰ TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija)* [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>>.

¹³¹ TTT *Jurisdikcinių imunitetų byloje* nurodė, kad „<...> *jurisdikcinis imunitetas yra iš prigimties procesinė norma*“, todėl nacionalinis teismas, sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą, išsprendžia tik procesinio pobūdžio reikalavimą, tačiau nenagrinėja ginčo iš esmės.

¹³² Teritorinės jurisdikcijos principas nubrėžia geografines ribas, kuriose veikia konkrečios valstybės suverenitetas, tai reiškia, kad teismo valstybė, taikydama imunitetą kitai valstybei, sustabdo savo teisminę jurisdikciją dėl gerų tarptautinių santykių išlaikymo, o suverenios lygybės principas garantuoja kiekvienai valstybei, nepriklausomai nuo jos dydžio, ekonominio pajėgumo ar valdymo formos, lygias teises tarptautinės teisės reguliuojamoje srityje (TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, t. 87, p. 187

[interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20(2).pdf)>.

valstybės imuniteto doktrinos taikymo pagrindą. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 10 straipsnis numato, kad valstybė negali naudotis valstybės imuniteto apsauga užsienio valstybės teisme, kurio jurisdikcijai priskiriamas toks ginčas, jeigu valstybė dalyvauja komerciniame sandoryje kartu su kitais fiziniais ar juridiniais asmenimis. Tačiau minėto straipsnio 10(2)(b) punktas numato šalių teisę susitarti ir kitaip.

Nacionaliniai teisės aktai komercinę išimtį reglamentuoja panašiai. 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto¹³³ 3(1)(a) punkte įtvirtina, kad valstybės negali naudotis imunitetu nuo Jungtinės Karalystės teismų jurisdikcijos, kai valstybė dalyvauja komerciniuose sandoriuose. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto¹³⁴ 1605(a)(2) punkte nurodyta, kad užsienio valstybė neturės valstybės imuniteto apsaugos nuo JAV teismų jurisdikcijos bylose, kuriose reikalavimas keliamas iš užsienio valstybės komercinės veiklos, atliekamos JAV teritorijoje bei kitais atvejais, numatytais minėtame punkte, tačiau bet kuriuo atveju susijusių su komercine veikla. Taigi komercinės išimties iš valstybės imuniteto taikymo prielaida yra tinkamas komercinės veiklos, kurioje dalyvauja valstybė, nustatymas, todėl toliau bus analizuojama kaip komercinę veiklą apibūdina tarptautiniais dokumentais ir nacionaliniais teismai.

3.2. „Privataus asmens“ taisyklė

Nacionaliniai teismai, kvalifikuodami valstybės veiksmus, identifiko keletą savarankiškų kriterijų, kurių pagalba taikoma komercinė išimtis. Vienas iš tokių kriterijų yra valstybės veiksmų vertinimas pritaikant „privataus asmens“ testą ar „privataus asmens“ taisyklę (angl. *private person rule*)¹³⁵, kuri reiškia, kad valstybės veiksmai gali būti pripažinti komerciniais arba būti privatinio pobūdžio tik tuo atveju, jeigu tuos veiksmus galėtų atlikti ir bet kuris

¹³³ 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.

¹³⁴ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.

¹³⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 59.

privatus¹³⁶ asmuo. Kitais žodžiais įvardinant, „privataus asmens“ taisyklė leidžia prilyginti valstybės atliekamus veiksmus privataus asmens atliekamiems veiksams. Taigi, šios taisyklės pagalba galima palyginti valstybės atliekamus veiksmus ir nustačius, kad jeigu konkrečių veiksmų atlikimui reikia specialių valstybės galių, susijusių su išimtinėmis, tik valstybei suteikiamomis teisėmis, tokio pobūdžio veiksmai negali būti laikomi komercinio pobūdžio ir užsienio šalies teismas neturi teisės atsisakyti taikyti imuniteto, remdamasis komercinės išimties kriterijumi. Kaip nurodė JAV Aukščiausiasis teismas *Nelson*¹³⁷ byloje, policijos pajėgų atliekami veiksmai yra išimtinai valstybės kompetencijai priskiriami veiksmai, kadangi tokie įgaliojimai negali būti suteikiami privatiems asmenims. Šią poziciją palaikė ir Vokietijos aukščiausiasis teismas¹³⁸, nurodydamas, kad policijos atliktas prekių konfiskavimas nėra tas pats kas privataus asmens dalyvavimas sandoryje. Priešingai, toks veiksmas yra priskiriamas valstybės suverenių galių įgyvendinimui, o policijos veiksmai kaip tik priklauso šiai valstybės veiksmų kategorijai.

„Privataus asmens“ testas buvo suformuotas *Empire of Iran*¹³⁹ byloje, kurioje Vokietijos teismas pasisakė, kad valstybės veiksmų skirstymas į *jure gestionis* ir *jure imperii* priklauso nuo to, ar valstybė veikia kaip suverenas, įgyvendinantis viešosios teisės funkcijas, ar kaip privatus asmuo, kurio veiksmus reguliuoja privatinės teisės normos. Šią taisyklę taip pat pritaikė JAV teismai, kaip pavyzdžiui, *Texas Trading*¹⁴⁰ byloje buvo pasakyta, kad jeigu valstybės atliekami veiksmai yra tokie, kokius gali atlikti ir privatus asmuo, tokiuose santykiuose valstybės imunitetas nesuteikiamas. Kitoje JAV byloje

¹³⁶ Šiame kontekste privatus asmuo bendriausia prasme reiškia bet kurį fizinį ar juridinį asmenį, kuris veikia privatinės teisės reguliuojamoje srityje ir gali turėti teises ir įgyvendinti pareigas.

¹³⁷ JAV Aukščiausiasis teismas. 1993 m. kovo 23 d. sprendimas *Saudi Arabia v. Nelson* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tjst.edu/slomansonb/nelson.html>>.

¹³⁹ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje Nr. 45 ILR 57 (1963) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

¹⁴⁰ JAV Apeliacinis teismas. 1981 m. balandžio 16 d. sprendimas *Texas Trading & Milling Corp. V. Federal Republic of Nigeria and Central Bank of Nigeria* byloje 647 F.2d 300 59 A.L.R.Fed. 73 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://openjurist.org/647/f2d/300/texas-trading-milling-corp-v-federal-republic-of-nigeria-decor-by-nikkei-international-inc>>.

teismas taip pat nurodė, kad jeigu valstybės dalyvauja rinkoje ne kaip ją reguliuojantis subjektas, o kaip privatus rinkos dalyvis, tokie užsienio valstybės veiksmai yra komercinio pobūdžio¹⁴¹. Todėl kai užsienio valstybė nusprendžia dalyvauti komerciniam sandoryje, ji įgyja tas pačias teises ir įsipareigoja vykdyti iš to kylančias prievoles tokiais pačiais pagrindais kaip ir bet kuris kitas privatus asmuo.

„Privataus asmens“ taisyklę galima išvesti analizuojant ir tarptautinius aktus, kaip pavyzdžiui, 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto turi numaćiusi reikalavimą komercinės išimties taikymo atveju taikyti „privataus asmens“ testą. Minėtos konvencijos 6(1) punkte numatyta, kad valstybė negali reikalauti valstybės imuniteto apsaugos, jeigu teismo valstybės teritorijoje yra [Aut. past. užsienio valstybės įsteigtas ofisas] agentūra ar kita įstaiga, kuri, taip kaip ir kiti privatūs asmenys, vykdo komercinę ar finansinę veiklą.

Tačiau „privataus asmens“ taisyklė sulaukia ir kritikos, kai iš prigimties komercinis sandoris, konkrečiai pirkimo – pardavimo sandoris, vykdomas dėl ypatingų objektų, kuriais disponuoti gali tik valstybės kaip tarptautinių teisės subjektai, įgyvendinimo. Tokiais sandoriais galima įvardinti reaktyvinių lėktuvų pirkimą, ginklų, kuriuos gali įsigyti tik nacionalinio saugumo pajėgos, pirkimą ir kitus. Akivaizdu, kad tik valstybė gali būti tokių komercinės prigimties sandorių subjektais, o ir paties sandorio objekto tiekimas į rinką nėra suderinamas su viešosios teisės saugomomis vertybėmis. Todėl šiuo atveju „privataus asmens“ taisyklė, kaip kriterijus siekiant atskleisti sandorio komercinę prigimtį, ne visais atvejais gali būti tinkamiausias kriterijus ir turėtų būti naudojama ypač atsakingai.

„Privataus asmens“ testas yra nesunkiai pritaikomas ir plačiai vartojamas teismų praktikoje, tačiau iki galo neišsprendžia komercinės išimties taikymo problemų. Vien jau tai, kad nei 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, nei kituose nacionaliniuose valstybės imunitetą

¹⁴¹ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. gegužės 12 d. sprendimas *Republic of Argentina v. Weltover* byloje Nr. 504 U.S. 607 (1992) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/case.html>>.

reglamentuojančiuose aktuose nėra šis testas įtvirtintas, rodo, kad juo iki galo nepasitikima sprendžiant komercinės išimties taikymo klausimus ir paliekama teismų praktikai kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti valstybės veiksmų komercinį pobūdį. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ne tik valstybės vis dažniau tampa komercinių ir privačių santykių dalyvėmis, tačiau galima pastebėti ir priešingą tendenciją, kad privatūs subjektai vis daugiau perima anksčiau tik valstybei priskiriamų funkcijų, pavyzdžiui, privačių kalėjimų steigimas ir prižiūrėjimas, logistinių kompanijų pagalba karinių operacijų atlikimo metu, privačių kompanijų teikiamos lydėjimo (konvojaus) paslaugos ir kitos, todėl tampa sudėtinga nustatyti tiksliai valstybės įgyvendinamas funkcijas ir tiksliai privatinio pobūdžio veiksmus. Tokia privačių ir viešųjų santykių asimiliacija toliau skatina valstybės imuniteto doktrinos vystymąsi ir kelia naujus uždavinius tiek teisės mokslininkams, tiek praktikams.

3.3. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie *acta jure gestionis*

Diskusija apie komercinės veiklos nustatymą yra susijusi tiek su prielaida taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį, tiek reiškia bendrą kriterijų, kuris padeda nustatyti valstybės veiksmus, kuriems negali būti taikoma valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio teismo jurisdikcijos. Kaip buvo pasisakyta anksčiau, komercinės išimties taikymo prielaida yra valstybės veiksmų, kvalifikuojamų kaip *acta jure gestionis*, atlikimas. Dažniausiai pasitaikantys tokių veiksmų pavyzdžiai yra pirkimo – pardavimo ar statybų rangos sutarties sudarymas, kuriuos reguliuoja privatinės teisės normos, ir šiuose sandoriuose šalys dalyvauja lygiais pagrindais. Galima pastebėti, kad galioja bendra taisyklė, kad prekių pirkimo-pardavimo ar paslaugų suteikimo sutarčių atveju, kaip ir paskolos sutarčių bei kitų finansinių sandorių, tokių kaip banko garantijos, atveju, paprastai preziumuojamas šių sandorių komercinis pobūdis ir nereikalaujama didelių pastangų priskiriant prie valstybės komercinės veiklos, tačiau praktikoje susiduriant su valstybių nacionalinio reglamentavimo ypatybėmis bei teismų praktikos suformuotų papildomų reikalavimų

nustatymu¹⁴², kas komercinės išimties taikymą daro sudėtingą ir užkerta kelią vienodinimo galimybei. Todėl toliau bus aptariama, kaip suprantama „komercinė veikla“ teismų praktikoje ir analizuojami kriterijai, kuriais vadovaujantis nacionaliniai teismai turėtų vadovautis taikydami komercinę išimtį iš valstybės imuniteto teisės.

3.3.1. Komercinės veiklos samprata

Terminas „komercinė veikla“ (angl. *commercial activity*) yra parinktas siekiant suvienodinti teismų praktikoje, teisės aktuose¹⁴³ ir teisės moksle¹⁴⁴ naudojamas sąvokas, kadangi plačiąja prasme sinonimais galima laikyti tokius terminus kaip privatinės teisės reguliuojami valstybės veiksmai, valstybės veiksmai *acta jure gestionis*, komerciniai veiksmai ar komerciniai sandoriai. Kita vertus, „komercinę veiklą“ galima apibūdinti per tai, kad viskas, kas nėra viešosios teisės reguliuojami valstybės veiksmai, t. y. valstybės veiksmai *acta jure imperii*, ir kurių atlikimas nėra priskirtas išimtinai valstybės suverenių galių įgyvendinimui, yra valstybės „komercinė veikla“.

Siekiant daugiau aiškumo, tekste autorė pasirinko vartoti platesnę sąvoką „komercinė veikla“, kuri apima anksčiau paminėtas sąvokas, ir yra esminė prielaida, leidžianti teismams vertinti, ar egzistuoja sąlygos taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį. Taip pat tekste bus vartojama sąvoka „komercinis sandoris“ (angl. *commercial transaction*)¹⁴⁵ ar „komercinė sutartis“ (angl. *commercial contract*), kurie nors ir apima siauresnę sritį nei „komercinė

¹⁴² Pavyzdžiui, Šveicarijos teismai taikydami komercinę išimtį iš valstybės imuniteto reikalauja ne tik valstybės veiksmus įvertinti *acta jure gestionis/acta jure imperii* požiūriu, bet ir įsitikinti, kad egzistuoja sandorio ir Šveicarijos teritorinis ryšys.

¹⁴³ Pavyzdžiui, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(c) punkte vartojamas terminas „komercinis sandoris“ (angl. *commercial transaction*). 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 7 ir 26 str. „industrinė, komercinė ar finansinė veikla“ (angl. *industrial, commercial or financial activity*), o tuo tarpu 12 str. nurodo, kad ginčas gali būti kilęs iš civilinių ar komercinių santykių (angl. *civil or commercial matter*)

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, mokslininkė H. Fox pasirenka komercinę veiklą apibūdinti per dar bendresnę sąvoką „komerciškumo koncepcija“ (angl. *the concept of commerciality*), o mokslininkas X. Yang vartoja sąvoką „komercinė veikla“ (angl. *commercial activity*).

¹⁴⁵ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(c) punkte vartojamas terminas „komercinis sandoris“ (angl. *commercial transaction*), todėl toliau bus vartojamos tiek „komercinės veiklos“, tiek „komercinio sandorio“ sąvokos, kurios sudaro prielaidą komercinės išimties taikymui.

veikla“, tačiau komercinės išimties taikymo prasme yra tikslesni ir lengviau nustatomi, o taip pat dažniau pasitaikantys ir analizuojamoje teismų praktikoje.

Aiškus valstybės veiksmo priskyrimas „komercinei veiklai“ yra aktualus keliais aspektais. Pirmiausia, aktualus nustatant komercinės išimties taikymo apimtį, kuri yra priklausoma nuo to, kaip konkretus teismas kvalifikuos valstybės veiksmus, ir kokiais kriterijais remsis, priskirdamas juos prie komercinės veiklos, taip pat, kokie veiksmai sukelia prielaidas taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį. Iš to seks labai svarbios teisinės pasekmės valstybei, kadangi valstybės veiksmų, priskiriamų prie komercinių veiksmų atlikimas nesuteikia valstybei teisės remtis valstybės imuniteto išimtimi ir išvengti kitos valstybės jurisdikcijos, todėl ypatingai svarbus tikslus *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* atskyrimas.

Antra, tikslus komercinės veiklos apibrėžimas yra svarbus ir tuo, kad padeda komercinę išimtį atskirti nuo kitų išimčių¹⁴⁶ iš valstybės imuniteto bei atskirti tuos valstybės veiksmus, kurie atliekami įgyvendinant suverenias valstybės galias, todėl į išimčių sąrašą nepatenka¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Pavyzdžiui, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(1) dalis numato darbo santykių išimties taikymą, nustatant, kad valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės teismo, <...> kai teismo nagrinėjimo dalykas yra susijęs su darbo sutartimi <...>.

¹⁴⁷ Vienas iš tokių atvejų yra *Jurisdikcinių imunitetų* byla, kurioje buvo aiškinamasi, kaip susiformuoja išimtis iš valstybės imuniteto, kaip tai atsitiko komercinės išimties atveju. Minėtoje byloje buvo ieškomas atsakymas į klausimą, ar galime teigti, kad susiformavo išimtis iš valstybės imuniteto principo (kaip tai buvo padaryta vertinant *acta jure gestionis* klausimus), kai Vokietijos ir Graikijos nacionaliniai teismai priėmė sprendimus nepritaikyti valstybės imuniteto *jus cogens* normų pažeidimo atveju, t. y. ar pakako kelių nacionalinių teismų sprendimų, kad būtų sukurta nauja paprotinė taisyklė. Verta paminėti teisės moksle egzistuojančią vieną iš nuomonių, kad valstybės veiksmai, kuriais pažeidžiamos *jus cogens* normomis apsaugotos vertybės, negali būti vertinami kaip *acta jure imperii*, kadangi valstybė negali sulaužyti tarptautinės bendruomenės, kurios dalis yra ir pati, nustatytų vertybių, apsaugančių jų pačių interesus, todėl jie turi būti suprantami kaip *acta jure gestionis*. Vadovaujantis šia nuomone, nustačius *jus cogens* normos pažeidimą, valstybei neturėtų būti suteikiamas imunitetas, kaip tai yra ir komercinių sandorių pažeidimo atveju, t. y. turėtų būti taikoma išimtis iš valstybės imuniteto. Tačiau su šiuo argumentu nesutiko ir TTT *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, kadangi imperatyvios tarptautinės nuostatos pažeidimas savaime nereiškia, kad pasikeičia pačių valstybės veiksmų prigimtis, paneigiant, kad jie buvo ne *acta jure imperii*. Tai reiškia, kad jeigu valstybės veiksmai nepatenka į tarptautinės paprotinės teisės pripažįstamą išimtį, valstybės imunitetas taikomas be išimčių. Kaip ir taikant komercinių sandorių pažeidimo atveju, ne valstybės, kaip suvereno, statusas nulemia valstybės imuniteto ribojimą, bet veiksmų, dėl kurių kyla pažeidimas, pobūdis. Būtent iš komercinių santykių, kuriuose dalyvauja valstybė, kilęs ginčas lemia valstybės imuniteto ribojimą, todėl aiškus išimčių reglamentavimas svarbus tam, kad nebūtų išplėstas išimčių ratas, ir sudarytos sąlygos identifikuoti visas išimtis. (TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 209 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>).

Ir trečia, komercinės veiklos nustatymas yra aktualus ne tik nustatant teismo jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą ir taikant komercinę išimtį, bet ir sprendžiant valstybės imuniteto taikymo klausimą teismo sprendimo vykdymo stadijoje. Bylos teisingumo nustatymas ir teismo sprendimo vykdymas yra priskiriami skirtingoms civilinio proceso stadijoms, todėl, priklausomai nuo konkrečioje proceso stadijoje taikomos valstybės imuniteto apsaugos¹⁴⁸, komercinės veiklos nustatymas turi dvigubą paskirtį: 1) ieškinio priėmimo stadijoje leidžia teismui tinkamai įvertinti, ar jis konkrečioje byloje turi jurisdikciją nagrinėti ginčą, ir ar egzistuoja pagrindas atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą; 2) vykdymo stadijoje gali būti vertinamas kaip kriterijus, leidžiantis teismui spręsti apie galimybę įvykdyti teismo sprendimą iš valstybei priklausančio turto, kuris buvo naudojamas komerciniais tikslais ir yra ginčo santykio objektas. Apibendrinant galima pasakyti, kad jeigu konkretus valstybės veiksmas bus pripažintas kaip „komercinė veikla“, valstybė neturės teisės remtis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos, o iš turto, kuris bus skirtas ne valstybei priskirtų funkcijų vykdymui, bet turintis komercinį statusą ir susijęs su ginčo santykiu, bus galima vykdyti išieškojimą.

Tačiau verta pastebėti, kad komercinės veiklos atlikimas dar jokių būdu nereiškia, kad priėmus teismo sprendimą, susijusį su vykdymo priemonių taikymu, pavyzdžiui, areštuoti valstybei priklausančią turtą, išnyksta visi apribojimai įvykdyti teismo sprendimą valstybės turto atžvilgiu. Vykdymo procese ir dažnai iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, kai yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, svarbu ne tik nustatyti, kad ginčo santykiai kilo iš komercinio pobūdžio santykių, bet ir tai, ar valstybė sutinka, kad iš konkretaus turto būtų patenkinamas ieškovo reikalavimas arba

¹⁴⁸ Svarbu paminėti, kad teisės mokslas išskiria dviejų savarankiškų valstybės imunitetų egzistavimą: jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas nuo užsienio valstybės teismo sprendimų vykdymo. Dviejų savarankiškų valstybės imunitetų egzistavimą patvirtina ir nacionaliniais teisės aktai, kaip pavyzdžiui, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas taip pat numato du atskirtus imunitetus, kuriuos reglamentuoja skirtinguose straipsniuose: 1604 str. numato jurisdikcinį imunitetą (angl. „*immunity from jurisdiction*“) ir 1609 str. numato imunitetą nuo arešto ir teismo sprendimo įvykdymo iš užsienio valstybės turto (angl. „*immunity from attachment and execution of property of a foreign State*“).

konkrečiam turtui būtų pritaikytos ieškovo prašomos poveikio priemonės¹⁴⁹. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 20 str. numato, kad valstybės jurisdikcinio valstybės imuniteto atsisakymas nereiškia taip pat ir valstybės imuniteto nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo atsisakymą, todėl kiekvienu atveju reikalingi savarankiški valstybės imuniteto atsisakymai. Tačiau komercinės veiklos identifikavimas gali būti labai sviri prielaida, leidžianti teismui spręsti apie tai, kad valstybė konkretų turtą naudojo komerciniais tikslais, ir kad jam gali būti pritaikytos vykdymo priemonės, pavyzdžiui, areštuotos banko sąskaitos, arba iš valstybei priklausančios turto gali būti patenkintas ieškovo reikalavimas.

Taigi terminą „komercinė veikla“ bendriausia prasme būtų galima apibūdinti kaip komercinę ar privatinio pobūdžio valstybės atliekamą veiklą, kuri nėra susijusi su valstybės suverenių galių įgyvendinimu, reguliuojamą privatinės teisės normų ir kurios atlikimas nesuteikia valstybės imuniteto apsaugos. „Komercinė veikla“ šiame kontekste nebūtinai reiškia išimtinai komercinį sandorio pobūdį, todėl gali būti kildinama iš kitokio pobūdžio privatinų teisinių santykių. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad tarptautiniai ar nacionaliniai aktai veiklai, turinčiai iš esmės esančio privatinio sandorio požymius, nesuteiktą išskirtinės valstybės imuniteto apsaugos, kaip pavyzdžiui, valstybės imuniteto apsaugos suteikimas darbo santykių su diplomatinėms atstovybėms darbuotojais atveju. Taip pat, nereikia pamiršti ir tų atvejų, kada prioritetas suteikiamas tarptautinės teisės garantuojamam pagarbos valstybių lygybės principui ir siekiama užtikrinti tinkamą užsienio valstybės padalinio (ambasados) funkcijų įgyvendinimą, tipiškais komerciniams sandoriams suteikiama valstybės imuniteto apsauga.

3.3.2. Komercinės veiklos reglamentavimas

Skirtingi teisės šaltiniai skirtingai reglamentuoja sąvoką „komercinė veikla“. Nacionalinių teismų sprendimuose terminas „komercinė veikla“ paprastai

¹⁴⁹ Poveikio priemonių taikymo klausimas analizuojamas šios disertacijos 7 skyriuje.

apibrėžiama labai abstrakčiai, nustatant bendras gaires, į ką reikia orientuotis, ir toliau paliekama teismų praktikai kiekvienu konkrečiu atveju priimti sprendimą. Tokiuose sprendimuose komercinė veikla neretai įvardijama kaip industriniai, komerciniai ar finansiniai santykiai, kuriuose valstybė dalyvauja kaip bet kuris kitas privatinų teisių subjektas, taip pat valstybės veiksmai, kurie turi privatinės teisės sandoriams būdingų bruožų¹⁵⁰.

Teisės mokslas, reaguodamas į praktikoje kylančias problemas, siekė pateikti bent preliminarų sąrašą sandorių, kuriuose dalyvaudama valstybė laikoma komercinių santykiu dalyve, o pats veiksmas yra traktuojamas kaip „komercinė veikla“ sudaranti sąlygas komercinės išimties taikymui. Todėl kita kategorija šaltinių, padedančių suprasti „komercinės veiklos“ pobūdį, yra mokslininkų darbai, kuriuose bandoma sandorių rūšis pateikti sąrašo principu, taip siekiant palengvinti teismų darbą ir apibendrinti teismų praktiką. Valstybės imunitetą analizuojantis teisės mokslininkas X. Yang išanalizavo teismų praktiką ir pateikė sąrašą teismų praktikoje dažniausiai pasitaikančių sandorių, dėl kurių praktikoje buvo kilę ginčai ir sandoriai buvo pripažinti komerciniais. Tokiais sandoriais dažniausiai būna pripažįstami prekių ir paslaugų pirkimo sandoris, valstybės išleidžiamos obligacijos ar suteikiami vekseliai, valstybinių bankų veikla, susijusi su depozitų priėmimu, banko garantinių raštų išdavimu, krovinių vežimas skirtingomis transporto rūšimis, paskolos ar kitokio finansavimo suteikimas bei kiti panašaus pobūdžio sandoriai¹⁵¹, tačiau baigtinis sąrašas nebuvo iki galo suformuotas.

Baigtinio sąrašo pateikti greičiausiai nėra įmanoma bei, autorės nuomone, nėra prasmės, kadangi valstybėms vis aktyviau dalyvaujant komerciniuose ir kituose privatinuose santykiuose poreikis taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį atitinkamai didėja, todėl baigtinis komercinė veikla pripažįstamų veiksmų sąrašas ne tik stabdytų privačių subjektų iniciatyvą dalyvauti sudėtinguose sandoriuose su užsienio valstybe, bet ir ribotų

¹⁵⁰ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p.

¹⁵¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 77-78.

komercinės išimties vystymąsi. Nebaigtinis komercinių sandorių sąrašas palieka vietos atsirasti kitiems veiksams, kurie gali būti priskirti „komercinei veiklai“.

Daugelis šalių neturi specialių nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių valstybės imuniteto taikymo klausimus. Analizuojant įvairių valstybių teisės šaltinius, kuriuose nustatomas komercinės veiklos taikymas, ir pasirinktą valstybės imuniteto reglamentavimo modelį, sąlyginai valstybes galima suskirstyti į keturias kategorijas: pirmai kategorijai priklauso tos valstybės, kurios valstybės imuniteto iš viso nereglementuoja nacionaliniuose teisės aktuose (pavyzdžiui, Prancūzija), todėl komercinė išimtis taip pat atskirai nėra reglamentuojama; antrai kategorijai yra priskiriamos tos, kurių nacionalinė teisė nukreipia į tarptautinę viešąją teisę (pavyzdžiui, Austrija, Vokietija, Kroatija, Olandija, Ispanija), kas lemia tarptautinės teisės suformuotų papročių taikymą; į trečią kategoriją patenka tos valstybės, kurios nacionaliniais teisės aktais reglamentuoja tam tikrą užsienio valstybių imuniteto taikymo sritį (pavyzdžiui, Rusija), o ketvirtai kategorijai priskiriamos turinčios daugiau ar mažiau savarankišką valstybės imuniteto reglamentavimą, taip pat ir reglamentavusios komercinės išimties taikymą (pavyzdžiui, Čekijos Respublika, Slovakija, JK)¹⁵².

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 10 straipsnis įvardina komercinę išimtį iš valstybės imuniteto, kurios taikymo pagrindas yra valstybės dalyvavimas komerciniame sandoryje. Sąvokos „komercinis sandoris“ išaiškinimas yra pateiktas 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2(1)(c) punkte, kuriame „komerciniam sandoriui“ yra priskiriama: (i) bet kokia komercinė prekių pirkimo – pardavimo ar paslaugų suteikimo sutartis ar sandoris; (ii) bet kokia paskolos sutartis ar kita finansinės prigimties sutartis, įskaitant garantijas; (iii) bet kokia kita komercinės, industrinės, prekybos prigimties, sutartis ar sandoris, tačiau tai neapima darbo sutarties.

¹⁵² HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 30.

JK yra viena iš nedaugelio valstybių, turinti išsamų valstybės imuniteto reglamentavimą, todėl skyrė labai svarbią dalį komercinei išimčiai reglamentuoti. Nebaigtinio komercinių sandorių sąrašas, kaip būdas įtvirtinti komercinę išimtį, buvo pasirinktas 1978 m. JK Valstybės imuniteto akte, kurio 3 (3) punkte pateikiamas pavyzdinis sąrašas sandorių, kurie laikomi komerciniais sandoriais: (1) sandoris, kuriuo susitariama teikti prekes ir paslaugas; (2) paskolos sutartis ar kitas finansavimo sandoris ir bet kuri garantija ar sandorio užtikrinimo priemonė ar kitas finansinis įsipareigojimas; (3) kitas sandoris ar veikla (turinti komercinį, pramonės, finansinį, profesinį ar kitą panašų pobūdį), kur pasirašo ar dalyvauja valstybė, tačiau veikia neįgyvendindama suverenių valdžios funkcijų. Kaip ir 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas pateikia bendrą valstybės imuniteto taisyklę, o komercinius sandorius pateikia kaip vieną iš galimų išimčių iš valstybės imuniteto doktrinos.

3.4. Valstybės atliekamų veiksmų priskyrimas prie *acta jure imperii*

Kaip anksčiau buvo aptarta, nėra baigtinio sąrašo bei aiškių kriterijų, kaip apibrėžti „komercinę veiklą“, todėl siekiant šią situaciją padaryti aiškesnę, autorės nuomone, yra tikslinga atsakymų bandyti ieškoti apibrėžiant priešingus veiksmus – valstybės valdžios veiksmus, kitaip dar suprantamus kaip *acta jure imperii*.

Kaip ir komercinės veiklos atveju, nėra sąrašo valstybės veiksmų, kurie atliekami įgyvendinant suverenias valstybės galias, tačiau gali būti pateikiami bendrieji reikalavimai, kurie gali būti priskiriami prie suverenių valstybės galių ir valstybės valdžios įgyvendinimo. Valstybės valdžios sąvoka yra neatsiejama nuo valdymo sąvokos. Valstybės valdžia dažnai yra apibrėžiama kaip politinis vadovavimas visuomenei per valstybės institucijų sistemą, kuri susideda iš įstatymų leidžiamosios valdžios, vykdomosios valdžios ir teismo valdžios. Atitinkamai, visų šių valdžių vykdomos funkcijos yra esminės valstybės valdžios įgyvendinimas, todėl jų atliekami veiksmai ir priskiriami išimtinai valstybės kompetencijai. Galima išskirti išorines ir vidines valstybės funkcijas. Išorinės funkcijos yra skirtos įgyvendinti valstybės uždavinius tarptautiniu lygmeniu, dalyvauti tarptautiniuose susitarimuose bei kitokia veikla, palaikant santykius su kitomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis. Tuo tarpu vidinės valstybės funkcijos yra nukreiptos į pagrindines valstybės veiklos kryptis valstybės viduje ir apsiribojant valstybės teritorija. Valstybės funkcijų skirstymas į vidines ir išorines yra sąlyginis, kadangi valstybės veikla politikos, ekonomikos, kultūros ir kitose srityse, kur atliekamos funkcijos persipina arba peržengia vienos valstybės teritorijos ribas, kaip pavyzdžiui, Europos sąjungos veikimo atveju.

Kaip pavyzdžiui, valstybės valdžios veiksams, kurie atliekami įgyvendinant suverenias valstybės funkcijas, tokias kaip politinių galių įgyvendinimas arba išimtinių valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimas¹⁵³,

¹⁵³ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 399.

gali būti suteikiamas valstybės imunitetas, o kurie tokiais negali būti laikomi – imunitetas negarantuojamas. *Jurisdikcinių imunitetų* byloje teismas savo kompetencijos ribose aiškindamas tarptautinę teisę pasisakė, kad teismas neturi pareigos aiškinti, kaip tarptautinė teisė vertina *acta jure gestionis*, todėl atliko analizę, ar valstybės veiksmai gali būti priskirti prie *acta jure imperii*. Įvertinęs veikslių pobūdį, teismas sprendime nurodė, kad Italijos karinių pajėgų ir kitų valstybės organų, kurie buvo proceso subjektai Italijos teisme, veiksmai aiškiai atitiko *acta jure imperii* apibrėžimą. Būtent ne veikslių teisėtumas nulėmė, kad valstybės veiksmai yra pripažįstami *acta jure imperii*, o jų atlikimo pobūdis, t. y. reikia vertinti ar valstybės veiksmus reglamentuoja normos, reglamentuojančios suverenių valstybės funkcijų įgyvendinimą (lot. *acta jure imperii*), ar privatinės teisės normos, reglamentuojančios privatinius ar komercinius santykius (lot. *acta jure gestionis*).

Nustatyti, kas gali būti laikoma išimtinėmis valstybės valdžios funkcijomis, yra sudėtinga. Valstybės veikslių priskyrimas prie *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii* yra labai abstraktus reikalavimas, kadangi vienai ar kitai kategorijai priskiriant valstybės veikslą vis tiek reikia vertinti atliekamo veiksmo pobūdį, kadangi vien tik valstybės statusas jau nebegarantuoja valstybės imuniteto apsaugos suteikimo. Sąrašas veikslių, kurie turi būti priskiriami prie viešosios teisės srities, buvo pateiktas 1991 m. rezoliucijoje, pavadinimu „Jurisdikcinio imuniteto aspektai“, parengtoje Institute de Droit International¹⁵⁴. Pirma kategorija valstybės veikslių yra valstybės sudaryti sandoriai, kuriuos sudaro valstybės remiantis tarptautinės teisės normomis.

Antra kategorija – tai vidiniai, administraciniai ir įstatymų leidžiamosios valdžios priimti valstybės aktai. Ši kategorija atrodo pakankamai suprantama, kadangi šie veiksmai yra išimtinai priskiriami prie valstybės valdžios galių įgyvendinimo, tačiau teismų praktikoje atsiranda ribinių

¹⁵⁴ Instituto de Droit International rezoliucija. *Contemporary Problems Concerning the Immunity of States in Relation to Questions of Jurisdiction and Enforcement*, 1991 m. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/1991_bal_03_en.PDF>.

santykių, kurių kvalifikavimas įgauna naują prasmę. Kaip pavyzdį galima pateikti *Weltover*¹⁵⁵ bylą, kurioje JAV Aukščiausiasis teismas valstybės išleidžiamas obligacijas, kurias gali įsigyti privatus asmenys, pripažino komercine veikla, todėl remiantis 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktu buvo pritaikyta išimtis iš valstybės imuniteto.

Trečiai kategorijai buvo priskiriami būtent tie valstybės atliekami veiksmai, kuriais įgyvendinama užsienio, gynybos ir saugumo reikalavimai. Tokiais veiksmais taip pat gali būti laikomi diplomatinės misijos užsienio valstybėje, įskaitant politikos formavimą, bei priėmimą į darbą diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose, vidaus tvarkos nustatymą bei motyvavimą užsienio personalo vykdomos diplomatinės misijos užsienio valstybėje metu¹⁵⁶.

Ketvirtąją grupę sudarė tarpvyriausybinių susitarimų, kurių pagrindu bei vadovaujantis tarptautine teise, įsteigiamos agentūros, institucijos ar fondai. Taigi tokie moksliniai bandymai susisteminti *acta ruje imperii* kategorijas yra pasitelkiami kaip rekomendacijos ir gairės, kurių pagalba įsitvirtina naujos tarptautinės paprotinės valstybės imuniteto taikymo nuostatos.

Pavyzdžiui, Lietuvoje sisteminti valstybės veiksmus buvo bandoma teisės aktų lygmenyje, todėl 2012 m. gegužės 29 d. Vyriausybės nutarimus buvo patvirtintas gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų sąrašas¹⁵⁷,

¹⁵⁵ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. gegužės 12 d. sprendimas *Republic of Argentina v. Weltover* byloje Nr. 504 U.S. 607 (1992) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/case.html>>.

¹⁵⁶ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 401.

¹⁵⁷ Gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų sąrašas, patvirtintas LR Vyriausybės 2012 m. gegužės 29 d. nutarimu Nr. 631. *Valstybės žinios*, 2012-06-07, Nr. 64-3243:

1. Valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklos tęstinumas (Lietuvos Respublikos Prezidento, Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, savivaldybių tarybų, savivaldybių administracijų direktorių, savivaldybių administracijų, ministerijų, Valstybės saugumo departamento veiklos užtikrinimas).

2. Teisinės sistemos institucijų ir įstaigų veiklos tęstinumas (ikiteisminio tyrimo, teismų, prokuratūros, notariato, advokatūros, antstolių, bausmių vykdymo sistemų veiklos užtikrinimas).

3. Valstybės karinė gynyba (Lietuvos kariuomenės gynybos veiksnių ir karinių operacijų vykdymo, kariuomenės personalo rezervo rengimo gynybai, karinės žvalgybos ir kontržvalgybos, Šaulių sąjungos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Viešojo saugumo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos bendrų veiksnių ir operacijų, skirtų valstybės karinei gynybai, planavimo ir vykdymo užtikrinimas).

kuriame detaliai apibrėžiama (nurodyta 19 punktu), kokios valstybės funkcijos yra gyvybiškai svarbios ir, galima teigti, kad yra priskiriamos prie išskirtinių valstybės funkcijų. Gyvybiškai svarbia valstybės funkcija pripažįstama tokia

4. Vidaus saugumas (grėsmių ir rizikos veiksnių, kylančių iš užsienio žvalgybos ir saugumo tarnybų veiklos, nukreiptos prieš Lietuvos Respubliką, Europos Sąjungą ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (toliau – NATO), nustatymo, mažinimo ir šalinimo, visuomenės apsaugos nuo teroristinių organizacijų ardomosios veiklos ir teroro aktų grėsmių užtikrinimas).

5. Viešasis saugumas (valstybės sienos apsaugos, valstybės ir savivaldybių svarbių objektų ir institucijų apsauga, viešosios tvarkos palaikymas, kova su nusikalstamomis veikomis, gaisrų gesinimas, priešgaisrinės ir civilinės saugos, gelbėjimo darbų vykdymo, svarbiausių komunikacijų, energetikos, ryšių ir kitų strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių infrastruktūros objektų apsaugos užtikrinimas).

6. Socialinė apsauga (valstybinio socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemos tęstinumo, darbo rinkos sąlygų ir užimtumo užtikrinimas).

7. Švietimo įstaigų ir mokslinių tyrimų institutų veikla (pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, profesinio mokymo, aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų institutų optimalios veiklos tęstinumo užtikrinimas).

8. Aplinkos apsauga (aplinkos taršos ir kitokio neigiamo poveikio aplinkai prevencijos priemonių įgyvendinimo, hidrometeorologinių stebėjimų, prognozių ir patikimos informacijos teikimo užtikrinimas).

9. Sveikatos apsauga (asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros svarbiausių paslaugų teikimo bei valdymo ir farmacinės veiklos tęstinumo užtikrinimas).

10. Žemės ūkio sektoriaus veiklos tęstinumas (žemės ūkio veiklos, maisto ūkio ir žemės ūkio techninių paslaugų teikimo užtikrinimas).

11. Pramonės sektoriaus veiklos tęstinumas (pramonės, prekybos ir verslo būklės stebėsenos, ūkio ir pramonės administravimo, valstybės rezervo materialinių išteklių ir piniginių lėšų naudojimo koordinavimo užtikrinimas).

12. Energetikos sektoriaus veiklos tęstinumas (aprūpinimo būtiniais energijos ištekliais, valstybei svarbių energetikos projektų plėtros tęstinumo, aprūpinimo energija iš alternatyvių energijos šaltinių užtikrinimas).

13. Ryšio priemonių ir pašto veikla (būtinų laidinių, radijo, optinių ir kitokių elektroninių ryšio priemonių funkcionavimo, svarbiausių radijo ir televizijos programų siuntimo, viešųjų ryšių tinklų ir viešųjų elektroninių ryšių paslaugų palaikymo ir apsaugos, pašto paslaugų teikimo užtikrinimas).

14. Transporto sistemos veikla (svarbiausios transporto infrastruktūros funkcionavimo ir susisiekimo būtiniais geležinkelių, kelių, jūrų, oro, vidaus vandenų maršrutais užtikrinimas).

15. Valstybės finansų valdymas ir mokesčių administravimas (mokestinių prievolių ir sumokėtų mokesčių apskaitos, deklaravimo, mokestinių nepriemokų išieškojimo užtikrinimas).

16. Kredito įstaigų, mokėjimo įstaigų ir mokėjimo sistemų veikla (Lietuvos banko, komercinių bankų, Lietuvos centrinės kredito unijos veiklos tęstinumo užtikrinimas).

17. Gyventojų aprūpinimas maisto produktais ir geriamuoju vandeniu (maisto produktų gamybos, prekybos, paslaugų teikimo, higienos, maisto ir geriamojo vandens kokybės užtikrinimas).

18. Kultūros paveldo apsauga (svarbiausių kultūros paveldo objektų ir kitų istorinę reikšmę turinčių kultūros vertybių apsaugos, valstybinės kalbos išsaugojimo užtikrinimas).

19. Tarptautinis bendradarbiavimas ir pagalba (tarptautinių sutarčių, užtikrinančių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, tarptautinio bendradarbiavimo, susijusio su valstybės nacionalinio ar tarptautinio saugumo interesais ir valstybės interesų Europos Sąjungos institucijose, NATO ir kitose institucijose gynimu, Lietuvos Respublikos diplomatinių įstaigų užsienyje funkcijų atlikimo tęstinumo užtikrinimas).

valstybės funkcija, kurios neatlikimas kelia grėsmę valstybės ir visuomenės saugumui ir stabilumui¹⁵⁸.

Taip pat *acta ruje imperii* nustatymo problemą buvo bandoma spręsti teismų praktikos pagalba. Vokietijos kasacinio teismo nagrinėtoje byloje *Empire of Iran*¹⁵⁹ teismas aiškiai pasisakė, kad taikant valstybės imunitetą svarbu nustatyti, ar konkretus veiksmas priskiriamas išimtinai valstybės vykdomai veiklai. Tokiai sričiai, kaip teismas nurodė, turėtų būti priskiriami valstybės veiksmai, susiję su įstatymų leidyba, policijos ar karine veikla, teisingumo įgyvendinimas. Tačiau gana paprastas šioje byloje pateiktas problemos sprendimo būdas nėra jau toks paprastas ir aiškus, kadangi skirtingos valstybės gali turėti labai skirtingą supratimą, kas priskiriama prie išimtinių valstybės vykdomų funkcijų¹⁶⁰, taip pat, vis dar teisės moksle netyla diskusijos dėl subjekto, kuris gali įgyvendinti valstybės funkcijas ir šių veiksmų atlikimo apimtyje gali reikalauti taikyti valstybės imunitetą¹⁶¹, todėl ne valstybės, o kitų subjektų atliekami valstybės deleguoti veiksmai kelia ne mažiau diskusijų ir skirtingų aiškinimų.

Aptarta problematika nulemia tai, kad nėra suformuotos aiškios sistemos, kaip valstybės veiksmai turėtų būti priskiriami prie *acta jure gestionis* ar *acta jure imperii*. Kaip nurodo valstybės imunitetą nagrinėjantis teisės mokslininkas X. Yang, taip pat nėra sąrašo veiksmų, kurie priskiriami išimtinai valstybės kompetencijai, o tuo labiau, sugalvoto testo, kuris padėtų įvertinti, ar valstybė atlikdama veiksmą įgyvendino suverenias galias, todėl nacionaliniai teismai sprenddami šį klausimą kiekvienu konkrečiu atveju vertina kiekvieną situaciją individualiai ir priima sprendimą, kuris dažnai būna

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir mobilizacinio rezervo rengimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3464.

¹⁵⁹ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. *1963 m. sprendimas Empire of Iran byloje Nr. 45 ILR 57 (1963)* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

¹⁶⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 79.

¹⁶¹ Plačiau apie savarankišką subjektą, kuriam valstybė deleguoja dalį savo funkcijų, yra pasisakyta šios disertacijos 2 skyriuje.

pagrįstas atsitiktinumu¹⁶². Atsižvelgiant į tai, kad valstybės veiksmų priskyrimas *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii* nebūtų atsitiktinumu pagrįstas veiksmas, toliau šiame darbe bus analizuojami teismų praktikos suformuoti kriterijai, padedantys nustatyti valstybės atliekamų veiksmų pobūdį.

¹⁶² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 81.

3.5. Valstybės veiksmų priskyrimo prie komercinės veiklos kriterijai

Turbūt pats svarbiausias ir labiausiai diskutuotinas komercinės išimties taikymo aspektas yra kriterijaus nustatymas, kuriuo vadovaujantis būtų galima atskirti valstybės veiksmus, atliekamus kaip suverenių valstybės galių įgyvendinimas, nuo komercinių veiksmų, kurių atlikimas valstybei nesuteikia teisės naudotis imunitetu¹⁶³.

Teisės mokslas išskiria tris pagrindinius kriterijus, kurių pagrindu vertinamas valstybės veiksmų komercinis pobūdis: (1) sandorio prigimties kriterijus, kuris reiškia, kad nacionalinis teismas sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą pirmiausiai turi įvertinti, ar valstybės veiksmai yra komercinio pobūdžio atsižvelgiant į sandorio prigimtį, ir tai nustatęs atsisakyti taikyti valstybės imunitetą; (2) sandorio tikslo kriterijus, kuris suteikia teismui teisę vertinti šalių valią ir kompetenciją analizuojant, kokio tikslo siekė šalys sudarydamos konkretų sandorį; (3) sandorio konteksto kriterijus, kurio pagalba visapusiškai vertinamos sandorio sudarymo aplinkybės ir analizuojama tiek, sandorio prigimtis, tikslas, tiek ir kitos sandorio sudarymo aplinkybės¹⁶⁴. Toliau bus apibūdinamas kiekvienas iš minėtų kriterijų ir įvertinama jų reikšmė taikant komercinę išimtį iš valstybės imuniteto.

Analizuojama teismų praktika parodė, kad didžioji dalis nacionalinių teismų pirmenybę teikia sandorio prigimties prieš sandorio sudarymo tikslo kriterijų¹⁶⁵. Pagrindinė priežastis, kodėl sandorio prigimties kriterijus tapo esminiu ir buvo atsisakoma sandorio tikslo kriterijaus yra ta, kad sandorio tikslo vertinimas leistų visais be išimties atvejais valstybei taikyti imunitetą¹⁶⁶, kadangi bet kuris valstybės veiksmas, net ir turintis komerciniam

¹⁶³ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 31.

¹⁶⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 85.

¹⁶⁵ Austrijos, Belgijos, Vokietijos, Olandijos, Norvegijos, Šveicarijos, JK ir Prancūzijos teismas sprendimus taikyti komercinę išimti pagrinde paremia sandorio prigimties kriterijumi (HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 31).

¹⁶⁶ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 33.

sandoriui būdingus bruožus, gali būti pripažintas kaip suverenių valstybės galių įgyvendinimas. Taigi net ir tuo atveju, kai valstybė dalyvautų prekių pirkimo – pardavimo ar paslaugų suteikimo sandoryje, pavyzdžiui, būtų atliekamas ambasados patalpų remonto darbų pirkimas, tačiau įrodytų, kad šio sandorio sudarymo tikslas yra susijęs su valdžios funkcijų įgyvendinimu (pažymėtina, kad priimančioji valstybės visada turi užtikrinti užsienio valstybės ambasados tinkamą funkcijų įgyvendinimą, nes ambasados funkcijos yra prilyginamos užsienio valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimui), jai turėtų būti suteikiamas valstybės imunitetas. Todėl sandorio prigimties kriterijus yra dominuojantis teismų praktikoje ir įtvirtintas nacionaliniuose teisės aktuose.

3.5.1. Sandorio prigimties kriterijus

Teismų praktikoje vyraujantis kriterijus, kurio pagrindu taikoma komercinė išimtis iš valstybės imuniteto, yra sandorio vertinimas remiantis jo prigimtimi. Sandorio prigimtis reiškia tai, kad jeigu sandorio arba valstybės atliekamo veiksmo prigimtis yra komercinio pobūdžio, t. y. sandoris yra atsiradęs iš privatinų ar komercinių santykių, toks sandoris turi būti laikomas komerciniu ir išimtis iš valstybės imuniteto turi būti taikoma. Konkretaus valstybės veiksmo vertinimas atsižvelgiant į jo prigimtį reiškia ir tai, kad sprendžiant valstybės imuniteto išimties taikymo klausimą nebus atsižvelgiama į valstybės veiksmo tikslą, t. y. neturėtų būti keliamas klausimas, ar užsienio valstybės veikla buvo orientuota į pelno siekimą, ar priešingai, komerciniu sandoriu buvo siekiama įgyvendinti suverenias valdžios funkcijas. Net ir tuo atveju, kai veiksmas bus atliekamas išimtinai valstybės priskirtų funkcijų vykdymui, kaip pavyzdžiui, policijos veiksmai, karinių pajėgų veiksmai¹⁶⁷, remiantis sandorio prigimties doktrina, užsienio šalies teismas turės jurisdikciją nagrinėti ginčą ir taikyti komercinę išimtį iš valstybės imuniteto doktrinos.

Viena iš pirmųjų bylų, kurioje teismas pasisakė dėl sandorio prigimties svarbos, yra Belgijos teismo sprendimas, kuriame buvo nustatyta,

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 43.

kad „sandorio pobūdį, priskiriamą *acta jure gestionis*, nulemia atliekamų veiksmų prigimtis, bet ne veiksmų tikslas <...>. Faktas, kad medžiagos buvo skirtos naudoti branduoliniams ginklams gaminti, kurių tikslas buvo nacionalinio saugumo užtikrinimas Irake, neturi reikšmės kvalifikuojant sandorio esmę, o taip pat, neturi reikšmės imuniteto taikymui.“¹⁶⁸

Skirtumas tarp suverenių ir komercinių valstybės veiksmų negali būti nustatomas remiantis tikslu, dėl kurio buvo sudarytas sandoris, o tuo labiau, ar konkretus veiksmas yra priskiriamas valstybės funkcijų įgyvendinimui. Kiekvienas veiksmas, atliekamas valstybės vardu iš esmės yra skirtas valstybės interesų įgyvendinimui, todėl jo tikslas bet kuriuo atveju yra valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimas. Kaip Vokietijos kasacinis teismas akcentavo *Empire of Iran*¹⁶⁹ byloje, nustatant skirtumą tarp *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* turėtų būti kreipiamas dėmesys į sandorio prigimtį ar iš sandorio kylančius teisinius santykius, bet ne į motyvą ar sandorio sudarymo tikslą. Toliau teismas tęsė, kad „Valstybės imuniteto taikymas visiškai nepriklauso nuo tikslo, kurio siekė valstybė vykdydama veiklą.“

Paprastai iš prigimties komerciniais sandoriais laikomi pirkimo – pardavimo sandoriai, nuomos, paskolos sutartys, banko garantijos bei kiti finansinės prigimties sandoriai. Nebaigtinis sąrašas yra pateiktas 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto 2 (1) punkte, o 2 (2) punkte pasakyta, kad „komercinis sandoris“ turi būti nustatomas pagal jo prigimtį (angl. *nature of the contract or transaction*), tačiau turi būti atsižvelgiama ir į sandorio sudarymo tikslą (angl. *purpose of the contract or transaction*), jeigu taip šalys buvo susitarusios, arba jeigu teismo valstybės praktikoje tikslo kriterijus pripažįstamas svarbiu nustatant nekomercinį sandorio pobūdį.

Sandorio prigimties kriterijus buvo pripažintas esminiu ir nulemiančiu komercinės veiklos nustatyme, todėl įtrauktas ir į 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603 (d) punktą, kuris nurodo, kad valstybės

¹⁶⁸ Belgijos teismo sprendimas byloje *West v. Captain, Belgium* (1920) 1 AD 152.

¹⁶⁹ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje Nr. 45 ILR 57 (1963) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

komercinė veikla turėtų būti nustatoma pagal veiklos ar sandorio prigimtį, o ne pagal tikslą. Ši nuostata reiškia, kad tikslas, dėl kurio sandoris buvo sudarytas, nėra toks reikšmingas, todėl jeigu prekių ar paslaugų pirkimas buvo vykdomas tenkinant viešą interesą, toks veiksmas nepakeičia sandorio prigimties. Todėl sandorio prigimtis yra esminė sąlyga sprendžiant apie valstybės atlikto veiksmo komercinį pobūdį¹⁷⁰. Šios nuostatos taikymas atsispindi JAV Aukščiausio teismo suformuotoje praktikoje *Weltover*¹⁷¹ byloje, kurioje teismas nustatė, kad „todėl kad [1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas] įtvirtino reikalavimą valstybės atliekamą veiksmą vertinti pagal jo prigimtį, bet ne pagal jo atlikimo tikslą, neturėtų būti keliamas klausimas, ar užsienio valstybės vyriausybės veikla buvo orientuota į pelno siekimą, ar priešingai, įgyvendino suverenias valdžios funkcijas. Vietoje to, akcentas turėtų būti kreipiamas į valstybės atliekamus veiksmus (visiškai nesvarbu, koks tų veiksmų buvo motyvas ar tikslas), kurie savo esme gali būti prilyginami komerciniams veiksmams, kuriuose dalyvauja privatūs asmenys.“

Tuo tarpu 1978 m. JK Valstybės imuniteto akte tiesiogiai nepasisakoma, kokiais kriterijais reikėtų vadovautis nustatant sandorio komercinį pobūdį, tik 3 (1) (a) dalyje trumpai įtvirtina, kad valstybės negali naudotis imunitetu nuo JK teismų jurisdikcijos, kai valstybė dalyvauja komerciniuose sandoriuose, o pavyzdinį komercinių sandorių sąrašą, kuris yra nebaigtinis, pateikia 3 (3) punkte. JK laikosi tarpinio varianto¹⁷², todėl *I Congreso del Partido*¹⁷³ teismas pasisakė, kad sprendžiant apie valstybės atliekamų veiksmų komercinį pobūdį, reikia įvertinti visą sandorio sudarymo

¹⁷⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 87.

¹⁷¹ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. gegužės 12 d. sprendimas *Republic of Argentina v. Weltover* byloje Nr. 504 U.S. 607 (1992) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/case.html>>.

¹⁷² GAUKRODGER, D. (2010) *Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors*. OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/mne/WP-2010_2.pdf>.

¹⁷³ JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas *I Congreso del Partido* byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>>.

kontekstą, kuris gali apimti tiek sandorio sudarymo tikslo, tiek sandorio prigimties vertinimą.

Prancūzijos teismai taip pat nepasisako už vieną konkretų kriterijų, todėl priklausomai nuo bylos faktinių aplinkybių, vertina sandorio sudarymo tikslą ir jo prigimtį kartu¹⁷⁴.

Vertinant sandorio komercinę prigimtį, kaip vienas esminių elementų gali būti laikomas veiklos, kurią paprastai vykdoma siekiant pelno, atlikimas. Tai reiškia, kad jeigu subjektas savo veikla siekia pelno, tikėtina, kad tokia veikla yra komercinio pobūdžio. Taip pat *De Sanchez*¹⁷⁵ byloje JAV Aukščiausiasis teismas išsakė poziciją, kad valstybės veiksmų komercinis pobūdis priklauso ne nuo paties veiksmo esmės, bet kad jie savo esme yra atliekami siekiant pelno. Pelno siekimas, kaip vienas iš esminių komercinių santykių elementų, yra gana patikimas būdas vertinti santykių komerciškumą, tačiau taip pat susilaukia kritikos. Vienas iš kritikos argumentų, kodėl pelno siekimas, kaip esminis kriterijus turi nulemti santykių kvalifikavimą, yra siejamas su teisės moksle netylančiomis diskusijomis dėl sandorio prigimties ir tikslo atskyrimo, kur pastarasis laikomas neatitinkantis šių dienų realijų ir todėl vengiama taikyti. Jeigu vertinama, ar sandoriu siekiama gauti pelno, tai jau yra ne sandorio prigimties, bet tikslo, dėl kurio sudaromas sandoris, vertinimas. Kitais žodžiais tariant, reikalavimas, kad sandoris būtų susijęs su pelno siekimu, yra susijęs ne su sandorio prigimtimi, bet su sandorio tikslu. Verta prisiminti, kad anksčiau šiame skyriuje analizuotoje teismu praktikoje bei 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603(d) punkte aiškiai pasisakyta, kad prioritetą turi būti teikiamas sandorio prigimčiai, bet ne tikslui dėl ko sudaromas sandoris. Taigi jeigu teismas taiko pelno siekimo argumentą, jis faktiškai remiasi sandorio tikslo teorija, kuri tarsi ir pripažinta prieštarauja šiuo

¹⁷⁴ GAUKRODGER, D. (2010) *Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors*. OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/mne/WP-2010_2.pdf>.

¹⁷⁵ JAV Aukščiausiasis Teismas. 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *De Sanchez v. Banco Central de Nicaragua and Others* byloje 770 F.2d 1385, 1390 (5th Cir. 1985) [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152164&id=CBO9781316152164A011>>

metu įpratai praktikai, tačiau jeigu būtų atsisakoma sandorį vertinti pagal pelno siekimo tikslą, tada labdaros teikimas būtų pripažįstamas kaip komercinė veikla¹⁷⁶. Tokia situacija buvo susidariusi *Dale*¹⁷⁷ byloje, kurioje labdaringa veikla buvo priskiriama „komercinei veiklai“¹⁷⁸.

Taigi du esminiai elementai - pelno siekimas ir „privataus asmens taisyklė“ - palengvina teismams apsisprendimo galimybę, ar valstybės veiksmus vertinti kaip komercinio pobūdžio. Taip pat reikėtų įvertinti ir tai, kad visiškai neturi reikšmės pačios valstybės motyvai, vertinant veiksmo komercinį pobūdį. Veiksmas laikomas komerciniu ir tuo atveju, kai valstybė atlieka komercinio pobūdžio veiksmus neturėdama tikslo siekti pelno ir jo negaudama, nors praktikoje tokio veiksmo atlikimas kitiems privatiųjų santykių subjektams suteikia galimybes gauti pelną¹⁷⁹. Tai yra aktualu perduodant meno vertybes, priklausančias valstybei, eksponuoti privačiose parodose. Tačiau tokia interpretacija leistų priėti iki absurdiškų situacijų, kada „komercinė veikla“ būtų pripažįstami iš esmės net ir tie valstybės vykdomi veiksmai, kurie yra išimtinė valstybės suverenumo išraiška, kaip pavyzdžiui, vadovaujantis tokia logika, derybos tarp diplomatų taip pat turėtų būti pripažįstamos kaip komercinė veikla, nes privatūs asmenys reguliariai dalyvauja derybose siekiant pelno tikslų¹⁸⁰. Taigi ne kiekvienas užsienio valstybės veiksmas, kurį vadovaujantis „privataus asmens taisyklė“ taip pat galėtų atlikti kiekvienas privatiųjų teisių santykių dalyvis, yra „komercinis veiksmas“, todėl nacionaliniai teismai turėtų vertinti ir kitus bylai reikšmingus kriterijus.

Faktas, kad prekės ar paslaugos bus įsigyjamoms viešo intereso tenkinimui, vertinant valstybės veiksmus, neturi esminės reikšmės. Būtent komercinio sandorio prigimtis yra esminis kriterijus nulemiantis išimties iš

¹⁷⁶ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 96.

¹⁷⁷ Šioje byloje teismas nurodė, kad paramos fondo sukūrimas buvo tokio tipo veikla, iš kurios privatus subjektas gali gauti pelną, todėl teismas pripažino tokią valstybės veiklą kaip komercinę.

¹⁷⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 89.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 91.

¹⁸⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 91.

valstybės imuniteto taikymą. Šią poziciją dar labiau sustiprina *Trendtex*¹⁸¹ byloje Lordo Denning išsakyta pozicija, kad nors ir pirkimo – pardavimo sandorio tikslas buvo įgyvendinant valdžios funkcijas, t. y. cementas buvo perkamas armijai skirtų pastatų statybai, tačiau valstybė dalyvauja prekybos santykiuose ir įgyvendindama komercinį sandorį turėtų paklusti taisyklėms, reguliuojančioms prekybos santykius. Todėl užsienio vyriausybės įsigyjamoms prekėms ar įranga, skirta karinėms pajėgoms, arba vyriausybės pastato statybos darbų pirkimas, yra komercinės prigimties veiksmai. Tokia pati situacija būtų ir su darbų pirkimu, susijusiu su ambasados pastato renovavimu. Tokie sandoriai turi būti vertinami kaip komerciniai sandoriai net ir tuo atveju, kai jų sudarymo tikslas yra valdžios funkcijų įgyvendinimas.

3.5.2. Sandorio tikslo vertinimas

Būtų neteisinga manyti, kad sandorio tikslo vertinimas jau prarado esmę valstybės imuniteto taikymui. Valstybė negali visiškai būti prilyginama kitiems privatinių santykių dalyviams dėl savo išimtinių atliekamų funkcijų, todėl valstybės atliekamų veiksmų tikslas, o būtent, ar konkretus veiksmas buvo jos suverenių galių išraiška, nulemia valstybės imuniteto taikymą. Teisės moksle šis kriterijus įvardinamas kaip sandorio tikslo kriterijus ir valstybės veiksmus vertina pagal atliekamo veiksmo tikslą, kuris reiškia, kad jeigu valstybė sudarydama sandorį siekė įgyvendinti suverenias valstybės valdžios galias, toks sandoris, nors ir turėdamas komerciniam sandoriui būdingus bruožus, bus laikomas *acta jure imperii*. Tokia sandorio tikslo vertinimo teorija vyravo ankstyvuojų riboto valstybės imuniteto taikymo laikotarpiu, kai nebuvo gausios teismų praktikos taikant komercinę išimtį, bet vis dar valstybės statusas (imunitetas *ratione personae*) ir jos atliekamų veiksmų tikslas nulemdavo imuniteto taikymą. Būtent *acta jure gestioni* reikalavimas, kuris pradžioje formavosi kaip absoliutaus valstybės imuniteto pažeidimas, bet

¹⁸¹ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

vėliau pripažintas tarptautinės bendruomenės tarptautiniu papročiu, tapo išimtimi iš valstybės imuniteto principo¹⁸² ir vertinant valstybės imuniteto taikymo klausimus prioritetą teikė valstybės veiksmų prigimčiai, t. y. kokių santykių pagrindu valstybė vykdė savo veiksmus. Vėlesnė teismų praktika, įvertinusi valstybės, kaip specifinio teisinių santykių subjekto prigimtį nustatė, kad bet kuris valstybės veiksmas gali būti vertinamas kaip suverenių valstybės galių įgyvendinimas, todėl skirtumas tarp suverenių ir nesuverenių valstybės galių negali būti nubrėžtas atsižvelgiant į sandorio sudarymo tikslą¹⁸³. Toks išaiškinimas privertė atrasti sandorio prigimties kriterijų, padedantį atskirti komercinius valstybės veiksmus nuo suverenių galių įgyvendinimo, todėl buvo pereita prie sandorio prigimties kriterijaus.

Nors ir pirmenybė tiek teismų praktikoje, tiek nacionaliniuose aktuose teikiama sandorio prigimties vertinimui, tačiau, būtų klaida teigti, kad sandorio prigimties kriterijus yra nepajudinamas ir nekeliantis abejonių bei prieštaravimų¹⁸⁴. Teismų praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai teismai pripažįsta, kad aktualus ne tik sandorio prigimties kriterijus, bet nemažiau svarbu įvertinti sandorio sudarymo tikslą, t. y. minėti kriterijai turi būti vertinami kartu, ir turi lemiama reikšmę sprendžiant dėl valstybės imuniteto netaikymo¹⁸⁵. Svarbu paminėti ir 2004 m. JT konvenciją dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kurioje vienareikšmiškai nepasisakoma už sandorio prigimties kriterijų, o būtent 2(2) straipsnyje pateikiama, kad nustatant, ar konkretus sandoris yra komercinis sandoris, pirmiausia reikia atsižvelgti į sandorio prigimtį, tačiau turi būti atsižvelgiama ir į sandorio tikslą. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad perėjus prie sandorio prigimties kriterijaus, teismams

¹⁸² TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 208 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>.

¹⁸³ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>.

¹⁸⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 96.

¹⁸⁵ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 33.

neapsidarė lengviau taikyti komercinės išimties, o praktikoje iki galo neatsisakoma sandorio tikslo kriterijaus.

3.5.3. Visapusiško sandorio konteksto vertinimas

Toks nenuoseklus valstybės veiksmų kvalifikavimas padėjo pamatus susiformuoti trečiajam valstybės veiksmų kvalifikavimo kriterijui – visapusiško sandorio konteksto vertinimui. Tai labiau pragmatiškas ir formalus požiūris į valstybės atliekamų veiksmų pobūdį, kuris siūlo neapsiriboti sandorio prigimtimi, o kartu vertinti išorines sandorio sudarymo aplinkybes. Vienas iš išorinių kriterijų, kuriuos teismas turėtų vertinti sprendžiamas imuniteto taikymo klausimą, yra byloje susikertančių interesų balansas. Paprastai tokio pobūdžio bylose susikerta keletas priešingų interesų, tokių kaip valstybės tikslas pasinaudoti imunitetu ir apsiginti, teismo valstybės tikslas įgyvendinti jurisdikciją savo teritorijoje, o asmenų, kurių teisės buvo pažeistos, apginti pažeistas teises, todėl vertinant sandorio kontekstą siūloma ieškoti šių priešingų interesų balanso¹⁸⁶.

Kitas su sandorio sudarymo kontekstu susijęs išorinis vertinimas, padėsiantis teismams išsamiau įsigilinti į imuniteto taikymą, yra vieta, kurioje buvo sudarytas sandoris. Kai valstybė sudaro sandorius su privačiais asmenimis ne savo teritorijoje, tačiau nesusijusius su diplomatinių santykių įgyvendinimu, tai vertinama kaip reikšmingu indikatoriumi sprendžiant apie valstybės veiksmų komercinį pobūdį. Šis kriterijus padeda objektyviai įvertinti valstybės atliekamus veiksmus, kadangi kiekviena valstybė savo teritorijoje turi išimtinės teises įgyvendinti savo funkcijas, o kitos valstybės veiksmai jos teritorijoje, jeigu jie nėra priskiriami prie tarptautinės teisės reglamentuojamos srities, turi būti atliekami pagal toje teritorijoje galiojančius įstatymus.

Šiame kontekste verta prisiminti vieną reikšmingiausių bylų, sprendžiant valstybės veiksmų priskyrimo *acta jure gestionis* ar *acta jure*

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 38.

imperii kategorijai, - *I Congreso del Partido*¹⁸⁷ byla, kurioje teismas aiškiai pasisakė, kad remiantis riboto valstybės imuniteto doktrina, teismas privalo vertinti visą santykių kontekstą, kurių pagrindu keliami reikalavimai valstybei. Tai reiškia, kad vien tik komercinės sandorio prigimties nustatymas yra nepakankamas pagrindas taikyti išimtį iš valstybės imuniteto, todėl būtina įvertinti visumą susijusių veiksnių. Nieko nuostabaus, kad diskutuojant šiuo klausimu ir teisės mokslininkai siūlo remtis ne vienu kažkuriuo praktikoje taikomu kriterijumi, bet visapusiškai vertinti visas aplinkybes (angl. a *whole set of guidelines*)¹⁸⁸, bet nepasikliauti tik vienu, kad ir vyraujančiu kriterijumi. Tik visapusiška aplinkybių analizė teismui leidžia nuspręsti, ar ginčas kilo iš sandorio ar kito valstybės veiksmo, sudaryto remiantis privatinės teisės normomis, o galbūt veiksmų pobūdis yra suverenių valstybės galių įgyvendinimas¹⁸⁹. Viso konteksto vertinimas reiškia ir tai, kad teismas privalo įvertinti ir pasverti ne tik aplinkybes, egzistavusias sandorio sudarymo metu, bet ir buvusias sandorio pažeidimo metu.

Nacionaliniams teismams vis aktyviau taikant sandorio konteksto kriterijų, kaip visapusišką ir išsamų būdą tinkamai pritaikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį, praktikoje kyla klausimas, kokias aplinkybes teismas turėtų įvertinti taikydamas šį kriterijų. Taip pat, jeigu prioritetu laikomas išsamus visų sandorio sudarymo aplinkybių vertinimas, ar nacionaliniai teismai, sprenddami su valstybės imunitetu susijusią byla, turi vertinti ir į sandorio sudarymo tikslą, kaip vieną iš aplinkybių? Teismų sprendimai, kuriuose vertinama ne tik sandorio prigimtis, tačiau pasitelkiamas ir tikslas, kurio siekė sandorį sudarydama valstybė, būtent ir remiasi sandorio konteksto kriterijumi¹⁹⁰. Anglijos apeliacinis teismas, pasivadovavęs šiuo

¹⁸⁷ JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas *I Congreso del Partido* byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>>.

¹⁸⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 85.

¹⁸⁹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 408.

¹⁹⁰ JK Lordų Rūmai. 2000 m. liepos 20 d. sprendimas *Holland v. Lamper Wolfe* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000720/hollan-1.htm>>.

kriterijumi, priėmė sprendimą pritaikyti valstybės imunitetą byloje *Littrell v. JAV (No. 2)*¹⁹¹, kurioje nukentėjusi šalis prašė kompensuoti patirtą žalą, patirtą valstybinėje karo ligoninėje. Šioje byloje teismas pripažino, kad tiek karo, tiek bet kurios kitos ligoninės administravimas iš esmės yra toks pats, tačiau medicininės priežiūros standartas, kurį garantuoja kiekviena valstybinė ligoninė, yra paliekamas kiekvienai valstybei nuspręsti individualiai, tai yra, tokia kompetencija yra priskiriama prie valstybės suverenių galių įgyvendinimo. Tačiau kaip jau buvo aptarta anksčiau, teismų praktikoje vyrauja pozicija, kad sandorio prigimties kriterijus lemia sandorio kvalifikaciją, o sandorio sudarymo tikslas neturi įtakos valstybės veiksmų, kurių prigimtis yra komercinio pobūdžio, kvalifikavimui. Tačiau kaip parodė atliktas tyrimas, viso sandorio konteksto vertinimas pateisina sandorio sudarymo tikslo kriterijaus taikymą ir suteikia dar vieną galimybę komercinio pobūdžio sandorį sudariusiai valstybei išvengti atsakomybės ir pasinaudoti imunitetu, bei iškreipia komercinės išimties prasmę.

Taigi dauguma teismų sprendimų remiasi sandorio prigimties kriterijumi, atskirdami komercinius nuo suverenių valstybės veiksmų, tačiau sutinkama sprendimų, kuriuose vertinamas sandorio kontekstas, kuris pasireiškia visapusišku sandorio sudarymo aplinkybių vertinimu. Aplinkybės, svarbios vertinant sandorio kontekstą, nustatomos pasitelkiant „privataus asmens“ testą, kurio pagalba vertinama, ar valstybės atliktus veiksmus gali tokia pat apimtimi atlikti ir bet kuris privatus asmuo. Vis dažniau teismai vadovaujasi ne vienu konkrečiu vertinimo kriterijumi, bet aktualiomis laiko ir išorines sandorio sudarymo aplinkybes, tokias kaip sandorio sudarymo vieta bei kitos aplinkybės, kurių visuma padeda išsamiai kvalifikuoti valstybės atliktą veiksmą.

¹⁹¹ JK Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. birželio 8 d. sprendimas *Littrell v. JAV (No. 2)* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152294&id=CBO9781316152294A025>>.

3.6. Teritorinio ryšio su teismo valstybe reikalavimas

Daugelyje aptartų bylų teismai ne kartą pasisakė, kad netaikyti konkrečioje byloje valstybės imuniteto, turi būti patenkinamos dvi sąlygos: 1) valstybės veiksmai buvo pripažinti *acta jure gestionis* ir 2) minėti valstybės veiksmai buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje arba esant kitam teritoriniam ryšiui su teismo valstybe. Tarp valstybės imuniteto doktriną analizuojančių mokslininkų yra palaikančių šią poziciją ir manančių, kad labai svarbu taikant komercinę išimtį yra ne tik valstybės veiksmus priskirti prie *acta jure gestionis/acta jure imperii*, bet ir užsienio valstybės teritorinio ryšio su teismo valstybe nustatymas¹⁹². Šiuo atveju, teritorinis ryšys reiškia nebūtinai tai, kad sandoris turėtų būti sudarytas, įgyvendinamas ar prievolės, kylančios iš sandorio, turėjo būti pažeisto teismo valstybės teritorijoje, tačiau, kaip nurodo mokslininkas X. Yang, siekiant taikyti komercinę valstybės imuniteto išimtį, plačiaja prasme turi būti nustatytas teritorinis jurisdikcinis ryšys su teismo valstybe¹⁹³.

Taigi tik nustačius užsienio valstybės teismo jurisdikciją galima kelti klausimą dėl valstybės imuniteto taikymo ar atsisakymą jį taikyti nustatytų išimčių pagrindu. Pats terminas „imunitetas“ reiškia kai kurių įstatymų netaikymą, priklausomai nuo to, ar tenkinamos specialios sąlygos, o šiuo atveju, atsisakymą taikyti užsienio valstybės teismo jurisdikciją, kai yra nustatoma išimtis iš valstybės imuniteto. Jeigu teismo jurisdikcija nėra nustatoma sprendžiant konkretų ginčą, tada negali būti keliamas ir valstybės imuniteto klausimas, kadangi ginčas nėra teisingas konkrečios valstybės teismui. Taigi jurisdikcijos nebuvimas reiškia, kad teismas neturi kompetencijos nagrinėti konkretų ginčą, todėl ir valstybės imuniteto klausimas tampa neaktualus.

Kaip jau buvo aptarta pirmame skyriuje, pirmiausia valstybės imuniteto doktrina susikūrė iš poreikio užtikrinti pamatines valstybių egzistavimo sąlygas, taip apribojant užsienio valstybių teismo teritorinę

¹⁹² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 64.

¹⁹³ *Ibid.*, p. 58-59.

jurisdikciją. Valstybės imunitetas buvo suprantamas kaip visiškas užsienio valstybės atleidimas nuo kitos užsienio valstybės teismo jurisdikcijos¹⁹⁴. Taigi valstybės imuniteto principo taikymas gali būti suprantamas kaip išimtis iš teismo valstybės teritorinės jurisdikcijos reikalavimo¹⁹⁵. Tuo tarpu tokios aplinkybės kaip sandorio sudarymas ir vykdymas teismo valstybėje suteikia galimybę spręsti apie ryšio su teismo valstybe egzistavimą, todėl tai leidžia daryti prielaidą apie teismo jurisdikciją ir spręsti apie valstybės imuniteto netaikymą.

Vienas iš reikšmingiausių bylų, susijusių teritoriniu ryšiu su teismo valstybe, yra JK byla *Trendtex*¹⁹⁶, kurios ginčo dalykas buvo susijęs su Londono banko išduota Nigerijos vyriausybei banko garantija, skirta užtikrinti cemento sandorio įvykdymą. Teismas šioje byloje pasisakė, kad *šioje* byloje reikalavimas yra susijęs su banko garantija, kuri yra komercinio pobūdžio sandoris. Banko garantija buvo išduota Londone ir tokia veikla yra įprastinė banko komercinė veikla, todėl ši byla pagal teritoriją priklauso JK teismų jurisdikcijai, todėl Nigerijos vyriausybė neturi pagrindo reikalauti taikyti valstybės imuniteto šioje byloje. Panašų argumentavimą galime pastebėti *Controller*¹⁹⁷ byloje, kurioje teismas nurodė, kad teritorinės teismo jurisdikcijos nustatymas yra esminis pradžios taškas sprendžiant ginčą su valstybės imuniteto taikymu susijusiuose klausimuose. Taip pat teismas akcentavo, kad valstybės imunitetas yra nukrypimas nuo valstybės teritorinės jurisdikcijos reikalavimo (angl. *derogation from territorial sovereignty and the exclusive jurisdiction*), kurį leidžia suverenių valstybių lygybės principas.

¹⁹⁴ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

¹⁹⁵ TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 211 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.

¹⁹⁶ JK Apeliacinis teismas. 1977 m. sausio 13 d. sprendimas *Trendtex Trading Co v Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

¹⁹⁷ JK Apeliacinis teismas. 1996 m. vasario 16 d. sprendimas *Controller and Auditor-General v Sir Ronald Davison* byloje Nr. [1996] 2 NZLR 278 (CA 226/95) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/microstates/19962NZLR278.htm>>.

Tuo tarpu Italijos teismai teritorinio ryšio svarbą išreiškia tuo, kad valstybės komerciniai veiksmai kitos valstybės teritorijoje prilygina ją kitiems privatiems subjektams. Būtent taip pasisakė Italijos Kasacinis teismas *Borga*¹⁹⁸ byloje, kurioje nurodė, kad kai valstybė kitos užsienio valstybės teritorijoje vykdo tokio pobūdžio komercinę veiklą, kurią galėtų atlikti bet kuris kitas privatus asmuo, valstybė atsisako savo viešosios teisės subjekto statuso, todėl negali reikalauti valstybės imuniteto apsaugos.

Analizuojama teismų praktika parodė, konkretaus sandorio teritorinio ryšio su užsienio valstybe nustatymas padeda teismui įsitikinti, kad turi jurisdikciją spręsti konkretų ginčą ir pereiti prie valstybės veiksmų vertinimo.

Didžiausia „teritorinio ryšio“ ir „komercinės veiklos“ reikšmė, nustatant komercinės valstybės imuniteto išimties taikymą, pastebima Šveicarijos teismų praktikoje. Kaip ir daugelis kitų valstybių, Šveicarijos teismai taip pat pasitelkia „privataus asmens testą“, nustatant valstybės veiksmų komercinį pobūdį ir juos priskiriant prie *acta jure gestionis*. Tačiau vien tik šis kriterijus yra nepakankamas komercinės išimties taikymui, todėl reikalaujama, kad užsienio valstybės veiksmai, dėl kurių prašoma atsisakyti taikyti valstybės imunitetą, būtų atlikti Šveicarijos teritorijoje¹⁹⁹. Šį teritorinį ryšį teismų praktika įvardijo terminu „Binnenbeziehung“²⁰⁰, reiškiančiu, kad byloje turi būti nustatytas ginčo santykių vidinis ryšys (angl. *domestic connection*) su Šveicarijos teritorija.

Teritorinio ryšio su teismo valstybės teritorija reikalavimas, kaip reikšmingas kriterijus taikant komercinę išimtį, yra numatytas ir 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605(a)(2) punkte, kuriame pasakyta, užsienio valstybė neturės valstybės imuniteto apsaugos nuo JAV teismų jurisdikcijos byloje, kuriose reikalavimas keliamas iš užsienio valstybės komercinės

¹⁹⁸ Italijos Kasacinis Teismas. 1953 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas *Borga v. Russian Trade Delegation* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151495&id=CBO9781316151495A078>>.

¹⁹⁹ Šveicarijos Aukščiausiasis Teismas. 1918 m. *Dreyfus byla*, BGE Vol. 44 I 49.

²⁰⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 71.

veiklos, atliekamos JAV teritorijoje. JAV *Stena*²⁰¹ byloje teismas nurodė, kad komercinė išimtis iš valstybės imuniteto taikoma tik tuo atveju, kai yra nustatomas pakankamas sandorio ryšys su JAV teritorija. Svarbu pastebėti, kad JAV teismai, skirtingai nuo Šveicarijos teismų, kurie reikalauja „vidinio ryšio“, reikalauja „pakankamo ryšio“ su JAV teritorija, t.y. ne bet kokio ryšio, tačiau ryšys su JAV teritorija turi būti toks, kad teismas nuspręstų, kad ginčo santykiai yra pakankamai susiję su JAV teritorija (angl. *commercial activity has a sufficient connection – a „jurisdictional nexus“ – with the United States*), kad galėtų pritaikyti komercinę išimtį. JAV teismai atsisako net vertinti valstybės veiksmų komercinį pobūdį, kai nustatoma, kad komercinė veikla neturi pakankamo ryšio su JAV teritorija. Valstybės veiksmai, kad būtų nustatytas „pakankamas ryšys“ su JAV teritorija, turi atitikti vieną iš šių kriterijų, numatytų 1605(a)(2) punkte: 1) komerciniai valstybės veiksmai buvo atliekami JAV teritorijoje (angl. *carried on in the United States*); 2) valstybės veiksmai, kurie buvo atlikti JAV teritorijoje, tačiau susiję su užsienio valstybės kitur atliekama komercine veikla (angl. *upon as act performed in the United States in connection with a commercial activity of the foreign state elsewhere*); 3) valstybės veiksmas, kuris buvo atliktas ne JAV teritorijoje, tačiau susijęs su užsienio valstybės kitur atliekama komercine veikla, tačiau turintis tiesioginį efektą JAV (angl. *that act causes a direct effect in the United States*). Taigi, JAV reikalauja, kad būtų patenkinamos dvi sąlygos taikant komercinę išimtį: 1) valstybės veiksmai būtų pripažinti *acta jure gestionis* ir 2) būtų nustatytas pakankamas ryšys su JAV teritorija, t. y. minėti valstybės veiksmai būtų atlikti JAV teritorijoje arba esant kitam teritoriniam ryšiui su JAV.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima padaryti išvadą, kad teritorinio ryšio reikalavimas yra aksesorinis reikalavimas komercinės išimties taikyme, tačiau būtinas, kad apskritai galėtų būti pritaikyta komercinė valstybės imuniteto išimtis. Komercinio ryšio nustatymas sudaro prielaidas

²⁰¹ JAV Apeliacinis teismas. 1991 m. vasario 11 d. sprendimas *Stena Rederi AB v. Comision de Contrators del Comite Ejecutivo General del Sindicato Revolucionario de Trabajadores Petroleros de la Republica Mexicana SC* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152324&id=CBO9781316152324A024>>.

teismui spręsti bylą ir analizuoti valstybės imuniteto taikymo klausimus, bet neturėtų būti suprantama kaip kriterijus, lemiantis teismo apsisprendimą atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą. Priešingai, nustačius teritorinį ryšį, dar jokių būdu nereiškia, kad užsienio valstybė praranda valstybės imuniteto apsaugą. Toliau būtina analizuoti santykius, kurių pagrindu kilo ginčas, ir pasitelkti šiame skyriuje aptartus kriterijus valstybės veiksmų priskyrimui prie *acta jure gestionis/acta jure imperii*.

IV. VALSTYBĖS IMUNITETO ATSIKAKYMAS

Valstybei, kaip suverenui, įgyvendinančiam valdžios funkcijas, tarptautinė teisė suteikia galimybę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos, tačiau ši teisė nepaneigia valstybės galimybės savo iniciatyva dalyvauti teismo procese ir atsisakyti valstybės imuniteto suteikiamų privilegijų. Kai valstybė sutinka paklusti kitos valstybės jurisdikcijai, teismas konstatuoja, kad valstybė atsisakė imuniteto nuo kitos valstybės jurisdikcijos savo apsisprendimu. Kaip ir bet kuris kitas atsakovas, valstybė byloje turės vykdyti visus privalomus teismo nurodymus²⁰². Taigi jeigu valstybė atsisako imuniteto kitos valstybės jurisdikcijos atžvilgiu, ji prisiima ir visas iš to išplaukiančias pasekmes.

Valstybei sutikus, ji gali tapti proceso šalimi užsienio valstybės teisme. Būtent valstybės sutikimas dalyvauti procese yra pagrindas pašalinti valstybės imuniteto taikomą apsaugą bei pripažinti užsienio valstybės teismų jurisdikciją. Valstybės imuniteto atsisakymas (angl. *waiver of immunity*) yra aiškus valstybės apsisprendimas atsisakyti imuniteto užsienio valstybės teisme²⁰³.

Skirtingais istorijos periodais valstybės sutikimas atsisakyti imuniteto turėjo skirtingą reikšmę. Pereinant nuo absoliutaus prie riboto valstybės imuniteto suvokimo, valstybės imuniteto atsisakymu buvo laikomi atvejai, kada valstybė sutikdavo pripažinti užsienio valstybės jurisdikciją komercinio pobūdžio ginčiuose²⁰⁴, t. y. teismai laikydavo tai ne komercinės išimties taikymu, o užsienio valstybės valia dalyvauti civiliniame procese. Valstybės sutikimas netaikyti valstybės imuniteto visada būdavo būdas pašalinti valstybės imuniteto taikomą apsaugą. Galima sakyti, kad nuo absoliutaus prie riboto valstybės imuniteto buvo pereita iš dalies dėl to, kad

²⁰² GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*, An; 9 Monash U. L. Rev. 74 [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULawRw/1982/10.pdf>>.

²⁰³ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 316.

²⁰⁴ *Ibid.*, 316.

dalyvaudamos komercinėje veikloje valstybės buvo priverstos atsisakyti savo imuniteto²⁰⁵, kadangi priešingu atveju kiti verslo subjektai būtų nepritarę tokiems nelygiems verslo santykiams, suteikiantiems užsienio valstybei konkurencinį pranašumą. Riboto valstybės imuniteto doktrina pakeitė valstybės imuniteto atsisakymo supratimą, todėl dabar terminas „valstybės imuniteto atsisakymas“ yra suprantamas kur kas siauriau ir reiškia tik savanorišką valstybės imuniteto atsisakymą.

Mokslinėje literatūroje terminas „valstybės imuniteto atsisakymas“²⁰⁶ vartojamas pakankamai skirtingai. Vyraujantis terminas išlieka „valstybės imuniteto atsisakymas“ (angl. *waiver of immunity*), tačiau kaip sinonimas vartojamas ir „valstybės imuniteto atšaukimas“ (angl. *to renounce immunity*)²⁰⁷. Taip pat, negalima pamiršti, kad valstybei atsisakius savo imuniteto konkrečioje byloje, užsienio valstybės teismui suteikiama teisė pripažinti savo jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą, todėl literatūroje atsisakymas taip pat įvardijamas kaip sutikimas, kad užsienio valstybės teismas turėtų jurisdikciją nagrinėti iš privatinųjų santykių kilusį ginčą, arba užsienio valstybės teismo jurisdikcijos pripažinimas²⁰⁸.

Kaip buvo aptarta anksčiau, valstybės imuniteto formavimuisi įtakos turėjo įtampa tarp dviejų tarptautinės teisės principų – suverenios

²⁰⁵ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 373.

²⁰⁶ Priklausomai nuo teisės šaltinio, valstybės imuniteto atsisakymas arba atšaukimas (angl. *waiver of immunity*) gali būti įvardijamas kaip valstybės sutikimas paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai (angl. *consent to exercise jurisdiction*). Būtent tokia formuluotė yra pasirenkama 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto 7 str.

1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto atsisakymui apibūdinti vartojamos kelios sąvokos, kurios yra siejamos su valstybės atliekamais veiksmais užsienio teisme. Šios konvencijos 3(1) dalis aiškiai numato, kad valstybė negali naudotis valstybės imuniteto apsauga užsienio valstybės teisme tuo atveju, kai valstybė įstojo į procesą, susijusį su ginčo dalyku. Taigi imuniteto atsisakymą įvardija kaip valstybės įstojimą į procesą. Tačiau to paties straipsnio (2) dalyje jau vartojama sąvoka valstybės imuniteto atšaukimas (angl. *waive immunity*), kuriame paaiškinama, kad įstojimas į procesą ne visais atvejais gali būti suprantamas kaip atsisakymas valstybės imuniteto apsaugos. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas valstybės imuniteto atsisakymą įvardija kaip valstybės imuniteto atšaukimą (angl. *waived its immunity*). Tuo tarpu JK yra įtvirtina valstybės imuniteto prezumpcija ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 2(1) punkte yra nustatyta, kad užsienio valstybė nebus apsaugota valstybės imuniteto suteikiama apsauga tais atvejais, kai užsienio valstybė pripažįsta JK teismo jurisdikciją (angl. *it has submitted to the jurisdiction of the courts of the United Kingdom*).

²⁰⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 316.

²⁰⁸ *Ibid.*, p. 316.

lygybės ir teritorinės jurisdikcijos²⁰⁹. Teritorinės jurisdikcijos principas nubrėžia geografines ribas, kuriose veikia konkrečios valstybės suverenitetas, tai reiškia, kad teismo valstybė, taikydama imunitetą kitai valstybei, sustabdo savo teisminę jurisdikciją dėl gerų tarptautinių santykių išlaikymo, o tuo tarpu suverenios lygybės principas garantuoja kiekvienai valstybei, nepriklausomai nuo jos dydžio, ekonominio pajėgumo ar valdymo formos, lygias teises tarptautinės teisės reguliuojamoje srityje įgyvendinti savo teises²¹⁰. Kai teismas nustato, kad jis turi jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą dėl kitos valstybės ar jos pareigūnų veiksmų, tai yra, išsprendžiamas teritorinės jurisdikcijos klausimas, valstybės teisė nagrinėti ginčą susikerta su suverenių valstybių lygybės principu²¹¹. Tokiu atveju, užsienio valstybė gali savarankiškai išreikšti norą paklusti kitos valstybės jurisdikcijai ir leisti teismui nagrinėti bylą, taip pripažindama ginčą pasiruošusios nagrinėti valstybės teismo jurisdikciją. Priešingu atveju, jeigu nebus gautas valstybės sutikimas – nacionalinis teismas turės pareigą atsisakyti nagrinėti konkretų ginčą, taip pripažindamas suverenių valstybių lygybės principo viršenybę bei pritaikydamas valstybės imunitetą nutraukti bylą²¹².

Taigi iš esmės abi sąvokos, tai yra, tiek imuniteto atsisakymas, tiek užsienio valstybės teismo jurisdikcijos pripažinimas, reiškia tą patį ir pasiekiamas rezultatas yra tas pats – valstybei išreiškus valstybės imuniteto atsisakymą, užsienio valstybės teismas turi jurisdikciją nagrinėti ginčą, kuriame viena iš šalių yra valstybės imuniteto taikymą atšaukusi valstybė. Šioje disertacijoje, kaip ir kitų Lietuvos bei užsienio mokslininkų darbuose,

²⁰⁹ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

²¹⁰ TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 207 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.

²¹¹ KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens*. 9 Nw. J. Int'l Hum. Rts. 149 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

²¹² Vadovaujantis nuostata, kad valstybės imunitetas yra fundamentali valstybės teisė, suteikianti galimybę valstybei naudotis imunitetu net ir *jus cogens* normų pažeidimo atveju, matomas akivaizdus valstybių suverenios lygybės principo dominavimas, kuriam tarptautinė bendruomenė suteikia didesnę prioritetą prieš teritorinės jurisdikcijos principą (CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>).

sąvokos „valstybės imuniteto atsisakymas“, „valstybės imuniteto atšaukimas“ bei „užsienio valstybės jurisdikcijos pripažinimas“ bus vartojamos kaip sinonimai, padėsiantys visapusiškai įsigilinti į šios sąvokos turinį bei taikymo aspektus.

4.1. Valstybės imuniteto atsisakymo samprata

Valstybės imuniteto taikymas ar atsisakymas jį taikyti sukelia pasekmes ne tik ginčo šalių interesams apginti galimai pažeistas teises, tačiau gali turėti įtakos ir tarptautiniams valstybių santykiams, todėl teismas turi būti visiškai įsitikinęs, kad valstybė atsisako imuniteto byloje ir reikalauti, kad atsisakymas būtų aiškiai išreikštas, suprantamas ir nedviprasmiškas.

Valstybės imunitetą tiriantis mokslininkas X. Yang įvardija du esminius elementus, be kurių negalėtų būti tinkamai pritaikytas valstybės imuniteto atsisakymas. Pirmasis, kuris išplaukia iš pačios valstybės imuniteto koncepcijos, yra subjekto galėjimas pasinaudoti valstybės imunitetu. Tai reiškia, kad jeigu subjektas neturi galimybės pasinaudoti valstybės imunitetu konkrečioje byloje, negali būti sprendžiamas valstybės imuniteto atsisakymo klausimas²¹³. Pavyzdys, iliustruojantis šią situaciją, komercinės valstybės imuniteto išimties taikymas, kuri reiškia, kad valstybė negali remtis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos tais atvejais, kada ginčas yra kilęs iš komercinių santykių, kurių viena šalis yra užsienio valstybės. Šiuo atveju teismas neturi pagrindo manyti, kad valstybė turi imunitetą ginčiuose, kylančiuose iš komercinių santykių, todėl akivaizdu, kad tokiais atvejais valstybės imunitetas negali būti atšaukiamas, kadangi jis iš viso valstybei nesuteikiamas. Kitas pavyzdys yra savarankiško subjekto, viršijančio jam valstybės suteiktas teises įgyvendinti viešąsias funkcijas, dalyvavimas užsienio valstybės teismo procese. Akivaizdu, kad subjektui, įgyvendinant ne valstybės deleguotas funkcijas, imuniteto apsauga nėra taikoma, todėl užsienio valstybės teismas neturi pareigos įsitikinti, ar subjektas reikalauja taikyti valstybės

²¹³ *Ibid.*, p. 316

imunitetą bei šiuo atveju valstybės imuniteto apsaugos atšaukimas neturi juridinės reikšmės, kadangi subjektui valstybės imunitetas iš viso nesuteikiamas.

Antras X. Yang išskiriamas elementas yra valstybė imuniteto atsisakymo aiškus, kuris nesuteikia pagrindo abejoti valstybės išreikšta valia paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai, t. y., kad turi būti aiškus ir nedviprasmiškas valstybės ketinimas atsisakyti valstybės imuniteto taikomos apsaugos²¹⁴. Yra sudėtinga nustatyti bendrą taisyklę, kas turėtų būti laikoma aiškiu ir nedviprasmišku atsisakymu nuo imuniteto.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse taiko pakankamai siaurą imuniteto atsisakymo aiškinimą, nustatant, ar valstybės imuniteto atsisakymas yra aiškiai išreikštas. Anglijos lordų rūmų teismas 1924 metais *Development Co v. Kelantan Government* byloje pasisakė, kad sutikimas netaikyti imuniteto arbitraže nereiškia imuniteto atsisakymo arbitražo sprendimo vykdymo procese²¹⁵, kas reiškia, kad aiškiai išreikštas imuniteto atsisakymas turi konkrečiai nurodyti apimtį, kurioje valstybė ketina atsisakyti imuniteto. Tuo tarpu *Kahan v. Pakistan Federation* byloje teismas laikėsi dar griežtesnės pozicijos ir nurodė, kad „Niekas, išskyrus tik valstybės pareiškimas teismo akivaizdoje, kad ji atsisako valstybės imuniteto, yra pakankamas pagrindas netaikyti valstybės imuniteto.“²¹⁶ Taigi reikalavimai imuniteto atsisakymui ir kaip atsisakymas turi būti išreikštas bendrosios teisės tradicijos valstybėse yra pakankamai griežti, o jų nesilaikymas gali lemti imuniteto atsisakymo negaliojimą.

Teismas, spręsdamas valstybės imuniteto atsisakymo klausimą turi įsitikinti, kad užsienio valstybė reikalauja netaikyti valstybės imuniteto apsaugos, todėl įvertinti sutikimo aiškumą paliekama kiekvienos valstybės

²¹⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 316.

²¹⁵ JK Lordų Rūmai. 1924 m. balandžio 10 d. sprendimas *Development Co v. Kelantan Government* byloje Nr. [1924] A.C. 797 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151297&id=CBO9781316151297A092>>.

²¹⁶ GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*, An; 9 Monash U. L. Rev. 74 [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULawRw/1982/10.pdf>>.

teismui. Šiuo atveju teismas turi būti aktyvus ir dėti pastangas išsiaiškinant įsitikinti, kad valstybės imuniteto atsisakymas yra aiškus ir nedviprasmiškas. Tuo tarpu civilinės teisės tradicijos valstybėse imuniteto atsisakymo taikymas yra suprantamas liberaliau – imuniteto atsisakymas yra priimtinas ir tais atvejais, kai toks atsisakymas numanomas iš valstybės veiksmų, nors nėra tiesiogiai išreikštas²¹⁷, tačiau tai dar labiau įpareigoja teismą gilintis į valstybės imuniteto atsisakymo turinį.

Valstybės valia atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą gali būti išreikštas aiškiais veiksmais arba numanomas iš atitinkamų valstybės veiksmų. Apibendrinant galima teigti, kad valstybės imuniteto atsisakymas apima valstybės galėjimą pasinaudoti valstybės imunitetu, tačiau konkrečiu atveju išreiškiant valią atsisakyti jį taikyti.

4.2. Valstybės imuniteto atsisakymo reglamentavimas

Nekyla abejonės, kad jeigu valstybė inicijuoja procesą užsienio valstybės teisme, ji praranda teisę pasinaudoti valstybės imunitetu, todėl autorės pasirinkimu atliekant šį tyrimą yra analizuojamas valstybės imuniteto atsisakymas tik tais atvejais, kai atsisakydama valstybės imuniteto, valstybė gali tapti atsakovu užsienio valstybės teisme.

1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto yra nustatyti minimalūs standartai, kada valstybės turėtų atsisakyti imuniteto, pavyzdžiui, valstybės atsisakymas imuniteto bus laikomas tinkamu, jeigu tokį atsisakymą numato tarptautinė sutartis, arba valstybės pasirašytoje sutartyje, arba kai valstybė išreiškė atsisakymą jau po to, kai iškilo ginčas tarp šalių.

Kaip ir 1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto, 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas numato, kad imuniteto atsisakyti galima įtraukiant tokį atsisakymą į sutartį arba sudarant atskirą susitarimą dėl imuniteto

²¹⁷ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 59-65.

atsisakymo bei po to, kai iškilo ginčas²¹⁸, t. y. imunitetas netaikomas tada, kai valstybė išreiškia valią dalyvauti procese. Tačiau autorė atkreipia dėmesį, kad ne bet koks valstybės įstojimas į procesą gali būti vertinamas kaip imuniteto atsisakymas. Pastebėtina, kad valstybė gali įstoti į procesą ir tuo atveju, kai ji procese dalyvauja būtent reikalaujama taikyti valstybės imunitetą konkrečiu atveju ir toks dalyvavimas nebus laikoma atsisakysiu nuo imuniteto.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605 (a) (1) punktas įvardija, kad užsienio valstybei nebus taikomas valstybės imunitetas JAV ar bet kurioje valstijoje visose bylose, kuriose užsienio valstybė atsisakė savo valstybės imuniteto tiesiogiai tai išreiškiant ar tokį atsisakymą galima numanyti iš jos veiksmų²¹⁹. Taigi kitaip nei JAV, JK pirmiausia reikalauja, kad sutikimas neprasidėjus civiliniam procesui turi būti išreikštas rašytiniame susitarime bei taip pat skirtingai nei JAV, nenumato, kad sutikimas paklusti užsienio valstybės jurisdikcijai gali būti teismo numanomas iš kitokių valstybės veiksmų.

Pripažinimas užsienio valstybės jurisdikcijos, kai yra duodamas valstybės sutikimas netaikyti valstybės imuniteto, įgalina teismą įgyvendinti jo jurisdikciją bei nagrinėti bylą. 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto įtvirtina modernų požiūrį į valstybės imuniteto atsisakymą, kuris reiškia, kad valstybės imunitetas netaikomas, jeigu valstybė sutiko paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai. Kaip turėtų būti suprantamas sutikimas, yra numatyta šios konvencijos 7 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad nekeliantis abejonių ir nedviprasmiškas užsienio valstybės sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto gali būti išreikštas tiek tarptautinėje sutartyje, tiek arbitražiniame susitarime, taip pat sutartyje tarp dviejų ar daugiau subjektų, kurių bent viena yra užsienio valstybė. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto komentaras įvardinta, kad užsienio valstybės teismo

²¹⁸ 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 2(1) ir 2(2) punktai.

²¹⁹ Aiškumo dėlei pateikiamas angliškas variantas: „*in which the foreign state has waived its immunity either explicitly or by implication* <...>“.

jurisdikcija šiuo atveju priklauso nuo to, ar yra gautas valstybės sutikimas nagrinėti bylą šiame teisme²²⁰.

Kitas būdas atšaukti imunitetą, numatytas 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 7 straipsnio 1(c) punkte, yra valstybės aiškiai išreikštas valstybės pareiškimas atsisakyti imuniteto teisme arba atitinkamas susirašinėjimas proceso metu. Toks valstybės valios išreiškimas apjungia iš valstybių lygybės kylantį valstybės imuniteto reikalavimą bei valstybės savarankišką apsisprendimą paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai²²¹. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Konvencijos 7 (2) punkte yra nuostata, numatanti, kad valstybės sutikimas taikyti užsienio valstybės teisę neturi būti interpretuojamas kaip pritarimas užsienio teismo jurisdikcijai, kas reiškia, kad sutartyje taikytinos teisės nurodymas negali būti suprantamas kaip sutikimas su taikytinos teisės valstybės teismo jurisdikcija nagrinėti iš sutarties kylančius ginčus. Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte bei 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte, kurios numato, kad pasirinkus sandoriui taikomą Anglijos arba Niujorko teisę, nebus laikoma, kad valstybė sutinka, kad iš sutarties kilę ginčai būtų nagrinėjami atitinkamai Anglijos ar Niujorko teismuose.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kontinentinės teisės tradicijos valstybių, nereglamentuotas nacionaliniais teisės aktais valstybės imuniteto klausimas, todėl ir valstybės imuniteto atsisakymo klausimas paliekamas spręsti teismų praktikai. Atlikus Lietuvos teismų praktikos analizę nebuvo rasta atvejų, kada teismai būtų sprendę tokį klausimą.

Užsienio valstybių teismų praktika šiuo klausimu yra gausesnė. Pagrindiniai suformuoti teismų praktikos reikalavimai valstybės imuniteto atsisakymui yra tai, kad tiek tiesiogiai išreikštas, tiek numanomas valstybės imuniteto atsisakymas turi būti aiškus, konkretus, neabejotinas ir nedviprasmiškas. Taip pat svarbu subjektas, kuris išreiškia valią atsisakyti

²²⁰ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 113-114.

²²¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 373.

valstybės imuniteto apsaugos, todėl tai gali padaryti tik kompetentingas ir įgaliojotas subjektas²²². Kitas teismams aktualus klausimas yra, kokia forma turi būti išreikštas imuniteto atsisakymas. Vadovaujamosi pozicija, kad imunitetas gali būti atšaukiamas ne tik rašytiniu pareiškimu, bet gali būti ir numanomas iš valstybės veiksmų, kurie neleidžia abejoti tokia valstybės valia, tačiau bet kuriuo atveju, imuniteto atšaukimas negali būti tik preziumuojamas, neturint tam įrodymais pagrįsto įsitikinimo²²³. Panašiai kaip ir tose valstybėse, kurios turi nacionalinius valstybės imuniteto reguliavimo aktus, suprantamas ir valstybės atstovų dalyvavimo civiliniame procese klausimas. Valstybės atstovų įstojimas į civilinį procesą vien tam, kad pareikšti reikalavimą taikyti valstybės imunitetą, negali būti suprantamas, kad valstybė įstodama į procesą atsisako savo teisės pasinaudoti valstybės imunitetu²²⁴. Anaiptol, tik tai toks dalyvavimas civiliniame procese pripažįstamas valstybės imuniteto atšaukimu, kuriame valstybė nekelia reikalavimo taikyti valstybės imuniteto apsaugą ir iš jos veiksmų galima numanyti, kad ji sutinka su užsienio valstybės teismo jurisdikcija nagrinėti kilusį ginčą. Daugiausiai praktikos valstybės imuniteto atsisakymo klausimais turi JAV, todėl didžioji dalis teismų praktikos sukauptos patirties bus pasitelkiama iš ten.

4.3. Valstybės imuniteto atšaukimo taikymo ypatybės

Įvertinus valstybės imuniteto atsisakymo sampratą iškilo klausimas, ar sutikimas paklusti užsienio teismo jurisdikcijai, gali būti atšaukiamas. Susidaro įspūdis, kad nesant šalių susitarimo, valstybės imuniteto atšaukimas negali sugrįžti į pradinę stadiją ir vėl būti taikomas klasikinis valstybės imuniteto apsaugos režimas. Tačiau toks požiūris būtų neteisingas, kadangi jeigu imuniteto taikymas yra atšaukiamas susitarimu tarp savarankiškų sutarties šalių, jo panaikinimo klausimas turėtų būti sprendžiamas analizuojant sutarties

²²² Šveicarijos teismo sprendimas byloje *Marcos v. Federal Department, Switzerland*, (1989) 102 ILR 198, 204 Ground 5d.

²²³ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 162.

²²⁴ Belgijos teismo sprendimas byloje *West v. Captain, Belgium* (1920) 1 AD 152.

nuostatas. Tačiau kai užsienio teismo jurisdikcijos pripažinimas įvyko valstybei įstojus į civilinį procesą ir proceso veiksmai yra toli pažengę, tokiu atveju bandymas pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga turėtų būti negalimas²²⁵. Panašus draudimas pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga turėtų galioti ir tais atvejais, kai užsienio valstybė pati inicijuoja civilinį procesą ir taip netenka teisės remtis valstybės imuniteto apsauga, todėl kaip numato 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto komentaras, vėlesnis prašymas taikyti valstybės imunitetą neturėtų būti tenkinamas ir šiuo atveju²²⁶.

Viso civilinio proceso negalima suabsoliutinti ir valstybės imuniteto atsisakymas turi būti labai aiškiai išreikštas, kadangi teisės moksle išskiriamas jurisdikcinio valstybės imuniteto atsisakymas ir valstybės imuniteto atsisakymas vykdymo procese²²⁷, todėl nustačius, kad valstybė siekia atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos, būtina analizuoti ir valstybės imuniteto atsisakymo apimtį. Labai svarbu išsiaiškinti, kokia apimtimi valstybė konkrečiu atveju atsisako savo teisės į valstybės imunitetą. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605(a) (1) punkte pasakyta, kad „valstybės imunitetas nuo jurisdikcijos ir vykdymo <...>“, taigi, išskiriama atskiri reikalavimai imuniteto atsisakymui teismo jurisdikcijos nustatymo ir vykdymo stadijose, todėl užsienio valstybės teismas turi vertinti, ar yra gauti abu sutikimai, o gal valstybė sutiko tik su užsienio teismo jurisdikcija, tačiau sutikimas sprendimo vykdymo stadijoje nebuvo gautas. Tai sukelia rimtas pasekmes, kadangi valstybei neišreiškus savo valios atšaukti valstybės imuniteto vykdymo procese, negali būti pradėtas vykdymo procesas bei valstybės turtas negali tapti vykdymo proceso objektu. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 20 straipsnyje yra aiškiai įvardyta, kad jurisdikcinio imuniteto atsisakymas nereiškia ir imuniteto vykdymo procese

²²⁵ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 377.

²²⁶ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. *2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 116-118.

²²⁷ Detalus šių imunitetų atskyrimas bus analizuojamas paskutiniame skyriuje, kuriame bus sprendžiamas valstybės imunitetas vykdymo procese ir valstybės imuniteto atsisakymas vykdymo procese.

atsisakymo. Tokią poziciją palaiko ir kontinentinės teisės tradicijos valstybės, kaip pavyzdžiui Prancūzijos teismai, pasisakantys, kad jurisdikcinio imuniteto atsisakymas yra visiškai nesusijęs su imuniteto atsisakymu vykdymo procese²²⁸.

Dar viena svarbi valstybės imuniteto atsisakymo ypatybė yra ta, kad užsienio valstybės teismas ne tik turi nustatyti, kokia apimtimi valstybė atsisakė imuniteto apsaugos, bet ir kokiame konkrečiai civiliniame procese. Valstybei atšaukus valstybės imunitetą viename civiliniame procese, toks atšaukimas nesukelia teisinių pasekmių kitame civiliniame procese²²⁹, kas reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju turi būti gautas atskiras kiekvienam civiliniam procesui sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto. Siekiant išvengti nesusipratimų atšaukiant valstybės imunitetą ir kad nebūtų tai traktuojama, kad valstybė atsisako savo imuniteto visose civilinėje bylose, 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto 7 straipsnyje yra nustatyta, kad imuniteto atsisakoma konkrečioje byloje (angl. *matter or case*).

4.4. Subjektai, kurie gali atsisakyti valstybės imuniteto

Antrajame šios disertacijos skyriuje buvo analizuoti subjektai, turintys teisę pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga ir nustatyti kriterijai, kuriuos turi tenkinti subjektas, galintis pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga. Tačiau kyla kitas aktualus klausimas, kas yra kompetentingas atstovauti minėtiems subjektams, kurie naudojami valstybės imuniteto apsauga, kai sprendžiamas valstybės imuniteto atsisakymo klausimas. Bendras principas, kad sutikimas paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai yra duodamas valstybės²³⁰, tai reiškia, kad subjektas, kuris naudojami valstybės imuniteto apsauga, gali ir

²²⁸ Prancūzijos Apeliacinis teismas. 1984 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises (S.E.E.E.) v République Socialiste Fédérale de Yougoslavie* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=119>.

²²⁹ JAV Aukščiausias Teismas. 1950 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Fogarty v. USA* byloje No. 6 340 U.S. 8 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/340/8/case.html>>.

²³⁰ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 377.

atsisakyti šios apsaugos, tačiau bet kuriuo atveju jis turi būti įgaliotas valstybės.

2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto pasakyta, kad valstybė gali atsisakyti imuniteto, tačiau detaliau nėra nurodyta, koks konkretus subjektas turi veikti valstybės vardu, kad toks valstybės imuniteto atsisakymas būtų laikomas tinkamu ir sukeliančiu teisinės pasekmės užsienio valstybės teisme. Nacionaliniuose valstybės imunitetą reglamentuojančiuose teisės aktuose, tokiuose kaip 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte, taip pat nėra konkrečių nuostatų, konkretinančių valstybės vardu veikiančių subjektų, tačiau galioja bendras principas, kad tinkamai akredituotas diplomatinės misijos vadovas, pavyzdžiui, ambasadorius, gali atšaukti valstybės imunitetą civiliniame procese, o bylą nagrinėjantis teismas turi pripažinti, kad šio valstybę atstovaujančios subjekto išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas yra tinkamas.

Taigi nacionaliniams teismams paliekama pareiga įsitikinti, kad valstybės imuniteto netaikymo prašantis subjektas turi teisę pateikti tokį prašymą ir jis tinkamai įgaliotas atstovauti valstybei. Paprastai tokie subjektai yra ambasadoriai. Tačiau ne visais atvejais ambasadoriaus išreikšta valia atsisakyti taikyti valstybės imunitetą yra absoliutus pagrindas nagrinėti bylą užsienio valstybės teisme, bet kuriuo atveju valstybės atstovo valios išreiškimui taikomi bendrieji susitarimams privalomi principai. Taip pat pripažįstama, kad užsienio valstybę atstovaujantis teisininkas ar kitas valstybę atstovaujantis privatus subjektas, veikiantis valstybės vardu, taip pat gali atšaukti valstybės imuniteto taikymą²³¹. Šiuo atveju svarbu įsigilinti į atstovui duoto pavedimo turinį ir nustatyti, kokia apimtimi jis turi teisę atstovauti valstybę, ir ar jam suteikta teisė veikti valstybės vardu išreiškiant valstybės poziciją atšaukti valstybės imunitetą. Vienas iš esminių valstybės imuniteto atsisakymo elementų yra valstybės valia atšaukti imunitetą, todėl aiškios valios

²³¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 318.

nebuvimas, toks kaip netikslių formuluočių vartojimas, negali būti traktuojamas kaip imuniteto atsisakymas.

Kadangi valstybė savo interesams įgyvendinti pasirenka atitinkamus politinius darinius, tokius kaip valstybės institucijos arba įsteigiant savarankiškus subjektus (angl. *separate entity*), kuriems suteikia teisę veikti valstybės vardu, tame tarpe, pasinaudoti valstybės suteikiama valstybės imuniteto apsauga. Todėl svarbu išsiaiškinti, kas yra kompetentingas išreikšti poziciją dėl atšaukiamo valstybės imuniteto tokių savarankiškų subjektų veikloje. Bendra idėja yra ta, kad jeigu savarankiškam subjektui valstybė deleguoja dalį jai priskiriamų funkcijų įgyvendinimo, tai pati valstybė ir suteikdama tokią teisę, turi teisę atšaukti imunitetą. Tačiau ar pats subjektas, kuriam yra suteikiama teisė veikti valstybės vardu, gali savarankiškai įgyvendinti ir teisę atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos? Į šį klausimą atsakyti nelengva, kadangi nėra gausios valstybės imuniteto atsisakymo praktikos, o tuo labiau, kai tokį atsisakymą išreiškia savarankiškas subjektas, veikiantis valstybės interesais. Išieties taškas turėtų būti teismo įsitikinimas, kad subjektui yra suteikta teisė ne tik kad įgyvendinti valstybės funkcijas, bet ir atšaukti valstybės imunitetą. Pritaikius analogiją kaip tai yra nustatoma įgaliotų valstybėms atstovų atveju (pvz.: ambasadorių), subjektui suteikiamų funkcijų apimtis turėtų būti apibrėžta dokumentuose, kurių pagrindu jie įgyvendina valstybės deleguotas funkcijas.

Valstybės ir savarankiško subjekto, kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos ir kuriam taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir valstybei, atskyrimas yra labai svarbus imuniteto atšaukimo atveju. Atšaukiant valstybės imunitetą ne tik aktualu nustatyti, kad subjektas turi teisę naudotis valstybės imunitetu, bet kartu reikia išsiaiškinti, ar konkretus subjektas turi teisę atšaukti valstybės imunitetą. Vienas savarankiškas subjektas negali atšaukti kito savarankiško subjekto valstybės imuniteto, nors ir abu subjektai yra tinkamai įgalioti pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga²³². Tik aiškiai išreikštas

²³² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 318.

sutikimas atšaukti valstybės imunitetą gali būti laikomu tinkamu. Kaip pavyzdys gali būti laikomas 1955 m. JAV ir Irano pasirašyta sutartis²³³, kurios XI(4) punktas numato, kad valstybės imunitetas atšaukiamas tik susitariančių šalių įmonėms, tačiau jokių būdu negali būti atšaukiamas pačių susitariančių valstybių. Šis susitarimas aiškiai parodo, kad valstybė gali savo iniciatyva atšaukti valstybės imunitetą įmonei, veikiančiai valstybės vardu, kadangi pati valstybės imuniteto koncepcija kyla iš valstybės, kaip specifinio subjekto, apsaugos, todėl įsteigiant savarankišką subjektą suteikiamas valstybės imunitetas, bet ir kartu išlieka galimybė pačiai valstybei jį atšaukti.

Teismas *Prefecture of Voiotia*²³⁴ byloje teigė, kad „[kai] valstybė pažeidžia imperatyvias tarptautinės teisės normas, ji neturi teisės tikėtis, kad jai bus suteiktas imunitetas. Galiausiai, valstybė turi savarankiškai atsisakyti teisės į imunitetą“. Tarptautinė teisė nustato, kad numanomu valstybės imuniteto atsisakymu galima laikyti tik tokius valstybės veiksmus, iš kurių aiškiai ir nedviprasmiškai matomas valstybės ketinimas atsisakyti imuniteto²³⁵. Tokiu veiksmu būtų galima laikyti valstybės įstojimą į teismo procesą, su tikslu atšaukti valstybės imuniteto taikomą apsaugą. Atitinkama nuostata numatyta ir 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kuri dar nėra įsigaliojusi, tačiau gali būti vertinama kaip rekomendaciniai reikalavimai valstybės imuniteto taikymo klausimais. Turbūt svarbiausia spendžiant šį klausimą yra tai, kad ketinimą atsisakyti valstybės imuniteto būtų galima aiškiai nustatyti iš valstybės veiksmų. Imuniteto atsisakymas negali būti išreikštas abstrakčiai, todėl turi būti pagrįstas konkrečiais faktais, parodančiais valstybės ketinimą netaikyti jai imuniteto²³⁶. *Ferrini*²³⁷ byloje teismas

²³³ 1955 m. rugpjūčio 15 d. JAV ir Irano sutartis dėl bendradarbiavimo ekonominių santykių ir konsulinių teisių srityje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parstimes.com/law/iran_us_treaty.html>.

²³⁴ Graikijos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.

²³⁵ KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jhr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

²³⁶ *Ibid.*, p. 167.

²³⁷ Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija*. [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.qil->

valstybės veiksmus, kuriais pažeidžiamos *jus cogens* normos, įvertino kaip numanomą imuniteto atsisakymą, t. y., kad nustačius, jog valstybė pažeidė *jus cogens* normas, valstybė pati atsisako savo imuniteto šioje byloje. Vargu ar šis teismo argumentas galėtų tapti visuotinai priimtina tarptautine taisykle, kadangi sunkiai tikėtina, kad valstybė, kuri pažeidžia imperatyvią tarptautinę nuostatą, iš karto atsisako ir savo imuniteto.

4.5. Valstybės imuniteto atsisakymo būdai

Valstybės imuniteto atsisakymo būdai gali būti sąlyginai suskirstyti į dvi kategorijas: (1) aiškus arba tiesiogiai išreikštas (angl. *expressed waiver*) valstybės imuniteto atsisakymas, ir (2) numanomas valstybės imuniteto atsisakymas.

Aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas. Nėra detalaus apibrėžimo, ką reiškia aiškus arba tiesiogiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas, definicija nepateikta nei 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, nei nacionaliniuose teisės aktuose, tokiuose kaip 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas ir 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas. Tačiau pačių sąvokų, kuriomis apibūdinamas atsisakymas, lingvistinis aiškinimas leidžia manyti, kad toks valstybės imuniteto veiksmas, kuriuo ji atsisako valstybės imuniteto apsaugos, turi būti aiškiai suformuotas ir nekelti jokių abejonių užsienio valstybės teismui, t. y. turi būti pažodinis atsisakymas, išreikštas tarptautinėje sutartyje, susirašinėjimuose tarp valstybių arba pareiškimas teismo procese apie valstybės imuniteto atsisakymą. Pavyzdžiui, 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas tiesiogiai išreikštu sutikimu atsisakyti valstybės imuniteto laiko tik rašytinį susitarimą, t. y. tik tokia sutikimo forma gali būti laikomas aiškiai išreikšta valstybės valia, todėl susitarimo forma ir turinys bus vertinami pagal konkrečiam susitarimui taikomą teisę. O tuo tarpu 1976 m. JAV Valstybės

qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/.

imunitetų aktas ne tik kad nereikalauja rašytinės sutarties formos, bet kartu ir nurodo, kad sutikimas gali būti ir numanomas iš valstybės veiksmų, paliekant teismui įvertinti ir interpretuoti valstybės tikrąją valią.

Užsienio valstybė gali atšaukti savo valstybės imunitetą tokią nuostatą įtraukiant į tarptautinę sutartį, pasirašomą tarp dviejų ar daugiau valstybių, arba užsienio valstybė gali atšaukti imunitetą dvišale sutartimi, sudaryta tarp valstybės ir privataus asmens. Mokslininkas X. Yang išskiria tris elementus, kuriuos reikia įvertinti analizuojant susitarimą tarp šalių dėl valstybės imuniteto atsisakymo²³⁸. Pirmasis iš jų yra tai, kad aiškiu ir išreikštu valstybės imuniteto atsisakymu gali būti laikoma tik toks valstybės valios išreiškimas, kuris yra tikslus, specializuotas ir atitinkantis tikruosius valstybės ketinimus, o rašytinė forma nėra privalomas tokio susitarimo elementas. Tai reiškia, kad nacionaliniam teismui neturi kilti abejonių nei dėl pačios valstybės valios, nei dėl formos, kuria valstybė išreiškė savo valią atsisakyti valstybės imuniteto, išreiškimo. Antrasis, aiškus valstybės imuniteto atsisakymas turi būti traktuojamas siaurai ir visi neaiškumai sprendžiami valstybės naudai, neatsižvelgiant plečiamąjį konkrečių sąvokų vartojimą. Ir trečias elementas, kurį privalo įvertinti užsienio valstybės teismas, yra tiksli valstybės imuniteto atsisakymo turinio analizė. Tai susiję ne tik su vertimo iš užsienio kalbos problema, bet ir su ne visiškai tikslų formuluočių vartojimu. Formuluočių svarba yra esminė, todėl tik tinkamai išreikšta valstybės valia, tokia kaip „valstybė atsisako bet kokių teisių pasinaudoti valstybės imunitetu“ ar nurodant, kad „valstybės imuniteto atsisakoma dėl ginčų, susijusių su dabar esančiu turtu, arba ateityje atsirasiančio“²³⁹ arba „neatsaukiamas valstybės pareiškimas atsisakyti taikyti valstybės imunitetą teisme“²⁴⁰ gali užtikrinti tinkamą šio instituto vartojimą.

Kitas svarbus aspektas, ar šalies įstojimas į procesą gali būti suprantamas kaip aiškus valstybės ketinimas atsisakyti valstybės imuniteto

²³⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 319.

²³⁹ *Ibid.*, 321.

²⁴⁰ *National v. Congo, US 461 F.3d 936, 940 (S.D.N.Y.1989)*.

apsaugos. Po to, kai ginčas atsiduria teisme, valstybės imuniteto atisakymas gali būti išreikštas civilinio proceso metu. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 8 straipsnis yra skirtas sureguliuoti tuos atvejus, kada valstybė įstoja į civilinį procesą ir kada toks įstojimas gali būti laikoma tinkamu būdu atšaukti valstybės imunitetą. Yra du atvejai, kada valstybė negali reikalauti taikyti jai valstybės imuniteto: (1) kai pati valstybė inicijuoja civilinį procesą, ir (2) kai valstybė įstojo į civilinį procesą ar atliko kitą veiksmą, susijusį su ginču procese. Šiuo atveju valstybė turi įrodinėjimo pareigą, kad būtų pasiektas teismo įsitikinimas, kad valstybė, nors ir įstojo į procesą, bet skubiai ėmėsi veiksmų, kad galėtų pasinaudoti valstybės imunitetu. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 8 straipsnio 2 dalis dar aiškiau sukonkretina atvejus, kad negalima laikyti, kad valstybė sutiko su užsienio valstybės jurisdikcija. Pirmiausia tai yra tais atvejais, kai valstybė įstojimas į procesą yra paremtas tikslu išreikšti savo reikalavimą taikyti jai valstybės imunitetą ir kitas atvejais, kai valstybė patvirtina savo teisę į nuosavybę, kuri yra ginčo objektas. Taip pat valstybės sutikimu atsisakyti negali būti laikomi ir tie atvejai, kai valstybės atstovas dalyvauja teisme kaip liudytojas (2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 8 straipsnis 3 dalis).

Nelaikoma sutikimu paklusti užsienio valstybės teismo jurisdikcijai ir tie atvejai, kai užsienio valstybės atstovai neįgyvendina savo teisės įstoti į procesą, kuriame užsienio valstybė yra traukiama atsakovu (2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 8 straipsnio 4 dalis). Šis reikalavimas yra numatytas užtikrinti užsienio valstybės interesų apsaugą, kadangi priežastys dėl ko valstybė nedalyvauja civiliniame procese gali būti labai įvairios. Viena iš priežasčių gali būti valstybės atstovų abejonė, kad įstojus į procesą bus panaikintas valstybės imuniteto apsauga, todėl užsienio valstybės nedalyvavimas procese negali panaikinti valstybės imuniteto apsaugos²⁴¹. Bet kuriuo atveju, užsienio valstybė renkasi, ar jai tapti proceso šalimi kitos užsienio valstybės teisme, ir tik nuo jos apsisprendimo priklauso,

²⁴¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 381.

ar ji sutinka dėl imuniteto atšaukimo. Taigi valstybės atstovų neįstojimas į bylą negali būti traktuojamas kaip pasyvus sutikimas su užsienio valstybės jurisdikcija, todėl teismas turi būti aktyvus aiškindamasis valstybės ketinimus.

Numanomas valstybės imuniteto atsisakymas. Kaip ir aiškiau valstybės imuniteto atsisakymo atveju, taip pat nėra reglamentuoto ir numanomo valstybės imuniteto atsisakymo bei kokiais kriterijais vadovaujantis teismas turėtų vertinti, ar pakanka įrodymų nustatyti valstybės valiai atsisakyti imuniteto. Galima išskirti atvejus, kada valstybės veiksmai leidžia teismui įsitikinti valstybės ketinimu atšaukti imunitetą: (1) kai valstybė sutinka, kad ginčas būtų perduodamas nagrinėti arbitražė kitoje valstybėje; (2) kai valstybė sutinka, kad sutarčiai bus taikoma konkrečios užsienio valstybės teisė; (3) kai valstybė pateikia atsiliepimą (angl. *responsive pleading*) procese, tačiau jame neturi būti sąlygos dėl reikalavimo pasinaudoti valstybės imuniteto suteikiama apsauga. Byloje *Frolova*²⁴² JAV teismas pasisakė, kad „teismas retai kada nustato, kad užsienio valstybė atsisakė valstybės imuniteto, <...> kol nėra stiprių įrodymų, kad būtent toks buvo užsienio valstybės tikslas“. Teismo gilus įsitikinimas, pagrįstas svariais įrodymais, yra pagrindas laikyti numanomą valstybės imuniteto atsisakymą tinkamu ir nagrinėti bylą. Paprastai tokie numanomo imuniteto atšaukimo atvejai yra kai valstybės atstovai, dalyvaudami civiliniame procese, savo veiksmais leidžia teismui pagrįstai manyti, kad valstybė ketina dalyvauti civiliniame procese kaip atsakovas, todėl savo valia paklūsta užsienio valstybės jurisdikcijai.

Arbitražo išlyga, kaip valstybės imuniteto atsisakymas, nebus nagrinėjama, kadangi tai nepatenka į šio tyrimo objektą. Todėl detalesnės analizės reikalauja tie atvejai, kai valstybės atstovai dalyvauja civiliniame procese ir kokiais atvejais toks dalyvavimas gali reikšti valstybės sutikimą, kad byla būtų nagrinėjama užsienio valstybės teisme. Pagrindinis klausimas, kurį kelia mokslininkė H. Fox, yra kiek pažengęs turi būti civilinis procesas, kad valstybė būtų laikoma davusi netiesioginį sutikimą atsisakyti valstybės

²⁴² JAV Apeliacinis teismas. 1985 m. gegužės 1 d. sprendimas *Frolova v. USSR* byloje No. 83-1451 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://openjurist.org/761/f2d/370/frolova-v-union-of-soviet-socialist-republics>>.

imuniteto²⁴³. Kaip buvo nurodyta anksčiau, tinkamu netiesioginiu valstybės imuniteto atsisakymu laikomas ir tas atvejis, kai valstybė pateikia atsiliepimą procese, tačiau jame neturi būti įtraukta sąlyga dėl reikalavimo pasinaudoti valstybės imuniteto suteikiama apsauga. Teismai linkę terminą „atsiliepimą“, kaip valstybės pareiškimą apie dalyvavimą procese, vertinti siaurai, ir viskas, kas nepatenka į tokio apibrėžimo sritį, nelaikyti tinkamai išreikštu numanomu valstybės imuniteto atšaukimu²⁴⁴. Apkritai, jeigu užsienio valstybė arba savarankiškas subjektas, įgaliotas veikti valstybės vardu, nedalyvauja procese bei nepateikia jokio atsiliepimo į ieškinį, negalima kalbėti apie netiesioginį valstybės imuniteto atsisakymą. Taip pat, nepriklausomai nuo to, kiek dokumentų yra pateikusi valstybė civiliniame procese, tol, kol nėra pateikto atsiliepimo, tol valstybės imunitetas lieka galioti²⁴⁵.

4.6. Ar *jus cogens* normų pažeidimas yra prielaida taikyti numanomą valstybės imuniteto atsisakymą?

Kaip specifinis numanomas valstybės imuniteto atsisakymo atvejis gali būti analizuojamas imperatyvių svarbiausių tarptautinės teisės saugomų vertybių (lot. *jus cogens*) pažeidimo atvejis.

Valstybių tarpusavio ryšiai yra grįsti lygybės ir pagarbos viena kitos suverenitetui principu, todėl visos tarptautinės bendruomenės nustatytos taisyklės yra privalomos tik tuo atveju, jeigu valstybės įsipareigoja jų laikytis. Kai valstybė pažeidžia imperatyvias *jus cogens*, ji peržengia ribas, nustatytas tarptautinės bendruomenės. Tokiu atveju, ji netenka privilegijų, suteikiamų valstybėms²⁴⁶. Nacionaliniams teismams reikia spręsti klausimą, ar konkrečiu atveju taikyti valstybės imunitetą, o galbūt atsirado prielaidos, leidžiančios

²⁴³ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 329.

²⁴⁴ *Ibid.*, p. 329.

²⁴⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 330.

²⁴⁶ NOWOSIELSKI, R. *State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 kovo 16 d.]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>.

riboti valstybės imunitetą. Galima išskirti tokius *jus cogens* normų pažeidimo ir valstybės imuniteto taikymo santykius:

1. valstybės imuniteto taikymas esant *jus cogens* normų pažeidimui;

2. *jus cogens* pažeidimas automatiškai panaikina valstybės imunitetą be valstybės valios.

Valstybės imuniteto taikymas esant jus cogens normų pažeidimui. Vadovaujantis nuostata, kad valstybės imunitetas yra fundamentali valstybės teisė, suteikianti galimybę valstybei naudotis imunitetu net ir *jus cogens* normų pažeidimo atveju, matomas akivaizdus valstybių suverenios lygybės principo dominavimas, kuriam tarptautinė bendruomenė suteikia didesnę prioritetą prieš teritorinės jurisdikcijos principą²⁴⁷. Reikšmingas sprendimas 2010 m. spalio 20 d. buvo priimtas byloje *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany*²⁴⁸, kurioje Lenkijos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą, susijusią su tarptautiniais nusikaltimais, t. y. nusikaltimu žmoniškumui ir karo nusikaltimu, dėl kurių ieškovas patyrė didelę žalą ir prašė kompensacijos. Byloje buvo nustatyta, kad Szcecyń kaime karinių veiksmų atlikimas, lėmęs ieškovo sužalojimą, buvo nusikaltimas žmoniškumui ir karo nusikaltimas, t. y. valstybė pažeidė *jus cogens* normas. Šiame sprendime teismas teigė, kad tarptautinė teisė nenumato išimties iš valstybės imuniteto taisyklės, kad imunitetas gali būti ribojamas nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų atveju²⁴⁹, todėl imunitetas Vokietijai buvo pritaikytas, o kompensacija nukentėjusiajam už patirtą žalą nepaskirta. Teismas nekėlė vertybinio klausimo, ar pažeistos *jus cogens* normos, šiuo atveju – žmogaus teisės, tarptautinės bendruomenės gali būti pripažįstamos kaip svarbesnė vertybė nei pritaikytas valstybės imuniteto principas. Teismas šioje byloje taip

²⁴⁷ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

²⁴⁸ Lenkijos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.eui.eu/Projects/CentreForJudicialCooperation/Documents/2012-05-25-26/Natoniewski2010\(SCjudgement\)PYIL2010.pdf](http://www.eui.eu/Projects/CentreForJudicialCooperation/Documents/2012-05-25-26/Natoniewski2010(SCjudgement)PYIL2010.pdf)>.

²⁴⁹ CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.

pat nekėlė klausimo, ar pritaikius valstybės imuniteto apsaugą nebus pažeidžiama ieškovo teisė į teismą, garantuojamą EŽTK. Kita byla, taip pat susijusi su reikalavimais atlyginti žalą, padarytą karo nusikaltimais, yra *Jones*²⁵⁰, kurioje JK Lordų Rūmai, nors ir pripažinę, kad žmogaus teisių pažeidimai yra priskiriami prie *jus cogens* normų pažeidimo, taip pat pritaikė valstybės imunitetą Saudo Arabijos Karalystei, įvertinęs valstybės imunitetą kaip paprotinę tarptautinės teisės nuostatą, kuri nedaro išimčių *jus cogens* normų pažeidimo atveju.

Automatiškai išnykstantis valstybės imunitetas jus cogens normų pažeidimo atveju. Ši pozicija, kad valstybės imunitetas netenka galios automatiškai, kai yra pažeidžiama *jus cogens* norma, grindžiama jau anksčiau aptartu normų hierarchijos principu²⁵¹, kuris sako, kad *jus cogens* norma turi viršenybę prieš tokias normas, kurioms toks statusas nesuteikiamas. Valstybės imuniteto reikalavimas nėra priskirtas *jus cogens* normoms, todėl pagal svarbą normų hierarchijoje pirmenybė suteikiama *jus cogens* normoms, o tai reiškia, kad ši norma turi viršenybę prieš valstybės imuniteto taikymą jos pažeidimo atveju. Tokia pozicija buvo išreikšta ir byloje *Al-Adsani*²⁵², kurioje teismas teigė, kad „kilus konfliktui, kuri norma – *jus cogens* ar kita tarptautinės teisės norma – turi viršenybę, turi būti taikoma *jus cogens*. To pasekmė yra ta, kad

²⁵⁰ JK Lordų Rūmai. 2006 m. birželio 14 d. *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.interights.org/document/101/index.html>>.

²⁵¹ Normų hierarchijos teorija numato, kad teisės normų hierarchijoje *jus cogens* normoms suteikiama didesnė reikšmė negu kitoms normoms. Normų hierarchijos taikymas buvo atskleistas *Al-Adsani* byloje, kurioje teismas nors atsisakė taikyti valstybės imunitetą valstybei, tačiau išdėstė reikšmingą poziciją, kad remiantis normų hierarchijos teorija, valstybės juridikcinis imunitetas panaikinamas, kai valstybė pažeidžia žmogaus teises saugančias normas, kurios laikomos imperatyviomis tarptautinės teisės normomis, t. y. *jus cogens*. Vienas iš argumentų, kildinamų iš normų hierarchijos principo, nustato, kad, dėl tos priežasties, jog valstybės imunitetas tarptautinės bendruomenės nepriskiriamas prie *jus cogens* normų, jam nesuteikia galimybės nurungti hierarchijoje aukščiau esančios *jus cogens* normos. Galiausiai *jus cogens* norma turėtų visada turėti viršenybę ir valstybės imuniteto turėtų būti atsisakoma *jus cogens* normos pažeidimo atveju. *Al-Adsani* byla leidžia daryti išvadą, kad valstybės imunitetas, kuris nėra *jus cogens* norma, normų hierarchijoje turi mažesnę galią, todėl pirmenybę jį konkurencijos atveju turi būti teikiama *jus cogens* normoms (TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 209 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>).

²⁵² EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Al-Adsani v Jungtinė Karalystė* byloje Nr. 35763/97 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20(1).pdf)>.

kita tarptautinės teisės norma turi būti netaikoma“. Toks teismo sprendimas sukelia nevienareikšmiškas pasekmes valstybės imuniteto klausimo sprendimui, o tai reiškia, kad sudaroma galimybė nukentėjusiajam reikalauti atlyginti žalą iš valstybinio turto (įskaitant ir ambasadų valdomą turtą) vien tik vadovaujantis normų hierarchijos principu, kad būtų išsaugotas stabilumas tarptautinėje bendruomenėje ir tarptautiniuose santykiuose²⁵³.

Kitas argumentas už imuniteto apribojimą yra susijęs su neigiamomis pasekmėmis, jeigu nacionalinis teismas pritaiko valstybės imunitetą *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Ferrini* byloje kasacinis teismas nurodė, kad nacionalinis teismas, atsisakęs savo jurisdikcijai priskirti bylą, kurioje valstybė kaltinama *jus cogens* normų pažeidimu, bendrininkauja su valstybe, padariusia šį tarptautinį nusikaltimą. Negana to, kad valstybė bus laikoma bendrininkaujančia su *jus cogens* normas pažeidusia valstybe, kartu ji bus vertinama kaip skatinanti atlikti tarptautinės bendruomenės griežtai smerkiamus veiksmus²⁵⁴. Dar vienas argumentas, kodėl valstybės imunitetas galėtų būti netaikomas pažeidus privalomą tarptautinę normą, buvo išreikštas byloje *Prefecture of Voiotia*²⁵⁵, kurioje teismas teigė, kad „imuniteto pripažinimas valstybei, pažeidusiai imperatyvias tarptautinės teisės normas, suteiktų nacionaliniam teismui teisę atlikti veiksmus, prieštaraujančius tarptautinės teisės viešajai tvarkai“. Tačiau vargu ar šie argumentai yra labai svarūs, kadangi įrodyti teismo valstybės aktyvų dalyvavimą minėtuose nusikaltimuose būtų labai sudėtinga, o be to, kaip jau buvo pasakyta anksčiau, valstybės imunitetą reglamentuojančios nuostatos yra procesinės prigimties, kurios neturi prejudicinių galių vertinant teisės klausimus²⁵⁶, todėl teismas, pritaikydamas valstybės imunitetą, nesprendžia, ar kaltinama valstybė padarė

²⁵³ KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2013 kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ Graikijos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.

²⁵⁶ KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2013 kovo. 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

imperatyvias tarptautines normas pažeidžiantį nusikaltimą, o tik įvertina, ar yra prielaidos valstybės imuniteto taikymui.

Verta paminėti teisės moksle aptinkamą nuomonę, kad valstybės veiksmai, kuriais pažeidžiamos *jus cogens* normomis apsaugotos vertybės, negali būti vertinami kaip *acta jure imperii*, kadangi valstybė negali sulaužyti tarptautinės bendruomenės, kurios dalis yra ir pati, nustatytų vertybių, apsaugančių jų pačių interesus. Vadovaujantis šia nuomone, nustačius *jus cogens* normos pažeidimą, valstybei neturėtų būti suteikiamas imunitetas, kaip tai yra ir komercinių sandorių pažeidimo atveju. Autorės nuomone su šiuo argumentu negalima sutikti besąlygiškai, kadangi imperatyvios tarptautinės nuostatos pažeidimas savaime nepakeičia pačių valstybės veiksmų, paneigiant, kad jie buvo ne *acta jure imperii*. Kaip ir taikant komercinių sandorių pažeidimo atveju, ne valstybės, kaip suvereno, statusas nulemia valstybės imuniteto ribojimą, bet veiksmų, dėl kurių kyla pažeidimas, pobūdis. Tokiu atveju, jeigu jau *jus cogens* normas pažeidžiantys veiksmai nepatenka į suvereno atliekamų veiksmų kategoriją, tada ir imunitetas neturi būti suteikiamas, kaip tai yra ir tuo atveju, kai valstybė dalyvauja komerciniuose sandoriuose²⁵⁷.

Kitas teismų formuojamos praktikos argumentas, kodėl normų hierarchijos principu negalima remtis sprendžiant, ar valstybė gali būti laikoma tinkamu atsakovu *jus cogens* normų pažeidimo atveju, yra valstybės imuniteto procesinis pobūdis. Pasak TTT byloje *Vokietija v. Italija*, jurisdikcinis imunitetas yra iš prigimties procesinė norma, todėl nacionalinis teismas, sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą, išsprendžia tik procesinio pobūdžio reikalavimą, tačiau nenagrinėja ginčo iš esmės²⁵⁸. Teismas taip pat nurodė, kad *jus cogens* normų pažeidimas savaime nereiškia valstybės imuniteto praradimo ar atsisakymo. Iš to seka svarbi išvada, kad valstybės

²⁵⁷ *Ibid.*

²⁵⁸ TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 211 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.

imuniteto nuostatos, būdamos procesinio pobūdžio, negali būti lyginamos normų hierarchijoje su kitomis materialinio pobūdžio normomis.

V. DARBO SANTYKIŲ IŠIMTIS

5.1. Bendrieji darbo santykių išimties taikymo klausimai

Valstybės imunitetą analizuojančio mokslininko X. Yang teigimu, tai pati sudėtingiausia valstybės imuniteto taikymo sritis, kadangi apima daugybę probleminių tarptautinio civilinio proceso normų, kurios turi būti taikomos kartu su esminėmis nacionalinės darbo teisės normomis²⁵⁹. Dažniausiai valstybės imuniteto klausimas iškyla su darbo santykiais susijusiose situacijose, kai darbuotojas paduoda į teismą užsienio valstybę, kuri įdarbino darbuotoją diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje, įsikūrusioje jurisdikciją turinčio teismo valstybės teritorijoje. Šios bylos yra dažniausiai pasitaikančios teismų praktikoje, todėl jų pagrindu ir formuojama dar viena išimtis iš valstybės imuniteto, pagrįsta valstybės dalyvavimu privatinės teisės reguliuojamoje srityje. 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto I skyrius ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto III skyrius yra skirti reguliuoti išimtims iš jurisdikcinio valstybės imuniteto, todėl toliau bus aptariama dar viena tarptautinėje paprotinėje teisėje suformuota taisyklė – išimtis iš valstybės imuniteto su darbo santykiais susijusiuose ginčiuose²⁶⁰.

Galioja bendras principas, kad darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*, todėl jurisdikcinis imunitetas valstybei, kuri šiuo atveju yra darbdavys, netaikomas. Šioje vietoje susiklosto keli labai aktualūs teisiniai santykiai, turintys įtakos jurisdikcinio valstybės imuniteto reglamentavimui. Pirmiausia, darbuotojas, kuris patyrė neigiamus iš darbo santykių kilusius padarinius, siekia apginti savo pažeistas teises ir reikalauja, kad darbdavys – užsienio valstybė²⁶¹ – atlygintų jo patirtą žalą ar kitaip patenkintų jo teisėtą reikalavimą, pavyzdžiui, atleistas darbuotojas siekia būti grąžinamas į darbą.

²⁵⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 132.

²⁶⁰ Šioje disertacijoje patogumo tikslais įsivedama ir sutrumpinta sąvoka „darbo santykių išimtis“, kuri reikš tą patį, kad taikoma išimtis iš valstybės imuniteto su darbo santykiais susijusiuose santykiuose, todėl tekste bus aptinkamos abi sąvokos.

²⁶¹ Toliau šiame tekste užsienio valstybė, kuriai kaip darbdaviui yra keliami reikalavimai civilinėje byloje, bus įvardijama kaip „valstybė-darbdavys“.

Antras santykių subjektas yra užsienio valstybė, kuri yra valstybė-darbdavys, tačiau kaip specialus tarptautinių teisinių santykių subjektas, siekia išlaikyti savo suverenitetą bei užkirsti kelią užsienio valstybės institucijų kišimuisi į valstybės funkcijų įgyvendinimą. Ir trečias šių santykių subjektas yra jurisdikciją nagrinėti šiuos darbo ginčus turintis teismas, kuris siekia įvertinti, ar šioje byloje yra sąlygos taikyti darbo santykių išimtį iš valstybės imuniteto bei atsakius į šį klausimą teigiamai, teismui kyla pareiga remiantis taikytinos teisės reikalavimais, tinkamai išspręsti ginčą. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad nacionalinis teismas ne tik kad turi įgyvendinti teisingumą konkrečioje byloje, bet atsižvelgiant į tai, kad viena iš proceso šalių yra valstybė, teismui yra keliami užduotis ir nepažeisti valstybių tarpusavio santykių. Visos šios aplinkybės lemia valstybės imuniteto taikymo problematiką iš darbo santykių kylančiuose ginčiuose.

Verta prisiminti, kad valstybės imuniteto klausimo išsprendimas yra proceso teisės klausimas, kuris turi būti išspręstas pradinėje proceso stadijoje, tačiau atsisakius taikyti valstybės imunitetą valstybei-darbdaviui dar jokių būdų nereiškia, kad teismas pasisakė ir dėl bylos faktinių aplinkybių bei išsprędė bylą iš esmės. Teismas, nors ir pritaikęs darbo santykių išimtį konkrečioje byloje ir savo jurisdikcijos apimtyje nusprendęs nagrinėti bylą, kiekvienu konkrečiu atveju tiria byloje pateiktus įrodymus ir vertina faktines aplinkybes, todėl darbuotojo ieškinys valstybės-darbdavio atžvilgiu, priklausomai nuo susiklosčiusio ginčo, gali būti atmestas kaip neteisėtas ir nepagrįstas, todėl jokių pasekmių valstybei-darbdaviui nesukels. Tačiau jeigu darbuotojo ieškinys būtų pripažintas pagrįstu ir teismas jį patenkintų, įpareigojant valstybę-darbdavį atlikti tam tikrus veiksmus, pavyzdžiui, priteisiant pinigų sumą kaip kompensaciją, tada vėl būtų susiduriama su teismo sprendimo vykdymo problema, kadangi valstybė taip pat naudojasi valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio teismo sprendimų vykdymo²⁶².

²⁶² Apie valstybės imuniteto apsaugą nuo užsienio teismo sprendimų vykdymo analizuojama šios disertacijos 7 skyriuje.

Darbuotojo nuolatinės gyvenamosios vietos, pilietybės reikalavimai, taip pat vieta, kurioje darbo sutartis buvo sudaryta ir vykdoma, tam tikrais atvejais būna svarbūs kriterijai sprendžiant darbo sutarties išimties taikymą, tačiau jie negali būti laikomi esminiais kriterijais, nulemiančiais teismo jurisdikciją nagrinėti ginčą. Kaip teigia mokslininkas X. Yang, tai yra tik pradiniai kriterijai (angl. *threshold requirements*). Kai teismas nustatys, kad minėti reikalavimai yra tenkintini ir jis turi jurisdikciją nagrinėti iš tokių santykių kylantį ginčą, toliau teismas turės analizuotis darbo santykius, ar jie yra susiję su užsienio valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimu. Teismas taip pat turi gilintis į darbo sutarties sudarymo prigimtį, vertinant, kad tai *acta jure gestionis* prigimties veiksmas, tačiau valstybės-darbdavio statusas neleidžia į šį susitarimą žvelgti kaip tarp bet kurių kitų subjektų sudaromą sandorį. Todėl esminis elementas, kurį teismas vertina darbo išimties taikymo atveju yra ne pačios darbo sutarties sudarymo faktas ir aplinkybės, bet su darbo sutartimi atliekamų funkcijų atitiktį *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*²⁶³.

Darbo santykiai ypatingi tuo, kad juose viena šalis visada yra tik fiziniai asmenys. Sprendžiant su darbo išimtimi susijusius klausimus, labai svarbu nustatyti, kaip šiame kontekste suprantamas darbuotojas. Analizuojami teisės aktai bei teismų praktika pirmiausiai galimybę paduoti užsienio valstybę į teismą sieja su pilietybės turėjimu, t. y. kiekviena valstybė siekia užtikrinti savo piliečių, dirbančių teismo valstybės teritorijoje, interesų, susijusių su darbo santykiais, apsaugą.

Kitas svarbus klausimas yra valstybės jurisdikcija nagrinėti ginčus, susijusius su darbo santykiais. Tiek 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, tiek 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato, kad teismo jurisdikcijai nustatyti būtina sąlyga yra ta, kad darbas turi būti atliekamas teismo valstybės teritorijoje (1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 5(1) dalis ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų

²⁶³ Svarbu pažymėti, kad ginčą sprendžiantis teismas iš esmės negali kištis į užsienio valstybės vykdomų suverenų valdžios funkcijų įgyvendinimą, todėl negali vertinti ir darbo sutarties pagrindu atliekamų darbo funkcijų reikšmės užsienio valstybei. Teismas šiuo atveju vertina tik tai, ar su darbo sutartimi susiję santykiai gali būti įvardinami kaip *acta jure imperii*. Nustačius šį faktą, valstybės imunitetas turi būti suteikiamas nepriklausomai nuo privatinės darbo santykių sutarties prigimties.

turto imuniteto 11(1) dalis). Vieta, kurioje atliekamas darbas, turi sutapti su teismo valstybės teritorija, ir tai lemia teismo kompetenciją nagrinėti konkretų ginčą. Apibendrinant galima pasakyti, kad darbo santykių išimties taikymui yra svarbu nustatyti jurisdikcinį teritorinį ryšį su teismo valstybės teritorija, kuris paprastai yra faktinis darbo funkcijų atlikimas teismo valstybėje.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai darbo sutartis sudaroma ir dalis darbo atliekama vienoje valstybėje, o kita dalis – kitoje. Tokiu atveju kyla klausimas, kuris teismas turės jurisdikciją nagrinėti šį ginčą. 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato, kad teismui nustatyti jurisdikciją pakanka, kad tik dalis darbo būtų atliekama teismo valstybės teritorijoje. Šioje konvencijoje siekiama apsaugoti darbuotojo interesus toje valstybėje, kurioje jis tiesiogiai įgyvendino darbo funkcijas. Taigi kriterijus, kuris leidžia nustatyti teismo jurisdikciją nagrinėti iš darbo santykių kylančius ginčus, yra faktinis darbo funkcijų atlikimas.

Individualioje darbo sutartyje šalys gali susitarti tiek dėl sutarčiai taikytinos teisės, tiek tam tikrais atvejais, ir dėl jurisdikcijos²⁶⁴. Tokią sąlygą numato ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(1) dalis, kad šalys gali „susitarti kitaip“. Šiame kontekste „susitarti kitaip“ reiškia, tai, kad darbo sutartyje darbuotojas ir valstybė-darbdavys gali susitarti dėl jurisdikcijos, jeigu kiltų ginčas iš sutarties, todėl susitarimo dalykas galėtų būti jurisdikciją nagrinėti ginčus turinčiu teismu paskirti valstybės-darbdavio nacionalinį teismą. Taip pat, šalys sudarydamos arbitražinį susitarimą, gali ginčą perduoti nagrinėti arbitražui. 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto taip pat suteikia teisę darbo santykių šalims susitarti dėl jurisdikcijos, tačiau reikalauja atsižvelgti į teismo valstybės nacionalinės teisės imperatyvius reikalavimus.

²⁶⁴ 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL, 2001, L 12) ("Briuselis I") 21 str. numato, kad reglamente numatytų nuostatų galima nesilaikyti tik pagal susitarimą, kuris: 1. sudaromas po to, kai kyla ginčas, arba 2. leidžia darbuotojui iškelti bylą teismuose, kituose nei nurodyti šioje dalyje.

[interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948>.

Yra ir kitų specialių sąlygų, numatytų nacionaliniuose teisės aktuose, kurių egzistavimas nulemia teismo valstybės jurisdikciją. Pavyzdžiui, 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas numato, kad būtina sąlyga taikyti išimtį iš valstybės imuniteto yra rašytinės darbo sutarties buvimas, todėl JK teismų praktikoje yra tokių atvejų, kada teismas atsisakė nagrinėti bylą dėl darbo skelbime numatytos rasinės diskriminacijos vien tuo pagrindu, kad tik darbo sutarties sudarymas leidžia taikyti darbo santykių išimtį iš valstybės imuniteto. Skirtinga užsienio šalių praktika, reguliuojant darbo santykius bei darbo sutarties sudarymo formą, lemia tai, kad 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto nėra pasisakyta apie tai, kokia forma darbo sutartis turėtų būti sudaroma, kad teismas galėtų pritaikyti darbo santykių išimtį. Galima apibendrintai pasakyti tai, kad šios išimties taikymui yra būtina, kad darbo santykiai būtų prasidėję ir šalys būtų susitarusios dėl darbo funkcijų, tačiau pačios sutarties formos klausimas yra paliekamas reguliuoti kiekvienos valstybės nacionalinei teisei.

Paskutinis aspektas, kurį reikia įvertinti analizuojant nacionalinio teismo kompetenciją nagrinėti ginčą, yra valstybės-darbdavio subjektiškumas. Darbdavys negali būti darbo teisės subjektu nebūdamas teisės subjektu, neatitikdamas bendrojo teisinio subjektiškumo reikalavimų²⁶⁵. Užsienio valstybė-darbdavys darbo santykiuose gali dalyvauti per diplomatinę atstovybę ar konsulinę įstaigą kitos valstybės teritorijoje, todėl šiuos santykius ir valstybės deleguotas funkcijas identifikuoti sąlyginai paprasta. Tačiau tam tikrais atvejais, valstybė-darbdavys kitos valstybės teritorijoje darbo santykius gali sukurti per specialias valstybės įsteigtas agentūras ar įstaigas, įgyvendinančias valstybės komercinius, informacinius, ekonominius ar kitokius interesus užsienio valstybėje, dėl kurių subjektiškumo ne visada yra aišku. Bet kuriuo atveju, visada reikia įvertinti tokio valstybės įsteigto subjekto atliekamų funkcijų pobūdį bei valstybės deleguotų funkcijų apimtį, t. y.

²⁶⁵ NIKITINAS, V. Darbdavys kaip darbo teisės subjektas Lietuvos Respublikoje bei užsienio valstybėse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 25(17), p. 98–105 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3646/3438>>.

įvertinti subjekto gebėjimą įgyvendinti savo teises ir pareigas. Atsižvelgiant į tai, savarankiškas subjektas, kaip įdarbinanti institucija, gali būti suprantama dvejopai: 1) kaip bet kuris kitas subjektas, kuris gali tapti darbdaviu; 2) kaip specifinis užsienio valstybės tikslus įgyvendinantis subjektas teismo valstybėje. Taip pat, darbdaviu gali tapti ir tarptautinė organizacija, turinti būstinę teismo valstybėje²⁶⁶.

5.2. Komercinės išimties ir darbo santykių išimties taikymo palyginimas

Anksčiau aptartos komercinės išimties atveju, komercinio ar privatinio pobūdžio sandorio prigimtis tapo imuniteto taikymo kriterijumi. Tai reiškia, kad jeigu valstybė gali dalyvauti sandoryje lygiais pagrindais kaip ir bet koks kitas subjektas („privataus asmens taisyklė“), valstybė turi paklusti kitos valstybės teismo jurisdikcijai. Valstybės statusas jau nebėra esminis kriterijus lemiantis valstybės imuniteto taikymą, kai ginčas yra kilęs iš komercinio sandorio, todėl visais atvejais analizuojama, ar valstybės veiksmai yra *acta jure gestionis*, ar *acta jure imperii*. *Acta jure gestionis* atveju valstybės imunitetas nesuteikiamas, o *acta jure imperii* – teismo valstybė apriboja savo jurisdikciją ir pritaiko valstybės imunitetą. Tačiau ar ta pati taisyklė gali būti pritaikyta darbo santykių išimties atveju?

Akivaizdu, kad sudaryti darbo sutartį ir samdyti darbuotojus gali bet kuris fizinis, juridinis asmuo ir valstybė, todėl vadovaujantis komercinės valstybės imuniteto išimties suformuota „privataus asmens taisyklė“, reikėtų, kad bet kuri valstybės-darbdavio sudaryta darbo sutartis visais atvejais reikš valstybės imuniteto pabaigą. Tačiau toks šių santykių reguliavimas negalėtų būti pateisinamas, kadangi priimančiose valstybėse diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose įdarbinami ne tik tos valstybės piliečiai, bet ir priimančios valstybės piliečiai bei kiti asmenys, kurie darbo santykiais yra susiejami su užsienio valstybe ir vykdo jos įgaliojimus. Autorės nuomone, pats

²⁶⁶ Šioje disertacijoje nebus analizuojamas tarptautinių organizacijų imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos, todėl siekiant daugiau pasigilinti į šią temą, verta susipažinti su H. Fox knygoje „The Law of State Immunity“ 19 skyriuje pateiktu detaliu tarptautinių organizacijų imuniteto vertinimu.

darbo sutarties sudarymo faktas negali būti pagrindu taikyti darbo sutarties išimtį. Būtent atliekamų darbinių funkcijų specifiškumas (valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimas), nulemtas valstybės specialaus statuso, ir lemia darbo santykių su valstybe išskirtinumą. Darbo santykių tikslas tampa esminiu elementu, nulemiančiu valstybės imuniteto taikymą arba atsisakymą taikyti su darbo sutartimi susijusiame ginče²⁶⁷. Tai reiškia, kad valstybės specialus statusas nulemia darbo santykių išimties ribojimą ir tam tikrais atvejais valstybės imunitetas turi būti suteikiamas be išimties. Taigi galime pastebėti, kad riboto valstybės imuniteto doktrina darbo santykių išimties taikymo atveju iš principo taikoma remiantis priešingais kriterijais nei komercinė išimtis: 1) komercinės išimties atveju buvo pereita nuo valstybės statuso prie atliekamų veiksmų vertinimo, o tuo tarpu darbo santykių išimties taikymo pagrindas vis dar išlieka valstybės, kaip specialaus subjekto, statusas sudarant darbo sutartį; 2) komercinė išimtis nustatoma remiantis sandorio prigimties testu, o darbo santykių išimtis – sandorio tikslo.

Galima paminėti, kad 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto III skyrius numato, kad komercinės išimties nuostatos netaikomos darbo santykių išimties atveju. Tai labai aiškiai parodo, kad šios abi išimtys yra savarankiškos ir nepriklauso viena nuo kitos, todėl taikomos skirtingos taisyklės.

5.3. Skirtingi darbo santykių išimties taikymo modeliai

Analizuojant teisės doktriną, nacionalinių teismų sprendimus bei valstybės imunitetą reglamentuojančius nacionalinius aktus, galima pastebėti, kad yra trys požiūriai į darbo santykių išimties taikymą²⁶⁸. Pirmas požiūris yra toks, kad visais atvejais darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis* ir todėl jurisdikcinis imunitetas valstybei-darbdaviui, netaikomas. Šiuo atveju, visiškai nėra svarbu, kad darbuotojo atliekamos darbo funkcijos yra susijusios su

²⁶⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 133.

²⁶⁸ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p. 77.

diplomatinės ar konsulinės misijos įgyvendinimu. Remiantis antruoju požiūriu, valstybės imuniteto apsauga suteikiama valstybėms-darbdaviams visuose ginčiuose, susijusiuose su darbuotojo atliekamų užsienio valstybės suverenių galių įgyvendinimu ar darbuotojui vykdant diplomatinę, konsulinę tarnybą. Trečias požiūris į darbo santykių išimties taikymą yra pagrįstas aiškiu darbo santykių skirstymu į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* veiksmų atlikimą, todėl kiekvienu konkrečiu atveju vertinamas santykių pobūdis.

Remiantis šiais teismų praktikoje suformuotais požiūriais, galima išskirti tris modelius, kaip gali būti vertinami darbo santykiai su valstybe²⁶⁹.

5.3.1. I modelis: darbo sutartis yra laikoma *acta jure gestionis*

Principas, leidžiantis visus su darbo sutartimi susijusius santykius priskirti valstybės *acta jure gestionis*, yra įtvirtintas 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(1) dalyje, kuri numato, kad jeigu valstybės nesusitaria kitaip, valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra susijęs su darbo sutartimi, sudaryta valstybės-darbdavio ir asmens dėl darbo, kuris yra ar bus visiškai ar iš dalies atliekamas kitos valstybės teritorijoje. Taip pat 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 5 str. 1 dalyje numatyta, kad susitariančioji valstybė negali reikalauti imuniteto nuo kitos susitariančiosios valstybės teismo jurisdikcijos, jeigu ginčas kilo iš darbo sutarties tarp valstybės ir asmens, kai darbas turi būti atliktas teismo vietos valstybėje.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte taip pat įtvirtintas šis modelis, todėl JAV teismai darbo sutartį traktuoja kaip komercinės ar privatinės teisės sandorį. Galima teigti, kad šis modelis patenka į komercinės išimties taikymo sritį.

Austrijos Aukščiausias teismas atsisakė suteikti valstybės imuniteto apsaugą užsienio valstybei byloje, kurioje darbuotojas, dirbęs

²⁶⁹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 439-440.

ambasadoje fotografu, kėlė su darbo sutartimi susijusius reikalavimus²⁷⁰. Teismas šioje byloje pasisakė, kad valstybė naudojasi jurisdikciniu valstybės imunitetu tik tuose santykiuose, kuriuose ji įgyvendina savo suverenias valdžios funkcijas, o darbo santykiai yra susiję su privatiniais teisiniais santykiais.

Taip pat verta paminėti Brazilijos teismo sprendimą ir jame pateiktą argumentaciją, kuriame dėl su darbo santykiais susijusių klausimų kreipėsi Suomijos ambasadoje kambarine dirbusi darbuotoja²⁷¹. Suomijos ambasada reikalavo jai taikyti valstybės imunitetą nuo Brazilijos teismo jurisdikcijos, motyvuodama tuo, kad bet kokia veikla, susijusi su ambasados funkcijų įgyvendinimu, suteikia valstybės imuniteto apaugą. Su tokia pozicija nesutiko Brazilijos teismas ir nurodė, kad atsižvelgiant į Brazilijos nacionalinę teisę ir teismų praktiką, užsienio valstybių diplomatinėms misijoms nėra suteikiama valstybės imuniteto apsauga santykiuose, susijusiuose su iš darbo sutarties kylančiais reikalavimais.

Belgijos teismai taip pat pritaikė riboto valstybės imuniteto doktriną bylose, kuriose su darbo santykiais susijusiais reikalavimais kreipėsi ambasados vairuotojas²⁷² ir Portugalijos ambasadoje kalbų mokytoja dirbusi darbuotoja²⁷³. Portugalija taip pat yra priskiriama prie šalių, kurios drąsiai taiko darbo santykių išimtį, laikydami, kad darbo sutartis reiškia valstybės veiksmus *acta jure gestionis*²⁷⁴.

Šiame kontekste yra ir Lietuvai ypač aktuali EŽTT byla *Cudak v. Lietuva* (peticijos Nr. 15869/02)²⁷⁵, kurioje teismas pasisakė, kad valstybė atsakovė galėtų teisme [aut. past. EŽTT] remtis pareiškėjo, kaip valstybės

²⁷⁰ Austrijos Aukščiausiasis Teismas. 1989 m. birželio 14 d. sprendimas *French Consular Employee (individual) v. France (State)* byloje, 9 ObA170/1989, 31 ZfRV gl, p. 300.

²⁷¹ Brazilijos darbo ginčų teismas. 2002 m. liepos 3 d. sprendimas *Vilda Custodio de Carvalho (individual) v. Republic of Finland (State)* byloje.

²⁷² Belgijos darbo ginčų teismas. 1983 m. balandžio 25 d. *Rousseau contre Republique de Haute Volta*, 25 April 1983, *Jurnal des Tribunaux du Travail (JTT)* 1984, p. 276.

²⁷³ Belgijos darbo ginčų teismas. 1992 m. rugsėjo 22 d. sprendimas *Queiros Magalhaes Abrantes v. Portugal (State)*, *Pasicrisie* 1992, II, p. 140.

²⁷⁴ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 80.

²⁷⁵ EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva* (peticijos Nr. 15869/02) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf>.

tarnautojo, statusu, dėl to nesuteikiant jam ar jai 6 str. įtvirtintos teisės kreiptis į teismą, turi būti įvykdytos dvi sąlygos. Pirma, valstybė pagal savo vidaus teisę turi aiškiai nesuteikti teisės kreiptis į teismą nagrinėjamai pareigybei ar tam tikros kategorijos personalui. Antra, toks nesuteikimas turi būti pateisinamas objektyviais valstybės interesų pagrindais. Teismas vertino pareiškėjos atliekamas darbo Lenkijos ambasadoje funkcijas (aptarnauti konsulato telefonus, registruoti tarptautinius pokalbius; rašyti mašinėle lenkiškai ir lietuviškai; priimti ir siųsti faksogramas; teikti informaciją lenkiškai, lietuviškai ir rusiškai; padėti organizuoti nedidelius kokteilius ir priėmimus ir kopijuoti dokumentus, kt.), todėl šioje byloje buvo nuspręsta, kad tokie veiksmai negali būti vertinami kaip „objektyvūs valstybės interesų pagrindais“, todėl nacionalinis teismas nepagrįstai pritaikė valstybės imunitetą ir nutraukė bylą.

Iš pateikiamų bylų suformuotos praktikos galima pastebėti tendenciją, kad imuniteto apsaugos atsisakoma tuose ginčiuose, kur ambasadose dirbantys darbuotojai atliko administracinio ar techninio personalo funkcijas, taip pat ambasados patalpas aptarnaujantis personalas, tokie kaip vairuotojai ar kambarinės. Tačiau kyla pagrįstos abejonės, ar taip pat lengvai būtų atsisakoma taikyti užsienio valstybei imuniteto apsaugą, jeigu darbo santykiai būtų susiję su ambasados darbuotojais, kurių įgyvendinamos funkcijos yra neatsiejamoms nuo ambasados tiesioginių funkcijų įgyvendinimo. Todėl, autorės manymu, jeigu būtų pasirenkamas šis modelis, jis sudarytų sąlygas darbo santykių išimtį taikyti visais be išimčių atvejais ir tam užtektų tik įrodyti darbo sutarties sudarymo faktą, visiškai nesigilinant į atliekamų darbo funkcijų pobūdį, todėl toks modelis neatitinka išimčių iš jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo reikalavimų.

5.3.2. II modelis: darbas diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose visada yra laikomas valstybės suverenių galių įgyvendinimu, t. y. *acta jure imperii*

Kitas modelis, kuris buvo išgrynintas teismų praktikoje, bei įtvirtintas 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 16(1)(a) punkte²⁷⁶, numato, kad diplomatinė atstovybių ar konsulinių įstaigų veikla yra suverenių užsienio valstybės galių įgyvendinimas, todėl teismo valstybė neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčus, susijusius su diplomatinės ar konsulinės atstovybės veikla. Pati diplomatinė atstovybė ar konsulinė įstaiga nėra savarankiškas subjektas, todėl yra užsienio valstybėje ar prie tarptautinės organizacijos (kelių tarptautinių organizacijų) nuolat veikianti institucija oficialiems tarpvalstybiniais santykiams ar oficialiems santykiams su tarptautine organizacija palaikyti, įgyvendinti valstybės užsienio politikos uždavinius ir ginti užsienio valstybės, jos piliečių, įmonių bei kitų juridinių asmenų teises ir teisėtus interesus²⁷⁷. Imuniteto apsauga suteikiama ne minėtoms institucijoms, bet užsienio valstybei, veikiančiai per minėtas institucijas. Todėl, vadovaujantis šiuo modeliu, užsienio valstybėms valstybės imunitetas negali būti ribojamas nuo užsienio teismų jurisdikcijos, nepriklausomai nuo susiklosčiusių teisinių santykių prigimties.

Šis modelis dažnai vadinamas JK modeliu²⁷⁸, kadangi ne tik kad įtvirtintas nacionaliniame valstybės imunitetą reglamentuojančiame akte, bet ir teismų praktika²⁷⁹ atsakingai laikosi šio modelio.

²⁷⁶ Nors ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 4(1) punkte yra numatyta darbo sutarties išimtis („Valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra susijęs su darbo sutartimi, sudaryta valstybės-darbdavio ir asmens, kai darbo sutartis buvo sudaryta UK arba dėl darbo, kuris yra ar bus visiškai ar iš dalies atliekamas JK teritorijoje“), tačiau 16(1)(a) punkte yra nurodoma, kad 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte 4(1) numatyta darbo santykių išimtis netaikoma darbo santykiams su diplomatinė atstovybių ir konsulinių įstaigų darbuotojais.

²⁷⁷ Atitinkama Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės sąvoka įtvirtinta Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 7 str.

²⁷⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 232.

²⁷⁹ JK Apeliacinis teismas nurodė, kad užsienio valstybė naudojasi valstybės imuniteto apsauga nuo JK teismų jurisdikcijos visuose ginčiuose, kylančiuose iš darbo sutarties, visų diplomatinė misijų darbuotojų atžvilgiu, įskaitant vietinius įdarbintus techninius ar administracinius darbuotojus (JK

Todėl svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal šį modelį diplomatinės ar konsulinės atstovybės darbuotojais pripažįstami ne tik išimtinai ambasados funkcijas įgyvendinantys aukšto rango pareigūnai, bet ir techninis bei administracinis minėtų atstovybių ar įstaigų personalas. Pavyzdžiui, *Sengupta* byloje, kurioje Indijos pilietis, dirbęs Indijos ambasados sekretoriato, teismas pritaikė valstybės imuniteto apsaugą Indijos valstybei ir nurodė, kad vien tik tai, kad darbuotojas buvo įdarbintas ambasados sekretoriato, Indijos valstybei suteikia teisę naudotis valstybės imunitetu dėl ambasados atliekamų suverenių funkcijų²⁸⁰. Šioje byloje teismas reikšmės nesuteikė tam, kad darbuotojas dirbo žemiausiame biuro darbuotojų lygmenyje ir jam buvo priskirtos funkcijos laikraščių ir kitų spaudos leidinių pristatymas į ambasadą bei svarbiausios informacijos juose išrinkimas ir pristatymas, tačiau jis neturėjo jokio sąlyčio su konfidencialia informacija ir jam nebuvo suteikiama diplomatinis imunitetas. Taip pat teismas akcentavo, kad jis neturi kompetencijos vertinti, kokį indėlį į valstybės valdingų galių įgyvendinimo procesą įdeda konkretus ambasados darbuotojas, nes tai jau būtų kišimasis į užsienio valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimą.

Verta paanalizuoti kitų šalių teismų praktiką, kurios perėmė JK modelį ir taiko jį savo teismų praktikoje. Airijos Aukščiausias teismas byloje *Canada v. Burke*²⁸¹, kurioje darbuotojas buvo atleistas iš užimamų vairuotojo pareigų Kanados ambasadoje, atsisakė pritaikyti darbo santykių išimtį. Teismas pasisakė, kad iš vairuotojo pareigas ambasadoje užimančio darbuotojo reikalauja pasitikėjimo ir konfidencialumo, liečiančių su užsienio valstybės valdymu susijusiose srityse, todėl tokie darbo santykiai negali būti pripažįstami

Apeliacinis teismas. 1996 m. liepos 6 d. sprendimas byloje *Ahmed v. Government of Kingdom of Saudi Arabia*, [1996] All ER 248 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://app.justis.com/case/golfidan-saleh-ahmed-v-government-of-the-kingdom-of-saudi-arabia/overview/c3ytn4mZn5Wca>>).

²⁸⁰ Employment Appeal Tribunal, 1982 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje *Sengupta v. Republic of India* 1982, 24 ILR 352. <<https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/02/benkharbouche-and-janah-v-embassy-republic-sudan-others.pdf>>.

²⁸¹ Airijos Aukščiausias Teismas. 1992 m. kovo 12 d. sprendimas *The Government of Canada (Applicant) v. The Employment Appeals Tribunal (Respondent) and Brian Burke (Norice Party)* byloje, *Irish Reports*, 1992, Vol. 2.

acta jure gestionis. Kanados valstybei šioje byloje buvo pritaikyta valstybės imuniteto apsauga.

Tiek Italijos teismas byloje *Malta v. Dalli*²⁸² (darbuotoja atliko mašinistės darbo funkcijas), tiek Suomijos teismas byloje *Heusala v. Turkey*²⁸³ (darbuotojas atliko sekretorės ir vertėjos funkcijas), nustatė kriterijų, kad darbuotojų atliekamas darbas buvo artimai susijęs (angl. „*close connection*“ ir angl. „*closely related*“) su diplomatinės atstovybės tiesioginių funkcijų įgyvendinimu, todėl imuniteto apsauga buvo suteikta ir šiose bylose, nepriklausomai nuo ambasados darbuotojų atliekamų funkcijų svarbos ir ryšio su užsienio valstybe.

5.3.3. III modelis: darbo santykių skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių

Trečias modelis pasižymi tuo, kad teismai yra linkę gilintis į konkrečias bylose esančias aplinkybes, kurių pagalba su darbo sutartimi susijęs santykis priskiriamas prie *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*. Šių aplinkybių analizė leidžia išgryninti bendras tendencijas ir nustatyti kriterijus, kuriais vadovaujantis nacionaliniai teismai yra linkę suteikti valstybės imunitetą užsienio valstybėms, kai ginčas yra kilęs iš darbo sutarties.

Šio modelio esmė yra tai, kad darbo sutarties, kaip privatinės teisės reguliuojamo sandorio, sudarymo faktas yra nepakankamas taikyti išimtį iš valstybės imuniteto, todėl šios išimties taikymui esminę reikšmę turi sandorio sudarymo tikslas bei turi būti įvertinamos kitos bylai reikšmingos aplinkybės, kaip pavyzdžiui, atliekamo darbo pobūdis, darbo santykių trukmė ir kt. Šveicarijos teismai²⁸⁴ buvo vieni iš pirmųjų, kurie vertino darbo santykių pobūdį ir nuosekliai pagrindė, kad bet kuris kitas subjektas, ne tik ambasada

²⁸² Italijos Kasacinis Teismas. 1989 m. kovo 15 d. sprendimas *Malta (State) v. Dalli (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1991, p. 474.

²⁸³ Suomijos Aukščiausiasis Teismas. 1993 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Hanna Heusala (individual) v. Republic of Turkey (State)*, 1993 II.

²⁸⁴ Šveicarijos teismas. 1994 m. gruodžio 13 d. sprendimas *R. c. Republique d'Irak* byloje, ATF 120 II 408.

galėjo darbuotoją priimti dirbti radiotelegrafo operatoriumi. Tai reiškia, kad teismui priimant sprendimą buvo svarbus tas faktas, kad ambasadą ir darbuotoją siejė darbo santykiai tokiais pačiais pagrindais gali atsirasti tarp bet kurio kito subjekto ir to paties darbuotojo, o tai yra prielaida atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą, nes valstybė veikia kaip bet kuris kitas subjektas.

Disertacijos autorė pritaria III modeliui, kad darbo santykių išimtis turi būti taikoma atsižvelgiant į konkrečias darbo sutarties sudarymo aplinkybes bei įvertinus darbuotojo atliekamų funkcijų pobūdį.

5.4. Kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčiuose

Nacionalinių teismų praktikos pagalba buvo suformuoti bendri kriterijai, padedantys nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčiuose, ir kaip tarptautinės paprotinės teisės dalis buvo kodifikuoti 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2) dalis išskiria šešis specialius atvejus, kada valstybės imuniteto išimtis netaikoma su darbo sutartimi susijusiems santykiams. Šių išimčių nustatymo tikslas buvo subalansuoti teismo valstybės ir valstybės-darbdavio interesus, todėl galima visus specialius atvejus sugrupuoti pagal šiuos kriterijus²⁸⁵: darbuotojo statusą, darbuotojo atliekamo darbo pobūdis, ieškinio dalyko pobūdis ir teismo vietos ir darbo vietos valstybių teritorinis ryšys²⁸⁶.

²⁸⁵ Kriterijus, kurie aktualūs sprendžiant su darbo santykiais susijusius klausimus, buvo nustatyti ir įvertinti EŽTT sprendime *Cudak v. Lietuva* byloje, kurioje teismas pasisakė, kad „Byloje nustatyta, ar tarp ieškovės ir Lenkijos Respublikos susiklostė santykiai valstybės veiklos viešosios teisės reguliuojamojoje srityje (*acta jure imperii*), ar valstybės veiklos privatinės teisės reguliuojamojoje srityje (*acta jure gestionis*). Be šio kriterijaus, taip pat taikytini ir kiti kriterijai, kurie padeda [teismui] nustatyti, ar valstybė gali naudotis imunitetu darbo santykių ginčiuose. Konkrečiai, šie kriterijai yra: darbovietės pobūdis, darbuotojo statusas, teismo vietos ir darbo vietos valstybių teritorinis ryšys bei ieškinio dalyko pobūdis“.

²⁸⁶ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 73.

5.4.1. Darbuotojo atliekamo darbo pobūdžio ir darbuotojo statuso kriterijus

Šis kriterijus reikalauja, kad teismas vertintų darbuotojo atliekamas funkcijas diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos struktūroje. Tai reiškia, kad teismas ne tik analizuoja darbuotojo poziciją subordinacijos prasme bei atliekamų funkcijų svarbą, bet ir darbuotojo atliekamo darbo pobūdį²⁸⁷. Todėl darbo santykiai su pareigūnais, kurie turi diplomatinius rangus, kas leidžia preziumuoti jų atliekamų funkcijų viešą pobūdį, yra laikoma *acta jure imperii*, o tuo tarpu darbo santykiai su darbuotojais, kurių darbo funkcijos nėra susijusios su užsienio valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimu, yra laikomi *acta jure gestionis*.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(a) punktas numato, kad valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai darbuotojas buvo priimtas į darbą atlikti darbo funkcijas, susijusias su valstybės-darbdavio valdžios funkcijų įgyvendinimu (angl. *in the exercise of governmental authority*), taip pat ir tais atvejais, kai darbdavys turi diplomatinį imunitetą (2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(b) dalis nuo (i) iki (iv) punkto)²⁸⁸. Taigi darbuotojo atliekamo darbo pobūdis, kuris siejamas su darbuotojo atliekamų užsienio valstybės suverenių galių įgyvendinimu ar vykdant diplomatinę, konsulinę tarnybą, suteikia valstybės imunitetą valstybei-darbdaviui.

Vadovaujantis šiomis tarptautinės teisės suformuotomis paprotinėmis nuostatomis, Prancūzijos Kasacinis teismas netaikė valstybės imuniteto apsaugos Japonijos ambasada, kai buvęs ambasados portjė kreipėsi į

²⁸⁷ GLOOR, W. *Employer States and Sovereign Immunity: Cases and Materials. The Geneva labour Court practice*, in: Wybo P. Heere (ed.), *International law and The Hague's 750th anniversary*, 1999, p. 117-125, p. 125.

²⁸⁸ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(b) dalis numato, kad darbuotojas yra:

- (i) diplomatinis atstovas - kaip ši sąvoka apibrėžta 1961 m. Vienos konvencijoje „Dėl diplomatinių santykių“;
- (ii) konsulinis pareigūnas – kaip ši sąvoka apibrėžta 1963 m. Vienos konvencijoje „Dėl konsulinių santykių“;
- (iii) tarptautinės organizacijos nuolatinės atstovybės ar specialiosios atstovybės diplomatinio personalo narys arba priimtas į darbą atstovauti valstybę tarptautinėje konferencijoje,
- (iv) bet kuris kitas asmuo, kuriam taikomas diplomatinis imunitetas.

Prancūzijos teismą su darbo santykiais susijusioje byloje²⁸⁹. Teismas šioje vietoje pasisakė, kad portjė atliekamos darbo funkcijos negali būti laikoms susijusios su užsienio valstybės suverenių galių įgyvendinimu, todėl taikoma darbo santykių išimtis iš valstybės imuniteto.

Šveicarijos byloje *R. v. Iraq*²⁹⁰, Irako ambasadoje dirbęs vertėjas, kuris nors ir dėl savo atliekamo darbo specifikos turi galimybę dalyvauti svarbiuose susitikimuose bei matyti oficialius dokumentus, tačiau jo atliekamų funkcijų svarba buvo pripažinta kaip pagalbinė, todėl valstybės imuniteto apsauga buvo netaikoma.

Italijos teismai taip pat yra linkę vertinti darbuotojo atliekamo darbo pobūdį ir atsisako taikyti valstybės imuniteto apsaugą, kai nustato, kad darbuotojas atliko pagalbines arba nepagrindines funkcijas ambasadoje ar kitoje diplomatinėje atstovybėje. Tuo tarpu jeigu iš bylos aplinkybių nustatoma, kad darbuotojo užimamos funkcijos buvo susijusios su viešųjų ir institucinių ambasados tikslų įgyvendinimu, darbo santykių išimtis negali būti pritaikyta. Italijos Kasacinis teismas nurodė, kad tarptautinės paprotinės teisės suformuotas jurisdikcinio valstybės imuniteto principas taikomas tik tiems darbuotojams, kurie buvo įdarbinti specialioms ambasados funkcijoms įgyvendinti. Todėl jie yra dalis valstybės institucijos, kuri įgyvendina užsienio valstybės tikslus²⁹¹. Galiausiai Italijos Konstitucinis teismas *Toglia*²⁹² byloje, kurioje Italijos pilietė padavė į teismą JK ambasadą dėl netinkamai paskaičiuotų įmokų, susijusių su darbo santykiais, suformavo aiškų kriterijų, kad darbo santykių išimtis taikoma tuo atveju, kai darbo sutartis sudaroma su darbuotojais, kurie atlieka tik pagalbinio pobūdžio darbą, nesusijusį su konsulinėmis funkcijomis.

²⁸⁹ Prancūzijos Kasacinis teismas. 1997 m. vasario 11 d. sprendimas *M. Saignie v. Embassy Japan* byloje, *Revue critique de droit international prive*, 1997, p. 332-335.

²⁹⁰ Šveicarijos teismas. 1994 m. gruodžio 13 d. sprendimas *R. c. Republique d'Irak* byloje, ATF 120 II 408.

²⁹¹ Italijos Kasacinis Teismas. 1988 m. sprendimas *JK (State) v. Bulli (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1999, p. 1030.

²⁹² Italijos Kasacinis Teismas. 1989 m. gegužės 15 d. sprendimas *Toglia v. British Consulate in Naples*, byloje Nr. 2329 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152300&id=CBO9781316152300A030>>.

Apie konsulato tiesioginių funkcijų įgyvendinimo svarbą buvo pasisakyta ir byloje *Belgium v. Esposito*²⁹³, kurioje Italijos Kasacinis teismas dar kartą išsakė poziciją, kad darbo santykiai, susiję su konsulinės įstaigos pagrindinių funkcijų įgyvendinimu, yra atliekami užsienio valstybės ir jie yra laikomi viešųjų funkcijų įgyvendinimu, todėl Italijos teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti iš tokių santykių kilusios bylos.

Verta pažvelgti ir į Vokietijos praktiką atliekant ambasados darbuotojų darbo pobūdžio ir darbuotojų statuso kriterijaus vertinimą. Priskiriant veiksmus prie *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*, Vokietijos teismai iškelia kaip svarbiausią konkretaus akto prigimties kriterijų, todėl atsisako vertinti tikslą, dėl kurio buvo sudarytas sandoris. Vienoje byloje Vokietijos teismas pasisakė, kad nors ir pagal Vokietijos teisę darbo sutartis yra priskiriama privatinei teisei, tačiau sudaryta su užsienio valstybe ji priskiriama *acta jure imperii* ir todėl Vokietijos teismai neturi jurisdikcijos nagrinėti tokią bylą²⁹⁴. Šioje byloje teismas taip pat pasisakė, kad ieškovė, dirbdama ambasadoje, įgyvendino konsulines funkcijas, t. y. ji buvo atsakinga už Argentinos vizų ir pasų išdavimą. Valstybės imunitetas apsaugo užsienio valstybes nuo Vokietijos veiksmų, kuriais būtų kišamasi į užsienio valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimą. Taigi kaip jau buvo nustatyta, ieškovė įgyvendino dalį Argentinos valstybės suverenių funkcijų ambasadoje, todėl Vokietijos teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti jos ginčo, susijusio su atleidimu iš pareigų, kadangi ginčo nagrinėjimas būtų kišimasis į Argentinos valstybės konsulinių funkcijų įgyvendinimą. Vokietijos teismas rėmėsi pagarbos užsienio valstybės suverenitetui principus ir draudimu trukdyti diplomatinės atstovybės veiklą (lot. *ne impediatur legatio*), reiškiančiu, kad teismas atsisako įgyvendinti savo jurisdikcines funkcijas, kad nebūtų kišamasi į užsienio valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimą.

²⁹³ Italijos Kasacinis Teismas. 1986 m. vasario 3 d. sprendimas *Belgium Consulate in Naples (State) v. Esposito (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1987, p. 332.

²⁹⁴ Vokietijos Federalinis darbo teismas. 1996 m. liepos 3 d. sprendimas *Germany v. Argentine Republic* byloje, *Entscheidungen des Bundesarbeitsgerichts*, Vol. 83, p. 262.

5.4.2. Ieškinio dalyko pobūdis

Šis savarankiškas kriterijus yra skirtas sukonkretinti atvejus, kada ieškinio reikalavimai valstybei garantuoja imunitetą net ir su darbo santykiais susijusiose bylose. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(c) punkte numatyta, valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra asmens įdarbinimas, darbo santykių pratęsimas ar grąžinimas į darbą.

Šis punktas reiškia, kad darbo santykių išimtis užtikrina valstybės imuniteto apsaugos netaikymą tik tais atvejais, kai ginčas yra kilęs iš kitokių nei šiame punkte numatytų su darbo sutartimi susijusių santykių, pavyzdžiui, dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Tačiau galima pastebėti, kad šis paragrafas neužkerta kelio darbuotojui paduoti į teismą valstybę-darbdavį reikalaujant kompensuoti nuostolius, atsiradusius dėl asmens įdarbinimo, darbo santykių pratęsimo ar grąžinimo į darbą²⁹⁵.

Byla, labiausiai iliustruojanti šio kriterijaus taikymą, yra *Fogarty v. JK*²⁹⁶, kurioje Airijos pilietė kreipėsi į JAV teismą dėl seksualinės diskriminacijos, susijusios su atsisakymu priimti į darbą JK ambasadoje. Anglijos teismas nutraukė bylą ir pritaikė valstybės imuniteto apsaugą, kadangi remiantis Anglijos teise, darbo santykių išimtis netaikoma darbo santykiams su diplomatinėmis atstovybėmis ir konsulinėmis įstaigomis darbuotojais (1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 16(1)(a) punktas). Ginčas pateko į EŽTT, kuriame buvo patvirtinta, kad JAV teismas tinkamai taikė valstybės imuniteto nuostatas, kadangi JK įdarbinimo procesas diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose yra priskiriamas valstybės diskrecijai. Taip pat EŽTT pasisakė, kad valstybės imuniteto taikymas ginčuose, susijusiuose su darbo santykiais su diplomatinėmis atstovybėmis ir konsulinėmis įstaigomis darbuotojais, reiškia ne tik tai, kad tik aukščiausio diplomatinio rango pareigūnai gali naudotis šia

²⁹⁵ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 183.

²⁹⁶ EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Fogarty v. JK* byloje (peticijos Nr. 37112/97) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59886.pdf>>.

apsauga, bet tai reiškia, kad apsauga užtikrinama visam diplomatiniam personalui. Taigi jeigu ieškinio dalykas yra susijęs su asmens įdarbinimu, darbo santykių pratęsimu ar grąžinimu į darbą, kaip tai nurodyta 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, tokiu atveju valstybei turi būti suteikiama valstybės imuniteto apsauga nepriklausomai nuo pozicijos, į kurią asmuo pretendavo, arba darbo funkcijų, kurias atliko, tačiau darbo santykiai buvo nutraukti.

5.4.3. Saugumo interesų užtikrinimas

Valstybės teisė atleisti darbuotojus, dirbančius užsienio valstybėje esančioje diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje, yra visuotinai pripažįstama valstybės teisė²⁹⁷, užtikrinanti tinkamą funkcijų įgyvendinimą.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(d) punkte numatyta, valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai teismo nagrinėjimo dalykas yra asmens atleidimas iš darbo ar darbo santykių nutraukimas ir įdarbinančios valstybės vadovo, vyriausybės vadovo ar užsienio reikalų ministro sprendimu toks procesas pakenktų atitinkamos valstybės saugumo interesams.

Nyderlandų teismas byloje *Van der Hulst v. United States of America*²⁹⁸ pasisakė, kad galioja bendras principas, kad užsienio valstybės negali naudotis valstybės imuniteto apsauga bylose, susijusiose su darbo sutartimi, tačiau taip pat teismas pažymėjo, kad užsienio valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai vykdant savo funkcijas priimančioje valstybėje turi būti užtikrinama teisė spręsti su darbo santykiais susijusius klausimus priklausomai nuo to, kad būtų tinkamai įgyvendinami užsienio valstybės saugumo interesai. Todėl negalima riboti valstybės imuniteto apsaugos tais atvejais, kai darbo sutartis su konkrečiu diplomatinės

²⁹⁷ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 453.

²⁹⁸ Olandijos Aukščiausiasis Teismas. 1989 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *M. K. B. van der Hulst v. United States of America*, RvdW (1990) Nr. 15.

atstovybės darbuotoju nutraukiama dėl to, kad buvo pateikta atitinkama užsienio valstybės saugumo išvada. Šioje situacijoje visiškai nesvarbu, kad darbo sutartis yra reguliuojama privatinės teisės nuostatų, todėl užsienio valstybės saugumo interesams suteikiamas prioritetas, kas sudaro pagrindą taikyti valstybės imuniteto apsaugą.

5.4.4. Darbuotojo pilietybės ir nuolatinės gyvenamosios vietos ryšys

Darbuotojo pilietybė ir nuolatinė gyvenamoji vieta yra pripažįstami kaip vieni iš esminių kriterijų, kurių egzistavimas leidžia atsisakyti taikyti darbo santykių išimtį. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(e) punkte numatyta, valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai darbuotojas yra įdarbinančios valstybės pilietis, išskyrus atvejus, kai šis asmuo yra nuolatinis teismo vietos valstybės gyventojas. Kitais žodžiais tariant, į darbo santykių išimtį pateks tik tie ginčai, kuriuose ieškovas bus teismo valstybės pilietis arba teismo valstybėje turės nuolatinę gyvenamąją vietą.

Beveik identiška formuluotė yra numatyta ir 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 5 (2)(a) punkte, nustatant, kad valstybės imunitetas lieka galioti tais atvejais, kai darbuotojas yra įdarbinančios valstybės pilietis. Dar viena valstybės imuniteto taikymo sąlyga numatyta 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 5(2)(b) punkte, kuriame nustatyta, teismas negalės įgyvendinti savo jurisdikcijos nagrinėti ginčą, kylantį iš darbo santykių, kai darbo santykiams prasidėjus, darbuotojas nebuvo teismo valstybės pilietis bei teismo valstybėje nebuvo nustatyta jo nuolatinė gyvenamoji vieta. Tai reiškia, kad teismo jurisdikcijai nustatyti būtinas vienos iš dviejų sąlygų egzistavimas: prasidėjus darbo santykiams darbuotojas turi būti arba teismo valstybės pilietis, arba toje valstybėje turėti nuolatinę gyvenamąją vietą. Kitas klausimas yra susijęs su dvigubos pilietybės turėjimu, tačiau manoma, kad jeigu viena iš turimų pilietybių yra valstybės-darbdavio, tokiu atveju teismas turėtų atsisakyti

nagrinėti šį ginčą ir pritaikyti valstybės imuniteto apsaugą²⁹⁹. Tačiau jeigu asmuo turi teismo valstybės pilietybę ir trečiosios valstybės pilietybę, jis turi teisę paduoti į teismą užsienio valstybę-darbdavį.

Konvencijose nėra pasisakyta dėl asmenų be pilietybės arba turinčių tik trečios valstybės pilietybę, tačiau dirbančių teismo valstybėje, galimybę paduoti į teismą užsienio valstybę. Tačiau 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto aiškinant 5(2)(b) punktą yra nurodyta, kad ir šiais atvejais valstybės imuniteto apsauga turėtų būti suteikiama³⁰⁰. Vargu ar galima visiškai sutikti su komentaro autorių išsakyta pozicija, kadangi pagrindinis kriterijus teismo jurisdikcijai nustatyti yra teritorinio ryšio su teismo valstybės teritorija nustatymas, todėl jeigu darbuotojas be pilietybės arba turintis trečiosios valstybės pilietybę dirba teismo valstybėje, egzistuoja būtinoji sąlyga teismo jurisdikcijai nustatyti.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į terminą, kada reikalaujama turėti teismo valstybės pilietybę arba nuolatinę gyvenamąją vietą teismo valstybėje, nes jeigu iki nustatyto termino darbuotojas atsisako ar praranda valstybės-darbdavio pilietybę, teismas įgyja jurisdikciją nagrinėti ginčą. Teismo jurisdikcijai nustatyti 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto reikalauja, kad iki ieškinio padavimo darbuotojas nebūtų valstybės-darbdavio pilietis bei turėtų nuolatinę gyvenamąją vietą teismo valstybėje arba būtų teismo valstybės pilietis. Tuo tarpu 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto pilietybės ir nuolatinės gyvenamosios vietos reikalavimus sieja su darbo sutarties sudarymo momentu.

Kitas svarbus valstybės imuniteto taikymas su darbo santykiais susijusiuose ginčiuose, yra šalių galimybė susitarti dėl jurisdikcijos. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 11(2)(d)(f) punkte numatyta, valstybė-darbdavys naudojasi jurisdikcinio valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai įdarbinančioji valstybė ir darbuotojas yra raštu susitarę kitaip,

²⁹⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 145.

³⁰⁰ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. *2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 99.

išskyrus atvejus, kai viešosios teisės sumetimais teismo vietos valstybės teismai turi išimtinę jurisdikciją teisminio nagrinėjimo dalyko atžvilgiu. 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto tokią nuostatą taip pat įtraukė 5(2)(c) punkte.

5.4.5. Kiti kriterijai

Teismų praktikoje galima aptikti ir konvencijose bei nacionaliniuose teisės aktuose neapartų kriterijų, kuriais remiantis teismai suteikia valstybės imuniteto apsaugą su darbo santykiais susijusiuose ginčiuose. Pavyzdžiui, *Yonis v. Jordania*³⁰¹ byloje Italijos teismas nustatė kriterijų, kad ilgai trunkantys darbo sutarties santykiai tarp darbuotojo ir ambasados taip pat gali nulemti valstybės imuniteto taikymą. Teismas šioje byloje pasisakė, kad Italijos teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčą, kurioje vairuotoju ilgą laiką išdirbęs darbuotojas buvo pripažintas integravęsis į ambasados darbinę veiklą, todėl jį su ambasada sieja stiprus integracijos laipsnis. Ilgai besitęsiantys darbo santykiai buvo pagrindas pritaikyti valstybės imuniteto apsaugą *Luna*³⁰² byloje, kurioje Italijos kasacinis teismas pripažino, kad Rumunijos komercinėje agentūroje 18 m. dirbusį darbuotoją ir agentūrą siejo ilgalaikiai darbo santykiai. Teismas motyvavo tuo, kad ilgai trunkantys darbo santykiai įgavo valstybės veiklai svarbią reikšmę, kadangi agentūros veikla buvo susijusi su valstybės interesų atstovavimu užsienio valstybėje. Teismui pasirodė nesvarbu net ir tai, kad agentūros veikla buvo susijusi būtent su valstybės komercine veikla ir jos skatinimu ir valstybės imunitetas buvo suteiktas vien ilgai trukusių darbo santykių pagrindu, kurie rodo darbuotojo integravimąsi į ambasados veiklą.

Kitas kriterijus, JAV teismui leidęs apsispręsti, kad valstybės imuniteto apsauga turėtų būti suteikta, yra specialaus ryšio su ambasada

³⁰¹ Italijos (Romos) žemesnės instancijos teismas. 1991 m. spalio 17 d. sprendimas *Younis (natural person) v. Jordania* byloje, *Rivista giuridica del lavoro*, 1992, II, p. 785.

³⁰² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 185.

egzistavimas (angl. *in connection with an embassy*), kuris pasireiškė tuo, kad įdarbinimas, susijęs su dokumentinio filmo Vokiečių konsulato informacijos centru sukūrimu, atitinka ambasados veiksmus kaip *acta jure imperii*.

Dar vienas plačiausią taikymo sritį apimantis kriterijus, kurio nevengia nacionaliniai teismai pritaikydami valstybės imuniteto apsaugą, yra įvardijamas kaip draudimas trukdyti diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos veiklai (lot. *ne impediatur legatio*). Šis kriterijus iš esmės neriboja teismo apsisprendimo dėl valstybės imuniteto pritaikymo, kadangi bet kokia su darbo santykiais susijusi veikla yra skirta užtikrinti diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos veiklą. Šio kriterijaus taikymas kelia grėsmę, kad pernelyg dažnai teismai gali pritaikyti šį principą su darbo santykiais susijusiose bylose, taip darbo santykių išimtį padarant nebeįgyvendinamą.

Galima teigti, kad sprendimų, pagrįstų tokiais kriterijais, priėmimas dar kartą parodo, kad valstybės linkusios atsisakyti savo jurisdikcijos nagrinėti ginčą dėl palankių tarptautinių santykių palaikymo.

Taigi iš analizuotų teismų praktikos galima padaryti išvadą, kad egzistuoja labai įvairios ir dažnai prieštaringos nacionalinių teismų praktikos, susijusios su darbo santykių išimties taikymu, tačiau dažniausiai ginčai kyla dėl darbo santykių diplomatinėse atstovybėse bei konsulinėse įstaigose. Jau nebekyla abejonės, kad nacionaliniai teismai laikosi bendro principo, kad galioja darbo santykių išimtis iš valstybės imuniteto, tačiau vis dar nevengia susiaurinti išimties taikymo ribas ir suteikti valstybės imuniteto apsaugą užsienio valstybei net ir tais atvejais, kada akivaizdžiai valstybė dalyvavo santykiuose lygiais pagrindais su kitais dalyviais.

5.5. Darbo santykių išimties taikymas kai darbuotojas dirba valstybės įsteigtoje agentūroje ar kitoje įstaigoje

Analizuojant darbo išimties taikymo atvejus, svarbu atkreipti dėmesį, kad vienos valstybės piliečiai gali būti įdarbinami ne tik užsienio valstybės diplomatinėse institucijose ir konsulinėse įstaigose, bet ir kitose institucijose ar

įstaigose, kurioms užsienio valstybė suteikė įgaliojimus įgyvendinti dalį valstybės suverenių funkcijų. Tokios institucijos ir įstaigos gali turėti savo biurus kitos valstybės teritorijoje ir vykdyti veiklą, kuriai atlikti įdarbinami kitos valstybės gyventojai. Paprastai tokių institucijų ar įstaigų veikla yra susijusi su informacijos, verslo, kultūros, mokslo ar karine veikla. Todėl teismui, sprendžiant su darbo santykiais susijusį ginčą pirmiausia keliami užduotis įvertinti, ar konkreti įstaiga ar institucija yra savarankiškas subjektas, vykdamas užsienio valstybės valdžios deleguotas funkcijas, o į šį klausimą atsakius teigiamai, teismui kyla pareiga priskirti iš darbo sutarties kylančius santykius kaip *acta jure gestionis* arba *acta jure imperii*.

Galioja bendras principas, kad valstybė negali remtis imunitetu tais atvejais, kai ginčas yra kilęs iš darbo sutarties, kadangi tokie veiksmai kvalifikuojami kaip *acta jure gestionis*. Graikijos apeliacinis teismas vadovavosi šia nuostata priimdamas sprendimą byloje, kurioje buvo kilęs ginčas tarp Casa d'Italia įstaigoje, kuri buvo pripažinta Italijos ambasados dalimi, ir ten dirbusio italų kalbos profesoriaus, dėščiusio italų kalbą³⁰³. Teismas šioje byloje pasisakė, kad valstybei jurisdikcinis imunitetas nesuteikiamas tais atvejais, kai nustatoma, kad kiti subjektai tokiuose santykiuose būtų dalyvavę tokiais pačiais pagrindais.

Priešinga pozicija buvo suformuota Švedijoje, kur Švedijos darbo bylas sprendžiantis teismas 2001 m. priėmė sprendimą byloje, kurioje vertino Kipro turizmo organizacijos veiklą³⁰⁴. Byla buvo pradėta po to, kai buvęs darbuotojas pareiškė ieškinį Kipro turizmo organizacijai dėl žalos, susijusios su darbo sutarties nutraukimu, atlyginimo. Teismas pasisakė, kad nors tarp darbuotojo ir organizacijos susiklostė privatinės teisės reguliuojami santykiai, tačiau Kipro turizmo organizacija įgyvendina Kipro valstybės suverenas funkcijas, todėl gali reikalauti taikyti valstybės imunitetą. Švedijos teismas

³⁰³ Graikijos (Atėnų) žemesnės instancijos teismas. 1994 m. sprendimas byloje X. (*Professor of the Italia language*) v. (*Casa d'Italia*) *The Italian Republic*, Judgement 600/1992, *Epitheorissi Ergatikou Sikaïou* (in greek) *Journal of Labour Law* 1994, p. 806.

³⁰⁴ Švedijos darbo ginčus nagrinėjantis teismas. 2001 m. lapkričio 16 d. sprendimas GP (individual) v. *Cypriotska Statens Turistorganisation*, *CST (Cyprus' Tourist Organisation)*, *Arbetsdomstolens domar* 2001, *Case AD 2001 Nr. 96*.

Kipro turizmo organizacijos su darbo sutartimi susijusius santykius su darbuotoju vertino kaip Kipro valstybės *acta jure imperii*, todėl šioje byloje buvo suteikta valstybės imuniteto apsauga.

Nacionaliniuose teisės aktuose galima pastebėti įtvirtintus specialius kriterijus, kurie reguliuoja darbo santykių išimties taikymą, kaip pavyzdžiui, 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 4(3) dalis numato reikalavimą, kad jeigu asmuo dirbo biure, agentūroje ar kitoje užsienio valstybės įstaigoje, įsteigtoje JK teritorijoje komerciniams tikslams įgyvendinti, net ir tuo atveju, jeigu asmuo bus įdarbinančios valstybės pilietis, jam pagal JK teisę bus suteikiama teisė paduoti į teismą užsienio valstybę-darbdavį, jeigu asmens nuolatinė gyvenamoji teritorija bus nustatyta teismo valstybėje. Taigi šuo atveju matoma komercinės išimties įtaka ribojant valstybės imuniteto taikymą su darbo sutartimi susijusiuose ginčiuose. Vadinasi, „komercinio tikslo“ kriterijus lieka aktualus darbo išimties atveju ir turi būti į jį atsižvelgiama, kai teismas sprendžia savo jurisdikcijos klausimą.

VI. NESUTARTINIŲ CIVILINĖS TEISĖS PAŽEIDIMŲ (DELIKŲ) IŠIMTIS

Prieš tai aptartos valstybės imuniteto išimtys buvo kildinamos iš sutartinių santykių. Šių išimčių taikymui esminės reikšmės turėjo valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* bei komercinės valstybės imuniteto išimties suformuota „privataus asmens taisyklė“, reiškianti valstybės imuniteto netaikymą tais atvejais, kai valstybės sutartiniuose privatinuose santykiuose dalyvauja tokiais pačiais pagrindais kaip ir bet kuris kitas subjektas. Toliau aptariama valstybės imuniteto išimtis bus iš esmės kitokia, kadangi kylanti iš nesutartinių civilinių santykių – delikto, tačiau ne mažiau kelianti diskusijų tarp mokslininkų ir praktikų. Po TTT sprendimo *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, kur TTT aiškiai ir nedviprasmiškai pasisakė, kad „išlieka galioti bendra tarptautinės paprotinės teisės taisyklė, kad valstybei turi būti suteikiama valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai užsienio valstybės karinės pajėgos sukelia žalą neteisėtais veiksmais (deliktu), kurie buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje“, buvo diskutuojama, ar toliau gali egzistuoti deliktų išimtis³⁰⁵ iš valstybės imuniteto. Todėl prieš pradėdant analizuoti deliktų išimties taikymą, svarbu įvertinti TTT sprendimo *Jurisdikcinių imunitetų* byloje įtaką deliktų išimties taikymo apimčiai.

6.1. Deliktų išimties taikymas po TTT sprendimo *Jurisdikcinių imunitetų* bylos

Prieš pradėdant nagrinėti *Jurisdikcinių imunitetų* bylos reikšmę deliktų išimties taikymui, svarbu aptarti netylančias diskusijas tarp teisės mokslininkų ir praktikų dėl žalos atlyginimo problematikos, kai žala kilo dėl patirtų kankinimų ir kitokio nežmoniško elgesio, kaip pavyzdžiui, dėl žalos

³⁰⁵ Mokslininkai skirtingai įvardina šią valstybės imuniteto išimtį, pavyzdžiui, mokslininkė H. Fox vartoja terminą „teritorinė deliktų išimtis“ (angl. *the territorial tort exception*), o mokslininkas X. Yang vartoja „nekomercinių deliktų“ sąvoką (angl. *non-commercial torts*), tačiau savo esme minėti terminai yra tapatūs. Todėl šiame moksliniame darbe bus vartojamas terminas „deliktų išimtis iš valstybės imuniteto“ arba trumpesnė šios sąvokos formuluotė – „deliktų išimtis“.

atlyginimo karo nusikaltimų, genocido bei kankinimų atveju, taip pat reikalaujant užtikrinti žmogaus teisę kreiptis į teismą, garantuojamą EŽTK 6 straipsnio. Italijos³⁰⁶ ir Graikijos³⁰⁷ teismai buvo pirmieji, kurie ryžtingai atsisakė taikyti valstybės imuniteto apsaugą Vokietijai dėl žalos, padarytos II Pasaulinio karo metu, teigdami, kad tarptautinėje paprotinėje teisėje susiformavo taisyklė, kad valstybės imunitetas netaikomas tais atvejais, kai valstybė neteisėtus veiksmus atlieka teismo valstybės teritorijoje, todėl atsiranda teismo jurisdikcija nagrinėti ginčą, kylantį dėl žalos atlyginimo. Ginčui persikėlus į TTT, Italija savo argumentus dėl jurisdikcijos spręsti tokius ginčus nustatymo grindė tuo, kad reikalavimas atlyginti žalą, patirtą dėl kankinimų, patenka į deliktų išimties taikymo apimtį. Italija savo argumentus grindė 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 11 str. ir 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 12 str. įtvirtinta deliktų išimtimi iš valstybės imuniteto, leidžiančia teismo valstybei atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą tais atvejais, kai žalą sukėlę veiksmai buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje, ginčo atveju, Italijos teritorijoje.

TTT su Italijos argumentais nesutiko, sprendimą ir savo nuomonę grindė egzistuojančiomis tarptautinės paprotinės teisės nuostatomis ir pripažino, kad Italija ir Graikija netinkamai taikė tarptautinės paprotinės teisės nuostatas, todėl neteisėtai atsisakė taikyti valstybės imuniteto apsaugą Vokietijai³⁰⁸. Nors šis sprendimas didžiausią įtaką turi tarptautinės viešosios teisės tolimesniam vystymuisi, tačiau teismo išsakyti argumentai labai aktualūs valstybės imuniteto teisės taikymui nacionaliniuose teismuose. Tačiau nereikia pamiršti ir to, kad šis sprendimas teisės mokslininkų yra kritikuojamas dėl to, kad jis ne tik kad suformuoja griežtą poziciją, užkertančią kelią reikalauti žalos

³⁰⁶ Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija*. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.qil-qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/>>.

³⁰⁷ Graikijos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.

³⁰⁸ TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų byloje (Vokietija v. Italija)* [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>>.

atlyginimo užsienio valstybės kariniais veiksmais padarytos žalos, tačiau kartu neskatina tolimesnės valstybės imuniteto doktrinos vystymosi³⁰⁹.

Kaip pasisakė teismas TTT *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, Italijos teismas pažeidė valstybės imuniteto teisės reikalavimus, kadangi nepritaikė Vokietijos prašomos valstybės imuniteto apsaugos ir pripažino savo jurisdikciją nagrinėti ginčą. Tokią išvadą teismas padarė po to, kai išanalizavo tarptautinės paprotinės teisės šaltinius valstybės imuniteto taikymo prasme ir pripažino, kad yra pernelyg mažai tarptautinės praktikos, kad būtų galima teigti, kad susiformavo paprotys atsisakyti taikyti valstybės imunitetą tokio pobūdžio bylose. Vienas iš pagrindinių Italijos argumentų buvo tai, kad tarptautinėje paprotinėje teisėje susiformavo paprotinė nuostata, kad valstybė nebegali remtis valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai ji yra kaltinama neteisėtų veiksmų atlikimu, kurie sukėlė asmens sužalojimus ar mirtį, taip pat sukėlė žalą turtui³¹⁰, tačiau Italijos ir Graikijos teismų sprendimų buvo nepakankama teismui apsispręsti, kad yra dedamas pamatas naujos išimties iš valstybės imuniteto formavimuisi.

TTT vertindamas faktines bylos aplinkybes bei juridinį pagrindimą, akcentavo, kad deliktų išimtis pirmiausiai buvo nustatyta kaip priemonė užtikrinti valstybės jurisdikciją tais atvejais, kai žalą sukelia užsienio valstybės pareigūnai valdydami transporto priemones bei kitais veiksmais, atliekamais kaip *acta jure gestionis*. Teismas tokią išvadą grindė nacionalinių teismų praktika, kurioje valstybės pareigūnų veiksmai, kuriais buvo sukeltas eismo įvykis ir padaryta žala, buvo vertinami kaip *acta jure gestionis*³¹¹. Svarbu pastebėti, kad nacionaliniuose teisės aktuose nėra niekur įtvirtinta, kad deliktų išimtis taikoma tik tada, kai valstybės veiksmai atitinka *acta jure gestionis* kriterijų, o kai valstybė įgyvendina savo suverenias funkcijas ir

³⁰⁹ KRAJEWSKI, M., SINGER, CH. *Should Judges Be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2147386>.

³¹⁰ TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, 62 paragrafas (*Vokietija v. Italija*) [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.icj-cij.org/doCKET/files/143/16883.pdf>>.

³¹¹ Austrijos Aukščiausiasis Teismas. 1962 m. sprendimas byloje *Holubek v. Government of the United States of America*, Vol. 84, 1962, p. 43; ILR, Vol. 40, p. 73.

atlieka veiksmus, vertinamus kaip *acta ure imperii*, imunitetas išlieka galioti. Todėl teismas taikė paprotinę tarptautinę teisę ir jo apsisprendimą lėmė nacionalinių teismų formuojama praktika, kuri užsienio valstybių veiksmus didžiaja dalimi vertino kaip *acta jure imperii*.

Vertinant TTT sprendimo reikšmę *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, svarbu atkreipti dėmesį, kokia apimtimi teismas analizavo deliktų išimties taikymą. TTT sprendime nurodė, kad šios bylos kontekste vertino tik tai, ar valstybės imuniteto apsauga taikoma tiems valstybės veiksmams, kai neteisėti užsienio valstybės karinių pajėgų veiksmai atliekami teismo valstybės teritorijoje karinio konflikto metu³¹². Apsibrėžus aiškia bylos nagrinėjimo apimtį, kuri apima tik neteisėtus karinių pajėgų veiksmus ir tik karinio konflikto metu, galima teigti, kad teismas šioje byloje nagrinėjo ne bendras deliktų išimties taikymo sąlygas, bet tik konkrečią dalį, susijusią su specialiomis karinėmis sąlygomis. Tai reiškia, kad teismas neanalizavo jeigu deliktus padaro kiti valstybės pareigūnai bei kaip turėtų būti sprendžiama teismo jurisdikcija, kai deliktai atliekami ne karo, bet taikos metu. Šių aplinkybių nustatymas leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad TTT sprendimas nepakeičia deliktų išimties iš valstybės imuniteto taikymo, kai deliktą atlieka valstybės pareigūnai, kurie nėra priskiriami prie karinių pajėgų, taikos metu.

Taip pat TTT pastebėjo, kad nacionalinių teismų praktikoje vyrauja pozicija, kad valstybės yra linkusios suteikti valstybės imuniteto apsaugą tais atvejais, kai žalą sukelia užsienio valstybių karinės pajėgos, o valstybės imuniteto suteikimą grindžia tuo, kad karinių pajėgų atliekami veiksmai atitinka *acta jure imperii* reikalavimus³¹³.

TTT atkreipė dėmesį, tačiau sprendimui tai neturėjo lemiamos įtakos, kad 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto neįtraukia nei prie deliktų išimtį reglamentuojančio 12 str., nei kitur tekste nuorodos, kad užsienio valstybės kariniams veiksmams suteikiamas specialus statusas ir jie

³¹² TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, 65 paragrafas (*Vokietija v. Italija*) [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>>.

³¹³ Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas. 2001 m. sprendimas byloje *United States of America v. Eemshaven Port Authority*, *Nederlandse Jurisprudentie*, 2001, No. 567.

atitinka *acta jure imperii*, todėl deliktų išimtis negali būti taikoma. Aiškios pozicijos dėl deliktų išimties taikymo karinių pajėgų atveju nebuvimas yra labai dviprasmiškas ir TTT argumentacija nėra iki galo įtikinanti³¹⁴, įvertinus tai, kad 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto pripažįstama kaip pažangiausia valstybės imuniteto kodifikavimo priemonė, atitinkanti suformuotą tarptautinę paprotinę teisę valstybės imuniteto taikymo klausimais. Priešingai nei vėliau priimta 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto ne tik kad įvardija deliktų išimties taikymo sąlygas, tačiau 31 str. tiesiogiai nurodo, kad valstybės imuniteto išimtis netaikomos tais atvejais, kai keliamas užsienio valstybės karinių pajėgų veiksmų klausimas. Tačiau yra ir nacionalinių teisės aktų, kurie karo pajėgų veiksmus išskiria kaip specifinius, todėl neįtraukia į deliktų išimties taikymo apimtį³¹⁵. Galima pastebėti, kad JK teismai tiesiogiai nurodo, kad tarptautinė paprotinė teisė reikalauja suteikti valstybės imunitetą užsienio valstybės karinių pajėgų atliekamų veiksmų atveju, kadangi tokie veiksmai patenka į valstybės suverenių funkcijų įgyvendinimo sritį, t. y. jie yra *acta jure imperii*³¹⁶. Taigi TTT sprendimas įtvirtino taisyklę, kad valstybės karinių pajėgų veiksmai, nepriklausomai nuo jų teisėtumo, yra valstybės *acta jure imperii*, todėl užsienio valstybės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčo, kylančio dėl minėtais veiksmais padarytos žalos, nors tokie veiksmai ir buvo atliekami teismo valstybės teritorijoje. Todėl TTT tik dar kartą patvirtino, kas jau buvo pasakyta tiek teisės mokslininkų, tiek nacionalinių teismų praktikoje,

³¹⁴ TTT *Jurisdikcinių imunitetų* byloje rėmėsi 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų 12 str. komentaru, kuriame pasakyta, kad 12 str. netaikomas karinių konfliktų metu bei argumentu, kad svarstant šį punktą šalys nepareiškė prieštaravimų, tačiau vargu ar tokia argumentacija yra iki galo įtikinanti, kadangi tekste *expressis verbis* tokios nuostatos nėra, o tai galbūt konvencijos rengėjų buvo padaryta neatsitiktinai ir paikta vietos nacionalinių teismų praktikai suformuoti naują taisyklę.

³¹⁵ Pavyzdžiui, 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 16(2) dalyje tiesiogiai yra numatyta, kad 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas yra netaikomas tais atvejais, kai veiksmai atliekami užsienio valstybės karinių pajėgų.

³¹⁶ JK Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. birželio 8 d. sprendimas *Littrell v. JAV* (No. 2) byloje [1995] 1 *Weekly Law Reports* (WLR) 82 ; *ILR*, Vol. 100, p. 438 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152294&id=CBO9781316152294A025>>; JK Lordų Rūmai. 2000 m. liepos 20 d. sprendimas *Holland v. Lampen-Wolfe* byloje, [2000] 1 *WLR* 1573 ; *ILR*, Vol. 119, p. 367 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000720/hollan-1.htm>>.

tačiau neįtvirtinta 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto deliktų išimties reguliavime, kad kariniai veiksmai yra valstybės *acta jure imperii*, todėl neatsižvelgiant į jų neteisėtą pobūdį bei tarptautinį pasmerkimą, valstybės imuniteto apsauga valstybei išlieka.

Autorės nuomone, TTT sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje suformavo dvi aiškias sąlygas, kada valstybės imunitetas privalo būti užtikrinamas užsienio valstybei: 1) žala buvo sukelta užsienio valstybės karinių pajėgų veiksmais, ir 2) žalą sukėlę veiksmai buvo atliekami karinio konflikto metu. Šių abiejų sąlygų buvimas lemia užsienio valstybės teismo jurisdikcijos ribojimą, nors minėti veiksmai ir buvo atliekami teismo valstybės teritorijoje. Atsižvelgiant į tai, galima daryti pagrįstą išvadą, kad TTT sprendimas neturi įtakos 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto numatytos deliktų išimties taikymui, kai žalą turtui ar asmeniui sukelia taikos metu kiti valstybės pareigūnai. Kitais žodžiais perteikiant, TTT sprendimas nepanaikina deliktų išimties egzistavimo, tačiau išskiria situaciją, susijusią su karinių pajėgų atliekamais veiksmais, kaip valstybės suvereniteto išraišką, todėl apsaugomą valstybės imuniteto apsauga. Visi kiti atvejai, kurie netenkina TTT nustatytų reikalavimų, kaip pavyzdžiui, valstybės pareigūnų transporto priemonėmis sukeltos žalos atlyginimas³¹⁷, užsienio valstybės pastato konstrukcijų sugriuvimo atveju padarytos žalos atlyginimas, gali būti verti kaip patenkantys į delikto išimties iš valstybės imuniteto taikymo sritį ir sukelti valstybei civilinę deliktinę atsakomybę.

Taigi toliau šiame skyriuje bus analizuojami bendrieji deliktų išimties taikymo klausimais bei analizuojamos konkrečios sąlygos, kurios sudaro galimybę taikyti deliktų išimtį iš valstybės imuniteto.

³¹⁷ Kaip jau buvo aptarta šios disertacijos 2 skyriuje, diplomatinė atstovybių ir konsulinių įstaigų pareigūnai gali įgyvendinti valstybės funkcijas, todėl jiems bus suteikiamas valstybės imunitetas ne kaip konkretiems pareigūnams, bet kaip subjektams, kurie tiesiogiai atstovauja valstybę ir įgyvendina jos funkcijas (imunitetas *ratione materiae*).

6.2. Bendrieji nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimties taikymo klausimai

Esant tam tikroms aplinkybėms, teismas gali pripažinti savo jurisdikciją nagrinėti ginčus, kylančius iš nesutartinių civilinės teisės pažeidimų – deliktų, kai žala atsiranda dėl turto ar asmens sužalojimo, įvykusio teismo valstybėje. LR CK 6.245 str. 4 d. numato, kad deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.

Kai užsienio valstybės pareigūnai, įgyvendinantys valstybės funkcijas, padaro deliktą bei pažeidžia kitų subjektų nesutartines civilines teises, taip pat kyla deliktinės civilinės atsakomybės klausimas. Tai reiškia, kad padarius deliktą kyla pareiga atlyginti žalą, todėl deliktinė atsakomybė pirmiausiai siejama su žalos atsiradimo faktu. Žala yra būtina sąlyga visais deliktinės atsakomybės atvejais. Todėl toliau bus analizuojama teritorinė deliktų išimtis iš valstybės imuniteto, kuri suteikia teismui teisę įgyvendinti jurisdikciją savo teritorijoje ir apginti dėl neteisėtų užsienio valstybės veiksmų patyrusių asmenų interesus.

Tarptautinė paprotinė teisė numato, kad valstybės imuniteto taikymas yra išimtis iš teismo valstybės jurisdikcijos, todėl deliktinė išimtis tarsi subalansuoja šią situaciją ir suteikia galimybę nacionaliniam teismui įgyvendinti savo teritorijoje teisingumą deliktų, kurie atliekami teismo valstybės teritorijoje, atveju. Taip ne tik užtikrinama tinkama ir teisinga kiekvienos valstybės teritorijoje esančių asmenų bei turto apsauga, bet ir pripažįstama dar viena išimtis iš valstybės imuniteto doktrinos. Taigi esminis elementas deliktinės išimties iš valstybės imuniteto taikymo atveju yra ne valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*, bet teritorinio ryšio tarp delikto ir teismo valstybės egzistavimas.

Šios išimties taikymo ypatybė yra ta, kad užsienio valstybė turės pripažinti kitos valstybės teismo jurisdikciją net ir tuo atveju, kai jos veiksmai

buvo atliekami įgyvendinant suverenias valdžios funkcijas³¹⁸, tačiau kaip buvo pasisakyta TTT *Jurisdikcinių imunitetų* byloje bei toliau analizuojami atvejai, tai nėra absoliuti teismo privilegija ir deliktų išimtis gali būti taikoma tik tais atvejais, kai yra tenkinamos specialios sąlygos.

Paprastai šios išimties taikymas yra susijęs su deliktais, tokiais kaip automobilių avarijose padarytos žalos atlyginimas, sužalojimas, kt. Tačiau kaip pastebėjo mokslininkas Jürgen Bröhmer, automobilių avarijose padarytos žalos atlyginimo klausimas šiuo metu yra iš dalies praradęs savo esminę prasmę, kadangi dėl žalos atlyginimo yra galimybė tiesiogiai kreiptis į draudimo kompaniją³¹⁹, todėl valstybė, kaip subjektas tiesiogiai sukėlęs žalą, nebetenka svarbos ir klausimas dėl valstybės imuniteto taikymo neturi būti keliamas. Po JAV teismo sprendimo *Letelier*³²⁰ byloje, kurioje nužudyto politiko artimieji prašė atlyginti patirtą žalą, deliktų išimtis buvo pradėta taikyti plačiau nei vien transporto priemonių padarytos žalos atlyginimo atveju.

6.3. Deliktų imuniteto taikymo apimtis

Deliktų išimtį bendriausia prasme galima apibūdinti kaip išimtį iš valstybės imuniteto, kurios taikymo pagrindą sudaro reikalavimas atlyginti užsienio valstybės veiksmais ar neveikimu padarytą žalą, patirtą bet kurio asmens teismo valstybės teritorijoje arba atlyginti teismo teritorijoje esančiam turtui padarytą žalą. Taigi šios išimties taikymui yra būdinga tai, kad visada turi atsirasti žala, kurią prašoma atlyginti, bei teritorinė priklausomybė su teismo valstybe.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybė yra specifinis juridinis asmuo, labai svarbu apsibrėžti, kokius valstybės veiksmus ar neveikimą šiame

³¹⁸ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 463.

³¹⁹ BRÖHMER, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1997, p. 20.

³²⁰ JAV Apeliacinis teismas. 1980 m. kovo 11 d. sprendimas *Isabel Morel De Letelier et al. v. The Republic Of Chile et al.* byloje Nr. 78-1477 488 F. Supp. 665 (1980) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/488/665/1400196/>>.

kontekste apima terminas „deliktas“ ir kokia apimtimi deliktų išimtis gali būti taikoma. Deliktu šios išimties taikymo atveju pripažįstami veiksmai, kai sužalojami ar miršta asmenys, taip pat kai padaroma žala turtui, tačiau kiekviena valstybės savo nacionalinėje teisėje nusimato specialius atvejus, todėl kalbėti apie vieningumą šioje vietoje sudėtinga. Patogumo dėlei susitariama, kad „deliktas“ analizuojant šią išimtį bendriausia prasme reiškia žalos padarymą asmeniui ar turtui, esantiems teismo valstybės teritorijoje. Atsižvelgiant į tai, deliktų teisės išimtis gali būti taikoma dviem atvejais, kai valstybės veiksmais: 1) sužalojamas materialus turtas ar jis prarandamas, ir 2) sužalojama asmens sveikata ar atimama gyvybė, todėl toliau bus analizuojami šie atvejai atskirai.

6.3.1. Deliktų išimties taikymas, kai padaroma žala ar prarandamas materialus turtas

Analizuojant atvejus, kada deliktų išimtis gali būti taikoma, svarbu nuspręsti, koks turtas patenka į šios išimties taikymo sritį. Pavyzdžiui, 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas numato, kad tik materialiam turtui padarius žalą galima tikėtis, kad teismas pritaikys valstybės imuniteto išimtį, o tuo tarpu kitos valstybės, kaip pavyzdžiui, JAV, savo nacionaliniuose valstybės imunitetą reglamentuojančiuose aktuose tiesiogiai to nenurodo. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas nedetalizuoja turto, kurio atžvilgiu padarius žalą, valstybei būtų taikoma atsakomybė, tačiau 1605(a)(5)(B) punkte specialiai nurodo atvejus susijusius su turtu, kurie nepatenka į išimties taikymo sritį: tyčinis persekiojimas (angl. *malicious prosecution*), piktnaudžiavimas procesu, šmeižtas, įžeidimas, informacijos iškraipymas, apgaulė ar atvejais, susijusiais su sutartinių teisių pažeidimu.

Mokslininkai taip pat pritaria pozicijai, kad deliktų išimties prasme turtas, kuriam padaroma žala, turi būti materialus³²¹, todėl vargu ar deliktinė atsakomybė galėtų kilti valstybei padarius žalą, susijusią su prekės ženklais, licencijomis, patentais, autorių ir gretutinėmis teisėmis, kompiuterių programomis ir kitu nematerialiu turtu.

6.3.2. Deliktų išimties taikymas, kai sužalojamas ar miršta asmuo

Delikto išimties taikymas gali pasireikšti dviem atvejais: 1) kai sužalojamas asmuo, ir 2) kai asmuo miršta. Tiek 1972 m. Konvencijoje dėl valstybės imuniteto, tiek 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto nėra detalizuota, ką reiškia „asmens sužalojimas“ (angl. *personal injury*), tačiau tai dažniausiai suprantama kaip asmens fizinės ar psichinės sveikatos pabloginimą³²². *Friedland*³²³ byloje Kanados teismas pasisakė, kad „asmens sužalojimas“ pirmiausiai yra susijęs su fizinės žalos padarymu, todėl psichinės sveikatos sutrikdymas ar kitokio pobūdžio emociniai sukrėtimai gali lemti deliktų išimties taikymą tik tada, kai šie padariniai atsiranda būtent dėl fizinės žalos asmeniui padarymo. Vadovaujantis šioje byloje suformuota pozicija, vien tik psichinės sveikatos sutrikdymo nepakanka, kad būtų galima taikyti deliktų išimtį.

Mokslininkas X. Yang išanalizavęs praktikoje pasitaikančius atvejus, pateikė tokį apibendrinimą, kad praktikoje terminas „asmens sužalojimas“ neapima tokių atveju, kaip psichinis ar psichologinis sužalojimas, jausmų įžeidimas, žalos padarymas reputacijai, šmeižtas ar įžeidimas, o kalbant apie turtą, tik materialus turtas patenka į išimties taikymo apimtį, išskiriant tokius veiksmus - nesąžininga konkurencija, ekonominiai nuostoliai,

³²¹ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 98.

³²² DICKINSON, A.; *et al.*, *State Immunity – Selected Materials and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 369.

³²³ Kanados bendros kompetencijos teismas. 1999 m. gruodžio 23 d. sprendimas *Friedland v. JAV ir kiti byloje* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152492&id=CBO9781316152492A010#LGY-fn-269>>.

daiktinių teisių pažeidimas ar kiti atvejai, susiję su sutartinių teisių pažeidimu, kaip nepatenkančius į materialaus turto sąvoką, todėl deliktų išimtis negali būti taikoma³²⁴.

6.4. Nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimties reglamentavimas

Nesutartinių civilinės teisės pažeidimų (deliktų) išimtis buvo įtraukta į daugelį tarptautinės teisės dokumentų bei nacionalinės teisės aktų, susijusių su valstybės imunitetu.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 12 str. numato, valstybė negali remtis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos tais atvejais, kai reikalaujama piniginės kompensacijos už valstybės veiksmais ar neveikimu sukeltą žalą sužalojant asmenį ar atimant jam gyvybę, taip pat kompensuoti sukeltą žalą materialiam turtui, jeigu neteisėti veiksmai ar dalis veiksmų buvo atlikti teismo valstybės teritorijoje ir jeigu veiksmų iniciatorius tuo metu buvo tos valstybės teritorijoje. Iš esmės tokia pati formuluo­ tė yra numatyta ir 1972 m. Konvencijos dėl valstybės imuniteto 11 str. Minėti konvencijų straipsniai numato būtinas deliktų išimties taikymo sąlygas: pirmoji sąlyga yra žalos atsiradimas, kuris gali pasireikšti kaip turto sugadinimas ar praradimas, asmens sveikatos sutrikdymas ar net gyvybės atėmimas. Antra sąlyga yra susijusi su objektu, kuriam padaroma žala, t. y. žala turi būti padaroma asmeniui arba turtui. Trečia sąlyga nurodo reikalavimą nustatyti teritorinį ryšį su teismo valstybe, todėl deliktų išimties taikymo atveju valstybės veiksmai ar neveikimas turi būti atliekami teismo valstybės teritorijoje. Jeigu neteisėti valstybės veiksmai buvo atlikti ne teismo valstybės teritorijoje, teismų praktikoje tai yra pripažįstama kaip pagrindas taikyti

³²⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 200-201.

valstybės imuniteto apsaugą³²⁵. Ir ketvirta sąlyga yra susijusi su asmeniu, kuris tiesiogiai sukelia žalą ir jo buvimas teismo teritorijoje būtent tuo metu, kai buvo atliekami veiksmai, sukėlę žalą. Visų šių aplinkybių egzistavimas suteikia teismui teisę taikyti valstybės imuniteto išimtį. Tačiau 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, priešingai nei 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, numato, kad šalys gali susitarti kitaip ir numatyti kitokį deliktų išimties taikymo teisinį režimą.

Analizuojant nacionalinius teisės aktus, pastebima aiški tendencija, kad deliktų išimtis reglamentuojama labai panašiai, papildant reglamentavimą konkrečiai valstybei aktualiomis nuostatomis. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605(a)(5) punktas numato, kad užsienio valstybei nebus suteikiama valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai reikalaujama atlyginti piniginę žalą dėl užsienio valstybės deliktinių veiksmų arba neveikimo, kurie sukėlė asmens sužalojimus ar mirtį, taip pat sukėlė žalą turtui. Kitaip nei 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas reglamentuodamas deliktų išimtį papildomai nurodo, kad deliktiniai veiksmai ar neveikimas gali būti atliekami valstybės ar jos pareigūnų, taip pat užsienio valstybės darbuotojų, veikiančių jiems suteiktų įgaliojimų apimtyje. Taip pat 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte skirtingai įvardija, kad turi kilti „piniginė žala“ asmeniui ar turtui (angl. *money damage*), o tuo tarpu 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto nurodo, kad ieškinys turi būti dėl „piniginės kompensacijos“ dėl sukeltos žalos (angl. *pecuniary compensation*).

Iš esmės nuo 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto nesiskiriantis reglamentavimas numatytas ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte, kurio visas 5 str. yra skirtas apibrėžti deliktų išimtį. Šiame straipsnyje numatyta, kad valstybė nesinaudoja valstybės imuniteto apsauga tais atvejais, kai: 1) miršta ar sužalojamas asmuo, arba 2) atsiranda žala, prarandamas materialus turtas. Kad atsirastų deliktinė atsakomybė, tokie

³²⁵ *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia* teismas pritaikė valstybės imuniteto apsaugą, kadangi neteisėti veiksmai, sukėlę žalą asmens sveikatai, konkrečiu atveju – kankinimai, buvo atliekami ne teismo valstybės teritorijoje.

veiksmi arba neveikimas turi įvykti JK teritorijoje. Teritorinė atliekamų veiksmų priklausomybė yra labai reikšminga jurisdikcijos nustatymui, nes bylose *Al-Adsani*³²⁶ ir *Jones*³²⁷ JK teismai atsisakė įgyvendinti savo jurisdikciją būtent tuo pagrindu, kad veiksmi, sukėlę žalą, šiuo atveju tai buvo kankinimo veiksmi, buvo atlikti ne JK teritorijoje.

Apžvelgus deliktų išimties teisinį reglamentavimą galima pastebėti, kad reikalavimai deliktų išimties taikymui iš esmės sutampa. Svarbiausi reikalavimai yra žalos atsiradimo fakto nustatymas ir teritorinio ryšio su teismo valstybe egzistavimas. Galima pastebėti, kad valstybės, kurios neturi valstybės imuniteto taikymą reglamentuojančių teisės aktų, taip pat yra linkusios delikto išimtį taikyti priklausomai nuo fakto, kad atsirado žala teismo valstybės teritorijoje. Pavyzdžiui, Austrijos Aukščiausias teismas byloje, susijusioje su automobilio padarytu eismo įvykiu, nurodė, kad teismas turi vertinti patį žalos atsiradimo faktą ir kad jis įvyko teismo valstybės teritorijoje, bet ne veiksmo atlikimo tikslą.

Nors 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto ir 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto įtvirtina bendrus reikalavimus deliktų išimties taikymui, tačiau iš toliau analizuojamos teismų praktikos bus galima pastebėti, kad teismai ne visada yra linkę vadovautis konvencijose įtvirtintomis nuostatomis ir savo argumentaciją taikant deliktų išimtį dažniausiai grindžia valstybės veiksmų skirstymu į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*.

6.5. Kriterijai aktualūs taikant deliktinę išimtį

Kaip jau buvo pastebėta pradžioje aptariant šią valstybės imuniteto išimtį, jos taikymą yra sudėtinga susieti su valstybės veiksmų priskyrimu *acta jure*

³²⁶ EŽTT Didžioji kolegija. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Al-Adsani v. JK* byloje (peticijos Nr. 35763/97) [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20(1).pdf)>.

³²⁷ EŽTT. 2014 m. birželio 2 d. sprendimas *Jones ir kiti v. JK* byloje (peticijos Nr. 34356/06 ir 40528/06) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[>.](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

gestionis ar *acta ure imperii*, todėl deliktinės išimties taikymui svarbu išgryninti konkrečius kriterijus, aktualius būtent šiai išimčiai. Susidaro įspūdis, kad prielaida taikyti deliktų išimtį yra reikalavimas atlyginti žalą, kuri atsirado dėl valstybės ar jos pareigūnų neteisėtų veiksmų, tačiau tai būtų pernelyg apibendrinta išvada. Išanalizavus teismų praktiką, mokslinę literatūrą ir užsienio šalių nacionalinius teisės aktus, galima pastebėti tokius pagrindinius kriterijus, kurie lemia deliktų išimties taikymą: „apdraudžiamos rizikos“ kriterijus ir valstybės diskrecijos kriterijus, kurie bus aptariami toliau.

6.5.1. „Apdraudžiamos rizikos“ kriterijus

Detaliau analizuojant reikalavimus turtui deliktinės išimties taikymo atveju, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras³²⁸ numato kriterijų, kurį turėtų atitikti turtas, kad padarius jam žalą, civiliniame procese dėl žalos atlyginimo užsienio valstybės atžvilgiu būtų atsisakoma taikyti valstybės imuniteto apsaugą. Turtas turi būti toks, kad jis galėtų tapti draudimo santykių objektu, t. y. egzistuoti rizika, kurią galima apdrausti, ir patirtą žalą būtų galima įvertinti pinigais³²⁹. Šį kriterijų įvardija kaip „apdraudžiamos rizikos“³³⁰ (angl. *insurable risk*) kriterijų. LAT pažymėjo, kad „draudimo funkcija yra kompensuoti draudėjo patirtą žalą, konstatavus, kad ji padaryta draudimo objektui“³³¹. Draudimo objektas yra ne daiktai ar žmonės, o turtinis interesas, susijęs su šiomis vertybėmis³³². Tai reiškia, kad deliktinės išimties taikymo dalykas gali būti susijęs tik su tokiu turtu, kurio praradimo ar žalos jam padarymo rizika gali būti apdrausta, kaip pavyzdžiui,

³²⁸ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 183.

³²⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 92 str. numatyta, kad būtina nuostolių draudimo sutarties sąlyga yra teisėtas draudėjo ar apdraustojo draudimo interesas, kurį galima įvertinti pinigais (Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 94 -4246).

³³⁰ TTT vertindamas faktines bylos aplinkybes bei juridinį pagrindimą *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, akcentavo, kad deliktų išimtis pirmiausiai buvo nustatyta kaip priemonė užtikrinti valstybės jurisdikciją tais atvejais, kai žalą sukelia užsienio valstybės pareigūnai valdydami transporto priemones bei kitais atvejais, susijusiais su rizika, kurią galima apdrausti (angl. *insurable risk*).

³³¹ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje I. J. v. UADB „Baltikums draudimas“, bylos Nr. 3K-3-516/2006, kat. 73.2.5.5 (S).

³³² Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 19 dalis numato, kad draudimo objektas – turtiniai interesai, susiję su asmens gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe.

galima apdrausti žalą transporto priemonėms, kurios gali patekti į eismo įvykius, tokioms kaip automobiliai, motociklai, laivai. Kitais žodžiais įvardijant, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 12 straipsnyje numatyta išimtis būtų taikoma civiliniuose procesuose, kuriuose keliamas žalos atlyginimo klausimas dėl žalos padarymo transporto priemonėms, kurios yra skirtos vežti žmones ar krovinius keliu, oru, bėgiais ar jūrų keliais.

Taigi „apdraudžiamos rizikos“ kriterijus pagrįstas tuo, kad ne bet koks deliktinis veiksmas, kuriuo padaroma žala asmeniui ar turtui, gali pašalinti valstybės imuniteto apsaugą, bet tik toks, kuris gali būti laikomas draudiminiu įvykiu ir jo padarymas sukuria draudikui pareigą išmokėti draudiminę išmoką. Todėl kaip teigia mokslininkas X. Yang, „apdraudžiamos rizikos“ kriterijus gali būti skirtas tikrai tiems atvejams, kada žala susijusi su transporto priemonių netinkamu naudojimu, kai įtraukiamos ir draudimo kompanijos, todėl kriterijus „apdraudžiama rizika“ yra labai abejotinas ir klaidinantis³³³.

Pastebėtina, kad tokio kriterijaus nėra įtvirtinto jokiam nacionaliniame teisės akte ar tarptautinėje sutartyje, todėl galima daryti išvadą, kad deliktinės išimties taikymo apimties negalima apibrėžti vien tik „apdraudžiamos rizikos“ kriterijumi. JAV byloje *Letelier*³³⁴ tokia pozicija ir buvo pakartota, nurodant, kad deliktinės išimties taikymas yra pirmiausiai susijęs su eismo įvykiuose patirtos žalos atlyginimu, tačiau bendriausia prasme yra skirtas visiems deliktiniams veiksams, kada reikalaujama atlyginti materialinę žalą.

Tačiau „apdraudžiamos rizikos“ kriterijus skirtas nustatyti ne tik turto pobūdį, bet ir atriboti į deliktinės išimties taikymo apimtį nepatenkančius valstybės veiksmus. Šis kriterijus buvo panaudotas tuo atveju, kai buvo

³³³ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 201.

³³⁴ JAV Apeliacinis teismas. 1980 m. kovo 11 d. sprendimas *Isabel Morel De Letelier et al. v. The Republic Of Chile et al.* byloje Nr. 78-1477 488 F. Supp. 665 (1980) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/488/665/1400196/>>.

reikalaujama atlyginti užsienio valstybės karinių pajėgų padarytą žalą. EŽTT byloje *McElhinney*³³⁵, kurioje buvo nagrinėjamas JK kariškio įvykdytas užpuolimas atliekant jo tiesiogines funkcijas karinėje tarnyboje, pasisakė, kad deliktinė išimtis yra skirta riboti valstybės imunitetą tais atvejais, kai yra padaroma žala asmeniui ar turtui, o tokie atvejai visų pirma susiję su „draudžiamos rizikos“ kriterijaus taikymu, kaip pavyzdžiui, transporto padaromais įvykiais keliuose, tačiau ne su valstybės valdžios galių įgyvendinimu kitos užsienio valstybės teritorijoje, kas yra siejama su užsienio valstybės suvereniteto esme.

6.5.2. Valstybės diskrecijos kriterijus

Šis kriterijus įtvirtintas 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1605(a)(5)(A) punkte, kuriame numatyta, kad deliktų išimtis netaikoma tais atvejais, kai reikalavimo pagrindą taikyti valstybės imunitetą teisme sudaro tokie valstybės veiksmai ar neveikimas, kurie patenka į valstybės diskrecijos sritį. Taip pat visiškai nepriklauso, kad valstybė atlikdama konkrečius veiksmus viršijo savo diskreciją. Tačiau kyla klausimas, kokie veiksmai šio punkto prasme yra priskiriami prie valstybės diskrecijos.

Remiantis JAV teismų praktika, konkretaus valstybės veiksmo priskyrimas valstybės diskrecijai priklauso nuo to, ar teisės aktuose yra numatyta tokia valstybės veikla³³⁶. Tačiau susidarytų paradoksali situacija, kad iš esmės visi valstybės, jos institucijų ar jos įgaliotų savarankiškų subjektų veiksmai yra reglamentuoti jų veiklą reguliuojančiuose teisės aktuose bei kituose privalomą galią turinčiuose dokumentuose, todėl yra priskiriami jų diskrecijai. Tai turėtų reikšti, kad akivaizdžiai prie valstybės funkcijų įgyvendinimo nepriskiriami veiksmai nebus laikomi valstybės diskrecija, kaip pavyzdžiui pasikėsinimas į politiką ar nužudymas. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju šią situaciją yra paliekama spręsti teismų praktikai, bet akivaizdu, kad

³³⁵ EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *McElhinney v. Ireland* byloje (peticijos Nr. 31253/96).

³³⁶ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 204.

tai taip pat sudaro galimybę valstybės imunitetą pritaikyti vien tuo pagrindu, kad bet kuris valstybės veiksmas iš esmės gali būti priskiriamas jos diskrecijai.

Verta paminėti šioje vietoje JAV bylą *Letelier v. Chile*³³⁷, kurios reikšmė yra susijusi ne tik su „valstybės diskrecijos“ nustatymu, bet ir su tuo, kad šioje byloje teismas pritaikė deliktų išimtį politiko nužudymo byloje. Šioje byloje Čilės ambasadoriaus, kuris buvo nužudytas sproguis sprogmeniui automobilyje, artimieji kreipėsi į JAV teismą dėl žalos atlyginimo, atsiradusios dėl Čilės pareigūnų neteisėtų veiksmų. Pasikėsinimas į politiką buvo įvykdytas Čilės slaptosios policijos pareigūnų, todėl atsakovu šioje byloje buvo patraukta Čilės valstybė. Teismas byloje pasisakė, kad turi jurisdikciją nagrinėti šį ginčą nepriklausomai nuo to, kad byla yra susijusi su diplomatiniais santykiais, kurie leidžia priskirti šiuos veiksmus prie *acta jure imperii*, tačiau jie negali būti teisėtais valstybės diskrecijai priskiriamais veiksmais. Taigi, JAV teismai kiekvienu konkrečiu atveju vertina valstybės veiksmus, tačiau vis dar lieka neaišku, kokiais kriterijais vadovaujantis būtų galima atskirti „valstybės diskrecijai“ priskiriamus ir jai nepriskiriamus valstybės veiksmus.

Susidaro įspūdis, kad „valstybės diskrecijos“ kriterijus yra ne kas kita, kaip dar kartą įtvirtinta valstybės imuniteto taikymo taisyklė, reiškianti, kad valstybės imunitetas suteikiamas tais atvejais, kai valstybės veiksmai priskiriami *acta jure imperii*. Tik šiuo atveju valstybės imunitetas suteikiamas nuo užsienio teismo jurisdikcijos, kuriame yra pareikštas ieškinys dėl valstybės neteisėtais veiksmais sukeltos žalos atlyginimo, t. y. tokie veiksmai prilyginami *acta jure imperii*. Galima pastebėti, kad komercinės išimties taikymo atveju, valstybės veiksmai netampa *acta jure imperii* vien tuo pagrindu, kad jų vykdymas numatytas nacionaliniuose ar tarptautiniuose teisės aktuose, jie dar turi tenkinti sąlygą, kad juos išimtinai gali atlikti tik valstybė. Tačiau deliktų išimties atveju, vadovaujantis „valstybės diskrecijos“ kriterijumi, absoliučiai visi veiksmai galėtų būti priskirti prie valstybės diskrecijos ir suteiktų valstybei

³³⁷ JAV Apeliacinis teismas. 1980 m. kovo 11 d. sprendimas *Isabel Morel De Letelier et al. v. The Republic Of Chile et al. byloje Nr. 78-1477 488 F. Supp. 665 (1980)* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/488/665/1400196/>>.

imuniteto apsaugą. Autorės nuomone, „Valstybės diskrecijos“ kriterijaus taikymas sudarytų valstybės nebaudžiamumo išpūdį ir deliktų išimtį padarytų sunkiai įgyvendinamą praktikoje. Ši situacija dar kartą patvirtina, kad valstybė negali būti visais atvejais prilyginama kitiems civilinių santykių dalyviams.

6.5.3. Išskirtinis užsienio karinių pajėgų veiksmis padarytos žalos vertinimas

Galima teigti, kad užsienio valstybės karinėms pajėgoms suteikiamas specialus statusas ir praktika išlieka taikyti valstybės imuniteto apsaugą tais atvejais, kai žala atsiranda dėl užsienio valstybės karinių pajėgų atliekamų veiksmų. Anksčiau minėta EŽTT byla *McElhinney*³³⁸ yra viena esminių bylų, kuri pasisako, kad valstybės suverenitetas pasireiškia taip pat ir karinių pajėgų, atliekamais veiksmis. Svarbu paminėti ir tai, kad šioje byloje *acta jure imperii* buvo pripažinti konkretaus kario veiksmai, kuris įgyvendino jam deleguotas valstybės funkcijas.

1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 16(2) punkte tiesiogiai yra numatyta, kad 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas yra netaikomas tais atvejais, kai veiksmai atliekami užsienio valstybės karinių pajėgų. Atitinkamai šią nuostatą taiko ir JK teismai, todėl galima paminėti Anglijos Lordų Rūmų teismo nagrinėtą *Holland*³³⁹ bylą, kurioje ieškinį dėl šmeižto padavė pareigūnas, kuris buvo atsakingas už mokymus JAV karinėje bazėje, įkurtoje JK teritorijoje. JAV buvo suteikta valstybės imuniteto apsauga tuo pagrindu, kad karinė bazė buvo pripažinta kaip JAV karinių pajėgų sudedamoji dalis ir įgyvendino dalį karinėms pajėgoms priskirtų suverenių valstybės funkcijų, todėl JK teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti tokį ginčą.

Graikijos Aukščiausias Teismas taip pat nurodė, kad tarptautinėje paprotinėje teisėje nėra nustatytos tokios taisyklės, kad teismas galėtų

³³⁸ EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *McElhinney v. Ireland* byloje (peticijos Nr. 31253/96).

³³⁹ JK Lordų Rūmai. 2000 m. liepos 20 d. sprendimas *Holland v. Lampen-Wolfe* byloje, [2000] 1 WLR 1573 ; *ILR*, Vol. 119, p. 367[interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000720/hollan-1.htm>>.

įgyvendinti savo jurisdikciją ir atisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą užsienio valstybei, kuriai yra keliamas civilinės atsakomybės klausimas dėl jos karinių pajėgų atliktų veiksmų, taip pat, šiuo atveju neturi reikšmės, ar karinių pajėgų veiksmai buvo atliekami taikos ar karo metu³⁴⁰.

Tašką diskusijoms padėjo TTT teismas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje, kurioje aiškiai nurodė, kad tarptautinėje paprotinėje teisėje neegzistuoja jokia teritorinė deliktų išimtis iš valstybės imuniteto, susijusi su karinių pajėgų ar kitų užsienio valstybės organų veiksmais, atliktais karinių konfliktų metu, nors ir žalą sukėlę veiksmai įvyko teismo valstybės teritorijoje. Kaip ir buvo aptarta šio skyriaus pradžioje, TTT suformavo aiškius kriterijus, kurie užsienio valstybės karinių pajėgų veiksmus prilygina *acta jure imperii*, ir tai suteikia teisę pasinaudoti valstybės imuniteto apsauga.

6.6. „Privataus asmens“ testo ir *acta jure gestionis/acta jure imperii* vertinimas deliktų išimties apimtyje

Kalbant apie deliktų išimtį, kaip vieną iš riboto valstybės imuniteto taikymo formų, reikia atsakyti į klausimą, kokią reikšmę šios išimties taikymui turi valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*. Kaip teigia mokslininkas X. Yang, deliktų išimties taikymo atveju valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ar *acta jure imperii* nėra aktualus³⁴¹, kadangi teismo valstybės jurisdikciją lemia valstybės atliktų veiksmų neteisėtumas ir iš dėl to kilusi žala. Taip pat kaip toliau teigia šis mokslininkas, netenka prasmės diskutuoti, ar deliktinės išimties atveju reikia taikyti „tikslo testą“ ar „paskirties testą“, kadangi jie yra skirti įvertinti komercinį valstybės veiksmų pobūdį, o kaip buvo aptarta anksčiau, delikto esmė yra žala kilusi iš nesutartinių santykių. Nei 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto, nei 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto nenurodo, kad

³⁴⁰ Graikijos Aukščiausias Teismas. 2002 m. byloje X. (individual) v. Federal Republic of Germany Nr. 6/2002, *Archeion Nomologias (Archive of Case-Law in Greek)*, 2003, p. 40.

³⁴¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 199.

valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* galėtų būti naudojamas kaip kriterijus, sprendžiant apie deliktų išimties taikymą. Taip pat reikia paminėti, kad abiejose konvencijose nėra nurodyta, ar valstybės veiksmai turi būti tyčiniai ar ir neatsargių veiksmų atveju taikoma valstybės imuniteto išimtis.

Taigi apibendrinant teisės mokslininkų poziciją bei teisės aktuose įtvirtintą reglamentavimą, deliktų išimties taikymo prasme valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ar *acta jure imperii* neturi prasmės, kadangi bylai dėl žalos atlyginimo pradėti visiškai pakanka fakto, kad buvo padaryta žala asmeniui arba turtui. Kiekvienos valstybės pareiga yra ginti savo teritorijoje esančius asmenis bei užtikrinti turto apsaugą, todėl „privataus asmens“ testas deliktų išimties taikymo apimtyje pasireiškia per tai, kad žalą asmeniui ar turtui sukeliančius veiksmus gali atlikti tiek užsienio valstybė, tiek bet kuris kitas fizinis ar juridinis asmuo, todėl taikant deliktinę atsakomybę taip pat neturėtų būti daroma jokių išimčių valstybei. Tai tarsi leidžia daryti prielaidą, kad bet koks žalos atsiradimas, sukeltas užsienio valstybės veiksmų teismo valstybės teritorijoje, panaikina veiksmus atlikusios valstybės imunitetą ir leidžia teismui pereiti prie bylos nagrinėjimo, kadangi tokios sąlygos galioja bet kuriam teismo valstybės esančiam subjektui. Tačiau toks požiūris būtų netinkamas ir netikslus, kadangi kaip jau buvo aptarta anksčiau, užsienio valstybės karinių pajėgų sukelta žala nepašalina valstybės imuniteto apsaugos, o teismai yra linkę tokius veiksmus vertinti kaip *acta jure imperii*. Taigi analizuojama teismų praktika rodo, kad valstybės veiksmų skirstymas į *acta jure gestionis* ar *acta jure imperii* išlieka esminiu kriterijumi taikant deliktų išimtį.

VII. VALSTYBĖS IMUNITETAS NUO VYKDYMO VEIKSMŲ TAIKYMO

7.1. Bendrieji valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų taikymo klausimai

Kai yra nustatoma, kad konkrečios valstybės teismas turi jurisdikciją nagrinėti ginčą, kurioje viena proceso šalis yra užsienio valstybė, iškyla klausimas, ar teismo priimti sprendimai galės būti įvykdyti. Kitais žodžiais tariant, svarbu išsiaiškinti, ar riboto valstybės imuniteto doktrina taikoma sprendžiant klausimą tiek dėl teismo kompetencijos nagrinėti ginčą ir priimti sprendimą, tiek dėl priimtų teismo sprendimų įgyvendinimo. O taip pat labai svarbu nustatyti sąlygas, kurioms esant taikoma valstybės imuniteto išimtis nuo užsienio valstybės paskirtų vykdymo veiksmų.

EŽTT³⁴² ne kartą yra pasisakęs, kad 6 str. 1 dalis užtikrina teisę kiekvienam asmeniui pateikti ieškinį teismui dėl jo civilinio pobūdžio teisių ir pareigų nustatymo; tokiu būdu, ši dalis apima „teisę į teismą“, kurios vieną aspektą sudaro teisė kreiptis į teismą, tai yra teisė iškelti civilinę bylą teisme. Tačiau ta teisė būtų iliuzinė, jei valstybių vidaus teisės sistema leistų galutinį, privalomą teismo sprendimą palikti neįvykdytą, darant žalą vienai šaliai.

Nagrinėjant bylas, svarbu ne tik priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, bet įgyvendinti rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje suformuotą įpareigojimą³⁴³. LAT pasisakė, kad teismo sprendimų vykdymas yra baigiamoji civilinio proceso stadija, kurios metu įgyvendinamas teismo sprendimas, o išieškotojas ir skolininkas realiai patiria teisinius ir turtinius teismo sprendimo padarinius³⁴⁴. Ne mažiau reikšmingai pasisakė LAT ir kitoje

³⁴² Įsiteisėjusio teismo sprendimo nevykdymas reikštų EŽTK 6 str. pažeidimą: žr., pvz., EŽTT 1999 m. gruodžio 14 d. sprendimą byloje *Antonakopoulos, Vortsela and Antonakopoulou v. Greece*, 1999; 2000 m. kovo 28 d. sprendimą byloje *Georgiadis v. Greece*, 2000; 2000 m. balandžio 6 d. sprendimą byloje *Comingersoll v. Portugal*, 2000; 2003 m. kovo 6 d. sprendimą byloje *Jasiunienė v. Lithuania*, 2003.

³⁴³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė II tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 495.

³⁴⁴ LAT Civilinių bylų skyrius. 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. antstolė Lina Uniokaitė, A. Z. ir J. Z.*, Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7; 129.17. (S).

byloje, nurodydamas, kad „teisingumo principo realizavimas nesibaigia priėmus teismo sprendimą. Teismo sprendimų vykdymas yra sudėtinė civilinio proceso dalis, kurioje užtikrinti teisingumą yra ne mažiau svarbu kaip ir kitose civilinio proceso stadijose.“³⁴⁵ Todėl tinkamas teismo sprendimo įgyvendinimas yra aktualus ne tik ieškinį pateikusiai proceso šaliai, tačiau ir įgyvendinant teisingumą priverstinio teismo sprendimo vykdymo procese, kadangi teisingumas gali būti įvykdytas tik kai bus teisėtai, operatyviai ir veiksmingai įvykdytas teismo sprendimas.

Žvelgiant istoriniu požiūriu, galiojant absoliutaus valstybės imuniteto reikalavimui, nebuvo keliamas klausimas, ar jurisdikcinis valstybės imunitetas turi būti atskiriamas nuo vykdymo veiksmų, kadangi imunitetas būdavo taikomas atsižvelgiant į valstybės (lot. *in personam*) statusą, todėl aktualus šių skirtingų valstybės imuniteto taikymo skyrimas atsirado tik nuo riboto valstybės imuniteto doktrinos taikymo pradžios, kai iškilo poreikis vertinti ne tik santykius, iš kurių kyla ginčas, bet ir įvertinti valstybei priklausantį turtą, kurio atžvilgiu reikalaujama įvykdyti teismo sprendimą.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto IV skyrius yra skirtas reguliuoti valstybės imuniteto klausimams, susijusiems su vykdymo procesu, todėl šis mokslinio darbo skyrius bus skirtas analizuoti mokslininkų darbams ir teismų praktikai, susijusiai su valstybės imuniteto veikimu, kai kyla klausimas dėl teismo sprendimo vykdymo ir kitų vykdymo priemonių taikymo valstybei priklausančio turto atžvilgiu. Toliau bus analizuojamos sąlygos, leidžiančios pritaikyti valstybės imuniteto išimtis nuo vykdymo veiksmų, bei penkios kategorijos valstybės turto, kuriam suteikiamas specialus statusas ir pripažįstama, kad jis negali būti naudojamas komerciniais tikslais, todėl vykdymo priemonių taikymas tokiam turtui yra išskirtinai apribotas.

³⁴⁵ LAT Civilinių bylų skyrius. 2003 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje B. K. v. A. K., I. K., Nr. 3K-3-1043/2003, kat. 25.8.2.; 119.

7.2. Valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų samprata

Nustačius, kad jurisdikcinis valstybės imunitetas konkrečioje byloje netaikomas ir teismas turi jurisdikciją nagrinėti ginčą arba nepatenkinus užsienio valstybės prašymo taikyti valstybės imunitetą, nes ginčo atveju taikoma išimtis, aktualiu lieka klausimas dėl užsienio valstybės sutikimo, kad priimtas sprendimas būtų įvykdytas. LR CPK 588 str. 1 d. numato, kad teismo sprendimai, nuosprendžiai, nutartys, nutarimai ir įsakymai vykdomi po to, kai jie įsiteisėja, išskyrus atvejus, kai teismas nutaria juos vykdyti skubiai. Tačiau kaip ir jurisdikcinio imuniteto taikymo atveju susiduriama su specifiniu subjektu – valstybe, kurios statusas³⁴⁶ neleidžia jos traktuoti kaip bet kokio kito civilinio proceso subjekto, todėl ir pats vykdymo procesas bei išieškojimas iš valstybės turto arba vykdymo priemonių paskyrimas valstybės pareigūnų atžvilgiu sukelia nacionaliniams teismams daug problemų.

Ne tik vykdymo procesas, kai yra priimamas galutinis teismo sprendimas, kurį kita šalis prašo įvykdyti, kelia didelių diskusijų tiek tarp mokslininkų, tiek tarp praktikų, bet ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymas, kai prašoma taikyti vykdymo priemones neištyrus visų byloje esančių įrodymų ir nepriėmus galutinio teismo sprendimo. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 19 str. numato, kad iki teismo sprendimo priėmimo vykdymo priemonės, tokios kaip užsienio valstybės turto areštas ar nusavinimas, negali būti taikomos, išskyrus tuos atvejus ir tik tokia apimtimi, kai užsienio valstybė aiškiai išreiškė sutikimą su tokių priemonių taikymu. Identiška formuluotė yra pakartojama ir 18 str., kuriame apibrėžiamas vykdymo priemonių, taikomu priėmus teismo sprendimą, taikymui.

Per pastarąjį šimtmetį daugeliui Europos valstybių perėjus nuo absoliutaus prie riboto jurisdikcinio valstybės imuniteto doktrinos taikymo, kol kas neryžtingai pereinama prie valstybės imuniteto ribojimo siekiant įvykdyti

³⁴⁶ Apie valstybės specifinį statusą skaityti šios disertacijos 2 dalyje.

teismo sprendimą valstybės atžvilgiu³⁴⁷. Autorė pritaria pozicijai, kad priešastis, kodėl valstybės atsargiai riboja valstybės imunitetą vykdymo priemonių taikymo atžvilgiu yra tai, kad priverstinai įgyvendinus teismo sprendimą užsienio valstybės atžvilgiu pasekmės gali būti daug sudėtingesnės³⁴⁸.

Jurisdikcinio valstybės imuniteto ir valstybės imuniteto nuo teismo sprendimo vykdymo taikymas turi panašumų. Kaip ir jurisdikcinio imuniteto atveju, imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo suprantamas kaip bendra taisyklė, o ribojimas prasideda išimčių nustatymo pagrindu. Praktikoje tai suprantama taip, kad valstybės imuniteto apsauga galioja nuo užsienio teismų jurisdikcijos tik tokia apimtimi, kol nenustatoma išimčių iš valstybės imuniteto egzistavimas, kaip pavyzdžiui, valstybės dalyvavimas komercinio pobūdžio veikloje, o vykdymo procese taip pat galioja prezumpcija, kad tiek valstybė, tiek jos turtas naudojasi valstybės imuniteto apsauga tol, kol neįrodoma, kad egzistuoja sąlygos taikyti valstybės imuniteto išimtį teismo sprendimo vykdymo procese. Galioja bendras principas, kad valstybė turi imunitetą nuo priverstinio užsienio valstybės teismo sprendimų įvykdymo, t. y. užsienio teismo galios įvykdyti jo priimtą sprendimą yra ribojamos valstybės imuniteto apsauga. Tačiau kaip jau buvo minėta anksčiau, atsisakius absoliutaus valstybės imuniteto koncepcijos, išimčių pagrindu susiformavo riboto valstybės imuniteto koncepcija, kuri yra taikoma ir valstybės imunitetui nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo, tai reiškia, kad šiuolaikinės teisės tendencijos pripažįsta riboto valstybės imuniteto nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo koncepciją. Tačiau kyla klausimas, ar jurisdikcinio valstybės imuniteto atšaukimas gali reikšti ir imuniteto nuo vykdymo veiksmų atšaukimą, ar tai turi būti atskiras sutikimas ir kokia forma jis turi būti duodamas.

³⁴⁷ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 151.

³⁴⁸ SCHREUER, Cf. *State Immunity: Some Recent Developments*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, p. 49.

Kitas klausimas, susijęs su valstybės imunitetu nuo užsienio valstybės teismų sprendimų įgyvendinimo, yra kokia apimtimi valstybės naudojasi šiuo imunitetu ir kokiems objektams jis taikomas. Pirmiausiai valstybės imuniteto apsauga bendrąja prasme taikoma valstybės kaip suverenaus tarptautinės teisės subjekto atžvilgiu, užtikrinant lygiavertiškumą tarp valstybių ir savanoriškai apribojant savo teismų galias įvykdyti priimtus teismų sprendimus. Toliau valstybės imuniteto veikimas yra nukreipiamas į valstybės institucijas ir pareigūnus, įgyvendinančius valstybės valdžios funkcijas, taip užtikrinant jų veiklos nepertraukiamumą ir tinkamas veikimo sąlygas. Taip pat valstybės imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo taikomas valstybės turtui, kuris naudojamas nekomerciniais tikslais.

Apibendrinant galima pasakyti, kad valstybės imunitetas nuo teismo sprendimo vykdymo yra dar viena sudėtinga riboto valstybės imuniteto išraiškos forma, susiformavusi pereinant nuo absoliutaus valstybės imuniteto prie riboto valstybės imuniteto ir ribojamas išimčių iš valstybės imuniteto pagrindu, tačiau priešingai nei jurisdikcinio valstybės imuniteto išimtis, vykdymo procese daug didesnę reikšmę turi valstybės sutikimas, kad būtų taikomi vykdymo veiksmai valstybei priklausančiam turtui bei turto naudojimas komerciniais tikslais ne visada lemia atsisakymą taikyti valstybės imunitetą.

7.3. Dviejų savarankiškų valstybės imunitetų egzistavimas

Teisinėje literatūroje įprasta valstybės imunitetą skirstyti į dvi pagrindines dalis: jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu³⁴⁹. Jurisdikcinis valstybės imunitetas, kuris suprantamas kaip imunitetas nuo užsienio valstybės teismo jurisdikcijos nagrinėti ir priimti sprendimą konkrečioje byloje (angl. „*immunity from suit*“, „*immunity from adjudication*“, „*immunity from the adjudicative process*“), yra

³⁴⁹ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 151.

apibrėžiamas kaip nacionalinio teismo jurisdikcijos nagrinėti konkretų ginčą ribojimas, o tuo tarpu valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu (angl. „*immunity from enforcement/execution*“, „*immunity from measures of constraint*“), yra apibrėžiamas nacionalinio teismo kompetencijų įgyvendinti priimtą sprendimą ribojimu³⁵⁰. Dviejų savarankiškų imunitetų egzistavimo idėjai pritaria ir mokslininkė H. Fox, kuri nurodo, kad ribotas valstybės imunitetas palietė ne tik jurisdikcinį valstybės imunitetą, bet ir imunitetą vykdymo procese³⁵¹, nors pacituojant profesorių Sucharitul, valstybės imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo išlieka paskutinė valstybės imuniteto tvirtovė³⁵².

Tiek 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, tiek 1972 m. Konvencija dėl valstybės imuniteto skirtinguose straipsniuose reglamentuoja jurisdikcinį valstybės imunitetą ir valstybės imunitetą, susijusį su teismo sprendimo vykdymu³⁵³.

Analizuojant nacionalinius teisės aktus buvo pastebėta, kad skirtingai reguliuojami jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu. Pavyzdžiui, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas taip pat aiškiai išskiria du atskirus imunitetus: 1604 straipsnyje numato jurisdikcinį imunitetą (angl. „*immunity from jurisdiction*“) ir 1609 straipsnyje numato imunitetą nuo arešto ir teismo sprendimo įvykdymo iš užsienio valstybės turto (angl. „*immunity from attachment and execution of property of a foreign State*“). Svarbu paminėti ir tai, ką pasakė *FG*

³⁵⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 345.

³⁵¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 479-480.

³⁵² O'KEEFE, R., TAMS, C. J. *2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 189.

³⁵³ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų jurisdikciniam valstybės imunitetui reglamentuoti yra skirti 5-9 str., o valstybės imunitetas nuo vykdymo veiksmų ir išimties iš bendros taisyklės nustatytos 18 ir 19 str.. 1972 m. Valstybės imuniteto konvencijos visas I skyrius yra skirtas reguliuoti jurisdikcinio imuniteto taikymą ir tik vieną straipsnį skyrė apibrėžti imunitetą vykdymo procese, nurodant, kad be valstybės sutikimo negali būti taikomos jokios vykdymo priemonės užsienio valstybės turto atžvilgiu (23 str.).

*Hemisphere*³⁵⁴ byloje teismas, kuris nurodė, kad valstybės imunitetas nuo teismo sprendimo įvykdymo yra taikomas siauriau nei jurisdikcinis valstybės imunitetas, tačiau toks teiginys reikalauja išaiškinimo. Mokslininkas X. Yang³⁵⁵, komentuodamas šį teismo sprendimą, atskleidžia, kad valstybės imuniteto apsaugos apimtis priimant vykdyti teismo sprendimą, yra daug didesnė (platesnė) nei jurisdikcinio valstybės imuniteto atveju. Tai galima paaiškinti tuo, kad 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas tik labai ribota apimtimi leidžia atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos sprendimų vykdymo stadijoje ir nustato griežtesnius reikalavimus, kad imuniteto atsisakymas būtų tinkamas. Taigi minėtame teismo sprendime žodis „taikomas siauriau“ reiškia ne ką kitą, o tai, kad valstybės imuniteto nuo teismo sprendimų vykdymo taikymas yra apribotas daug labiau nei jurisdikcinio valstybės imuniteto atveju.

Dažna problema, neleidžianti suvienodinti ir išvesti universalių taisyklių, kaip atskirti vieną imunitetą nuo kito, yra skirtingai naudojamų sąvokų problema, kurių turinio atskleidimas tampa esminiu teisinių santykių suvokimo aspektu. Teisinėje literatūroje ir ypač JK³⁵⁶ teisėje terminas „jurisdikcinis valstybės imunitetas“ suprantamas nevienodai ir gali apimti tiek imunitetą nuo užsienio valstybės teismo jurisdikcijos nagrinėti ir priimti sprendimą konkrečioje byloje, tiek ir abu imunitetus kartu, t. y. jurisdikcinis valstybės imunitetas ir imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu, traktuojami kaip vieno valstybės imuniteto civiliniame procese taikymas³⁵⁷. Tuo tarpu Prancūzijos teisinėje sistemoje yra vartojami atskirti terminai

³⁵⁴ JAV Apeliacinis teismas. 2011 m. kovo 15 d. sprendimas *FG Hemisphere Associates, Llc v. Democratic Republic Of Congo* byloje Nr. 10-7040 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/CB6669A3D6EDA9EC85257854004F9CFA/\\$file/10-7040-1298140.pdf](https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/CB6669A3D6EDA9EC85257854004F9CFA/$file/10-7040-1298140.pdf)>.

³⁵⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 355.

³⁵⁶ 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto tekste vartojama apibendrinta sąvoka „jurisdikcinis imunitetas“ (angl. „immunity from jurisdiction“), neišskiriant valstybės imuniteto vykdymo procese kaip atskiros savarankiškos sąvokos.

³⁵⁷ Reikia atkreipti dėmesį, kad 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų pavadinime neminimas vykdymo procesas ar kitaip neišskiriamas sprendimo vykdymas. Galima teigti, kad konvencijos kūrėjai „Jurisdikciniu imunitetu“ apibendrintai vadina abu imunitetus, tekste vartoja sąvokas „jurisdikciniai imunitetai“ (ang. *the jurisdictional immunities of States*) ir vykdymo priemonės (ang. *State immunity from measures of constraint*), tačiau tai nepaneigia dviejų atskirų imunitetų egzistavimo.

„*immunité de juridiction*“, reiškiantis jurisdikcinį imunitetą, bei „*immunité d'exécution*“, reiškiantis valstybės imunitetą, susijusį su teismo sprendimo vykdymu. Taigi terminas „jurisdikcinis valstybės imunitetas“ priklauso nuo konteksto, kuriame šis terminas vartojamas³⁵⁸ bei nuo konkrečios valstybės vartojamų terminų specifikos, bet sąlyginai gali būti atskiriamas teismo sprendimo priėmimo momentu.

Autorės nuomone, aiškus taikomo termino turinio nustatymas yra labai aktualus sprendžiant apie valstybės valią atsisakyti imuniteto, kokia apimtimi valstybės duoda sutikimą dalyvauti civiliniame procese, todėl aiškumo tikslais šiame darbe, atsižvelgiant į valstybės imuniteto taikymo skirtumus, yra pasirenkamas valstybės imuniteto skirstymas į dvi savarankiškas valstybės imuniteto dalis: 1) jurisdikcinis valstybės imunitetas; ir 2) valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu³⁵⁹.

Iš pradžių gali pasirodyti sąlyginai paprasta atriboti abu valstybės imunitetus, nes pasibaigus bylos nagrinėjimui ir priėmus galutinį teismo sprendimą, prasideda paskutinė civilinio proceso stadija – vykdymo procesas. Galutinio sprendimo priėmimas ir jo įsiteisėjimas tarsi ir turėtų reikšti, kad pradeda galioti valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų apsauga, tačiau taip būtų klaidingas požiūris. Civiliniame procese yra taikomos laikinosios apsaugos priemonės, kurių esmė ir yra tai, kad jos taikomos iki sprendimo priėmimo, t. y. laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiek nepareiškus ieškinio, tiek ir bet kurioje civilinio proceso stadijoje, todėl kalbėti apie aišką ribą tarp jurisdikcinio valstybės imuniteto ir valstybės imuniteto vykdymo priemonių taikymo yra sudėtinga. Todėl autorės nuomone, valstybės imunitetas nuo vykdymo veiksmų neturi būti vienareikšmiškai siejamas su konkrečia civilinio proceso stadija, kas sąlyginai reikštų, kad pasibaigus bylos nagrinėjimui, įsijungia valstybės imuniteto apsauga nuo teismo sprendimo

³⁵⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 346.

³⁵⁹ Mokslininkas X. Yang nurodo, kad nors ir yra taikomas bendras terminas „valstybės imunitetas“ arba „valstybės imuniteto teisė“ (ang. *Law of State immunity*“), apimantis tiek jurisdikcinį valstybės imunitetą, tiek imunitetą nuo priimtų teismo sprendimų vykdymo, ir skirtas labiau moksliniam pažinimui, bet praktikoje patogiau ir mažiau klaidina požiūris kaip į du atskirus imunitetus, nei kaip į to paties imuniteto skirtingus aspektus.

vykdymo, bet valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų aktualumas atsiranda tada, kai kyla poreikis įgyvendinti bet kurioje civilinio proceso stadijoje priimtą teismo sprendimą.

7.4. Teismo jurisdikcijos ir valstybės imuniteto, susijusio su vykdymo veiksmais, santykis

LR CPK 18 straipsnyje yra įtvirtintas vienas bendrųjų civilinio proceso principų – įsiteisėjusio teismo sprendimo privalomumo principas. Ši norma įtvirtina bendrą principinę nuostatą, kad įsiteisėjusio teismo sprendimo negali nepaisyti asmenys, dalyvaujantys teisiniuose santykiuose. Teismo sprendimo privalomumas visiems asmenims visų pirma reiškia jo privalomumą dalyvavusiems byloje asmenims³⁶⁰. Teismas, kaip kompetentinga institucija spręsti ginčą tarp šalių, priima privalomą sprendimą, kuris būna susijęs su vykdymo priemonių taikymu³⁶¹.

Teismas, kaip valdžios institucija, turi valdžios įgaliojimų, kurių visuma apibūdinama kaip teismo valdžia. Teismo valdžia pasireiškia jo galia:

- priimti sprendimus (lot. *ius dicere*) valstybės vardu;
- užtikrinti priimto sprendimo įvykdymą prievarta³⁶².

Galima daryti išvadą, kad paskirtų vykdymo priemonių įvykdymas yra teismo kompetencijos (teismo valdžios) išraiška, todėl jeigu jos nebūtų įgyvendinamos, teismo sprendimas būtų tik teismo nuomonė, bet ne įpareigojimas, ginčo klausimu. Taip pat ieškovas, žinodamas, kad teismo priimtas sprendimas nebus įgyvendinamas, nematys prasmės kreiptis į teismą, kai atsakovu byloje turėtų būti užsienio valstybė, kai žinos, kad sprendimas nebus įgyvendinamas. Kitas svarbus aspektas yra tai, kad pritaikius vykdymo

³⁶⁰ LAT Civilinių bylų skyrius. 2012 m. birželio 8 d. sprendimas *V. K. v. D. S. byloje Nr. 3K-3-282/2012, 124.2.7; 116.11 (S)*.

³⁶¹ Įsiteisėjusio teismo sprendimo nevykdymas reikštų EŽTK 6 str. pažeidimą: žr., pvz., EŽTT 1999 m. gruodžio 14 d. sprendimą byloje *Antonakopoulos, Vortsela and Antonakopoulou v. Greece*, 1999; 2000 m. kovo 28 d. sprendimą byloje *Georgiadis v. Greece*, 2000; 2000 m. balandžio 6 d. sprendimą byloje *Comingersoll v. Portugal*, 2000; 2003 m. kovo 6 d. sprendimą byloje *Jasiunienė v. Lithuania*, 2003.

³⁶² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė II tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 48.

priemonės, jų įgyvendinimas dažnai būna susijęs su teisių į turtą suvaržymu. Teismo valstybės pritaikytos vykdymo priemonės, nukreiptos į užsienio valstybės turtą, gali pabloginti tarp valstybių vykstantiems santykiams. Dėl šių priežasčių valstybės imuniteto taikymas teismo sprendimo vykdymo procese³⁶³ yra laikoma viena iš jautriausių valstybės imuniteto taikymo sričių³⁶⁴.

Vertinant teismo kompetenciją įgyvendinti priimtą sprendimą santykyje su valstybės imuniteto reikalavimu, aktualu pasiremti Šveicarijos teismų praktikos prietomis išvadomis. Jeigu užsienio valstybės veiksmai nebuvo priskirti valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimui, t. y. veiksmai kvalifikuoti kaip *jure gestionis*, tokiu atveju Šveicarijos teismas turi jurisdikciją nagrinėti tokį ginčą ir įpareigoti įvykdyti teismo priimtą teismo sprendimą, jeigu teisinis santykis, kurio dalyvė yra užsienio valstybė, yra susijęs su Šveicarijos teritorija. Kaip pavyzdys gali būti tai, kad jeigu turtas, dėl kurio kilo ginčas yra Šveicarijos teritorijoje ir Šveicarijos teismas pripažįsta, kad jis turi kompetenciją nagrinėti ginčą, laikoma, kad iš tokio turto, kuris priklauso užsienio valstybei, yra galimas išieškojimas. Taigi Šveicarijos teismų nustatytas teritorinės priklausomybės reikalavimas patvirtina teiginį, kad imuniteto netaikymas vykdymo procese yra logiška teismo teisės nagrinėti ginčą pasekmė. Priešingu atveju, kokia prasmė būtų nagrinėti bylą, jeigu prieš pradedant nagrinėjimą jau būtų aišku, kad sprendimas nebus įgyvendinamas.

Tačiau tikrąją Šveicarijos teismų sprendimų esmę, kad įpareigojimas įvykdyti priimtą sprendimą yra natūrali ginčą nagrinėjančio teismo jurisdikcijos pasekmė, atskleidžia mokslininkas X. Yang, kuris teigia, kad teismai deklaruodami, kad jie turi teisę įpareigoti užsienio valstybę įvykdyti priimtą sprendimą reiškia ne ką kitą, kad sprendimas yra iš principo vykdytinas (ang. *in principle executable*), tačiau tai nebūtinai reiškia, kad visi sprendimai gali ir turi būti vienodai ir be jokių apribojimų, įvykdyti³⁶⁵.

³⁶³ *Ibid.*, 82.

³⁶⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 344.

³⁶⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 350.

Dabartinė valstybės imuniteto teisė pripažįsta, kad ginčą nagrinėjančio teismo jurisdikcija turi būti suprantama kaip apimanti visą procesą, kas reiškia teismui išnagrinėjus ginčą ir priėmus sprendimą, jis turi būti vykdomas, tačiau taip pat pripažįsta, kad nėra galimybės priversti užsienio valstybę paklusti priimtam teismo sprendimui, išskyrus tuos atvejus, kai yra įgyvendintos specialios sąlygos ir nėra jokių apribojimų³⁶⁶. Taigi toliau bus analizuojama, kokios sąlygos leidžia teigti, kad byloje priimtas sprendimas yra vykdytinas ir nėra jokių apribojimų, jį įvykdyti, kai santykių subjektas yra valstybė.

7.5. Vykdyto priemonių taikymo valstybės atžvilgiu specifika

Taigi skirtingų valstybių teismai vartoja skirtingus ir tik jų teisinei sistemai būdingus terminus, kuriais apibrėžia imunitetą, susijusį su teismo sprendimo vykdymu, bet taip pat nėra vieningo termino, kuriuo būtų apibrėžiamos vykdymo priemonės³⁶⁷. Pažymėtina ir tai, kad vykdymo priemonių poreikis atsiranda ne tik priėmus galutinį teismo sprendimą ir jam įsiteisėjus, bet ir iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, o dažnai laikinųjų apsaugos priemonių prašoma dar iki ieškinio pateikimo. Todėl toliau bus gilinamasi į tai, kaip suprantamos vykdymo priemonės ir analizuojama jų taikymo specifika bei kaip reglamentuojamas vykdymas yra iš valstybei priklausančio turto.

³⁶⁶ *Ibid.*, p. 350.

³⁶⁷ Terminas „vykdymo priemonės“ šiame darbe vartojamas patogumo tikslu, apimant tiek laikinąsias apsaugos priemones, tiek galutiniu teismo sprendimu paskirtas vykdymo priemones, tokias kaip išieškojimas, nukreiptas į skolininko turtą, turto areštas ir kitos. Šiuo sutrumpintu terminu nėra siekiama įvardinti vykdymo priemonių kaip savarankiškos vykdymo priemonių rūšies konkrečiai taikomos užsienio valstybės atžvilgiu, o tik norima pabrėžti bendrinį terminą, kuris leis supaprastinti šių santykių analizę bei tiksliau įsigilinti į santykių turinį, neprisirišant prie pernelyg detalizuotų sąvokų apibrėžimų.

7.5.1. Vykdyto priemonių samprata

Teismo sprendimų vykdymas yra civilinio proceso stadija, kurios metu atliekant procesinius veiksmus siekiama įvykdyti teismo sprendimą³⁶⁸. Bendrąja prasme, vykdymo priemonės gali būti suprantamos kaip konkrečių procesinių veiksmų atlikimas, kuriais įgyvendinami teismo sprendime numatyti įpareigojimai. Šiame darbe terminas „vykdymo priemonės“ patogumo dėlei bus vartojamas kaip apimantis visų rūšių teismo sprendime nustatytas konkrečias vykdymo priemones, pavyzdžiui, areštas, daikto sulaikymas, išieškojimas iš skolininko turto ar pinigų sumų, draudimas atlikti tam tikrus veiksmus, nepriklausomai nuo civilinio proceso stadijos.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 str. ir 19 str. vartojama sąvoka vykdymo priemonės (angl. *measures of constraints*), detalizuojant, kad tokios priemonės gali būti areštas ar turto nusavinimas. Konvencijos autoriai įtvirtino pavyzdį vykdymo priemonių, tačiau jokių būdu negalima laikyti jo baigtiniu, kadangi priklausomai nuo kiekvienos valstybės teisinės sistemos, taikomos skirtingos nacionalinei teisei būdingos vykdymo priemonės. Taip pat reikia pastebėti, kad vykdymo priemonėms taip pat priskiriama ne tik teismo sprendimų vykdymas, bet ir arbitražo sprendimų vykdymas³⁶⁹. Bet vykdymo priemonės sąlyginai galima suskirstyti į dvi rūšis, kurios toliau ir bus aptariamoms.

Pirma rūšis priemonių, kurios patenka į termino „vykdymo priemonės“ taikymo sritį, yra priverstinės vykdymo priemonės, kaip jas numato LR CPK 624 str. Kaip jau buvo aprašyta atliekant šį tyrimą, kiekviena valstybė pasirenka skirtingą terminiją, įvardinti teismo paskirtas vykdymo priemones, tačiau Lietuva LR CPK 624 straipsnyje turi numatytą terminą „priverstinio vykdymo priemonės“. LR CPK 624 str. 2 d. pateikia nebaigtinį

³⁶⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė II tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 496.

³⁶⁹ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentare dėl 18(4) dalies numatyta, kad vykdymo priemonės apima visas vykdymo priemones, nustatytas tiek teismo sprendimu, tiek arbitražo sprendimu, taip pat, tiek iki teismo sprendimo priėmimo, tiek priėmus galutinį teismo sprendimą, nepriklausomai nuo to, kaip konkreči valstybė įvardina vykdymo priemones nacionalinėje teisėje.

sąrašą priverstinio vykdymo priemonių: 1) išieškojimas iš skolininko lėšų ir turto ar turtinių teisių; 2) išieškojimas iš skolininko turto ir pinigų sumų, esančių pas kitus asmenis; 3) uždraudimas kitiems asmenims perduoti skolininkui pinigus, turtą ar vykdyti skolininkui kitas prievoles; <...> ir kitos įstatymų numatytos priemonės. Tai leidžia teigti, kad kituose įstatymuose gali būti numatytos kitokios vykdymo priemonės priklausomai nuo specialaus turto statuso ar subjekto, kuriam taikomos vykdymo priemonės.

Antra rūšis priemonių, kurios patenka į termino „vykdymo priemonės“ taikymo sritį, yra laikinosios apsaugos priemonės, kaip jas apibrėžia LR CPK 144 str. ir kurios taikomos dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu, jeigu šie asmenys tikėtinais pagrindžia savo ieškinio reikalavimą ir nesiėmus šių priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas. Vien tik iš pavadinimo galima aiškiai nustatyti, kad šios priemonės taikomos iki galutinio teismo sprendimo priėmimo ir įsigaliojimo, todėl jų taikymas valstybės turto atžvilgiu yra labai specifinis ir kelia didelių diskusijų. Pavyzdžiui, laikinųjų apsaugos priemonių rūšys yra numatytos LR CPK 145 str. 1 d.: 1) atsakovo nekilnojamojo daikto areštas; 2) įrašas viešame registre dėl nuosavybės teisės perleidimo draudimo; 3) kilnojamųjų daiktų, piniginių lėšų ar turtinių teisių, priklausančių atsakovui ir esančių pas atsakovą arba trečiuosius asmenis, areštas; <...> ir kitos įstatymuose numatytos ar teismo pritaikytos priemonės, kurių nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti nebeįmanomas. Kaip ir priverstinio vykdymo priemonių taikymo atveju, LR CPK nenumato baigtinio vykdymo priemonių sąrašo, ir kitiems įstatymas leidžiama nustatyti kitokias laikinąsias apsaugos priemonės, tačiau kurių nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti nebeįmanomas.

Šiame kontekste aktualu pažvelgti, kaip kitos valstybės supranta vykdymo priemones. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismai vartoja sąvoką „*saisie conservatoire*“ (ang. conservatory seizure/attachment) arba „*mesure conservatoire*“ (andl. conservatory measures), kurios apibrėžia teismo paskirtų laikinųjų apsaugos priemonių iki teismo sprendimo priėmimo taikymą, o

vykdymo procese skirtos vykdymo priemonės apibrėžiamos terminu „*execution forcée*“ (angl. *forced execution*), o tuo tarpu Vokietijos teismų praktikoje įvardijama kaip „*vorläufiger Rechtsschutz*“ (angl. *interim protection or relief*), reiškiančios laikinąsias apsaugos priemones, „*Sicherungsmaßnahmen*“ (angl. *protecting, preventing of safeguarding measures*), „*Vollstreckungsmaßnahmen*“ (angl. *measures of execution*) arba „*Zwangsvollstreckungsmaßnahmen*“ (angl. *measures of forced execution*)³⁷⁰. Šalys kurios pasirinko reglamentuoti valstybės imuniteto taikymą nacionaliniuose dokumentuose, vykdymo priemones įvardija kaip „*attachment prior to the entry of judgement*“ „*attachment in aid of execution*“ ir „*execution*“ (1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas), o 1987 m. JK Valstybės imuniteto akte - „*injunction*“ ir „*enforcement of judgment*“. Išanalizavus skirtingose teisinėse sistemose vartojamas sąvokas, yra pastebima tendencija vykdymo priemones sąlyginai skirti į dvi atskiras grupes: pirma grupė vykdymo priemonių, kurios taikomos iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, t. y., nuo ieškinio pateikimo ir toliau viso civilinio proceso metu iki kol bus priimtas galutinis sprendimas (angl. *pre-judgement*), ir antra, kuri prasideda nuo galutinio teismo sprendimo priėmimo, po kurio prasideda nauja civilinio proceso stadija - vykdymo procesas (angl. *post-judgement*).

Vykdymo priemonės skirti galima ne tik pagal laiką, kada jų prašoma taikyti, bet ir pagal taikymo būdą. Pagal šį kriterijų priemonės galima skirstyti į *in personam*, t. y. vykdymo priemonės taikomos arba kurių atsisakoma taikyti konkrečios valstybės ar jos institucijos atžvilgiu, kaip pavyzdžiui, tai gali būti įpareigojimas valstybės pareigūnui atlikti tam tikrus veiksmus, ir *in rem*, t. y. vykdymo priemonės, kurios nukreiptos ne į subjektą, o į turtą. Tai paprastai būna turto areštas ar kitoks teisių į turtą suvaržymas. Tačiau vėlgi kiekvienoje valstybėje skirtingai suvokiamos vykdymo priemonės ir jų reglamentavimas daro įtaką vienodinimui ir bendrų kriterijų nustatymui.

³⁷⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 344.

7.5.2. Vykdyimo priemonių taikymo teisinis reglamentavimas

Teismui priėmus sprendimą, kad valstybė neturi imuniteto nuo teismo jurisdikcijos, ir patenkinus ieškovo ieškinį, lieka aktualus sprendimo įvykdymo klausimas. Šiame etape teismo pareiga išsiaiškinti turto, į kurį yra nukreiptas vykdymas, statusą, t. y. nustatyti, ar turtas buvo susijęs su komercinių interesų įgyvendinimu, kitais žodžiais tariant, turtas buvo naudojamas kitokiems nei valdžios funkcijos įgyvendinimo tikslams. Nustačius, kad valstybei priklausantis turtas yra naudojamas valstybės valdžios funkcijoms įgyvendinti, išieškojimas ar bet kokie veiksmai, nukreipti į turtinių teisių suvaržymą, yra negalimi, nes jam taikoma valstybės imuniteto apsauga. Tai leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad valstybės imuniteto klausimas turi būti iš naujo keliamas ir atitinkamai įvertinamas prieš sprendimo įvykdymą³⁷¹. Autorės nuomone, būtinybė iš naujo vertinti valstybės imuniteto aktualumo klausimą susiduriant su teismo sprendimų vykdymo klausimu leidžia dar kartą pagrįstai įsitikinti, kad civiliniame procese galima kalbėti apie du savarankiškus valstybės imunitetus.

2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto aiškiai įtvirtina skirtumą tarp vykdymo priemonių, taikomų iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, suprantamų kaip laikinųjų apsaugos priemonių taikymas (angl. *pre-judgement measures of constraint*) ir vykdymo priemonių, taikomų po galutinio teismo sprendimo priėmimo (angl. *post-judgement measures of constraint*). 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 straipsnis yra skirtas santykių, susijusių su laikinųjų apsaugos priemonių taikymo reglamentavimui, kuris numato, kad vykdymo priemonės užsienio valstybei gali būti pritaikomos tik esant šioms sąlygoms: 1) yra gautas aiškus valstybės sutikimas taikyti vykdymo priemones, 2) valstybė specialiai nurodė (paskyrė) turtą, kurio atžvilgiu gali būti nustatytos laikinosios apsaugos priemonės; ir 3) valstybės turtas, kuriam yra prašoma pritaikyti laikinąsias

³⁷¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 351.

apsaugos priemonės, turi būti susijęs su konkrečia byla. Visų šių sąlygų visuma leidžia teismui apsispręsti dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybių. Tuo tarpu 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 19 straipsnis jau kalba apie galutinio teismo sprendimo vykdymą ir numato, kad vykdymo priemonės negali būti taikomos užsienio valstybės turto atžvilgiu, jeigu nėra nustatomos šios sąlygos: 1) yra gautas aiškus valstybės sutikimas taikyti vykdymo priemones; 2) valstybė specialiai nurodė (paskyrė) turtą, kurio atžvilgiu gali būti nustatytos laikinosios apsaugos priemonės; ir 3) jeigu buvo nustatytas, kad valstybei priklausantis turtas yra skirtas naudoti kitokiems nei valstybiniais nekomerciniams tikslams (angl. *other than government non-commercial purposes*). Svarbu pažymėti, kad reikalavimuose taikyti laikinąsias apsaugos priemones, nėra konkrečiai nurodyta, kad turtas turi būti naudojamas komerciniais tikslais. Tai reiškia, kad komercinis turto pobūdis negarantuos laikinųjų apsaugos priemonių pritaikymo, tačiau papildomai numatomas reikalavimas, kad valstybės turtas, kuriam yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, turi būti susijęs su konkrečia byla³⁷².

Taip pat 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 20 str. aiškiai nurodo, kad jeigu buvo duotas sutikimas pagal 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 7 str. ir valstybė atsisakė savo imuniteto nuo užsienio valstybės teismų jurisdikcijos, tai nėra imuniteto atsisakymas ir nuo teismo sprendimo įvykdymo. Visais atvejais teismo pareiga gilintis į valstybės išreikšto atsisakymo turinį, siekiant nustatyti, kokia apimtimi valstybė sutiko dalyvauti užsienio valstybės teismo procese. Todėl jeigu atsisakymas apima tik sutikimą dalyvauti teismo procese, tai dar jokia būdu nereiškia, kad teismui išnagrinęjus bylą ir priėmus teismo sprendimą, jį bus galima įvykdyti, kadangi 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato savarankišką atsisakymą nuo valstybės imuniteto apsaugos vykdymo procese. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad valstybė negali atsisakyti abiejų imunitetų vienu metu, t. y. duoti vieną sutikimą, kad valstybės

³⁷² HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 155.

imunitetas būtų netaikomas tiek teismo jurisdikcijos nustatyme bei nagrinėjant ginčą, tiek priėmus sprendimą ir siekiant jį įvykdyti. Tačiau bet kuriuo atveju, valstybės imuniteto apsaugos atsisakymas turi būti aiškiai išreikštas ir nekelti teismui abejonių.

Nacionalinių aktų analizavimas bus pradėtas nuo 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto, kurio 1610 (a)(1) punkte³⁷³ įvardijami reikalavimai, nuo kurių egzistavimo priklauso vykdymo priemonių taikymas: 1) aiškiai išreikštas arba iš valstybės veiksmų numanomas valstybės sutikimas taikyti vykdymo priemones; 2) valstybės turtas naudojamas komerciniais tikslais; 3) valstybės turtas yra JAV teritorijoje. Papildomi reikalavimai yra numatyti vykdymo priemonių taikymui iš užsienio valstybės organams ar žinyboms priklausančio turto. Galima pastebėti, kad užsienio valstybės organo ar žinybos atveju netaikomas reikalavimas, kad turtas būtų JAV teritorijoje, todėl pakanka nustatyti šias sąlygas: 1) turtas naudojamas komerciniais tikslais, 2) buvo aiškiai išreikštas arba numanomas atsisakymas nuo valstybės imuniteto apsaugos.

Kaip ir 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas taip pat skiria laikinųjų apsaugos priemonių ir galutinio teismo sprendimo įvykdymą. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(d)(1) punktas numato, kad užsienio valstybės turtas, <...> esantis JAV teritorijoje, kuris yra naudojamas komerciniams tikslams nebus apsaugotas nuo teismo sprendimų, priimtų iki priimant galutinį teismo sprendimą (angl. *prior to the entry of judgement*)³⁷⁴, įvykdymo, jeigu užsienio valstybė aiškiai išreiškė sutikimą atsisakyti imuniteto sprendimų įvykdymui iki priimant galutinį teismo sprendimą. Pagrindinis skirtumas, numatytas 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte, tarp laikinųjų apsaugos priemonių ir vykdymo priemonių, taikomų po sprendimo priėmimo, yra tai, kad atsisakant valstybės

³⁷³ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610 (a)(1) punktas numato, kad „Užsienio valstybės turtas, esantis JAV teritorijoje, kuris yra naudojamas komerciniams tikslams nebus apsaugotas nuo teismo sprendimo jį areštuoti įvykdymo (ang. „*shall not be immune from attachment in aid of execution*) <...> jeigu užsienio valstybė atsisakė valstybės imuniteto apsaugos nuo užsienio valstybės teismo sprendimų įvykdymo ir tai padarė aiškiai išreiškdamas ar buvo galima numanyti iš jos veiksmų“.

³⁷⁴ Šioje vietoje kalbama apie laikinąsias apsaugos priemones, kurių poreikis atsiranda iki galutinio teismo sprendimo priėmimo.

imuniteto laikinųjų apsaugos priemonių atžvilgiu visais atvejais valstybės sutikimas turi būti aiškiai išreikštas (angl. *explicitly waved its immunity from attachment prior to judgement*)³⁷⁵.

Kaip ir jurisdikcinio valstybės imuniteto atveju, taip ir imunitetui nuo vykdymo veiksmų, JK išsiskiria savo teisiniu reglamentavimu. 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 13(2)(b) punktas numato bendrą taisyklę, kad užsienio valstybės turtui suteikiamas valstybės imunitetas nuo teismo ar arbitražo sprendimo įvykdymo, įskaitant, bet neapsiribojant areštu, sulaikymu ar pardavimu. 13(3) pateikiama išimtis iš minėtos taisyklės, kuri numato, kad 13(2) straipsnis netaikomas, kai yra gautas rašytinis užsienio valstybės sutikimas bei įtraukiama nuostata, kad užsienio valstybės sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto pripažįstant teismo valstybės jurisdikciją, negali būti laikomas tinkamu sutikimu nuo teismo sprendimo įvykdymo. Svarbu pažymėti, kad JK valstybės sutikimui atsisakyti imuniteto kelia aukštesnius reikalavimus nei numatyti 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte ar 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, ir aiškiai nurodo, kad tinkamu sutikimu atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos yra laikomas tik rašytinis pareiškimas. Toliau analizuojant JK teisinį reglamentavimą taikant išimtį iš valstybės imuniteto vykdymo procese, 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 13(4) straipsnyje nustatyta, kad užsienio valstybei priklausantis turtas neturės valstybės imuniteto apsaugos nuo vykdymo veiksmų tuo atveju, jeigu turtas yra naudojamas ar skirtas naudoti komerciniais tikslais. Taigi komercinio turto pobūdžio nustatytas apibrėžia išimties iš valstybės imuniteto taikymą JK ir viskas, kas nepatenka į išimtį, toliau naudojasi valstybės imuniteto apsauga.

Galima pastebėti, kad šie klausimai pakankamai panašiai sprendžiami ir valstybėse, kurios valstybės imuniteto klausimų nesureguliuo nacionaliniais teisės aktais. Skirtingose jurisdikcijose buvo nustatyta, kad valstybės imunitetas nuo vykdymo veiksmų daugiau nebetaikomas absoliučiai visam valstybės turtui, todėl, atsižvelgiant į valstybės turto statusą, valstybės

³⁷⁵ Kaip yra traktuojamas terminas „aiškiai išreikštas valstybės imuniteto atsisakymas“ yra aptarta 4 disertacijos skyriuje.

imunitetas nuo vykdymo veiksmų buvo sąlyginai suskirstytas į dvi dalis: 1) valstybės turtas, kuris buvo skirtas išimtinai valstybės funkcijų įgyvendinimui, visais atvejais buvo apsaugotas valstybės imuniteto apsaugos, ir 2) valstybės turtas, į kurį gali būti nukreipti vykdymo veiksmai, turi atitikti komercinio pobūdžio reikalavimus³⁷⁶. Riba, kuri padarė aktualius teismo sprendimų vykdymo klausimus yra perėjimas nuo absoliutaus prie riboto valstybės imuniteto klausimo, tačiau yra valstybių, kurios nors laikomos atsisakiusios absoliutaus valstybės imuniteto taikymo, tačiau taikydamos riboto valstybės imuniteto doktriną numato specialius papildomus reikalavimus, kaip pavyzdžiui, toks požiūris vis dar pastebimas Italijos teismų praktikoje, kurioje yra aiškiai nustatyta, kad teismo sprendimo įvykdymui iš užsienio valstybei priklausančio turto turi būti gautas vykdomosios valdžios patvirtinimas³⁷⁷ ir ši nuostata galioja iki šiol, nors teismų praktika nustatė riboto valstybės imuniteto taikymą ir teismo sprendimų vykdymo stadijoje.

Prancūzijos praktika ribojant valstybės imunitetą nuo vykdymo veiksmų ilgą laiką buvo nenuosekli. *Clerget v. Banque Commerciale Pour l'Europe du Nord*³⁷⁸ byloje Paryžiaus apeliacinis teismas pasisakė, kad „valstybės imunitetas vykdymo procese yra nesusijęs su jurisdikciniu valstybės imunitetu, todėl galioja bendras principas, kad imunitetas nuo teismo sprendimo įvykdymo turi galioti, nepriklausomai nuo to, kad valstybės atliekami veiksmai turėjo komercinį pobūdį. Tuo tarpu *Islamic Republic of Iran v. Eurodif*³⁷⁹ byloje kasacinis teismas drąsiai įvardino riboto valstybės imuniteto vykdymo procese nuostatą, kad valstybės imunitetas nuo vykdymo veiksmų ribojamas tada, kai turtas, kurio atžvilgiu buvo pritaikytos vykdymo priemonės, yra naudojamas komerciniais ar verslo tikslais.

³⁷⁶ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 486.

³⁷⁷ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 359.

³⁷⁸ Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. spalio 10 d. teismo sprendimas byloje *Clerget v. Banque Commerciale Pour l'Europe du Nord* [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1077>>.

³⁷⁹ Prancūzijos Kasacinis Teismas. 1984 m. kovo 14 d. sprendimas *Islamic Republic of Iran ir kiti v. Société Eurodif ir kiti* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152058&id=CBO9781316152058A053>>.

Kaip jau buvo aptarta ankstesniuose skyriuose, Vokietija įtvirtino riboto valstybės imuniteto doktriną ir absoliutaus valstybės imuniteto atsisakė Vokietijos Federaliniams Konstituciniams teismui priėmus sprendimą *Empire of Iran*³⁸⁰ byloje, tačiau joje nebuvo nieko pasisakyta apie sprendimo įvykdymą. Prireikė keturiolikos metų, kol Vokietijos Federalinis Konstitucinis teismas grįžo prie valstybės imuniteto klausimų ir ėmėsi spręsti valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų klausimą. 1977 m. teismas *Philippine Embassy*³⁸¹ byloje pasisakė, kad teismo sprendimas negali būti priverstinai vykdomas iš valstybei priklausančio turto, esančio teismo valstybės teritorijoje, jeigu turtas išieškojimo metu yra naudojamas valstybės suverenių galių įgyvendinimo tikslais ir nebuvo gautas valstybės sutikimas. Nors šiame sprendime ir buvo pasisakyta apie vykdymo veiksmų negalimumą iš valstybei priklausančio turto, valdomo valstybės funkcijoms įgyvendinti, tačiau jame nebuvo užsiminta apie tai, ar ši taisyklė galioja absoliučiai visam valstybės turtui, t. y. net ir tam, kuris yra valdomas komerciniais tikslais. Po šešerių metų Vokietijos Federalinis Konstitucinis teismas byloje *NIOC Revenues*³⁸² byloje išsakė poziciją, kad galima vykdyti išieškojimą iš savarankiško subjekto (angl. *separate entity*)³⁸³ valdomo turto, kuriam valstybė deleguoja jos vardu įgyvendinti tam tikrus veiksmus, tačiau jo atliekamų veiksmų pobūdis yra priskiriamas ne valdžios funkcijų įgyvendinimui, o komercinės prigimties. Tai reiškė riboto valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų pradžia, tačiau tik turtui, kuris yra valdomas savarankiško subjekto, kuriam valstybė deleguoja

³⁸⁰ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.

³⁸¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 362.

³⁸² Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1983 m. balandžio 3 d. *National Iranian Oil Company v. Oil Sales Case*, 65 ILR, p. 215 ss.

³⁸³ Išsami „savarankiško subjekto“ sampratos analizė yra pateikiama 2 šios disertacijos skyriuje, tačiau verta atkreipti dėmesį, kad svarbu nubrėžti ribą, ar viena iš ginčo šalių yra valstybė, ar savarankiškas subjektas (angl. *separate entity*), kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos ir kuriam taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir valstybei, o galbūt subjektas nors ir pripažintas kaip savarankiškas subjektas, kuriam valstybė deleguoja jos vardu įgyvendinti tam tikrus veiksmus, tačiau jo atliekamų veiksmų pobūdis yra priskiriamas ne valdžios funkcijų įgyvendinimui, o komercinės prigimties.

atlikti komercinio pobūdžio funkcijas, bet ne pačios valstybės³⁸⁴. Taip pat svarbu paminėti, kad Vokietijos teismai vieningai pritaria pozicijai, kad jurisdikcinio valstybės imuniteto atsisakymas jokių būdu nereiškia valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymo³⁸⁵, todėl prieš keliant sprendimo vykdymo klausimą, iš naujo turi būti vertinamas valstybės imunitetas nuo vykdymo veiksmų.

7.5.3. Iki galutinio teismo sprendimo taikomos vykdymo priemonės

2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto aiškiai įtvirtina skirtumą tarp vykdymo priemonių, taikomų iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, suprantamų kaip laikinųjų apsaugos priemonių taikymas (angl. *pre-judgement measures of constraint*) ir vykdymo priemonių, taikomų po galutinio teismo sprendimo priėmimo (angl. *post-judgement measures of constraint*). Šio atskyrimo įtvirtinimas lemia tai, kad teismas užsienio valstybės atžvilgiu gali priimti ne tik galutinį teismo sprendimą, kuriuo išsprendžiamas tarp šalių kilęs ginčas bei kyla sprendimo vykdymo klausimas, bet ir viso civilinio proceso metu teismas gali spręsti šalių prašymus taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kurių poreikis gali egzistuoti ir ieškinio padavimo momentu arba atsirasti vėliau iki sprendimo priėmimo. Dažniausiai prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, susijusias su turto areštu, kad priėmus palankų sprendimą būtų galimybė patenkinti sprendimą iš konkretaus turto, taip pat, prašoma įpareigoti valstybės pareigūną susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų.

Mokslininkas X. Yang pateikia nuomonę, kad nacionaliniai teismai vis dar pakankamai santūriai riboja valstybės imunitetą, kai keliamas teismo sprendimo vykdymo klausimas, tačiau tokį jų dvejojimą galima pagrįsti praktiniais sumetimais, kadangi bet koks nepagrįstas atsisakymas pritaikyti

³⁸⁴ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 487.

³⁸⁵ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p.

imunitetą ir įvykdytas sprendimas, kuris paliečia užsienio valstybės turtinius interesus, gali turėti neigiamos įtakos draugiškiems valstybių santykiams. Kaip Vokietijos Federalinis Konstitucinis teismas pasisakė *Philippine Embassy*³⁸⁶ byloje, būtina išanalizuoti nacionalinės ir tarptautinės teisės nuostatas, kurios reguliuoja teismo sprendimų vykdymą, ir ypač sprendimų, priimtų iki išsprendžiant bylą iš esmės, kad būtų užkirstas kelias nepagrįstam teismo sprendimų vykdymui. Atsižvelgiant į tai, toliau šiame darbe bus analizuojami mokslininkų darbai ir teismų praktika taikant vykdymo priemones iki galutinio teismo sprendimo priėmimo - laikinosios apsaugos priemonės³⁸⁷.

7.5.3.1. Laikinių apsaugos priemonių taikymo prielaidos

LR CPK 144 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad teismas dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, jeigu šie asmenys tikėtinai pagrindžia savo ieškinio reikalavimą ir nesiėmus šių priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas. Nustačius, kad ieškiny yra tikėtinais pagrįstas, sprendžiama dėl laikinių apsaugos priemonių taikymo poreikio, kurį nulemia realios grėsmės būsimo teismo sprendimo įvykdymui egzistavimas. Šią grėsmę privalo įrodyti dalyvaujantis byloje ar kitas suinteresuotas asmuo, prašantis taikyti laikinąsias apsaugos priemones (LR CPK 12 ir 178 str.). Darytina išvada, kad prieš sprendžiant, ar nėra pagrindo taikyti laikinąsias apsaugos priemones, teismas turi preliminariai (*prima facie*) įvertinti ieškinio reikalavimų pagrįstumą. Ieškinio pagrįstumo preliminarus (*prima facie*) įvertinimas reiškia, kad teismas iš paties ieškinio reikalavimo bei ieškinio faktinių ir teisinių argumentų pobūdžio ar kitų objektyviai egzistuojančių aplinkybių mato, kad ieškiny nėra

³⁸⁶ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 362.

³⁸⁷ Mokslinėje literatūroje sutinkama labai daug skirtingų apibūdinimų, tokių kaip „*prejudgement measures*“, „*interim measures*“, „*interim relief*“, „*provisional measures*“, „*preventive measures*“, „*conservatory measures*“, „*interlocutory measures*“, „*safeguarding measures*“, reiškiančios iš esmės tą patį – iki teismo galutinio sprendimo taikomas vykdymo priemones. Atsižvelgiant į tai, kad toliau šiame darbe vykdymo priemonės iki galutinio teismo sprendimo priėmimo bus įvardijamos kaip laikinosios apsaugos priemonės.

akivaizdžiai nepagrįstas. Tuo tarpu byloje esančių įrodymų tyrimas bei vertinimas, sprendžiant klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, nėra atliekamas. Teismas šiuos procesinius veiksmus atlieka nagrinėdamas bylą iš esmės (LR CPK 183 str., 249-250 str.).

Taigi jeigu prielaida taikyti laikinąsias apsaugos priemones yra preliminarus bylos pagrįstumo įvertinimas, ar teismas preliminariai įvertinęs, kad ieškinys yra pagrįstas, pritaikytų ieškovo prašomas laikinąsias apsaugos priemones, tokias kaip valstybei priklausančio turto areštas³⁸⁸?

Šiame kontekste laikinųjų apsaugos priemonių taikymas yra glaudžiai susijęs su jurisdikcinio imuniteto taikymu. Nors ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymas yra galimas viso proceso metu, tačiau dažnai jų prašoma dar nepareiškus ieškinio arba kartu su pateikiamu ieškiniu, todėl šioje proceso stadijoje teismas sprendžia jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo klausimą ir laikinųjų apsaugos priemonių klausimą vienu metu.

Taigi, jeigu prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, pirmiausiai teismas įsivertina, ar šioje byloje turi jurisdikciją nagrinėti ginčą, t. y. ar yra nustatytos išimties, leidžiančios atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą valstybei, o tik po to gali pereiti prie laikinųjų apsaugos priemonių klausimo išsprendimo, kurios paprastai būna siejamos su turtinių teisių apribojimu, siekiant užtikrinti galutinio teismo sprendimo įgyvendinimą. Tačiau čia vėlgi iškyla valstybės imuniteto klausimas dėl vykdymo priemonių taikymo, todėl teismas prieš pritaikydamas laikinąsias apsaugos priemones valstybei priklausančio turto atžvilgiu turi papildomai išspręsti dar vieną klausimą – nustatyti, ar yra sąlygos apriboti valstybės imunitetą nuo teismo paskirtų vykdymo priemonių, t. y. ar galima atsisakyti taikyti imunitetą konkrečiam turtui. Taigi pradinėje proceso stadijoje, kai yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, tiek teismas, tiek ieškovas turi įvertinti, kad

³⁸⁸ Nors užsienio valstybių civilinio proceso teisė žino daugelį mūsų įstatyme numatytų laikinųjų apsaugos priemonių, tačiau kartu turi tam tikrų ypatumų. Pavyzdžiui, Vokietijoje teismo taikomos vadinamosios laikinosios teisinės apsaugos priemonės - areštas ir laikinieji potvarkiai. Areštu siekiama apsaugoti priverstinį piniginių reikalavimų įvykdymą, o laikiniais potvarkiais nustatoma visų kitų reikalavimų (išskyrus piniginius) laikinoji teisinė apsauga. (PELENIS, D. Laikinoji teisinė apsauga Vokietijos civiliniame procese: nustatymo sąlygos ir priemonių sistema. *Teisė*, 2002, Nr. 42, p. 96-106).

bus keliamas klausimas dviejų atskirtų imunitetų: 1) jurisdikcinio valstybės imuniteto, kur teismas turės įvertinti, ar yra kompetentingas nagrinėti konkretų ginčą; 2) valstybės imuniteto dėl vykdymo priemonių taikymo valstybės turtui ir tik atsisakius taikyti abu imunitetus, bus keliamas ieškinio pagrįstumo klausimas ir sprendžiama dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Autorės nuomone, toks mechanizmas leidžia nukrypti nuo nacionalinio civilinio proceso reguliavimo ir galima padaryti pagrįstą išvadą, kad paprotinė tarptautinė teisė daro akivaizdžią įtaką nacionaliniams civiliniams procesams.

Taigi sprendžiant ieškovo prašomų laikinųjų apsaugos priemonių klausimą svarbu nustatyti ne tik kad turtas ar turtinės teisės, kurias prašoma suvaržyti ir užtikrinti galutinio teismo sprendimo įvykdymą, valstybės valdoma tikslu įgyvendinti komercinius tikslus, bet kur kas svarbiau pradinėje stadijoje įrodyti, kad valstybei nebus suteikiama valstybės imuniteto apsauga tiek teismui sprendžiant jurisdikcijos klausimą, tiek skiriant vykdymo veiksmus.

Kaip teigia mokslininkas X. Yang³⁸⁹, galioja bendra taisyklė pripažįstama nacionalinių teismų, kad valstybės imuniteto klausimas turi būti išsprendžiamas pradinėje proceso stadijoje³⁹⁰, t. y. prieš teismui pereinant į bylos nagrinėjimą. Jeigu nustatoma, kad nebuvo nustatyta išimčių iš valstybės imuniteto, tada teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti šį ginčą ir civilinis procesas turi būti nutraukiamas, kas reiškia, kad toliau nebesprendžiamas klausimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, o jeigu tokios priemonės buvo pritaikytos – jos turi būti iš karto panaikinamos. Čia susiduriama su valstybės imuniteto paradoksu: kad išsiaiškintų, ar konkrečioje byloje taikomas valstybės imunitetas, teismas privalo pradėti procesą, išklausyti šalių argumentus ir vertinti pateiktus dokumentus, tačiau jeigu nustatoma, kad imunitetas vis dėlto turėjo būti suteiktas valstybei, tada civilinis procesas iš

³⁸⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 375.

³⁹⁰ Siekiant visiško vertimo tikslumo, pateikiama ištrauka iš mokslininko X. Yang knygos: „<...> *in principle, immunity should always be decided as a preliminary issue, that is before a court enter into substantive proceedings against a foreign State, it must determine whether it is competent to adjudicate upon the case in the first place* <...>“.

viso neturėjo būti pradėtas, nes galiojo valstybės imuniteto pasauga³⁹¹. Galime daryti išvadą, kad vadovaujantis logika ir galiojančiais precedentais, teismas pirmiausia turi išspręsti valstybės imuniteto taikymo klausimą, kuris, jeigu bus išsprendžiamas valstybės naudai, turės įtakos tolimesniam bylos nagrinėjimo negalimumui.

Autorės nuomone, labai svarbu nustatyti proceso stadiją, kurioje teismas turi išspręsti valstybės imuniteto taikymo klausimus. Remiantis LR CPK 137 str. 1 d., kuri numato, kad „Ieškinio priėmimo klausimą teismas išsprendžia priimdamas rezoliuciją. Šis procesinis veiksmas laikomas civilinės bylos iškėlimu“, po kurio proceso šalys įgyja LR CPK jiems suteikiamas teises ir privalo vykdyti pareigas. Tai reiškia, kad po to, kai teismas priima rezoliuciją ir civilinė byla laikoma iškelta, užsienio valstybė yra pripažįstama atsakovu ir turėtų būti preziumuojama, kad valstybės imuniteto klausimas yra išspręstas. Galima teigti, kad valstybės imuniteto taikymo klausimas turi būti išspręstas iki ieškinio priėmimo klausimo išsprendimo.

Taigi valstybės imuniteto taikymas, kai yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones prieš paduodant ieškinį, civilinio proceso kontekste yra unikalus reiškiny, kadangi imuniteto taikymas turi būti išspręstas prieš civilinės bylos iškėlimą užsienio valstybei. Sprendimas taikyti valstybės imunitetą arba atsisakyti taikyti turi būti išspręstas iš esmės, ištyrus visus pateiktus šalių duomenis ir, esant poreikiui, išklausius jų paaiškinimus, tai reiškia, kad iš esmės vyksta bylos nagrinėjimas³⁹². Nustačius valstybės imuniteto taikymo prielaidas, visas procesas tampa negaliojantis *ab initio*, įskaitant ir pritaikytas laikinąsias apsaugos priemones.

³⁹¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 375.

³⁹² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 378.

7.5.3.2. Laikinių apsaugos priemonių teisinio reguliavimo ypatumai

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 str. yra skirtas vykdymo priemonių, taikomų iki galutinio teismo sprendimo priėmimo, suprantamų kaip laikinosios apsaugos priemonės, reglamentavimui (angl. *pre-judgement measures of constraint*)³⁹³. Tiek JAV, tiek JK nacionaliniai valstybės imunitetą reglamentuojantys teisės aktai³⁹⁴ leidžia laikinių apsaugos priemonių taikymą, kai yra gautas užsienio valstybės sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos. Valstybės sutikimas atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos konkrečiau turto atžvilgiu yra esminis kriterijus, leidžiantis pritaikyti išimtį iš valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų³⁹⁵. Svarbu pastebėti, kad šioje stadijoje neveikia komercinės išimties taikymo reikalavimas, todėl teismas keldamas laikinių apsaugos priemonių taikymo klausimą neturi pareigos vertinti turto, priklausančio valstybei ar savarankiškam subjektui (angl. *separate entity*), kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos, komercinio pobūdžio klausimo, o valstybės sutikimas tampa esminiu elementu taikant laikinas apsaugos priemones.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad kitos valstybės numato papildomus savarankiškus kriterijus, leidžiančius taikyti laikinas apsaugos priemones. Pavyzdžiui, Prancūzijoje reikalaujama, kad turtas, kurio atžvilgiu yra reikalaujama nustatyti laikinas apsaugos priemones, būtų konkrečiai susijęs su byla³⁹⁶.

³⁹³ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 straipsnis numato, kad vykdymo priemonės užsienio valstybei gali būti pritaikomos tik esant šioms sąlygoms: 1) yra gautas aiškus valstybės sutikimas taikyti vykdymo priemones, 2) valstybė specialiai nurodė (paskyrė) turtą, kurio atžvilgiu gali būti nustatytos laikinosios apsaugos priemonės; ir 3) valstybės turtas, kuriam yra prašoma pritaikyti laikinas apsaugos priemones, turi būti susijęs su konkrečia byla. Visų šių sąlygų visuma leidžia teismui apsispręsti dėl laikinių apsaugos priemonių taikymo galimybes.

³⁹⁴ Žr. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(d)(1) punktą ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 13(2)(b) punktą.

³⁹⁵ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 486.

³⁹⁶ *Ibid.*, p. 496.

7.6. Išimties iš valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų ir jų taikymo sąlygos

Pagrindinė galimybė taikyti išimtį iš valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų ir pritaikyti vykdymo priemones konkrečiam valstybės turtui yra valstybės sutikimas, kad būtų netaikoma valstybės imuniteto apsauga, tačiau būtina aiškiai nustatyti kriterijus, leidžiančius įsitikinti, kad valstybės atsisakymas yra tinkamas ir galiojantis. Kaip jau buvo pasisakyta anksčiau, komercinės išimties atsiradimas padarė didelę įtaką formuojantis ne tik riboto jurisdikcinio valstybės imuniteto doktrinai, bet ir sudarė prielaidas atsirasti riboto valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų doktrinai. Taigi atsirado poreikis nustatyti, ar valstybei priklausantis turtas, kurio atžvilgiu prašoma taikyti vykdymo priemones, yra naudojamas ne valstybės valdžios funkcijoms įgyvendinti, o komerciniais tikslais³⁹⁷.

Todėl toliau šiame darbe bus analizuojamos išimties iš valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų bei nustatomos sąlygos, kurių pagalba galima taikyti minėtas išimtis.

7.6.1. Vykdymo priemonių taikymas užsienio valstybės turto atžvilgiu, kuris skirtas naudoti komerciniams valstybės tikslams

Valstybės specifinis statusas neleidžia jos visiškai prilyginti kitiems juridiniams asmenims ar fiziniams asmenims, dalyvaujantiems civiliniame procese. Nors ir pripažįstama, kad valstybė tam tikrais atvejais gali dalyvauti komerciniuose sandoriuose, tačiau svarbiausia jos funkcija išlieka valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimas, kas taip pat reiškia, kad valstybei priklausantis turtas įgyja specialų statusą ir taip pat negali būti prilyginamas kitų subjektų valdomam turtui. Valstybės turtas yra perduodamas valdyti skirtingoms institucijoms ar kitiems subjektams, kas leidžia teigti, kad

³⁹⁷ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p. 151.

valstybės turtas kaip ir bent kuris kitas turtas, gali būti naudojamas komerciniams tikslams pasiekti, tačiau net ir tokiu atveju valstybės turtas nepraranda savo ypatingo statuso. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad į valstybės turtą negali būti nukreipiamas išieškojimas. Valstybės turtas, kuris yra naudojamas valdžios funkcijoms įgyvendinti, visais atvejais naudosis imunitetu nuo užsienio valstybės jurisdikcijos vykdymo procese, todėl bet koks vykdymo veiksmų nukreipimas į tokį statusą turintį turtą reikštų santykių tarp valstybių pabloginimą. Tai jokių būdu nepaneigia, kad teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti konkretų ginčą bei įvykdyti teismo sprendimo net ir tuo atveju, jeigu turtas, iš kurio siekiama patenkinti savo reikalavimą, yra teismo valstybės teritorijoje, tačiau šiuo atveju, teismas susiduria su specialiomis sąlygomis ir apribojimais, kurie sprendimo nedaro nevykdytino, tačiau užkerta kelią jo faktiniam įvykdymui.

7.6.1.1. Komercinio pobūdžio veiksmų samprata vykdymo veiksmų kontekste

Nustačius tai, kad galioja universali tarptautinės teisės suformuota taisyklė, kad egzistuoja du savarankiški valstybės imunitetai – jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas, susijęs su teismo sprendimo vykdymu – kyla, klausimas, kokias sąlygas turi tenkinti, kad būtų galima konstatuoti, kad yra pagrindas teigti, kad egzistuoja pagrindas taikyti valstybės imuniteto išimtį nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo. Reikalavimai jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymui buvo aptarti 1, 3 ir 5 skyriuose, todėl svarbu išsiaiškinti, ar tie patys reikalavimai taikomi vertinant jurisdikcinio valstybės imuniteto ir valstybės imuniteto teismo sprendimo vykdymo atvejais³⁹⁸. Galioja bendras principas, kad be jokių išimčių imunitetas turi būti suteikiamas turtui, kuris naudojamas valdžios funkcijos įgyvendinti, o į turtą, kuris buvo naudojamas komerciniams tikslams, gali būti nukreipiamas išieškojimas, tačiau taip pat turi būti tenkinamos specialios sąlygos, išgrynintos teismų praktikos, kurios bus aptariamoms toliau.

Valstybės turtas, kuris naudojamas nekomerciniams valstybės valdžios funkcijoms įgyvendinimo tikslais bus apsaugotas nuo vykdymo priemonių pritaikymo net ir tuo atveju, jeigu bylos iškėlimo stadijoje buvo pripažinta, kad valstybės veiksmai buvo *jus gestionis* ir jurisdikcinis valstybės imunitetas nėra taikomas³⁹⁹. Tai reiškia, kad jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo sąlygos skiriasi nuo sąlygų, kurios yra keliamos valstybės imuniteto atsisakymo nuo vykdymo veiksmų atveju.

Tačiau kita vertus, nustačius, kad byla buvo iškelta būtent dėl konkretaus valstybės turto, kuris buvo valdomas ne valdžios funkcijoms įgyvendinti, tokios sąlygos sudaro prielaidas vertinti komercinį turto valdymo

³⁹⁸ Atsižvelgiant į tai, kad komercinis valstybės atliekamų veiksmų pobūdis nulemia riboto valstybės imuniteto taikymą nustatant teismo jurisdikciją ir suteikia išimčiai „komercinės išimties“ pavadinimą, todėl valstybės imuniteto išimtis vykdymo procese, susijusi su komercinio pobūdžio turtu, gali būti įvardijama kaip „komercinė valstybės imuniteto išimtis vykdymo procese“.

³⁹⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 393.

pobūdį ir spręsti apie galimybę taikyti vykdymo priemones⁴⁰⁰. Reikia įvertinti ir tai, kad komercinis veikslių pobūdis, sprendžiant jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo klausimą, gali padėti įvertinti turto valdymo tikslus, kaip pavyzdžiui, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(a)(2) punktas numato, kad valstybės imunitetu nėra apsaugomas valstybės turtas tuo atveju, kai turtas yra arba buvo naudojamas komercinėje veikloje, dėl kurios buvo iškelta byla. Šiuo atveju, komercinis pobūdis veikslių, dėl kurių buvo netaikomas jurisdikcinis valstybės imunitetas ir turto valdymo komercinis pobūdis sutapo, todėl tai sudaro sąlygas atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą ir nuo vykdymo veikslių.

Tačiau vien tik pareikšti, kad pagrindinis kriterijus atsisakyti taikyti valstybės imunitetą nuo vykdymo veikslių yra komercinio pobūdžio nustatymas, yra nepakankamas. Šiuo atveju vėl turi būti keliamas klausimas, kaip reikia įvertinti terminą „komercinė veikla“ vykdymo priemonių taikymo atveju, todėl grįžtama prie diskusijos apie valstybės veiksmus atliekamus kaip *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*. Kitais žodžiais tariant, nacionaliniam teismui, jurisdikcijos nustatymo stadijoje išsprendus klausimą, kad valstybės veiksmai atitiko *acta jure gestionis* kriterijus ir todėl imuniteto apsauga nėra taikoma, sprendžiant vykdymo priemonių taikymą iš naujo reikia vertinti komercinį pobūdį, kad vykdymo procese imunitetas taip pat galėtų būti netaikomas. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, pagrindinis kriterijus vertinant komercinį valstybės veikslių pobūdį, yra tai, kad jeigu juos gali atlikti bet kuris kitas privatus subjektas, tokie veiksmai nebus priskiriami prie išimtinai valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimo, todėl valstybė gali dalyvauti užsienio valstybės teisme lygiais pagrindais. Bet tai neišsprendžia problemos ir keblumai vertinti valstybės veikslių komerciškumą, išlieka.

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo atveju būtina įvertinti visą valstybės vertinamų veikslių kontekstą, tačiau pagrindinis ir dominuojantis kriterijus nustatant valstybės veikslių komercinį pobūdį yra prigimties testas. Siekiant valstybės imuniteto teisės

⁴⁰⁰ *Ibid.*, p. 399.

nuoseklumo, akivaizdu, kad būtų daug paprasčiau vertinti valstybės atliekamų veiksmų prigimtį ir turto, į kurį norima nukreipti išieškojimą, skirstyti pagal prigimties kriterijų, tačiau kiekvienas netikslumas sprendžiant išieškojimo iš užsienio valstybės turto klausimą gali lemti valstybių diplomatinių santykių pablogėjimą, o kaip tokiu atveju reikėtų įvertinti patirtą žalą? Tuo tarpu teismų sprendimų vykdymo procese pagrindiniu kriterijumi pripažįstamas valstybės atliekamų veiksmų/turto valdymo tikslo kriterijus, kuriuo siekiama įvertinti, koku tikslu buvo naudojamas valstybei priklausantis turtas, į kurį nukreipiamas išieškojimas⁴⁰¹. Taigi toliau bus analizuojamas „tikslo testas“, kurio buvo atsisakyta vertinant valstybės atliekamus veiksmus pradinėje jurisdikcijos stadijoje, tačiau vykdymo stadijoje jis tampa pagrindiniu kriterijumi vertinant teismo galimybes reikalauti, kad priimtas sprendimas būtų įgyvendinamas.

7.6.1.2. Tikslo testo viršenybė prieš paskirties testą

Siekiant įvertinti, kiek nuosekliai plėtojasi bendra valstybės imuniteto doktrina, svarbu įvertinti „tikslo testo“ taikymą tiek jurisdikcinio valstybės imuniteto, tiek imuniteto nuo vykdymo veiksmų kontekste. Jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo atveju konkuruoja du pagrindiniai kriterijai, kurių pagrindu vertinamas valstybės veiksmų komercinis pobūdis: (1) sandorio prigimties kriterijus, kuris reiškia, kad nacionalinis teismas sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą pirmiausiai turi įvertinti, ar valstybės veiksmai yra komercinio pobūdžio atsižvelgiant į sandorio prigimtį, ir tai nustatęs atsisakyti taikyti valstybės imunitetą; (2) sandorio tikslo kriterijus, kuris suteikia teismui teisę vertinti šalių valią ir kompetenciją analizuojant, kokio tikslo siekė šalys sudarydamos konkretų sandorį⁴⁰². Tačiau teismai linkę taikyti sandorio prigimties kriterijų kaip pagrindinį nustatant jurisdikcinio valstybės imuniteto

⁴⁰¹ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.

⁴⁰² Apie tai plačiau skaityti 3 šios disertacijos skyriuje.

taikymą, nors paprastai vertina visą sandorio kontekstą, kad būtų priimtas teisingas sprendimas.

Vertinant valstybės veiksmus kai yra keliamas jurisdikcinio valstybės imuniteto taikymo klausimas, svarbus paties veiksmo vertinimas pagal tai, ar jį gali atlikti bet kuris privatus subjektas. Jeigu prieinama tos išvados, kad tokį veiksma gali atlikti ne tik valstybė kaip specifinis subjektas, tuomet valstybės veiksmai yra vertinami kaip *acta jure gestionis*, t. y. valstybės veiksmai, kurie nesuteikia valstybės imuniteto apsaugos užsienio valstybės teisme. Tačiau teismui sprendžiant klausimą, ar turtas, kuris priklauso valstybei, gali tapti vykdymo objektu, vien tik vertinant pagal tai, ar tokį turtą gali turėti ir valdyti privatus asmuo, neturi prasmės. Kaip pavyzdys gali būti pateikiama banko sąskaita, kurioje laiko finansinius išteklius privatus subjektas arba valstybė. Jų abiejų „prigimtis“ yra ta pati ir abiem atvejais atlieka tą pačią funkciją – joje saugomi pinigai, skirti finansinėms operacijoms atlikti. Tai leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad „prigimties testas“ yra netinkamas vertinti valstybės turto komercinį pobūdį. Todėl esminis skirtumas, kuris skiria valstybės ir privataus subjekto valdomas banko sąskaitas ir jose esančius finansinius išteklius yra tikslas, kuriuo valstybė naudoja minėtas finansines lėšas. Tikslai, kurių siekiama gali būti tiek iš esmės komercinio pobūdžio, kaip pavyzdžiui, perkami statybos darbai, siekiant įrengti atitinkamas ambasados patalpas, arba gali būti pinigai, skirti tiesioginėms ambasados funkcijoms įgyvendinti, kad atitiks valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimą. Kitais žodžiais tariant, svarbu įvertinti, kokiam tikslui – komerciniam ar valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimo – yra skirtos finansinės lėšos, į kurias prašoma nukreipti išieškojimą.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto tekste *expressis verbis* nurodoma, kad tikslo kriterijus yra lemiamas sprendžiant turto komercinį pobūdį, kai yra sprendžiamas teismo sprendimo vykdymo klausimas. Šios konvencijos 19(c) dalis numato, kad patenkinus ieškinį teismo sprendime numatytas įpareigojimas taikyti vykdymo priemones, susijusias su užsienio valstybei priklausančiu turtu, galimas tik tuo atveju, jeigu buvo

nustatytas, kad valstybei priklausantis turtas yra skirtas naudoti kitokiems nei valstybiniais nekomerciniams tikslams (angl. *other than government non-commercial purposes*). Šią formuluotę galima išskaidyti į dvi dalis: 1) visas turtas, kuris nelaikomas „valstybinis nekomercinis“, t. y. lingvistiškai aiškinant, yra naudojamas komerciniams tikslams, gali būti vykdymo proceso objektu; 2) būtent koku tikslu užsienio valstybė naudoja turtą, leidžia vertinti apie galimybę įvykdyti teismo sprendimą užsienio valstybės turto atžvilgiu. Verta atkreipti dėmesį, kad „valstybinis nekomercinis“ tikslas vertinant valstybei priklausomą turtą yra keliamas tik įgyvendinant priimtus galutinius sprendimus, kai ginčas yra išsprendžiamas iš esmės, o tuo tarpu laikinosioms apsaugos priemonėms iki byla bus išspręsta iš esmės 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18(b) dalyje yra numatyta speciali nuostata, susidedanti iš trijų privalomų reikalavimų: 1) yra gautas aiškus valstybės sutikimas taikyti vykdymo priemones, 2) valstybė specialiai nurodė (paskyrė) turtą, kurio atžvilgiu gali būti nustatytos laikinosios apsaugos priemonės; ir 3) valstybės turtas, kuriam yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, turi būti susijęs su konkrečia byla. Tačiau, kaip galime pastebėti iš formuluotės, nėra nustatyto reikalavimo, kad turtas, kurio atžvilgiu prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, turi būti naudojamas komerciniais tikslais, o tuo tarpu po galutinio teismo sprendimo vykdymo priemonėms pritaikyti keliamas reikalavimas įvertinti valstybės turto komercinį naudojimo tikslą. Būtent šis skirtumas ir atskiria vykdymo priemonių iki teismo sprendimo ir priėmus teismo sprendimą taikymą.

Bendras principas, įtvirtintas 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(a) dalyje aiškiai įvardija, kad sąlygos, būtinos sprendimo vykdymui iš valstybei priklausančio turto, yra minėto turto naudojimas komerciniais tikslais⁴⁰³, tačiau pridedama sąlyga, kad tai turi būti atliekama JAV teritorijoje (1610(a)(1) punktas). Komercinį tikslą kelia ir 1987 m. JK Valstybės imuniteto

⁴⁰³ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akte įvardijama „turtas naudojamas komercinėje veikloje“ (angl. „*used for commercial activity*“), taip pat šis terminas dažnai vartojamas kaip „turtas naudojamas komerciniais tikslais“, todėl autorės nuomone, šios sąvokos iš esmės reiškia tą patį ir patvirtina aplinkybę, kad JAV taip pat palaiko komercinio tikslo kriterijų, vertinant valstybės veiksmų pobūdį.

aktas, kurio 13(4) straipsnyje nustatyta, kad užsienio valstybei priklausantis turtas neturės valstybės imuniteto apsaugos nuo vykdymo veiksmu tuo atveju, jeigu turtas yra naudojamas ar skirtas naudoti komerciniams tikslams.

Valstybių, kurios neturi nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių valstybės imuniteto taikymą, teismų praktika yra taip pat aktuali. Viena reikšmingiausių yra bylų Vokietijos Federalinio Konstitucinio teismo sprendimas byloje *Philippine Embassy*⁴⁰⁴, kurioje buvo pasisakyta, kad egzistuoja tarptautinės teisės taisyklė, kuri reiškia, kad teismo sprendimas negali būti priverstinai vykdomas iš valstybei priklausančio turto, esančio teismo valstybės teritorijoje, jeigu turtas išieškojimo metu yra naudojamas valstybės suverenių galių įgyvendinimo tikslais ir nebuvo gautas valstybės sutikimas. Kita aktuali byla yra *NIOC Reveues byla*⁴⁰⁵, kurioje Vokietijos Federalinis Konstitucinis teismas aiškiai nurodė, kad sprendžiant laikinųjų apsaugos priemonių taikymą taip pat turi būti įvertinama, koku tikslu naudojamas valstybės turtas: kol užsienio valstybės turtas, esantis teismo valstybės teritorijoje, yra naudojamas suvereniems valstybės tikslams pasiekti ir valdžios funkcijoms įgyvendinti, į tokį turtą negali būti nukreipiamos priverstinio vykdymo priemonės ar jam teismo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, jeigu nėra gautas užsienio valstybės sutikimas. Taigi tikslas, kuriuo naudojamas valstybei priklausančios pinigines lėšas gali nulemti vykdymo veiksmų atlikimą, t. y. vykdymo veiksmai gali būti nukreipiami į valstybės lėšas tik tuo atveju, jeigu jų naudojimo tikslas nebuvo suverenių funkcijų įgyvendinimas.

Tačiau komerciškumo, kaip kriterijaus lemiančio valstybės imuniteto praradimą, nereikėtų suabsoliutinti, kadangi esminė sąlyga vykdymo priemonių taikymui yra valstybės sutikimas. Toliau bus aptariamos dar vienos išimties iš valstybės imuniteto – valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymo – taikymo sąlygos.

⁴⁰⁴ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 407.

⁴⁰⁵ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1983 m. balandžio 3 d. *National Iranian Oil Company v. Oil Sales Case*, 65 ILR, p. 215 ss.

7.6.2. Valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymas

Kaip jau buvo nustatyta anksčiau, pagrindinė sąlyga užsienio teismui įgyvendinti savo jurisdikciją ir reikalauti įvykdyti priimtą sprendimą, yra valstybės pareiškimas, kad atsisako imuniteto nuo vykdymo veiksmų. Kai valstybė pareiškia, kad atsisako valstybės imuniteto ir pritaria, kad būtų pritaikytos vykdymo priemonės jos turtui, teismas išlaisvinamas nuo pareigos įsitikinti, ar valstybei priklausantis turtas skirtas valstybės valdžios funkcijoms įgyvendinti, ar komerciniams tikslams. Todėl analizuojant valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymo klausimus yra aktualios dvi problemos: 1) kaip turi būti išreikštas valstybės atsisakymas nuo imuniteto, kad jis būtų laikomas tinkamu, ir 2) ar valstybės pareikštas atsisakymas nuo jurisdikcinio valstybės imuniteto reiškia taip pat ir atsisakymą valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų.

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 20 str. aiškiai nurodo, kad jeigu buvo duotas sutikimas pagal konvencijos 7 str. ir valstybė atsisakė savo imuniteto nuo užsienio valstybės teismų jurisdikcijos, tai nėra imuniteto atsisakymas ir nuo teismo sprendimo įvykdymo. Imuniteto atsisakymas jurisdikcinėje stadijoje negali būti laikomas numanomu valstybės imuniteto atsisakymu ir kitose proceso stadijose, todėl minėtame straipsnyje imperatyviai nurodyta, kad būtina gauti atskirą sutikimą. Taigi, civiliniame procese, kuriame kaip proceso šalis dalyvauja valstybė, turi būti gauti du skirtingi sutikimai: 1) sutikimas paklusti užsienio teismų jurisdikcijai, t. y. valstybė turi atsisakyti jurisdikcinio valstybės imuniteto; ir 2) sutikimas paklusti užsienio teismo sprendimų vykdymui, t. y. valstybė turi atsisakyti imuniteto nuo užsienio valstybės priimto sprendimo įvykdymo. Todėl galioja bendra taisyklė, kad atšaukiant valstybės imunitetą nuo kitos valstybės jurisdikcijos, imunitetas nuo vykdymo veiksmų lieka galioti, o norint atšaukti ir jį, būtina duoti atskirą sutikimą, kad būtų įgyvendinamas užsienio teismo sprendimas. Tačiau valstybė savo valią gali išreikšti atsisakydama visos valstybės imuniteto apsaugos vienu metu, tačiau teismas turi įvertinti, kad būtų

tenkinamos tiek jurisdikcinio imuniteto atsisakymui keliamos sąlygos, tiek valstybės imuniteto nuo vykdymo veikslių atsisakymui keliamos sąlygos.

Kitas svarbus klausimas yra valstybės imuniteto atsisakymo būdas, leidžiantis teismui tinkamai spręsti apie valstybės valios išreiškimą atsisakyti imuniteto apsaugos⁴⁰⁶. 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto pateikia pavyzdinį sąrašą valstybės veikslių, kaip turėtų būti tinkamai įgyvendinamas valstybės imuniteto atsisakymas: valstybė gali sutikti, kad būtų taikomos vykdymo priemonės, savo sutikimą aiškiai išreikšdama: i) tarptautinėje sutartyje; ii) arbitražo susitarime arba kitame rašytiniame susitarime; iii) pareiškiant apie imuniteto atšaukime teismo posėdyje arba susirašinėjime tarp šalių po to, kai iškilo ginčas tarp šalių (2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 (a) ir 19 (a) dalys). Tačiau priešingai nei jurisdikcinio imuniteto atveju, valstybės imuniteto nuo vykdymo veikslių neleidžiama atsisakyti kitaip, nei numatyta 18 (a) ir 19 (a), t. y. teismui nėra suteikiama galimybė vertinti valstybės valios atsisakyti valstybės imuniteto iš kitokių valstybės veikslių, nei numatytų 18 (a) ir 19 (a) straipsniuose, todėl reikalauja, kad valstybės sutikimas būtų aiškiai išreikštas. Taip pat, 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto neišskiria jokių papildomų reikalavimų valstybės imuniteto atsisakymui taikant laikinąsias apsaugos priemones.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas numato, kad valstybės imuniteto nuo vykdymo veikslių galima atsisakyti tiek tiesiogiai išreikšiant, tiek sprendžiant iš valstybės veikslių, kurie leidžia suprasti valstybės valią atsisakyti imuniteto (1610(a)(1) ir (b)(1) punktai). Tuo tarpu laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atveju imperatyviai įstatymo leidėjas reikalauja tik aiškiai išreikšto valstybės imuniteto atsisakymo (1611(d)(1). Griežtesnius reikalavimus nustato 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas ir visais atvejais reikalauja rašytinio užsienio valstybės sutikimo atsisakyti valstybės imuniteto (13(3)), nesvarbu tai būtų laikinųjų apsaugos priemonių taikymas ar galutinio teismo sprendimo įvykdymas.

⁴⁰⁶ Imuniteto atsisakymo būdas, numatytas jurisdikcinio imuniteto atveju, numatytas 4 skyriuje.

Galima padaryti pagrįstą išvadą, kad daugelio valstybių praktikoje valstybės imuniteto nuo vykdymo veiksmų atsisakymui keliami griežtesni reikalavimai nei atsisakant jurisdikcinio valstybės imuniteto. Taip pat svarbu suprasti, kad valstybės imuniteto apsauga taikoma užsienio teismų jurisdikcijos ir atskirai užsienio teismų sprendimų atžvilgiu, todėl kiekvienu konkrečiu atveju reikia vertinti valstybės veiksmus, kuriais ji atsisako vieno arba abiejų imunitetų apsaugos⁴⁰⁷.

7.6.3. Savarankiško subjekto (angl. *separate entity*), kuriam yra suteiktos valstybės valdžios funkcijos, turto valdymo specifika

Savarankiško subjekto (angl. *separate entity*), kuriam valstybė deleguoja jos vardu įgyvendinti tam tikrus veiksmus, tačiau jo atliekamų veiksmų pobūdis yra priskiriamas ne valdžios funkcijų įgyvendinimui, o komercinės prigimties, samprata buvo pateikta 3 skyriuje, todėl pakartotinai nebus aptariama. Tačiau verta dar kartą prisiminti, kad toks subjektas savarankiškai gali disponuoti savo turtu, taip pat gali savarankiškai tapti ieškovu arba atsakovu byloje. Tuo tarpu, kai kyla sunkumų nustatant valstybės valdomo turto komercinį pobūdį, savarankiško subjekto valdomo turto pobūdis, jeigu subjekto pagrindinė veikla yra komercinio pobūdžio, yra labiau tikėtina, kad yra komercinis⁴⁰⁸. Taip pat, vykdymo veiksmai iš minėto subjekto turto turėtų kelti mažiau diskusijų, kadangi šis turtas yra ne valstybės, o savarankiško subjekto.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603(b) punkte pateikia definiciją⁴⁰⁹, kaip turi būti suprantamas terminas „užsienio valstybės organas ar žinyba“, bet bendrąja prasme šiuo terminu siekiama įvardinti savarankišką subjektą, kuris tam tikrais atvejais gali naudotis valstybės imuniteto apsauga.

⁴⁰⁷ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 510.

⁴⁰⁸ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 394.

⁴⁰⁹ Užsienio valstybės „organas ar žinyba“ reiškia bet kokią subjektą, kuris atitinka šiuos kriterijus: (1) yra savarankiškas juridinis asmuo (angl. *separate legal person*); (2) užsienio valstybės organas ar politinis padalinys, kurio didžioji dalis akcijų ar nuosavybės valdymas priklauso užsienio valstybei ar kitam politiniam padaliniiui, (3) asmuo, kuris nėra JAV pilietis, bei subjektas, kuris nėra įsteigtas trečios valstybės (1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1603 str.).

Tai reiškia, kad valstybės imuniteto apsauga savarankiškam subjektui, kuriam valstybės perduoda įgyvendinti dalį valdžios funkcijų, turėtų būti suteikiama ne tik nuo teismo jurisdikcijos, bet ir tam tikrais atvejais savarankiško subjekto turtas gali būti apsaugotas nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų. Tačiau tokia savarankiško subjekto turto apsauga nėra absoliuti. Sąlygos, kurioms esant savarankiškas subjektas praranda imuniteto apsaugą nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų numatytos 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610 (b)(1) punkte: 1) užsienio valstybės organas ar žinyba privalo vykdyti komercinę veiklą JAV teritorijoje; 2) turtas, į kurį norima nukreipti vykdymo veiksmus, turi būti JAV teritorijoje; 3) organas ar žinyba atsisakė valstybės imuniteto tiesiogiai tai išreiškiant ar tokį atsisakymą galima numanyti iš jos veiksmų. Mokslininkas X. Yang, komentuodamas vykdymo veiksmų taikymą iš savarankiško subjekto turto išskiria du esminius skirtumus nuo vykdymo veiksmų taikymo valstybei priklausančio turto atžvilgiu: pirma, valstybės turto atžvilgiu vykdymo priemonės gali būti pritaikytos tik tuo atveju, kai turtas yra naudojamas „komerciniu tikslu“, o savarankiškam subjektui nėra keliamas tikslas turtą valdyti „komerciniu tikslu“, todėl komercinis turto valdymo tikslas, kaip kriterijus, nėra lemiantis vykdymo veiksmų taikymą savarankiško subjekto turto atžvilgiu (turto valdymo tikslas nėra svarbus); antra, valstybės turtas yra arba buvo naudojamas komercinėje veikloje, dėl kurios buvo iškelta byla, o savarankiško subjekto atveju yra visiškai nesvarbu, ar turtas, į kurį siekiama nukreipti vykdymo veiksmus, yra susijęs ar ne su konkrečia byla⁴¹⁰. Tai reiškia, kad siekiant nukreipti vykdymo veiksmus į užsienio valstybės savarankiško subjekto turtą užtenka įrodyti tik tai, kad minėtas subjektas vykdo komercinę veiklą JAV teritorijoje. Tuo tarpu laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atveju, 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas neišskiria skirtingų reikalavimų savarankiško subjekto ir valstybės valdumui turtui, todėl galioja tie patys reikalavimai kaip ir valstybei⁴¹¹: siekiant pritaikyti laikinąsias

⁴¹⁰ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 396.

⁴¹¹ 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610 (d) dalyje numatyta, kad užsienio valstybės turtas, <...> esantis JAV teritorijoje, kuris yra valdomas komerciniais tikslais, nebus apsaugotas nuo teismo

apsaugos priemonės savarankiško subjekto turto atžvilgiu, būtina įrodyti, kad turtas valdomas komerciniais tikslais.

Tuo tarpu JK neišskiria skirtingų reikalavimų savarankiško subjekto turtui nuo valstybės turto, todėl jeigu savarankiškas subjektas naudojasi valstybės imunitetu nuo užsienio valstybės teismo jurisdikcijos, jam taip pat suteikiamas imunitetas nuo užsienio valstybės teismo sprendimų vykdymo⁴¹². Išimtis iš šios taisyklės numatyta 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 13(4) straipsnyje, kuriame nurodyta, kad užsienio valstybei priklausantis turtas neturės valstybės imuniteto apsaugos nuo vykdymo veiksmų tuo atveju, jeigu turtas yra naudojamas ar skirtas naudoti komerciniams tikslams, todėl šios išimties taikymas apima ir savarankišką subjektą, kuriam yra suteikiamas suverenių užsienio valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimas, kaip tai numatyta 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas 14(2)(a) punkte⁴¹³. Jeigu savarankiškam subjektui nėra priskirtos valdžios funkcijos, jam ne tik kad nesuteikiama valstybės imuniteto apsauga, bet ir tokios subjekto valdomas turtas gali tapti vykdymo objektu, nereikalaujant įrodyti komercinio tokio turto valdymo tikslo.

Šiame moksliniame darbe pasirinktos valstybės, kurios valstybės imuniteto taikymo klausimus reguliuoja teismų praktikos pagalba, yra Vokietija ir Prancūzija. Vokietija taip pat palaiko poziciją, kad galima vykdyti išieškojimą iš savarankiško subjekto (angl. *separate entity*), kuris yra įsteigtas komercinės funkcijos įgyvendinti turto⁴¹⁴. Taip pat ir Prancūzijos kasacinis teismas byloje *Societe Sonatrach*⁴¹⁵ nurodė, kad valstybės turtas turi būti

sprendimų, priimtų iki priimant galutinį teismo sprendimą, įvykdymo, jeigu užsienio valstybė aiškiai išreiškė sutikimą atsisakyti imuniteto sprendimų įvykdymui iki priimant galutinį teismo sprendimą.

⁴¹² Kaip ir buvo pasisakyta anksčiau šiame skyriuje, JK terminas „*jurisdikcinis imunitetas*“ gali būti suprantamas kaip apimantis tiek valstybės imunitetą nuo bylos nagrinėjimo ir sprendimo priėmimo, tiek valstybės imunitetą nuo priimto sprendimo įvykdymo, todėl 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 1(1) dalyje numatytas imunitetas nuo JK teismų jurisdikcijos suteikia valstybės imuniteto apsaugą taip pat ir užsienio valstybės turtui nuo teismo sprendimo įvykdymo.

⁴¹³ 1978 m. JK Valstybės imuniteto akto 14(2)(a) punktas numato, kad savarankiškam subjektui yra suteikiama valstybės imuniteto apsauga nuo JK teismų jurisdikcijos tik tais atvejais, kai <...> teismo procesas yra susijęs su su jam priskirtų užsienio valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimu.

⁴¹⁴ Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1983 m. balandžio 3 d. *National Iranian Oil Company v. Oil Sales Case*, 65 ILR, p. 215 ss.

⁴¹⁵ Prancūzijos kasacinis teismas. 1985 m. spalio 1 d. sprendimas *Société Sonatrach v. Migeon* byloje (*1st Civil Chamber*), Nr. 77 ILR 525.

išskiriamas į dvi rūšis. Valstybės turtas, valdomas valdžios funkcijoms įgyvendinti yra apsaugotas visais atvejais valstybės imuniteto. O tuo tarpu valstybės turtas, kuris yra paskirtas savarankiškam subjektui, atskirtam nuo užsienio valstybės ir įgyvendinančiam komercinius tikslus, gali būti skirtas teismo sprendimo įgyvendinimui.

7.6.4. Valstybės imuniteto atšaukimas arbitražiniame susitarime

Kaip jau ne kartą buvo pasisakyta anksčiau, visuotinai pripažįstama, kad pagal šiuolaikinę riboto valstybės imuniteto doktriną, valstybė išlaiko galimybę remtis imunitetu, tik veikdama viešųjų santykių sferoje. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 17 str. numato specialius reikalavimus, kada valstybė, kuri yra arbitražinio susitarimo šalis⁴¹⁶ ir ginčas yra kilęs iš komercinio sandorio, negali remtis valstybės imuniteto apsauga, kai yra keliamas klausimas: 1) dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, interpretavimo ar taikymo klausimas; 2) dėl arbitražo procedūrų; 3) dėl arbitražo sprendimo patvirtinimo ar atidėjimo. Ši 17 str. formuluotė numato bendrą taisyklę, tačiau palieka teisę pačioms šalims susitarti kitaip, numatant, kad „jeigu arbitražiniame susitarime nėra numatyta kitaip“.

Valstybei taip pat yra pripažįstama teisė tapti arbitražo proceso šalimi, tačiau nacionalinė teisė gali numatyti tam tikrus apribojimus. Prasidėjus arbitražo procesui itin svarbu nustatyti, ar viena iš ginčo šalių yra valstybė / valstybinis subjektas (angl. *state entity*), kuriam taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir valstybei. Pavyzdžiui, Lietuvoje nustatyta, kad pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, arbitražui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu tokiam susitarimui nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas. Taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir

⁴¹⁶ Nacionaliniai teisės aktai numato, kokie valstybės subjektai gali būti arbitražinio susitarimo šalimi, kaip pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo 3 str. 5 d. numato, kad „Valstybė, savivaldybė ir kiti viešieji juridiniai asmenys taip pat gali sudaryti arbitražinį susitarimą.“

jos įgaliota valstybės institucija bendra tvarka gali sudaryti arbitražinį susitarimą dėl ginčų, susijusių su Vyriausybės ar jos įgaliotos valstybės institucijos sudarytomis komercinėmis ir ūkinėmis sutartimis⁴¹⁷.

Kalbant apie arbitražo sprendimo vykdymo veiksmus, 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto dviejuose straipsniuose numato galimybę apriboti valstybės imuniteto taikymą nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų. Šios konvencijos 18 str. yra numatyta, kad arbitražo susitarimas yra laikomas aiškiai išreikštu valstybės sutikimu atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos nuo laikinų apsaugos priemonių taikymo, o 19 str. iš esmės atkartoja 18 str., tačiau reguliuoja teismo paskirtų vykdymo priemonių taikymą po galutinio sprendimo priėmimo.

Teismų praktikose aptinkama atvejų, kai šių straipsnių formuluotės interpretuojamos taip, kad vien tik arbitražinio susitarimo sudarymas leidžia teismui spręsti apie valstybės valią atsisakyti tiek jurisdikcinio, tiek valstybės imuniteto nuo užsienio teismų sprendimų vykdymų apsaugos. Tokią poziciją išsakė ir Prancūzijos Kasacinis teismas nevienareikšmiškai⁴¹⁸ vertinamoje *Creighton v. Qatar*⁴¹⁹ byloje, pasisakydamas, kad Kataro įmonė sutikusi perduoti ginčą arbitražui pagal Tarptautinių prekybos rūmų 24 straipsnį, taip pat atsisakė ir valstybės imuniteto nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo.

Vadinasi, šios bylos suformuota taisyklė suteiktų teismams galimybę atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugą ir įvykdyti teismo sprendimą vien tik tuo pagrindu, kad yra sudarytas arbitražinis susitarimas. Tai taip pat reikštų, kad nebūtų keliamas aiškiai išreikšto valstybės imuniteto atsisakymo reikalavimas, kai yra sprendžiamas vykdymo priemonių taikymo klausimas, kas suteiktų teisę teismui vykdymo procese panaikinti valstybės

⁴¹⁷ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 39-961, 12 str. 3 ir 4 d.

⁴¹⁸ Mokslininkė H. Fox abejoja, ar vien tik arbitražinio susitarimo pakanka siekiant konstatuoti, kad valstybė atsisakė ir valstybės imuniteto nuo užsienio valstybės sprendimo vykdymo (FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 489).

⁴¹⁹ JAV Apeliacinis teismas. *1999 m. liepos 2 d. sprendimas Creighton Ltd v. Govt St Qatar byloje JU 2.11* [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gpo.gov/fdsys/granule/USCOURTS-caDC-98-07063/USCOURTS-caDC-98-07063-0>>.

imuniteto apsaugą vien tik iš arbitražinio susitarimo numanomų valstybės veiksmų.

Arbitražinių susitarimų kontekste verta prisiminti 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18 ir 19 str. numatytus bendruosius vykdymo priemonių taikymo reikalavimus, kurie numato, kad valstybės imuniteto atsisakymas vykdymo procese gali būti tik tada, kai „gautas aiškus valstybės sutikimas (angl. *expressly consented*) taikyti vykdymo priemones“. Sistemiskai vertinant 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto nuostatas, „aiškaus valstybės sutikimo“ reikalavimas turėtų būti keliamas visiems, įskaitant ir arbitražinį susitarimą, valstybės sutikimams. Tai reikštų, kad valstybės imuniteto apsauga būtų atšaukiama tik tada, jeigu arbitražiniame susitarime būtų įtraukta aiški nuostata, kad valstybė atsisakė valstybės imuniteto arbitražo sprendimo vykdymo veiksmams. Tarptautinis arbitražas prie Tarptautinių prekybos rūmų *Svenska Petroleum Exploratio*⁴²⁰ byloje iš esmės taip ir pasisakė, nurodydami, kad esant arbitražiniam susitarimui, reikalaujama rašytinio sutikimo dėl turto suvaržymų, ir sutikimas dėl teismo jurisdikcijos negali būti traktuojamas kaip atsisakymas nuo valstybės imuniteto vykdymo procese. Vokietijos teismai taip pat arbitražinio susitarimo nelaiko pakankamu pagrindu atsisakyti valstybės imuniteto vykdymo procese ir nurodo, kad imunitetas vykdymo procese turi būti nustatomas pagal skirtingus standartus ir nepriklausomai nuo jurisdikcinio valstybės imuniteto⁴²¹.

Todėl kyla klausimas, ar arbitražinis susitarimas gali būti pripažįstamas kaip dar viena išimtis iš valstybės imuniteto nuo užsienio teismo sprendimų vykdymo, kas leistų daryti išvadą, kad arbitražinių susitarimų atveju valstybė naudojasi siauresne valstybės imuniteto apsaugos apimtimi. Autorės

⁴²⁰ Tarptautinis arbitražas prie Tarptautinių prekybos rūmų. 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *AB „Svenska Petroleum Exploration“ v. AB „Geonafra“ ir LR Vyriausybė* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLawReports/Svenska%20v%20Lithuania%202006.pdf>

⁴²¹ Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Franz Sedelmayer v. Russian Federation* Nr. (VII ZB 8/05). Yearbook Commercial Arbitration. Vol. XXXI, 2006, p. 698-706.

nuomone, tai negali būti pripažįstama naujai susiformavusia išimtimi, kadangi valstybės imuniteto atsisakymui teismo sprendimų vykdymo procese galioja griežtos taisyklės – užsienio valstybė turi aiškiai išreikšti, kad atsisako imuniteto nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo. Arbitražo sprendimo vykdymui šiuo atveju turi būti taikomos lygiai tokios pačios sąlygos, kadangi nei tarptautinės teisės aktai, nei tarptautinės teisės papročiai nenustato skirtingo valstybės imuniteto apsaugos lygio arbitražo ar teismo sprendimų vykdymo atvejais. Kitais žodžiais tariant, valstybės imunitetas vykdymo procese apsaugo valstybę vienodai, nepriklausomai tai yra teismo ar arbitražo sprendimo vykdymas, todėl taikomos vienodos imuniteto atsisakymo sąlygos.

Lietuvoje išsamią arbitražinio susitarimo ir valstybės imuniteto santykio analizę atliko dr. Eglė Zemlytė, kuri 2012 m. apgintoje disertacijoje „Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis“ pateikė tokią išvadą, kad „valstybės turto imuniteto taikymo klausimai, kai yra siekiama suvaržyti teises į turtą, siekiant užtikrinti būsimą arbitražo sprendimą, turi būti sprendžiami visiškai taip pat, kaip ir teismo proceso atveju, t. y. arbitražinis susitarimas *per se* negali būti traktuojamas kaip atsisakymas nuo valstybės turto imuniteto“⁴²².

Taigi nėra vieningos nuomonės, ar arbitražinis susitarimas yra laikytinas tinkamu atsisakymu nuo valstybės imuniteto arbitražo sprendimo vykdymo procese. Tačiau dominuoja pozicija, kuri arbitražinio susitarimo nepripažįsta atsisakymu nuo valstybės turto imuniteto ir kritiškai vertina teismų sprendimus, kurie arbitražinį susitarimą pripažino kaip pakankamą ir aiškiai išreikštą valstybės imuniteto nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų atsisakymą.

⁴²² ZEMLYTĖ, E. *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 243.

7.6.5. Kiti kriterijai

Vis dėlto, vien tik „komercinio tikslo“ nustatymas yra nepakankamas pagrindas taikyti vykdymo veiksmus. Vien jau tai, kad tiek 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas, tiek 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas numato apsaugą specialiams turto objektams, pavyzdžiui, centriniam bankui⁴²³ ar kitoms finansų institucijoms⁴²⁴, nedaro „komercinio tikslo“ kriterijaus absoliutaus ir lemiančio teismo apsisprendimą. Toliau bus aptariami kiti šalutiniai kriterijai, įtvirtinti nacionaliniuose teisės aktuose bei aptinkami teismų praktikoje, kurių pagalba galima spręsti apie valstybės imuniteto ribojimą skiriant vykdymo priemones.

7.6.5.1. Ryšys tarp valstybei priklausančio turto ir iškeltos civilinės bylos

Kaip dar vienas kriterijus, padedantis teismui įvertinti, ar vykdymo veiksmai iš valstybei priklausančio turto nepažeis valstybės imuniteto apsaugos, yra reikalavimas ryšio tarp valstybei priklausančio turto ir iškeltos civilinės bylos, egzistavimas⁴²⁵. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(a)(2) punktas numato, kad valstybės imunitetu nėra apsaugomas valstybės turtas tuo atveju, kai turtas yra arba buvo naudojamas komercinėje veikloje, dėl kurios buvo iškelta byla. Panašus reikalavimas yra numatytas ir 2004 m. JT konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto 18(b) punkte, kuriame pasakyta, kad valstybės turtas, kuriam yra prašoma pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, turi būti susijęs su konkrečia byla. Reikalavimas, kad konkretus turtas, dėl kurio prašoma pritaikyti vykdymo priemones, būtų susijęs su nagrinėjama byla

⁴²³ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo 35 str. 2 d. numato, kad „Užsienio valstybių centriniams bankams priklausančios užsienio atsargos, laikomos Lietuvos banko atidarytose sąskaitose, negali būti išieškojimo (teismo ar ne teismo būdu) objektas“ (Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 99-1957; 2001, Nr. 28-890).

⁴²⁴ 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 14(4) dalis numato, kad negali būti laikoma, kad Valstybės centrinio banko ar kitos finansų institucijos turtas yra naudojamas komerciniams tikslams, kaip tai numato 1987 m. JK Valstybės imuniteto aktas, ir todėl negalima atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugos.

⁴²⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 399.

yra pakankamai pagrįstas, kadangi tai palengvina teismo darbą įvertinant turto komercinį pobūdį. Tuo atveju, jeigu byla buvo iškelta teisme ir jurisdikcinio valstybės imuniteto buvo atsisakyta, tai gali būti nuoroda teismui, kad ir turtas galimai buvo naudojamas komerciniams tikslams įgyvendinti, tačiau tai neturėtų vienareikšmiškai nulemti teismo apsisprendimo, o būti tik papildomas kriterijus, vertinant turto naudojimo tikslą.

7.6.5.2. Turto teritorinio ryšio su teismo valstybe nustatymas

Kitas kriterijus yra turto teritorinio ryšio su teismo valstybe nustatymas, kuris buvo išgrynintas Šveicarijos teismų praktikoje. Jeigu užsienio valstybės veiksmai nebuvo priskirti valstybės valdžios funkcijų įgyvendinimui, t. y. veiksmai kvalifikuoti kaip *jure gestionis*, tokiu atveju Šveicarijos teismas turi jurisdikciją nagrinėti tokį ginčą ir įpareigoti įvykdyti teismo priimtą teismo sprendimą, jeigu teisinis santykis, kurio dalyvė yra užsienio valstybė, yra susijęs su Šveicarijos teritorija.⁴²⁶ Taigi teritorinis ryšys šiuo atveju reiškia ne ką kitą, kad vien tik įrodyti komercinio pobūdžio veiksmus nepakanka. Siekiant įgyvendinti vykdymo veiksmus, būtina įrodyti papildomą sąlygą, kad yra ryšys su konkrečios valstybės teritorija⁴²⁷. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 19(c) punkte aiškiai įvardinta, kad turtas turi būti teismo valstybės teritorijoje, kad būtų pritaikytos vykdymo priemonės. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610(a)(1) punkte taip pat įtvirtina, kad turtas, esantis JAV teritorijoje, turi būti naudojamas komerciniams tikslams. Tai leidžia daryti išvadą, kad net ir tuo atveju, jeigu valstybė atsisako imuniteto nuo vykdymo veiksmų, JAV teismai gali netaikyti vykdymo priemonių vien tik tuo pagrindu, kad turtas, kuriam prašoma pritaikyti vykdymo priemonės, nėra JAV teritorijoje.

⁴²⁶ Šveicarijos Aukščiausiasis Teismas. 1918 m. *Dreyfus byla*, BGE Vol. 44 I 49.

⁴²⁷ Nekilnojamojo turto atveju tai būtų patvirtinimas apie turto buvimo vietą, bankų sąskaitos atveju reikėtų įrodyti, kad konkrečios valstybės banke yra atidaryta sąskaita.

7.6.5.3. Vykdomosios valdžios leidimas pritaikyti vykdymo priemones

Taip pat galima aptikti ir specialius reikalavimus, numatytus Italijos, Graikijos teismų praktikoje, kad yra privalomas vykdomosios valdžios leidimas pritaikyti vykdymo priemones⁴²⁸. Tačiau Italijos teismų sprendimai nėra tokie nuoseklūs, nes byloje *United States v. Tissino*⁴²⁹ Italijos Kasacinis teismas pasisakė, kad taikant valstybės imuniteto doktriną, į teismo valdžios vykdymą neturi kištis nei vykdomoji, nei įstatymų leidžiamoji valdžia.

Vykdomosios valdžios įtaka priimant sprendimą dėl valstybės imuniteto taikymo atspinti vis dar egzistuojančią absoliutaus valstybės imuniteto įtaką⁴³⁰. Akivaizdu, kad savo funkcijoms tinkamai vykdyti teismas turi būti apsaugotas nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios spaudimo ar kitų mėginimų veikti jo sprendimus, todėl specialaus leidimo iš vykdomosios valdžios reikalavimas kelia diskusiją dėl teismų nepriklausomumo⁴³¹ priimant sprendimą. Teismų nepriklausomumo problematiką taip pat galima nurodyti kaip vieną iš šiuolaikinės civilinio proceso teisės tendencijų. Tačiau kita vertus, tai galima pagrįsti tuo, kad valstybės imunitetas negali būti laikomas vien tik teisine kategorija, nes ji glaudžiai susijusi su tarptautiniais valstybių santykiais⁴³².

⁴²⁸ Graikijos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.

⁴²⁹ Italijos kasacinis teismas. *Tissino, No 4461, 25 February 2009 reported in [2009] Oxford Reports on International Law in Domestic Courts 1262, [H10]*.

⁴³⁰ WUERTH, I. *International Law In Domestic Courts And The Jurisdictional Immunities Of The State Case* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2233376>.

⁴³¹ Teismų nepriklausomumas nuo vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios kaip būtina sąlyga nešališkam, neutraliam ir teisingam teismo funkcijų vykdymui užtikrinti pabrėžiamas visose valstybėse (Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: *Justitia*, 2005, t. 2, P. 83).

⁴³² YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 404.

7.7. Specialus turto statusas, lemiantis valstybės imuniteto apsaugą

Aptarus bendrus valstybės imuniteto nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo klausimus, būtina aptarti ir išimtis specialios paskirties turtui, kurias numato tiek 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto, tiek valstybės savo nacionaliniuose teisės aktuose ar tokia tendencija atsispindi teismų praktikoje. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(1) straipsnis numato, kad šiame straipsnyje numatytas turtas, negali būti suprantamas kaip skirtas naudoti nevalstybiniam komerciniam tikslams įgyvendinti, kaip tai numato 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 19 (c) straipsnis. Galioja prezumpcija, kad šis turtas yra susijęs su konkrečios valstybės suverenių valdžios galių įgyvendinimu. Todėl būtent specialus toliau aptariamo valstybės turto statusas ir lemia tai, kad šis turtas be atskirto valstybės sutikimo visais atvejais negali tapti teismo sprendimo vykdymo objektu. Kaip nurodyta Komentare⁴³³, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21 straipsnis specialiai numato apsaugą šiam turtui todėl, kad būtų apribotas išimčių iš valstybės imuniteto taikymas ir tinkamai apsaugotas specialios paskirties valstybės turtas.

Nereikia manyti, kad toks turtas absoliučiai niekada negali tapti, net ir su valstybės sutikimu, teismo sprendimo vykdymo objektu. Priešingu atveju, būtų paneigtas pats valstybės suverenitetas spręsti savo turto statuso klausimus bei netektų prasmės visos nuostatos, reglamentuojančios valstybės teisę atšaukti valstybės imuniteto taikymą. Todėl šiam turtui valstybės imunitetas gali būti panaikinamas tikrai išimtiniais atvejais, kai valstybė tiesiogiai ir aiškiai išreiškia, kad atsisako imuniteto minėto turto atžvilgiu, arba kai proceso metu konkretų turtą paskiria kaip teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonę.

⁴³³ HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006, p., 21 str. komentaras.

7.7.1. Diplomatinio turto apsauga

Dalimi valstybės imunitetų nuo kitos valstybės teismų jurisdikcijos laikomi ir diplomatiniai imunitetai, kurie sudaro svarbią diplomatinės teisės dalį ir yra bendro tarptautinės teisės principo dėl valstybių teritorinės jurisdikcijos išimtis⁴³⁴. Pripažinus, kad ambasados ar diplomatinės/konsulinės atstovybės pagrindinė veikla yra suverenių užsienio valstybės funkcijų įgyvendinimas, bei siekiant užtikrinti nepertraukiamą ir tinkamą funkcijų įgyvendinimą, kas yra esminė prielaida palankių tarptautinių santykių tarp valstybių palaikymui, diplomatiniam turtui suteikiama valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio teismų jurisdikcijos⁴³⁵. Todėl diplomatinių atstovybių turtas naudojasi absoliučiu valstybės imunitetu, išskyrus, jeigu užsienio valstybė aiškiai ir nedviprasmiškai atšaukė valstybės imuniteto apsaugą šiam turtui.

Kaip anksčiau atliekant šį tyrimą buvo nustatyta, kad sandorio tikslo kriterijus yra esminis vertinant galimybę atsisakyti valstybės jurisdikcinio imuniteto, tuo tarpu kalbant apie valstybės imunitetą nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo, esminiu kriterijumi pripažįstama turto naudojimo paskirtis. Diplomatiniam turtui, kaip specialiam užsienio valstybei priklausančiam turtui, suteikiama išskirtinė apsauga, todėl sprendžiant vykdymo priemonių taikymą šio turto atžvilgiu ne tik kad negali būti taikomas turto valdymo tikslo kriterijus, tačiau ir vertinimas pagal turto paskirtį turi būti atliekamas su didžiuliu atsargumu. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(1)(a) punktas numato, kad valstybės imuniteto apsauga taikoma turtui, įskaitant bankų sąskaitas, kurios yra skirtos diplomatinių misijų funkcijų įgyvendinimui, arba naudojamos konsulatų, specialių misijų, misijų tarptautinėse organizacijose arba misijoms, deleguotoms į tarptautinių organizacijų organus ar tarptautines konferencijas. Taigi bendriausia prasme, diplomatinės paskirties banko sąskaitos ir kitas turtas, susijęs su tiesioginių

⁴³⁴ Šiame analizuojamas tik valstybės imunitetas ir tik civilinio proceso teisei aktualia apimtimi, todėl diplomatiniai imunitetai nepatenka į tyrimo sritį.

⁴³⁵ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 404-405.

valstybės funkcijų įgyvendinimu, yra apsaugotas valstybės imunitetu nuo užsienio valstybės teismų sprendimų įgyvendinimo.

Nekyla abejonių, kad užsienio diplomatinei atstovybei yra reikalingos patalpos⁴³⁶, kuriose įsikūrusi ji galėtų tinkamai įgyvendinti savo funkcijas priimančioje valstybėje. Užsienio diplomatinės atstovybės patalpų statusą priimančioje valstybėje nustato Vienos Konvencijos 22 str.: „1 . Atstovybės patalpos neliečiamos. Priimančios valstybės valdžios atstovai negali į jas įeiti negavę atstovybės vadovo sutikimo. <...> 3. Atstovybės patalpos, jų baldai ir kitas jose esantis turtas, taip pat transporto priemonės turi imunitetą nuo kratos, rekvizicijos, arešto ir vykdomųjų veiksmų.“

Šiam tyrimui yra aktuali diplomatinės atstovybės patalpų neliečiamybė tik tuo aspektu, kiek tai apima imunitetą nuo priimančios valstybės institucijų teisinio, prievartinio pobūdžio veiksmų (kratos, rekvizicijos, arešto turtui uždėjimo ir pan.) vykdymo tose patalpose⁴³⁷. Kalbant apie šį diplomatinės atstovybės patalpų neliečiamybės aspektą, visuotinai pripažįstamas principas, kad ši neliečiamybė yra absoliuti, t. y. atstovybės vadovo sutikimas visais atvejais yra būtinas⁴³⁸. Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl užsienio valstybių diplomatinė atstovybių Lietuvos Respublikoje statuso“⁴³⁹ taip pat įvardijamas šis neliečiamybės aspektas (11 str. 1-2 d.): „Diplomatinės atstovybės patalpos, jose esantis turtas ir jos transporto priemonės yra neliečiamos.“

⁴³⁶ Vienos konvencijos „Dėl diplomatinė santykių“ 1 str. i punkte atstovybės patalpos apibrėžiamos kaip „pastatai arba pastatų dalys, naudojami atstovybės tikslais, įskaitant atstovybės vadovo rezidenciją, nepriklausomai nuo to, kam jie priklauso nuosavybės teise, taip pat žemės sklypas aplink atitinkamą pastatą arba jo dalį“, Vienos Konvencijos 30 str. pasakyta, kad "privati diplomato rezidencija naudojami tokia pat neliečiamybe ir apsauga kaip ir atstovybės patalpos", o pagal Vienos Konvencijos 37 str. 2 dalį tokį pat statusą turi ir užsienio diplomatinė atstovybių administracinio-techninio personalo narių gyvenamosios patalpos.

⁴³⁷ 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(a) dalyje yra numatytas terminas „turtas, įskaitant bankų sąskaitas“, kuris apima tiek diplomatinės atstovybės patalpas, tiek kitą turtą, susijusį su diplomatinės atstovybės tiesioginių funkcijų įgyvendinimu.

⁴³⁸ PAKSAS, A. Diplomatinės atstovybės patalpų neliečiamybė ir jos užtikrinimo praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, [S.l.], v. 17, n. 9, p. 100. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3783/3572>>.

⁴³⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsienio valstybių diplomatinė atstovybių Lietuvos Respublikoje statuso“ *Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 29-791.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1610 (a)(4)(B) punktas numato išimtį iš valstybės imuniteto išimties, kad vykdymo veiksmai negali būti nukreipti į tokį užsienio valstybei priklausantį turtą, kuris yra skirtas užsienio valstybės diplomatinės atstovybės ar konsulinės misijos funkcijoms įgyvendinti arba yra minėtų misijų vadovo rezidencija. Tačiau toks turtas neturėtų būti suprantamas vien tik kaip toks patalpos, kuriose tiesiogiai vykdomos diplomatinės atstovybės funkcijos. Valstybės imuniteto apsauga numatoma ir diplomatų bei jų šeimos narių gyvenamųjų patalpų atžvilgiu, kadangi tokia veikla negali būti suprantama kaip komercinių funkcijų atlikimas, bet yra skirta suteikti sąlygas atlikti viešas užsienio valstybės funkcijas. Taip pat, 1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 13(1) punktas numato diplomatinio turto apsaugą.

Tuo tarpu Vokietijos teismas *Hungarian Embassy Case*⁴⁴⁰, vertindamas valstybės imuniteto suteikimą užsienio valstybės ambasados turtui, kaip kriterijų išskyrė tai, kad valstybės imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo apima tik tiek, kiek yra būtina diplomatinėms funkcijoms įgyvendinti. Šio testo esmė yra įsitikinti, ar teismo sprendimo įgyvendinimas neturės įtakos diplomatinės atstovybės tiesioginių funkcijų įgyvendinimui. Anglijos teismai taip pat laikosi tokios pozicijos, kad valstybės imuniteto apsauga pasibaigia tada, kai nustatoma, kad diplomatinis turtas naudojamas ne valstybės deleguotų funkcijų įgyvendinimui, o kitais tikslais.

Kitas diplomatinių atstovybių turtas, į kurį paprasčiausia būtų nukreipti išieškojimą, yra diplomatinių atstovybių banko sąskaitos. Grįžtant prie valstybės imuniteto išimčių taikymo sąlygų, numatančių, kad turto valdymo tikslas (pvz.: banko sąskaita iš esmės yra komercinės prigimties, nes skirta kaupti ir saugoti pinigus) gali tapti priežastis panaikinti valstybės imuniteto apsaugą, tačiau šiuo atveju negali būti taikoma ir *expressis verbis* įtvirtina 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(1)(a) punktas, numatydamas, kad valstybės imuniteto apsauga taikoma turtui,

⁴⁴⁰ Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 1969 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Hungarian Embassy byloje* [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151938&id=CBO9781316151938A037>>.

įskaitant bankų sąskaitas, kurios yra skirtos diplomatinių misijų funkcijų įgyvendinimui <...>. Tokia išskirtinė formuluotė suteikia diplomatinių atstovybių sąskaitoms ypatingą statusą ir apsaugą nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų, nors 1961 m. Vienos konvencija specialiai neišskiria diplomatinių atstovybių banko sąskaitos iš kito apsaugomo diplomatinio turto.

Reikšmingiausia byla, susijusi su vykdymo veiksmais iš diplomatinių atstovybių bankų sąskaitų, yra Vokietijos Federalinio Konstitucinio teismo sprendimas *Philippine Embassy*⁴⁴¹ byloje, kuriame buvo nubrėžtos griežtos ribos, draudžiančios vykdyti bet kokius vykdymo veiksmus užsienio valstybės ambasados banko sąskaitos atžvilgiu. Teismas nurodė, kad ambasados bankų sąskaitos, skirtos ambasados finansiniams sandoriams vykdyti ir esančios teismo valstybės teritorijoje, negali būti teismo sprendimų vykdymo objektu, kadangi tokie veiksmai kliudytų tinkamai vykdyti diplomatinės funkcijas. Taigi mokslininkas X. Yang daro išvadą, kad ambasadų bankų sąskaitoms yra užtikrinama absoliutaus valstybės imuniteto apsauga⁴⁴² nuo užsienio valstybės teismų sprendimų vykdymo. Tokia absoliuti valstybės imuniteto apsauga garantuojama dėl specialaus jų statuso, kadangi jos yra naudojamos užtikrinti tinkamam diplomatinių funkcijų įgyvendinimui, o tai yra užsienio valstybės suverenių valdžios funkcijų įgyvendinimo tąsa kitos valstybės teritorijoje. Tai reiškia, kad jeigu ambasados darbuotojai nemokėtų nuomos mokesčio už ambasados patalpų nuomą, ieškovo prašymas areštuoti ambasados banko sąskaitą ir iš jos išieškoti reikiamą nuomos mokesčio sumą nebūtų patenkintas vien todėl, kad ambasados sąskaitos atžvilgiu taikomas absoliutus valstybės imunitetas nuo užsienio valstybės teismo sprendimų vykdymo. Šiuo atveju visiškai nėra svarbus net ir sandorio tikslas, iš kurio kilo ginčas.

⁴⁴¹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 407.

⁴⁴² *Ibid.*, p. 409.

Tačiau po *Alcom*⁴⁴³ bylos, kurioje JK teismas pasisakė, kad pinigų, esančių banko sąskaitoje, tikslas negali būti ambasados valdymas (angl. *running an embassy*), t. y. jų atliekama funkcija yra tik atsiskaityti už prekes, paslaugas ar dalyvauti kitokiame sandoryje kaip atsiskaitymo priemonė, kad ambasada būtų tinkamai valdoma, todėl teisės mokslininkai⁴⁴⁴ ėmė kelti „mišrių sąskaitų“⁴⁴⁵ egzistavimo klausimą. „Mišri sąskaita“ reiškia, kad iš esmės ambasadai priklausanti sąskaita nebūtinai visais atvejais yra skirta diplomatinėms funkcijoms įgyvendinti ir galbūt tai sudaro prielaidą, kad diplomatinio turto apsauga gali būti ribojama. Taigi svarbus principas, nustatytas *Alcom* byloje yra tai, kad tose bylose, kuriose yra keliamas „mišrių sąskaitų“ klausimas, valstybės imunitetas nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo turi būti preziumuojamas, išskyrus tuos atvejus, kada ieškovas sugebės įrodyti, kad ambasada konkrečiu atveju sąskaitą valdė ne diplomatinė funkcijų įgyvendinimui, o komerciniais tikslais⁴⁴⁶.

7.7.2. Užsienio valstybės centrinio banko turto apsauga

Centrinis bankas, kaip valstybės bankas, atsakingas už monetarinę politiką, dėl įvairiausių monetarinių tikslų turi sąskaitų užsienio valstybėse, todėl bet koks vykdymo veiksmų nukreipimas į pinigines lėšas, saugomas centriniam bankui priklausančiose sąskaitose, sukeltų rimtas finansines problemas ir taip sutrikdytų diplomatiniams šalių tarpusavio santykiams. Kad būtų išvengta šių žalingų valstybių tarpusavio santykių pablogėjimo, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(1)(c) punktas numatė, kad valstybės imuniteto apsauga taikoma centrinio banko ar kitų finansų institucijų turtui.

⁴⁴³ JK Lordų Rūmai. 1984 m. balandžio 12 d. sprendimas *Alcom Limited v. Colombia et. al.* byloje. [1984] AC 580 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/20692733?seq=1#page_scan_tab_contents>.

⁴⁴⁴ Mokslininkas X. Yang kelia hipotezę, kad diplomatinės sąskaitos gali būti naudojamos tiek viešiesiems, tiek privatiems tikslams įgyvendinti (YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 418).

⁴⁴⁵ O'KEEFE, R., TAMS, C. J. 2004 m. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 21 str (3) dalies komentaras.

⁴⁴⁶ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 420.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1611(b)(1) punktas nustato, kad valstybės imuniteto apsauga nuo JAV teismo sprendimo vykdymo taikoma užsienio valstybės centrinio banko ar kitos finansinės institucijos turto atžvilgiu, išskyrus atvejus, kai centrinio banko ar kitos finansinės institucijos pareigūnai, ar užsienio valstybės vyriausybė aiškiai išreiškė valstybės imuniteto atsisakymą.

1987 m. JK Valstybės imuniteto akto 14(4) numato, kad negali būti laikoma, kad Valstybės centrinio banko ar kitos finansų institucijos turtas yra naudojamas komerciniams tikslams, kaip tai numato minėtas aktas, ir todėl negalima atsisakyti taikyti valstybės imuniteto apsaugos. Taigi, centrinio banko ar kitos finansų institucijos turtas yra apsaugotas nuo užsienio valstybės vykdymo veiksmų nepriklausomai nuo to, kokiais tikslais naudojamas turtas, t. y. valstybės imunitetas negali paneigiamas tuo atveju, jeigu būtų nustatomas komercinis turto valdymo tikslas.

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (ES), Lietuvos bankas tapo Europos centrinių bankų sistemos (ECBS) dalimi ir kartu su visų ES valstybių narių centriniais bankais dalyvauja rengiant ir priimant Europos Centrinio Banko (ECB) sprendimus, vykdamas ECBS uždavinius. Nuo 2015 m. sausio 1 d. Lietuvai prisijungus prie euro zonos, Lietuvos bankas prisideda įgyvendinant visus svarbiausius per Eurosistemą vykdomus ECBS uždavinius, įskaitant euro zonos pinigų politikos nustatymą. Tačiau galima paminėti, kad ir Lietuvos teisėje yra nuostata, apsauganti užsienio valstybių centrinių bankų turtą. Lietuvos banko įstatymo 35 str. 2 d. numato, kad „Užsienio valstybių centriniais bankams priklausančios užsienio atsargos, laikomos Lietuvos banko atidarytose sąskaitose, negali būti išieškojimo (teismo ar ne teismo būdu) objektas.“

Įvertinus užsienio šalių praktiką bei tarptautinės paprotinės teisės nuostatas, galima pastebėti, kad centrinio banko ar kitos finansinės institucijos valdomam turtui, kaip ir ambasadų banko sąskaitų atžvilgiu, vis dar leidžiama suteikti absoliutaus valstybės imuniteto apsaugą.

7.7.3. Užsienio valstybės karui skirto turto apsauga

2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21(1)(b) punktas įtvirtina dar vieną turto rūšį, kuriai suteikiama valstybės imuniteto apsauga, nepriklausomai nuo to, kad turto naudojimo pobūdis gali turėti komerciniam sandoriui būdingų bruožų. Taigi užsienio valstybės turtas, skirtas karo veiksams, taip pat turtas, naudojamas ar kurį ketinama naudoti karinėms funkcijoms įgyvendinti, apsaugotas valstybės imunitetu nuo užsienio valstybės teismų sprendimų įgyvendinimo. Taip pat, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 3 str. išskiriama, kad konvencija nereguliuoja santykių ir nenumato apsaugos, užsienio valstybės naudojamiems ar valdomiems lėktuvams ir kitiems kosmoso objektams, kurie naudojami apsauga pagal tarptautinę teisę. Darbo grupė įtraukė šią formuluotę, kadangi keletas valstybių siekė susitarti dėl šių specialių objektų apsaugos kitoje tarptautinėje sutartyje⁴⁴⁷.

Karui skirtu turtu pripažįstami kariniai laivai, kariniai automobiliai, karo lėktuvai, artilerija, prieštankiniai ginklai, lengvieji ir sunkieji pėstininkų ginklai bei kita karinė technika, kurių panaudojimą numato tarptautinė viešoji teisė.

1976 m. JAV Valstybės imunitetų akto 1611(b)(2) (A) ir (B) punktai išimtį iš valstybės imuniteto nuo užsienio teismų sprendimų vykdymo numato dviejų rūšių turtui: 1) karinio pobūdžio turtui (angl. *a military character*), arba 2) turtui, kuris priklauso užsienio valstybės karinei tarnybai ar gynybos institucijai⁴⁴⁸. Tokia formuluote įstatymo leidėjas siekė įtvirtinti ne tik tai, kad valstybės imuniteto apsauga būtų taikoma karo technikai, tokiai kaip tankai, karo laivai, šaunamieji ginklai, karo laivai, bet ir kitokio pobūdžio su karo veiksmis susijusiam turtui, kaip pavyzdžiui, maistas, rūbai, degalai ir kita įranga, kuri nors ir nėra karinio pobūdžio turtas, bet yra būtinas karo

⁴⁴⁷ FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 522.

⁴⁴⁸ Siekiant tiksliai perteikti įstatymo leidėjo mintį, pateikiama tiksli citata iš teisės akto: 1611(b)(2) (A) punkte įtvirtinta nuostata „*is of military character*“ arba (B) „*is under the control of a military authority or defense agency*“.

veiksmams įgyvendinti⁴⁴⁹. Taigi, JAV siekiant šiam turtui užtikrinti valstybės imuniteto apsaugą, reikalaujama nustatyti karinį turto naudojimo tikslą⁴⁵⁰.

7.7.4. Kitas užsienio valstybės turtas, kuriam taikoma valstybės imuniteto apsauga

Dabartinėje globalioje visuomenėje yra įprasta paskolinti meno kūrinius ar mokslo objektus, priklausančius vienai valstybei, kitų valstybių galerijoms ar parodoms, taip siekiant kuo didesnę dalį visuomenės supažindinti su istoriniais, meno bei mokslo kūrinių. Taigi meno vertybių paskolinimas kitai valstybei nėra naujas fenomenas, tačiau sąlyginai naujas dalykas yra teismo sprendimo vykdymas iš valstybei priklausančio turto⁴⁵¹. Ši problema nekildavo tada, kai galiojo absoliutaus valstybės imuniteto doktrina, kadangi nepriklausomai nuo turto pobūdžio, valstybei priklausantis turtas visada būdavo apsaugotas nuo užsienio valstybės teismo nustatytų vykdymo veiksmų taikymo. Kai valstybės pripažino riboto valstybės imuniteto doktriną ir vykdymo objektu galėjo tapti ir valstybei priklausantis turtas, iškilo grėsmė, kad valstybei priklausančių kultūros, istorijos ir mokslo vertybių atžvilgiu gali būti pritaikytos vykdymo priemonės.

Neretai kylantys ginčai dėl meno vertybių priklausomybės ir buvusių savininkų ieškiniai dėl meno kūrinių nuosavybės teisių tapo neišvengiama riboto valstybės imuniteto taikymo pasekmė, todėl apsaugoti valstybei priklausančius kūrinius tapo labai svarbu. Paprastai ieškovai pasinaudoja tuo, kad kūrinys laikinai yra kitoje valstybėje, kurioje galioja kitoks teisinis reglamentavimas nei kūrinio nuosavybę turinčioje valstybėje, ir

⁴⁴⁹ YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 417.

⁴⁵⁰ JAV Apeliacinis teismas. 1983 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *Behring International Inc v. Imperial Iranian Air Force*, 475 F. Supp. 383 (DNJ 1979); 63 ILR 261 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leagle.com/decision/19831356699F2d657_11246/BEHRING%20INTERN,%20INC.%20v.%20IMPERIAL%20IRANIAN%20AIR%20FORCE>.

⁴⁵¹ WOUDEBERG, D. *State Immunity and Cultural Objects on Loan*. Prague: Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

kreipiasi į teismą dėl minėto kūrinio sulaikymo⁴⁵². Kita kategorija ginčų, kurie yra susiję su teisių į valstybei priklausančius kūrinius suvaržymą, yra atvejai, kai užsienio valstybė yra skolinga privačiam asmeniui, todėl ieškovas siekdamas užtikrinti skolos grąžinimą, reikalauja taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir areštuoti valstybei priklausančias kultūrinės vertybes. Todėl valstybės imuniteto apsaugos taikymas yra labai svarbus, kad valstybei priklausantis turtas, laikinai paskolintas kitai valstybei ir esantis jos teritorijoje, netaptų vykdymo objektu.

Apsaugoti valstybei priklausančius kūrinius, 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21 (1) (d) punktas numatė specialią apsaugą nuo bet kokių vykdymo veiksmų ir įtvirtino, kad valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo taikoma turtui, kuris yra priskiriamas užsienio valstybės kultūriniam paveldui arba yra dalis užsienio valstybės archyvų, kurių nėra arba neketinama pardavinėti rinkoje. Taip pat 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21 (1) (e) punktas numato, kad valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo taikoma turtui, kuris priskiriamas mokslo, kultūros ar istorijos objektams, kurių nėra arba neketinama pardavinėti rinkoje.⁴⁵³

Svarbu paminėti, kad valstybės imuniteto apsauga nuo užsienio valstybės teismo sprendimo vykdymo kūriniams taikoma tik tuo metu, kai jie yra eksponuojami kitos valstybės teritorijoje (angl. *property forming part of an exhibition*) bei laikotarpiu, per kurį transportuojamas kūrinys į ekspoziciją.

⁴⁵² *Ibid.*, p. 3.

⁴⁵³ JT švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization – UNESCO) yra JT specializuota agentūra, siekianti prisidėti prie pasaulio taikos ir saugumo stiprinimo vystant bendradarbiavimą tarp tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos srityse, kuri priima konvencijas susijusias su švietimu, mokslu, kultūra ir komunikacija, kurių pagrindu galima spręsti, kas gali būti priskiriama švietimo, mokslo ir kultūros vertybėms bei paveldui. Prie dalies konvencijų yra prisijungusi ir Lietuva, pavyzdžiui, Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, Paryžius, 1972; Konvencija dėl oficialių publikacijų ir vyriausybės dokumentų tarpvalstybinių mainų, Paryžius, 1958; UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija, Paryžius, 1970; UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija, Haga, 1954; 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu pirmasis protokolai, Haga, 1954; 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolai, Haga, 1999 m. kovo 26 d.; Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės ir apsaugos skatinimo, Paryžius, 2005 m. spalio 20 d.; Sutartis dėl švietimo, mokslo ir kultūros priemonių importo, Florencija, 1950 ir kitos.

Šios išimties taikymas yra pagrįstas tuo, kad apsaugoti kūrinį apibrėžtą laiko tarpą, kai jis yra paskolinamas užsienio valstybėje surengtoje parodoje, t. y. tuo laiku, kol kūrinys nėra valstybės, kuriai priklauso kūrinio nuosavybė, teritorijoje. Tačiau, kaip pastebi autorė, šios išimties nustatymas neatima galimybės reikšti pretenzijas dėl kūrinio nuosavybės tuo metu, kai kūrinys grįžta į valstybę, kuriai jis priklauso nuosavybės teise.

Konkrečiu atveju analizuojant valstybės imuniteto taikymą, nereikia pamiršti to fakto, kad valstybės imunitetas nuo užsienio jurisdikcijos yra atskiras ir taikomas savarankiškai, todėl 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto imuniteto 21 (1) (d) ir (e) punktuose numatyti valstybės imuniteto ribojimai vykdymo procese neturi jokios įtakos užsienio teismo jurisdikcijos nustatymui. Tai reiškia, kad teismas iš esmės gali nustatyti savo jurisdikciją nagrinėti ginčą, susijusį su užsienio valstybės kūrinio priklausomybe, tačiau sprendimas negalės būti įvykdytas, kadangi 2004 m. JT konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto numato kūrinių apsaugą nuo vykdymo veiksmų, kol kūrinys eksponuojamas toje užsienio valstybėje.

Iki šiol esanti negausi teismų praktika neleidžia formuoti aiškių šio imuniteto taikymo tendencijų, todėl tolimesnė raida paliekama ateities teismų praktikai.

IŠVADOS

1. Valstybės imunitetas susiformavo kaip tarptautinis paprotys, nepaisant priimtos, bet neįsigaliojusios 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų imuniteto, iki šiol nėra eksplacitiškai nustatytų ar vieningai konceptualizuotų visuotinai privalomų tarptautinių įpareigojimų, kaip jis ginčo atveju turėtų būti traktuojamas ir taikomas tam tikrų valstybės, jos institucijų, žinybų, įstaigų, įmonių, agentūrų (nekomercinės ir komercinės) veiklos situacijų kontekste. Taikant valstybės imuniteto išimtis, nacionaliniams teismams, neišskiriant ir Lietuvos, trūksta išsamiuose teisiniuose argumentuose atsispindinčios plėtojamos jurisprudencijos, jos vertybinę pagrindą sudarančių doktrininų teiginių, lyginamuoju teisės aiškinimu grindžiamo rėmimosi užsienio valstybių praktika ir jos naujausiomis tendencijomis bei tarptautinės paprotinės teisės nuostatomis, todėl nesikuria aiškios tarptautinio civilinio proceso nuostatos ir vangiai plėtojama valstybės imuniteto teisės doktrina. Retos išimtys, kaip antai JK ir JAV, kurios priėmė nacionalinius valstybės imunitetą reglamentuojančius aktus, tik dar kartą patvirtina nenuoseklų valstybės imuniteto reglamentavimo procesą ir žinių trūkumą šioje srityje.

2. Valstybės imunitetą nacionaliniai teismai taiko kaip absoliučią taisyklę, kol nėra nustatomos sąlygos, leidžiančios taikyti valstybės imuniteto išimtį. Tik nustačius vienos iš valstybės imuniteto išimčių egzistavimą arba gavus užsienio valstybės sutikimą, kuriuo valstybė atsisako valstybės imuniteto apsaugos, gali būti paneigiama galiojanti prezumpcija. Teismui konstatavus valstybės imuniteto išimties egzistavimą, valstybės sutikimas imuniteto netaikymui nėra reikalingas.

3. Nors ir nėra patvirtinto visuotinai privalomo valstybės imuniteto išimčių sąrašo, tačiau atlikus išsamų teisinio reguliavimo ir teismų praktikos bei doktrinos tyrimą galima pagrįstai teigti, kad egzistuoja ne tik jurisdikcinis valstybės imunitetas ir valstybės imunitetas vykdymo procese, bet ir darbo santykių bei deliktų išimtys, kaip savarankiškos išimtys iš valstybės imuniteto prezumpcijos.

4. Valstybės veiksmus priskiriant prie *acta jure imperii* ir *acta jure gestionis*, nacionaliniai teismai turi visapusiškai įvertinti valstybės sudaromų sandorių kontekstą ir neapsiriboti sandorių kilmės, valstybės motyvų, tikslų kriterijais, t. y. turi būti visapusiškai įvertinama, ar valstybė įgyvendino savo, kaip suverenaus subjekto, teises, kurios priklauso viešosios teisės sričiai, ar veikė kaip privatus asmuo santykiuose, kurie priskiriami privatinei teisei.

5. Teismas, spręsdamas valstybės imuniteto atsisakymo klausimą turi įsitikinti, kad užsienio valstybė aiškiai ir nedviprasmiškai (ne konkliudentiniais veiksmais, tylėjimu, įstojimu į procesą su tikslu reikalauti valstybės imuniteto apsaugos ir panašiai) reikalauja netaikyti valstybės imuniteto apsaugos, o įvertinti sutikimo aiškumą paliekama kiekvienos valstybės teismui vadovaujantis nacionaline teise.

6. Jurisdikcinio valstybės imuniteto atšaukimas negali reikšti ir imuniteto nuo vykdymo veiksmų atšaukimo ir visais atvejais turi būti gauti savarankiški konkretaus valstybės imuniteto atsisakymai, išreiškiantys aiškią ir neabejotiną valstybės valią atsisakyti valstybės imuniteto apsaugos konkrečioje civilinio proceso stadijoje. Todėl civiliniame procese, kuriame kaip proceso šalis dalyvauja valstybė, civilinei bylai išnagrinėti ir priimamą teismo sprendimą įvykdyti turi būti gauti du skirtingi sutikimai: 1) sutikimas paklusti užsienio teismų jurisdikcijai, t. y. valstybė turi atsisakyti jurisdikcinio valstybės imuniteto; ir 2) sutikimas paklusti užsienio teismo sprendimų vykdymui, t. y. valstybė turi atsisakyti imuniteto nuo užsienio valstybės priimto sprendimo įvykdymo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

I. Norminiai teisės aktai

Tarptautinės sutartys:

1. 1933 m. Montevideo Konvencija dėl valstybių teisių ir pareigų [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>>.
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
3. 1955 m. rugpjūčio 15 d. JAV ir Irano sutartis dėl bendradarbiavimo ekonominių santykių ir konsulinių teisių srityje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.parstimes.com/law/iran_us_treaty.html>.
4. 1961 m. Vienos Konvencija dėl diplomatinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 83-2455.
5. TTT Statutas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 15-557.
6. 1972 m. Valstybės imuniteto konvencija [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/ce-csi/trt_ce_csi.pdf>.
NEĮSIGALIOJUSI.
7. 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf>.
NEĮSIGALIOJUSI.

LR teisės aktai:

1. LR civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
2. LR civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
3. LR civilinio proceso kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19–139.
Neteko galios nuo 2003 m. sausio 1 d.
4. LR įstatymas „Dėl užsienio valstybių diplomatinių atstovybių Lietuvos Respublikoje statuso“. *Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 29-791.
5. LR komercinio arbitražo įstatymo. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 39-961.
6. LR Lietuvos banko įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 99-1957;
2001, Nr. 28-890.
7. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 94 -4246
8. LR mobilizacijos ir mobilizacinio rezervo rengimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3464.
9. Gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų sąrašas, patvirtintas LR Vyriausybės 2012 m. gegužės 29 d. nutarimu Nr. 631. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 116-2695.

Užsienio valstybių teisės aktai:

1. 1976 m. JAV Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.
2. 1978 m. JK Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.
3. 1985 m. Kanados Valstybės imunitetų aktas [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/S-18/page-1.html>>.

Travaux preparatoires, lex mercatoria ir kiti nenorminio pobūdžio dokumentai:

1. Instituto de Droit International rezoliucija. *Contemporary Problems Concerning the Immunity of States in Relation to Questions of Jurisdiction and Enforcement*, 1991 m. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/1991_bal_03_en.PDF>

2. Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija. *Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų projektas su komentarais, 1991 m.. Yearbook of the International Law Commission, 1991, vol. II* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_1_1991.pdf>.

II. Specialioji literatūra

Knygos:

1. BANKAS, E. K. *The State Immunity Controversy in International Law. Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts*. Berlin: Springer, 2005.
2. BRÖHMER, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1997.
3. CARTER, B. E., TRIMBLE, P. R., BRADLEY, C. A. *International Law*. 4th ed. Aspen Law & Business, 2003.
4. DICKINSON, A.; et al., *State Immunity – Selected Materials and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
5. FOX, H.; WEBB, Ph. *The Law of State Immunity*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.

6. HAFNER, G., KOHEN M. G., BREAU, S. *State Practice Regarding State Immunities*. The Netherlands: Brill, Nijhoff, 2006.
7. YANG, X. *State Immunity in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
8. LAUŽIKAS, E. , MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005.
9. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
10. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė II tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
11. MALANCZUK, P. *Modern Introduction to International Law*. Seventh Revised Edition [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą:
[<https://books.google.lt/books?id=uwiIAgAAQBAJ&pg=PA118&lpg=PA118&dq=STEINBERGER,+H.+State+immunity&source=bl&ots=BfWYSQ1fmT&sig=iIHLnHrTSZOTbI2z7FPsKTEiBaU&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwi2g_rwpqzLAhUsOJoKHdFwDfcQ6AEIJjAB#v=onepage&q=STEINBERGER%2C%20H.%20State%20immunity&f=false>.](https://books.google.lt/books?id=uwiIAgAAQBAJ&pg=PA118&lpg=PA118&dq=STEINBERGER,+H.+State+immunity&source=bl&ots=BfWYSQ1fmT&sig=iIHLnHrTSZOTbI2z7FPsKTEiBaU&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwi2g_rwpqzLAhUsOJoKHdFwDfcQ6AEIJjAB#v=onepage&q=STEINBERGER%2C%20H.%20State%20immunity&f=false)
12. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
13. MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
14. MIZARAS, V., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
15. NEKROŠIUS, V. *Europos sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
16. O'KEEFE, R., TAMS, C. J. *2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl valstybių ir jų turto jurisdikcinių imunitetų komentaras*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
17. SCHREUER, Cf. *State Immunity: Some Recent Developments*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

18. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir Jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
19. WOUDEBERG, D. *State Immunity and Cultural Objects on Loan*. Prague: Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

Disertacijos:

1. SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
2. ZEMLYTĖ, E. *Valstybė kaip arbitražinio susitarimo šalis*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
3. ZALESKIS, J. *Šiuolaikinė tarptautinė valstybės imuniteto teisė: teisiškumo pokyčiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

Straipsniai:

1. BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija*, 2004, t. 58(50); p. 138–145.
2. BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70); p. 5–13.
3. CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.
4. CHOUDHARY, V. *Jurisdictional Immunity of Foreign Trading State Enterprises in India and International Law* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669519>.

5. DAVIS, K. C. *Sovereign Immunity Must Go*. American Bar Association, 22 ADMIN. L. REV. 383 (1970) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/40708703>>.
6. DODSON, S. *Mandatory rules*. Stanford Law Review, Vol. 2008, p. 23 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stanfordlawreview.org/sites/default/files/articles/Dodson.pdf>>.
7. GAUKRODGER, D. (2010) *Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors*. OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/mne/WP-2010_2.pdf>.
8. GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*. Monash University law review, 1983, p. 83.
9. GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*, An; 9 Monash U. L. Rev. 74 [interaktyvus; žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULawRw/1982/10.pdf>>.
10. GLOOR, W. *Employer States and Sovereign Immunity: Cases and Materials. The Geneva labour Court practice*, in: Wybo P. Heere (ed.), *International law and The Hague's 750th anniversary*, 1999, p. 117-125.
11. Heß, B. *The International Law Commission's Draft Convention on the Draft Convention on the Jurisdictional Immunities of State and their Properties* (1993), 4 European Journal of International Law.
12. KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.

13. KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens*. 9 Nw. J. Int'l Hum. Rts. 149 [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.
14. KRAJEWSKI, M., SINGER, CH. *Should Judges Be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2147386>.
15. MALANCZUK, P. *Modern Introduction to International Law*. Seventh Revised Edition [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą:
<https://books.google.lt/books?id=uwiIAgAAQBAJ&pg=PA118&lpg=PA118&dq=STEINBERGER,+H.+State+immunity&source=bl&ots=BfWYSQ1fmT&sig=ilHLnHrTSZOTbI2z7FPsKTEiBaU&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwi2g_rwpqzLAhUsOJoKHdFwDfcQ6AEIJjAB#v=onepage&q=STEINBERGER%2C%20H.%20State%20immunity&f=false>.
16. NIKITINAS, V. Darbdavys kaip darbo teisės subjektas Lietuvos Respublikoje bei užsienio valstybėse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 25(17), p. 98–105 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3646/3438>>.
17. NOWOSIELSKI, R. *State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>.
18. NOWOSIELSKI, R. *State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>.
19. PAKSAS, A. Diplomatinės atstovybės patalpų neliečiamybė ir jos užtikrinimo praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, [S.l.], v. 17, n.

- 9, p. 100. [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3783/3572>>.
20. RANDALL, S. *Sovereign Immunity and the Uses of History*, Nr. 81 NEB. L. REV. (2002) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1330&context=nlr>>.
21. SCHULMAN, A. *Sovereign Immunity as a Matter of Responsibility* [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1721610>.
22. TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos. *Teisė*, 2013, t. 87, p. 187 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<[file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20(2).pdf)>.
23. TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 209 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.
24. WUERTH, I. *International Law In Domestic Courts And The Jurisdictional Immunities Of The State Case* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2233376>.

III. Teismų praktika

TTT praktika:

1. TTT. 2000 m. balandžio 11 d. sprendimas *Arrest Warrant* byloje (*Democratic Republic of the Congo v. Belgium*). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>.
2. TTT. 2012 m. vasario 3 d. sprendimas *Jurisdikcinių imunitetų* byloje (*Vokietija v. Italija*) [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>.

EŽTT praktika:

1. EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Al-Adsani v. JK* byloje (peticijos Nr. 35763/97) [interaktyvus; žiūrėta 2015-03-21]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59885%20(1).pdf).
2. EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *Fogarty v. JK* byloje (peticijos Nr. 37112/97) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/%C4%97/Downloads/001-59886.pdf>.
3. EŽTT. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas *McElhinney v. Ireland* byloje (peticijos Nr. 31253/96).
4. EŽTT. 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak v. Lietuva* (peticijos Nr. 15869/02) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: http://tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf.
5. EŽTT. 2014 m. birželio 2 d. sprendimas *Jones ir kiti v. JK* byloje (peticijos Nr. 34356/06 ir 40528/06) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<

Kitų institucijų sprendimai:

Tarptautinis arbitražas prie Tarptautinių prekybos rūmų. 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *AB „Svenska Petroleum Exploration“ v. AB „Geonafta“ ir LR Vyriausybė* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLawReports/Svenska%20v%20Lithuania%202006.pdf>>.

Nacionalinių teismų sprendimai:

Airija

1. Airijos Aukščiausias Teismas. 1992 m. kovo 12 d. sprendimas *The Government of Canada (Applicant) v. The Employment Appeals Tribunal (Respondent) and Brian Burke (Notice Party)* byloje, *Irish Reports*, 1992, Vol. 2.

Austrija

2. Austrijos Aukščiausias Teismas. 1989 m. birželio 14 d. sprendimas *French Consular Employee (individual) v. France (State)* byloje, 9 *ObA170/1989*, 31 *ZfRV* gl, p. 300.
3. Austrijos Aukščiausias Teismas. 1962 m. sprendimas byloje *Holubek v. Government of the United States of America*, Vol. 84, 1962, p. 43; *ILR*, Vol. 40, p. 73.

Belgija

4. Belgijos darbo ginčų teismas. 1983 m. balandžio 25 d. *Rousseau contre Republique de Haute Volta*, 25 April 1983, *Jurnal des Tribunaux du Travail (JTT)* 1984, p. 276.
5. Belgijos darbo ginčų teismas. 1992 m. rugsėjo 22 d. sprendimas *Queiros Magalhaes Abrantes v. Portugal (State)*, *Pasicrisie* 1992, II, p. 140.
6. Belgijos teismo sprendimas byloje *West v. Captain, Belgium* (1920) 1 *AD* 152.

Brazilija

7. Brazilijos darbo ginčų teismas. 2002 m. liepos 3 d. sprendimas *Vilda Custodio de Carvalho (individual) v. Republic of Finland (State)* byloje.
8. Employment Appeal Tribunal, 1982 m. lapkričio 17 d. sprendimas byloje *Sengupta v. Republic of India* 1982, 24 ILR 352:
<<https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/02/benharbouche-and-janah-v-embassy-republic-sudan-others.pdf>>.

Graikija

9. Graikijos (Atėnų) žemesnės instancijos teismas. 1994 m. sprendimas byloje *X. (Professor of the Italia language) v. (Casa d'Italia) The Italian Republic, Judgement 600/1992, Epitheorissi Ergatikou Sikaïou (in greek) Journal of Labour Law* 1994, p. 806.
10. Graikijos Aukščiausias Teismas. 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas *Prefecture of Voïotia v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.internationalcrimesdatabase.org/case/3247>>.
11. Graikijos Aukščiausias Teismas. 2002 m. byloje *X. (individual) v. Federal Republic of Germany Nr. 6/2002, Archeion Nomologias (Archive of Case-Law in Greek)*, 2003, p. 40.

Italija

12. Italijos (Romos) žemesnės instancijos teismas. 1991 m. spalio 17 d. sprendimas *Younis (natural person) v. Jordania* byloje, *Rivista giuridica del lavoro*, 1992, II, p. 785.

13. Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija* [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.qil-qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/>>.
14. Italijos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 11 d. sprendimas byloje *Ferrini v. Vokietija*. [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.qil-qdi.org/judgment-italian-constitutional-court-state-immunity-cases-serious-violations-human-rights-humanitarian-law-tentative-analysis-international-law/>>.
15. Italijos Kasacinis Teismas. 1953 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas *Borga v. Russian Trade Delegation* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151495&id=CBO9781316151495A078>>.
16. Italijos Kasacinis Teismas. 1986 m. vasario 3 d. sprendimas *Belgium Consulate in Naples (State) v. Esposito (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1987, p. 332.
17. Italijos Kasacinis Teismas. 1988 m. sprendimas *JK (State) v. Bulli (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1999, p. 1030.
18. Italijos Kasacinis Teismas. 1989 m. kovo 15 d. sprendimas *Malta (State) v. Dalli (natural person)* byloje, *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1991, p. 474.
19. Italijos Kasacinis Teismas. 1989 m. gegužės 15 d. sprendimas *Toglia v. British Consulate in Naples*, byloje Nr. 2329 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152300&id=CBO9781316152300A030>>.

20. Italijos Kasacinis Teismas. *Tissino, No 4461, 25 February 2009 reported in [2009] Oxford Reports on International Law in Domestic Courts 1262, [H10].*

JAV

21. JAV Apeliacinis teismas. *1980 m. kovo 11 d. sprendimas Isabel Morel De Letelier et al. v. The Republic Of Chile et al. byloje Nr. 78-1477 488 F. Supp. 665 (1980) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.].* Prieiga per internetą:

<http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/488/665/1400196/>.

22. JAV Apeliacinis teismas. *1981 m. balandžio 16 d. sprendimas Texas Trading & Milling Corp. V. Federal Republic of Nigeria and Central Bank of Nigeria byloje 647 F.2d 300 59 A.L.R.Fed. 73 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.].* Prieiga per internetą:

<http://openjurist.org/647/f2d/300/texas-trading-milling-corp-v-federal-republic-of-nigeria-decor-by-nikkei-international-inc>.

23. JAV Apeliacinis teismas. *1983 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje Behring International Inc v. Imperial Iranian Air Force, 475 F. Supp. 383 (DNJ 1979); 63 ILR 261 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.].* Prieiga per internetą:

http://www.leagle.com/decision/19831356699F2d657_11246/BEHRING%20INTERN,%20INC.%20v.%20IMPERIAL%20IRANIAN%20AIR%20FORCE.

24. JAV Apeliacinis teismas. *1985 m. gegužės 1 d. sprendimas Frolova v. USSR byloje No. 83-1451 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.].* Prieiga per internetą:

<http://openjurist.org/761/f2d/370/frolova-v-union-of-soviet-socialist-republics>.

25. JAV Apeliacinis teismas. *1991 m. vasario 11 d. sprendimas Stena Rederi AB v. Comision de Contrators del Comite Ejecutivo General del*

- Sindicato Revolucionario de Trabajadores Petroleros de la Republica Mexicana SC* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152324&id=CBO9781316152324A024>>.
26. JAV Apeliacinis teismas. 1999 m. liepos 2 d. sprendimas *Creighton Ltd v. Govt St Qatar* byloje JU 2.11 [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://www.gpo.gov/fdsys/granule/USCOURTS-caDC-98-07063/USCOURTS-caDC-98-07063-0>>.
27. JAV Apeliacinis teismas. 2003 m. gegužės 29 d. sprendimas *Trans Chemical v. China* byloje Nr. 02-20461 [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą:<<http://caselaw.findlaw.com/us-5th-circuit/1047094.html>>.
28. JAV Apeliacinis teismas. 2011 m. kovo 15 d. sprendimas *FG Hemisphere Associates, Llc v. Democratic Republic Of Congo* byloje Nr. 10-7040 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<[https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/CB6669A3D6EDA9EC85257854004F9CFA/\\$file/10-7040-1298140.pdf](https://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/CB6669A3D6EDA9EC85257854004F9CFA/$file/10-7040-1298140.pdf)>.
29. JAV Apygardos teismas. 1978 m. sausio 23 d. sprendimas *Yessenin-Volpin v. Novosti Press Agency Tass* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2014 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2015&context=gjicl>>.
30. JAV Aukščiausias Teismas. 1950 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Fogarty v. USA* byloje No. 6 340 U.S. 8 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/340/8/case.html>>.

31. JAV Aukščiausiasis Teismas. *1812 m. vasario 24 d. sprendimas The Schooner Exchange v. Mc. Faddon* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2013 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>>.
32. JAV Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. gegužės 12 d. sprendimas *Republic of Argentina v. Weltover* byloje Nr. 504 U.S. 607 (1992) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/504/607/case.html>>.
33. JAV Aukščiausiasis teismas. *1993 m. kovo 23 d. sprendimas Saudi Arabia v. Nelson* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.tjst.edu/slomansonb/nelson.html>>.
34. JAV Aukščiausiasis Teismas. 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *De Sanchez v. Banco Central de Nicaragua and Others* byloje 770 F.2d 1385, 1390 (5th Cir. 1985) [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152164&id=CBO9781316152164A011>>.
35. JAV Aukščiausiasis Teismas. *2014 m. birželio 16 d. sprendimas NML Capital Ltd v Republic of Argentina* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/12-842/>>.

JK

36. JK Apeliacinis teismas. *1977 m. sausio 13 d. sprendimas Trendtex Trading Co v. Central Bank of Nigeria* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.

37. JK Apeliacinis teismas. 1996 m. liepos 6 d. sprendimas byloje *Ahmed v. Government of Kingdom of Saudi Arabia*, [1996] All ER 248 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://app.justis.com/case/golfidan-saleh-ahmed-v-government-of-the-kingdom-of-saudi-arabia/overview/c3ytn4mZn5Wca>>).
38. JK Apeliacinis teismas. 1996 m. vasario 16 d. sprendimas *Controller and Auditor-General v Sir Ronald Davison* byloje Nr. [1996] 2 NZLR 278 (CA 226/95) [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/microstates/19962NZLR278.htm>>.
39. JK Aukščiausiasis Teismas. 1977 m. sprendimas *Philippine Admiral (Owners) Appellants v Wallem Shipping (Hong Kong) Ltd and Another* byloje A.C. 373 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intlm15&div=25&id=&page=>>>.
40. JK Aukščiausiasis Teismas. 1992 m. birželio 8 d. sprendimas *Littrell v. JAV (No. 2)* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152294&id=CBO9781316152294A025>>.
41. JK Aukščiausio Teismo Sprendimas. 2010 m. spalio 21 d. sprendimas *Kuwait Airways Corp. v. Iraq* byloje, Nr. 33145 [2010] 2 SCR 571 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uniset.ca/other/css/19772WLR356.html>>.
42. JK Lordų Rūmai. 1924 m. balandžio 10 d. sprendimas *Development Co v. Kelantan Government* byloje Nr. [1924] A.C. 797 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151297&id=CBO9781316151297A092>>.

43. JK Lordų Rūmai. 1983 m. liepos 16 d. sprendimas *I Congreso del Partido* byloje [1983] 1 AC 244, 64 ILR 307 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.uniset.ca/other/css/19831AC244.html>>.
44. JK Lordų Rūmai. 1984 m. balandžio 12 d. sprendimas *Alcom Limited v. Colombia et. al.* byloje. [1984] AC 580 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.jstor.org/stable/20692733?seq=1#page_scan_tab_contents>.
45. JK Lordų Rūmai. 1999 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Pinochet* byloje.
46. JK Lordų Rūmai. 2000 m. liepos 20 d. sprendimas *Holland v. Lampen-Wolfe* byloje, [2000] 1 WLR 1573 ; ILR, Vol. 119, p. 367 [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000720/hollan-1.htm>>.
47. JK Lordų Rūmai. 2006 m. birželio 14 d. *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.interights.org/document/101/index.html>>.

Kanada

48. Kanados bendros kompetencijos teismas. 1999 m. gruodžio 23 d. sprendimas *Friedland v. JAV ir kiti* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152492&id=CBO9781316152492A010#LGY-fn-269>>.

Kroatija

49. Kroatijos Aukščiausiasis Teismas. 1956 m. rugpjūčio 30 d. ginčas dėl užsienio ambasados, buvusi Jugoslavija, (1956) 23 ILR 431.

Lenkija

50. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą: <[http://www.eui.eu/Projects/CentreForJudicialCooperation/Documents/2012-05-25-26/Natoniewski2010\(SCjudgement\)PYIL2010.pdf](http://www.eui.eu/Projects/CentreForJudicialCooperation/Documents/2012-05-25-26/Natoniewski2010(SCjudgement)PYIL2010.pdf)>.

51. *National v. Congo*, US 461 F.3d 936, 940 (S.D.N.Y.1989).

Naujoji Zelandija

52. Naujosios Zelandijos Aukščiausiasis Teismas. *Marine Steel Ltd. v. The Govt of the Marshall Islands* Nr. 2 NZLR 1 [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawreports.nz/marine-steel-ltd-v-government-of-the-marshall-islands-1981-2-nzlr-1/>>.

Nyderlandų karalystė

53. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas. 2001 m. sprendimas byloje *United States of America v. Eemshaven Port Authority*, *Nederlandse Jurisprudentie*, 2001, No. 567.
54. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas. 1989 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *M. K. B. van der Hulst v. United States of America*, *RvdW* (1990) Nr. 15.

Prancūzija

55. Prancūzijos Apeliacinis teismas. 1984 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises (S.E.E.E.) v République Socialiste Fédérale de Yougoslavie* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=119>.
56. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. spalio 10 d. teismo sprendimas byloje *Clerget v. Banque Commerciale Pour l'Europe du Nord* [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1077>>.
57. Prancūzijos Kasacinis Teismas. 1984 m. kovo 14 d. sprendimas *Islamic Republic of Iran ir kiti v. Société Eurodif ir kiti* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316152058&id=CBO9781316152058A053>>.
58. Prancūzijos kasacinis teismas. 1985 m. spalio 1 d. sprendimas *Société Sonatrach v. Migeon* byloje (*1st Civil Chamber*), Nr. 77 ILR 525.
59. Prancūzijos Kasacinis teismas. 1997 m. vasario 11 d. sprendimas *M. Saignie v. Embassy Japan* byloje, *Revue critique de droit international privé*, 1997, p. 332-335.

Suomija

60. Suomijos Aukščiausiasis Teismas. 1993 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Hanna Heusala (individual) v. Republic of Turkey (State)*, 1993 II.

Švedija

61. Švedijos darbo ginčus nagrinėjantis teismas. 2001 m. lapkričio 16 d. sprendimas *GP (individual) v. Cypriotska Statens Turistorganisation, CST (Cyprus' Tourist Organisation)*, , *Arbetsdomstolens domar 2001, Case AD 2001 Nr. 96*.

Šveicarija

62. Šveicarijos Aukščiausiasis Teismas. 1918 m. *Dreyfus byla, BGE Vol. 44 I 49*.
63. Šveicarijos teismas. 1994 m. gruodžio 13 d. sprendimas *R. c. Republique d'Irak byloje, ATF 120 II 408*.
64. Šveicarijos teismo sprendimas byloje *Marcos v. Federal Department, Switzerland*, (1989) 102 ILR 198, 204 Ground 5d.

Vokietija

65. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 1969 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Hungarian Embassy byloje* [interaktyvus; žiūrėta 2015 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://ebooks.cambridge.org/clr/case.jsf?bid=CBO9781316151938&id=CBO9781316151938A037>>.
66. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Franz Sedelmayer v. Russian Federation* Nr. (VII ZB 8/05). *Yearbook Commercial Arbitration*. Vol. XXXI, 2006, p. 698-706.
67. Vokietijos Federalinis darbo teismas. 1996 m. liepos 3 d. sprendimas *Germany v. Argentine Republic byloje, Entscheidungen des Bundesarbeitsgerichts*, Vol. 83, p. 262.

68. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1963 m. sprendimas *Empire of Iran* byloje [interaktyvus; žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą:
69. <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=595>>.
70. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. 1983 m. balandžio 3 d. *National Iranian Oil Company v. Oil Sales Case*, 65 ILR, p. 215 ss.

Lietuvos teismų praktika:

1. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje I. J. v. UADB „Baltikums draudimas“, bylos Nr. 3K-3-516/2006, kat. 73.2.5.5 (S).
2. LAT Civilinių bylų skyrius. 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. JAV ambasada Nr. 3K-1/1998. Teismų praktika. 1998, 9.
3. LAT Civilinių bylų skyrius. 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. JAV ambasada Nr. 3K-1/1998. Teismų praktika. 1998, 9.
4. LAT Civilinių bylų skyrius. 2003 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje B. K. v. A. K., I. K., Nr. 3K-3-1043/2003, kat. 25.8.2.; 119.
5. LAT Civilinių bylų skyrius. 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. antstolė Lina Uniokaitė, A. Z. ir J. Z., Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7; 129.17. (S).
6. LAT Civilinių bylų skyrius. 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada Nr. 3K-3-142/2007.
7. LAT Civilinių bylų skyrius. 2012 m. birželio 8 d. sprendimas V. K. v. D. S. byloje Nr. 3K-3-282/2012, 124.2.7; 116.11 (S).

**AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA
SĄRAŠAS**

TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos.

Teisė, 2013, t. 87, p. 187. Prieiga per internetą:

<[file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Neringut%C4%97/Downloads/167-180%20(2).pdf)>.

TOLEIKYTĖ, N. Valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 209. Prieiga per internetą:

<<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/1909/public/205-218.pdf>>.